

C U P R I N S L I L

Pag.

SZABO GYULA: Neamul Gondoșilor (<i>vol. II — fragmente</i>) (<i>în rominește de Aurel Buteanu</i>).	•
H. PAN: Zîmbetul (<i>schîță</i>).	*
SZEMLER FERENC: La prima citire a unui număr din „Pravda” (<i>în rominește de H. Grâmescu</i>).	59
OTILIA CAZIMIR: Cîntec de mină; Cîntecul drumului.	60
DEMOSTENE BOTEZ: Nebunul.	63
MARCEL BRESLAȘU: Tergiversări... sau Moșul, Prislea și hambarul.	6»
	*
SOTO ANDRAS: O cană de untură (<i>În rominește de Kati și Mihnea Fuioreșcu</i>).	73
DOINA SALAJAN: Bucurii.	78
GHEQRGHE TOMOZEI: În ceaihanaua din Ada Kaleh.	81
VICTORIA IONESCU: Nici azi nu v-am scris...; Pînă la strălucire.	82
PETRU MANOLIU: Ovidiu la Tomis (<i>evocare — fragmente</i>).	86
	*
GEORGE DAN: Dobrogea mea.	99
AL. TUDOR M.IU: Cuvinte scumpe (<i>glose</i>).	102
POEȚII LUMII	
N. A. NEKRASOV: Noaptea de beție (<i>în rominește de Miron Radu Paraschivescu</i>).	104
RAFAEL ALBERTI: Balada celui ce n-a fost nicicînd la Granada; întoarcerea lui Antonio Machado; Către pictură; întoarcerea unui poet asasinat; Vîslașilor de pe Yang Tse (<i>în rominește de Geo Dumitrescu</i>).	110
LANGSTON HUGHES: Eu, de asemenea; Pămîntul nostru; Am cunoscut (<i>în rominește de G. Demetru Pan</i>).	115
	*
Ion Agîrbiceanu la 75 de ani.	^,
PUBLICISTICA	
Dosar algerian.	^,
HUBERT JUIN: Scrisoare din Paris.	„,

CRONICA LITERARA

D. MICU : Eugen Bairbu : „Groapa”134
---	------

TEORIE ȘI CRITICĂ

N. TERTULIAN : Estetica marxistă și problema „autonomiei esteticului”143
L. RAICU : Trei debuturi în poezie149
I. NEGOIȚESCU : „Anna” și stilul academic158

CRONICA PLASTICA

PETRU COMARNESCU : Observații asupra compozițiilor lui C. Baba și Al. Ciucurencu163
---	------

CRONICA CINEMATOGRAFICĂ

D. I. SUCHIANU : In jurul ecranizării lui Shakespeare	yl
---	----

CĂRȚI NOI

I. D. BĂLAN : Szemler Ferenc : „Versuri alese”181
GH. BULGAR : O nouă traducere din Ovidiu182
FLORIN MUGUR : H. Rohan : „Amprenta”186
POMPILIU MARCEA : I. Kerner : „Scriitori noștri clasici și problemele școlii Șt. CAZIMIR : Erwin Wittstock : „Fiul vizitiului”186
RALUCA IACOB : Anna Karavaeva : „Fabrica de cherestea”189
Iacob Wassermann : „In apărarea junkerului Ernst”190
M. COSMA : Două plachete pentru copii192
ION HOREA : Ion Vlasiu : „Am plecat din sat”193
AL. PIRU : Savin Bratu : „Cronici”195
ROMUL MUNTEANU : Mihail Șerban : „Pământ și oameni”196

REVISTA REVISTELOR

— Din țară —

Critica din „Tînărul Scriitor” nr. 7/957.199
---	------

— De peste hotare —

„Arts” nr. 631/13 aug. 1957.200
--------------------------------------	------

MISCELLANEA

Nobile sacrificii; Eureka!; Adeziune; O nouă modalitate; Încă un „copil minune” în literatura occidentală202
--	------

N E A M U L G O N D O Ş I L O R *)

PARTEA I-a

2

Prăfuită mai era și ulița din margine ! Numai umbra nu lăsa urme în colbul ei. Alte urme, găseai acolo de toate felurile: de găină, de vacă, de găscă, de cal, de capră. Dar erau și urme de oameni; și de copii și de oameni mari, urme de oameni care veneau, urme de oameni care plecau, urme de picioare desculțe, urme de bocanci... Cele mai multe însă erau urmele de căruță : linii iungi, una lângă alta. Numai urmă de automobil n-a mai existat' pe aici niciodată, de când lumea îi lume. Acum însă era și una de aia: da, o urmă lată de mașină, cu tipare de cauciuc. Pîn-acum pe aici li se spunea urme de automobil, urmelor lăsate de opincile de cauciuc ale lui Sipos István. Pe de o parte fiindcă opincile lui aveau tipare ca și cauciucurile de mașină, iar pe de altă parte, fiindcă cele două opinci grele nu se mai deslipeau de pământ cînd îl duceau pe bătrîn dintr-un loc într-altul, de parcă ar fi fost două roți de mașină, care s-ar da, jucăușe de-a dura.

De data asta însă în colbul străzii era întipărită și urma îndanteiată a roților unei mașini adevărate.

' In mașină erau trei inși: în față șoferul, în spate tovarășul Agoston cu Akacos Mihaly. Acesta ședea acolo în așa fel de parcă ar fi fost la biserică în „strana domnilor". Se descoperise și stătea respectuos și preocupat. Și fiindcă pofta de rîs îl prinde bine pe om de obicei în momentele cele mai serioase, respectabilitatea aceasta se împerechea în el cu o năzdrăvănie copilărească și fără Mu. Se complăcea cu voluptate să prelungească hopenurile mașinii provocate de hîrtoapele străzii, legănîndu-se elastic și prelung din înușchiulatura genunchilor. Ajungînd la panta ce urca pieziș, se apleca, încordat înainte, de se părea că împinge și el de mașină, ca să ajute motorului să urce mai repede. In timp ce făcea această sfortare binevoitoare, nu se putu reține să nu-și spună gîndul, care îl gîdila :

— De s-ar rupe trăgaciul motorului, știu că ne-am duce de-a dura la ivale...

Tovarășul Agoston dădu din cap, dar gîndurile lui erau în altă parte :

— Tovarășe președinte, dumneavoastră, cei de aici nu băgați de seamă cît gunoi se pierde pe drum degeaba ? — zise el arătînd grav spre plăcintele de bălegar de vacă de pe șosea.

*) Fragmente din vol. II.

Akâcos Mihaly întii se miră auzind această ciudată observație, iar apoi se bosumflă :

— Ce să facem, dacă vacile nu-s obișnuite să meargă la privată...

— N-aveți decît să le legați cîte o desagă sub coadă !

Akâcos Mihaly se uită la el să vadă dacă a vorbit serios sau nu, apoi începu să rîdă.

— Eu n-am nimic contra, dacă muierile se angajează să spele desagi...

Și cu asta se aplecă cu coatele pe fereastră ; las' să vadă cei ce se uită la ei de pe stradă, că în mașină e el, fostul ciurdar care, uite, acum vine cu automobilul acasă să prînzească.

— Sperie-l puțin pe moșneagul ăla — zise, dîndu-i un ghionț șoferului, cînd zări sus pe deal pe cuscrul său, Sipos István, care ducea o greutate pe umeri. Sipos, văzînd mașina, rămase cu gura căscată.

Șoferul dădu din cap, bucuros că are prilejul să facă o șotie și începu să clacsoneze atît de nebunește încît dacă i-ar fi stat în cale o caravană întreagă de căruțe cu vaci, chiar și aia s-ar fi ferit din drum.

Sipos Istvan se uită împrejur să vadă pentru cine trîmbițează așa de triumfător cei din mașină, dar nevăzînd pe nimeni altul pe șosea — fără să înțeleagă mare lucru din ce se petrecea în jurul lui se trase mai la margine gîndindu-se că poate totuși din pricina lui nu încape dihania aia pe drumul acela destul de larg. Dar mașina continuă să sufle din toți bojocii și se îndrepta fără doar și poate spre el. înfricoșat, traversă șoseaua. Cine știe ? Poate după vre-o rînduială mai nouă a stăpînirii și pedestrașul trebuie să țină seama de tăblițele pe care scrie : „Ține dreapta", — „Depășește prin stînga". Dar mașina — parcă ar fi de-a dreptul stricată la cap — trîmbița mereu și se îndrepta de data aceasta în spre partea dreaptă a șoselii, unde era el.

— Măi fîrtate, poate vii de la crîșmă ? zise el năpădit de minie cînd se feri încă o dată din calea ei, trecînd iar în stînga șoselii. Abia atunci îl zări prin geamul mașinii pe cuscrul său care rîdea de se prăpădea. Intr-o clipită se repezi după mașină, aruncă sacul de pe umeri pe acoperișul ei și sări sprinten pe scări.

— Mînca-ți-ar gîștele mălaiul din rînză, așa dar de astea îmi faci ?! — îl amenință el prin fereastră pe cuscrul său, dar zărindu-l pe tovarășul Agoston, începu să se scuze cu toată cuviința :

— îmi era mai mult de sac, că-i greu al dracului și mi-a cam strivit umerii.

— Cum o să fie roadă de porumb ? O să avem mămăligă destulă ? î! întrebă acela fără să fi ascultat ce-a spus.

— S-arată destul de bună, slavă domnului! — surise ei fericit că tovarășul Agoston îi răspunde.

— Ți' s-au rupt picioarele, de nu mai poți umbla pe jos ? — îl apostrofă mormăind supărat Akâcos Mihaly.

— Da', ce-i ? îți pare rău ? Mă pizmuiești ? — îi întoarse vorba arțăgos, Sipos.

Nu, de pizmuie, nu-l' pizmuia, dar îl supăra că-i lua vederea în dreptul geamului și el nu putea privi afară din mașină. (Mai bine zis, că-i împiedica pe cei de afară să vadă cine-i în mașină). Ș-apoi ce credea el? Că asta-i o mașină de alea în care se poate sui oricine, ca pe talpa sâniei ? Auzi, să-și maj și arunce desagi pe acoperișul ei ?! Dacă ar fi prevăzut

NEAMUL GONDOȘILOR

ce se întâmpla, ar fi trecut pur și simplu pe lângă el iară să-i mai deie prilej să fie necuviincios ! — își imputa acum cu părere de rău, greșăia făcută. îi pierise tot cheful. Noroc că ajunseseră tocmai în fața porții casei sale.

Cînd mașina viră spre poartă, Sipos coborî de pe scară, apucînd și sacul, din mers : - „Ei, sfeclă tu, cînd te semănai, nici prin minte nu ți-a trecut c-o să ajungi să te plimbi cu mașina” — și fugi să deschidă poarta în fața; neobișnuitului vehicul care intra în curte.

> Auzind scîrțîitul porții și pufăitul mașinii, cei de acasă se adunară în ușa bucătăriei' privind uluiți dihania neagră care intra pe poarta deschisă. Cu aceeași uimire se uitau și la Sipos Istvan care mergea în fața ei> parcă arătînd drumul unei cirezi de vite: — Hăis ! Cea încoace, cea încolo ! Mașina — ascultătoare — îi executa îndrumările, sau în orice caz așa părea, fiindcă de fapt el era cel care se îndrepta după mișcărilor mașinii, ca dirijorul fără experiență care se ține el după cîntecul corului.

Sanyi își luă repede în brațe copilul și se grăbi să-l urce în mașină ca să profite și el de ea, dacă avură norocul să intre în curte.

— Asta face parte din cele mai tinere cadre ale familiei, nu-i așa ? întrebă tovarășul Agoston după ce automobilul se opri, apoi luă copilul din brațele lui Akâcos Mihály. Micul Sanyiko însă protestă intimidat împotriva brațelor străine.

•— Asta face parte, din cadrele care nu prea văd cu ochi buni pe delegații de la centru — răspunse Sipos luîndu-și nepotul din brațele tovarășului Agoston. Apoi ridicîndu-l în sus, începu să-i vorbească :

— Ei, hai să te văd ! Ia-n spune sincer, pe care bunic îl iubești mai mult ?

Sanyika nu era însă prea mulțumit nici de bunicul său Sipos. Se întindea mereu către bătrînul Akâcos.

— Păi, dacă nici tu nu mai vezi în om decît slujba ce-o are, n-ai decît să-i mănînci urechile — conchise Sipos punîndu-l în brațele bunicului care avea vădit mai multă trecere.

— Da' intrați mai înăuntru ! Gheamă-i, Mihaly ! Nu stați acolo ca niște străini, îi pofti să intre în bucătărie, timidă și totuși agitată, nevasta lui Akâcos.

— Să poftească mai curînd în casa de sus — interveni Mariska, gospodina mai tînără și mai obișnuită cu oaspeții, încercînd să-i îndrepte în altă încăpere a casei. — Aici îs atîtea muște că te mănîncă...

— Vă mulțumim, e bine și aici! interveni Agoston Gyula respingînd binevoitoarea poftire a tinerei neveste.

•— Pentru noi aia-i odaia de oaspeți unde se simte mirosul de mîncare — trecu direct la obiect șoferul, adulmecînd dinspre bucătărie un abur îmbietor de ciorbă de cartofi.

— Atunci poftiți în bucătărie! Prînzul e gata imediat, — se amestecă de data asta în vorbă și bătrîna ca să nu rămînă în urma nurorii sale. Domnule Agoston... să nu vă supărați că vă zic așa, dar vorba aia de tovarăș e așa de ciudată pentru mine, poate fiindcă-s știrbă și nu mi se învîrtește destul de bine limba-n gură, ca s-o pot zice... Poftiți, cinstiți-ne masa noastră săracă... Nu avem cine știe ce, doar așa ca la oamenii săraci... dar puțînul ce-l avem, îl împărțirii cu dumneavoastră din toata inima. Istvan poți să rămîi și tu dacă-ți place ciorba de barabule... — i se adresă apoi lui Sipos.

— Mie-mi place, dacă-i cu șuncă afumată și după ea ne dai și niște napolitane — își dădu acesta pe față preferințele culinare.

— Vai de mine, noi nu știm să gătim așa ceva ! Trebuie să ne dai de știre din vreme, ca să ne putem pregăti ca lumea — își probozi bărbatul nevasta lui Akâcos.

— Las' că pentru noi e bine ș-așa Akâcos Neni, nu te mai obosi. Noi nu siîntem din ăia alintați de soartă — câtă s-o liniștească Agoston Gyula.

— Tovarășe, dumneata poate că nu vei fi din ăia alintații, cum zici — dar află că la noi cea mai proastă mîncare e laptele de pasăre cu mă-măligă rece, — continuă Sipos să glumească. — Eu tocmai de aia plec, că dacă mi s-ar ajunge și mie din mîncare, nu vreau să pățesc ca Szomoru Mari.

— O s-o împărțim așa ca să-ți ajungă.

— De ce? Aia ce-a pățit? — prinse din zbor firul glumei șoferul.

— Aia? — întrebă Sipos, așezîndu-se între uși și bocănind cu picio-rul în prag. I-au spus și ei, așa din obișnuință „Poftim la masă, te vedem cu plăcere”, iar ea a răspuns tot din obișnuință „Poftiți numai dumnea-voastră cu binecuvîntarea celui de sus”. A Apoi cei ai casei începură să mănînce. Au și mîncat o bună bucată de vreme dar baba se uita la ei, se tot uita... pînă nu mai putu să-și stăpînească pofta — se vede că era flă-mînzită rău — și 'deodată întrebă :

— Fata mea dragă, ce mi-ai spus tu adineaori ?

— Eu? Că te vedeam bucuros la masă, Mari Neni.

— Ei, bine, dacă nu mai încetați cu poftirea, nu vreau să vă vatăm. răspune baba așezîndu-se la masă. A mîncat atîta de i-a speriat pe toți...

Șoferul surise dezamăgit. Se așteptase la ceva mai interesant, la vreo snoavă proaspătă și plină de șmecherie pe care s-o poată povesti la rîndul lui ortacilor' săi, și nici de cum la o istorioară de asta fără cap și fără coadă : „Poftim la masă vă vedem bucuros, poftiți cu binecuvîntarea celui de sus...” •— Cu toate acestea surîsul de pe fața iui se lărgea mereu, ca al unui om care abia atunci începea să priceapă adevăratul înțeles al celor auzite... Nu peste mult el adăugă surîsului chiar și cîteva vorbe: Bună ! Grozav de bună ! — și se uita la bătrîn, așteptînd să se pornească și — recunoscînd în el pe ascultătorul iubitor de snoave, — să înceapă să verse ca din sac cele mai vesele întîmplări și anecdote, ca el să aibă de ce rîde, ținîndu-se cu mîinile de burtă.

Bătrînul Sipos se uita cu turburare cîtă trecere are Szomoru Mari la șofer, deși nici chiar el care povestise întîmplarea n-o găsea prea cu haz. Cu toate acestea Sipos surîdea din cînd în cînd, ca omul care nu vrea să strice plăcerea celorlalți, dar cu coada ochiului se uita să vadă dacă nu se sfîrșise încă cu veselia. Șoferul continua să rîdă și să se uite în jurul lui cum privește juncanul la sticla cu sare cînd vine' acasă de la pășune, începea să se simtă stînjenit la gîndul că șoferul îl crede sau paiată sau un om clătît puțintel de cap. în cele din urmă se satură de acest joc și se întoarse cu toată seriozitatea spre el:

— Pe dumneata te cheamă Feri ?

— Pe mine ? Nu ! Dar de ce ? — și ochii șoferului începură să scape din nou.

•— Fiindcă pe aici pe la noi dacă cineva râde și când n-are de ce. se zice că rînjește ca Feri la plăcinte!

Șoferul se rușina, dar, totuși, adăugă :

— Pe la noi se zice altfel.

— Și la noi se zice tot așa, dar mascările nu se potrivesc așa de bine în gura mea ca într-a dumitale!

Șoferul își dădu seama că a întins sfoara prea mult și sfârși cu încercările lui stîngace de a face haz cu orice preț. Își căută altă treabă. În vreme ce ceilalți se ocupau de Sanyika el începu s-o măsoare din ochi pe nevasta cea tînără care întindea pe masă față curată și aducea farfurii înflorate de porțelan, din casa de sus. Constată de îndată, cu competența lui de specialist, că nevasta aparține aceluși „soi” de femei care la prima vedere nu prea plac ochiului, că era o țărancă tînără cu fața buclată și cu forme pline și rotunde, o femeie de toate zilele care nu avea nimic deosebit, dar care — dacă-ți întîrzie privirea mai mult asupra ei — încetul cu încetul se făcea tot mai frumoasă, mai ales cînd se uita spre băiețașul ei și spre tatăl copilului care întotdeauna ședea liniștit și demn la locul lui, cu buzele înflorite de un suris frumos și sănătos.

Cu toate acestea cochetăria nu-i lipsea, dar pentru ochii străinului ea rămînea ascunsă. În atmosfera caldă a familiei însă toate calitățile ei intime care altădată zăceau înghesuite într-o cută jucăușă din colțul ochilor ei — cochetăria, vioșia, îndrăzneala — ieșeau la iveală și se desfășurau în toată plinătatea lor pentru soțul ei — singurul bărbat pe care-l considera vrednic să o stăpînească toată.

Șoferul continua să se uite la ea. De data aceasta o privea însă cu ochii soțului, ai bărbatului iubit cu credință și vedea uimit cum se înfrumusețează tînără nevastă, cum tot ce la prima vedere era neînsemnat și de toate zilele în făptura ei, se transforma într-o vioșie savuroasă și într-o cochetărie care aprindea dorințele. Dar se uita în zadar ; nu putea schimba cu ea nici măcar o privire. Îl enerva de-a dreptul lipsa de atenție care i-o dovedea femeia aceasta. Era chiar o nesimțire, căci dovedea că ea nu-și dă seama că mai există pe lume și alți bărbați, în afară de soțul ei.

•— Lelițo, n-ai vrea să fii bună să-mi dai și mie un pahar de apă ?

— Apă ? Cum să nu ! — fu gata să-l servească Mariska. Apa nu ne costă bani — adaogă apoi rîzînd de parcă numai din acest motiv i-ar împlini dorința. — Dar aici la bucătărie n-avem pahare. O bei și din ulcică, nu-i așa ? — și cu asta și întinse spre el toarta ceștii.

— Dacă mi-o dă o nevastă așa de tînără și de frumoasă — zise șoferul, în timp ce se uita la ea pe deasupra căniței, încercînd o stratagemă ieftină de a) intra astfel în vorbă cu ea.

— Apa-i apă, poți s-o bei din orice, dacă-i bună ! — răspunse Mariska, luîndu-i din mînă ulcica goală. Șoferul își dădu repede seama că apa a fost proaspătă și rece așa că se simțea răcorit de-abinelea. Se lăsă păgubaș de alte asalturi și în lipsă de altceva mai bun, se întoarse spre Sanyi'ka, căruia bunicul său tocmai acum îi împărțășea primele noțiuni de poezie:

*S-a dus gîsca-n lumea nouă
Nu mai vine să ne ouă
Se va-ntoarce coaptă, friptă
Ș-o să urce în răchită*

La ultimul vers tatăl îl scarpină pe băiețaș în vârful capului său chel și blond de parcă l-ar fi scărpinat o gîscă. Sanyika izbucni într-un rîs proaspăt și se înroși de plăcere.

— Mîine sînt opt săptămîni de cînd a fost ultima oară pe acasă — oftă cu tristețe nevasta lui Akâcos Mihaly în timp ce ochii ei se înecau în lacrimi.

— Găina? — se băgă în vorbă, nepoftit, șoferul, încercîndu-și norocul de data aceasta aici.

— Da' de unde găina? Ce? Ne-am tîngui noi atîta după o găină! E vorba de Miska, de băiatul meu cel mai mic. A plecat de opt săptămîni și de-atunci nu știm nimic despre el. Putea și muri.

— *h'ai* taci și tu, nu începe din nou! — o puse la punct, înciudat, Akâcos Mihaly. Las' că se satură el repede de viața cea bună, n-avea nici o grijă! Cele douăzeci și cinci de hectare ș-or face ele simțite puterea în curînd. Dacă nu altceva, dar o să-l învețe pe unde-i ulița noastră — zise el cătrănit, strivindu-și capătul țigării de marginea cuptorului.

— Vezi, tovarășe Agoston, omului îi pot face încurcături pînă și propriile lui odrasle. Gondos Denes, de cînd s-a întîmplat povestea aia cu făina nu s-a mai împăcat cu noi. De venit a venit la ședința de comitet care a avut loc după răsmeriță și ne-a explicat cu vorbe foarte înțelepte că trebuie să amînăm construirea șoselei pentru la primăvară. Cică dacă am face-o acum, ploile de toamnă și apele de primăvară ar distruge-o... Și ne-a mai spus că nu vrea să se mai amestece cu Akacoș-eștii. Fiindcă voi nici nu știți încă, tovarășul Agoston a venit la noi să ne spună că ar trebui luate mai aspru hăturile în mînă, ca pînă pe la semănat să înfiripăm colectiva.

— Pînă pe la semănat? — întrebă uimit Sanyi de parcă n-ar fi auzit bine. De data asta am cam întîrziat, fiindcă dacă nu săptămîna viitoare, dar următoarea de bună seamă semănăm...

— Și ce-i dacă semănăm? Crezi că într-o săptămîna n-o putem înfiripa?

— O, desigur, că-i treabă tare ușoară! Cum poți vorbi în felul ăsta? Ai uitat ce împotrivire a fost cu cîteva săptămîni în urmă din cauza unei simple declarații?

— Știam că iar cu asta o să vii! — îl năpădi mînia pe Akâcos Mihaly. Adică ce, dacă atuncea a fost răsmeriță, de-acum nu vom mai îndrăzni nici măcar să răsufliăm? Așa ne-am speriat de tare că de-acum înainte vom sta și ne vom răsuci mustățile așteptînd ca socialismul să ni-l aducă barza? Din partea ta am putea tot adăsta să creștem pe măsura lui, cum așteaptă băieții din sat să crească pe măsura hainelor de confirmare care stau la biserică dinainte pregătite? Dar dinspre partea mea s-o știi, azi, mîine, vremea e ca și trecută! Eu dacă mai aștept să se facă treaba singură, nu mai capăt de la socialism decît o cruce în cimitir, — și cu asta gata! Dar eu vreau să facem treabă bună, dacă nu de altceva, măcar să văd și eu mai de-aproape cam ce fel de testament pot să-i las moștenire nepotului meu și să-mi dau seama dacă s-a plătit sau nu să ling var pentru el... Eu m-am saturat de tînjeală! Ce? Din cauza acestei răsmerițe o să trebuiască să umblu de-acu înainte tot mereu în vârful picioarelor și să ducem lupta de clasă în așa fel încît nimănui să nu i se miște nici măcar un fir de păr în cap? Și-o să întrebăm veșnic pe ce latură doarme Gondos Denes și cu care picior s-a sculat? În felul

ăsta niciodată nu vom transforma socialismul în miere și cît trăim vom bea laptele din ulcior fără toartă — dădu din mîini, înfierbîntîndu-se din ce în ce mai tare, convins că dreptatea e de partea lui. V-o spun eu ! Puterea e în mîinile noastre ! Dar ea nu-i decît o bucată de mămăligă dacă nu știm ce să facem cu ea și dacă nu o folosim așa cum ne-a spus tovarășul Agoston... Adică sprijinindu-se pe țărani mijlocași, ca să-i încălecăm pe chiaburi, să punem tractorul să intre peste locurile lor.

— Atîta doar, că nu pe țărani mijlocași trebuie să ne sprijinim, dragă Mihaly, își întinse piciorul peste prag Sipos, parcă ar fi vrut să-i pună piedică cuscrului său și cu piciorul.

— Ei, dar pe cine, pe chiaburi ?

— Pe ei de loc, de bună seamă, dar nici pe mijlocași...

— Atunci, pe cine ne sprijinim ? — își întinse mîna la rămășag Akâcos Mihaly.

— Eu nu mă rămăsese, dar nu ne sprijinim pe ei...

— Totuși ne sprijinim pe cineva...

— Pe țărani săraci.

— Mie mi-o spui, Istvan ?! Cum să ne sprijinim pe țărani săraci, cînd puterea este în mîinile noastre ? Poate ne sprijinim pe noi înșine ?

— Eu știu ce vorbesc, Mihaly ! Crede-mă, așa e cum îți spun. Ne sprijinim pe țărani săraci, iar cu mijlocașii facem alianță.

— Ei, bunătatea_ei de treabă ! îndrăznești să te pui cu mine ? — sări de la locul lui Akâcos, și luă o broșură de pe rama ferestrei : — Ia-n ascultă'

— Te ascult!

• Uite aici, am să-ți arăt acum îndată ! — Și cu aceasta răsfoi broșura, cu sprincenele Încrunțate. — Iată, am găsit* : Politica Partidului față de Țărănime... dar stai puțin, stai... parcă aici e scris greșit...

• Hai, citește, tovarășe președinte ! — se amestecă în vorbă și Agoston Gj'ula. — Pentru noi e bine, așa greșit cum e scris.

— ...Sprijinindu-ne pe țărănimea săracă... — citi el liniștit, parcă fluierînd a pagubă. : — Dar nu înțeleg cum e asta ? — reîncepu vorba, uitîndu-se nedumerit spre tovarășul Agoston. Pe cuscrul său nici nu-l băga în seamă, de parcă nu cu el ar fi avut discuția, ci cu tovarășul Agoston.

— Cu toate acestea este foarte clar — zise Agoston cu un surîs de a-tot-știutor. Nu-i nici o complicație în toată treaba asta. Puterea este în mîna clasei muncitoare, asta o știm. Ei, acum făcînd un pas înainte, să presupunem că eu sînt clasa muncitoare și vă spun așa : Tovarășe Akâcos, d-ta 'în calitate de președinte al comitetului provizoriu, vei reprezenta aici la Szekelylok împreună cu comitetul, puterea clasei muncitoare. Dar să știi, d-ta nu' o vei putea reprezenta ferm și corect decît dacă te vei sprijini pe tovarășul Sipos și vei încheia o alianță durabilă cu Gondos Denes. Numai în felul acesta vei putea lupta împotriva lui Gondos Păi. Vasăzică...

— Ehei, așa-i cu totul altă treabă — își arată înțelepciunea Akâcos Mihaly. Acum am priceput — asta-i cu totul altceva — accentua el în mod exagerat, lăsînd să se înțeleagă că dacă învață ceva, apăi învață de la tovarășul Agoston și nicidecum de la cuscrul său. — Vasăzică eu așa reprezenta clasa muncitoare ?

— Da.

— Și mă spn'jinesc pe cuscrul meu.

— Da.

— Atunci s-a dus dracului de treabă — dădu el din mină cu un gest de dezamăgire, în timp ce în jurul ochilor îi apărură zbîrciturile în-cruntării.

— De ce ? — întrebă tovarășul Agoston, dar și Sipos își ascutea urechile, curios.

— Păi n-ai văzut că ăștia parcă și sub greutatea unui sac de sfeclă îi tremurau balamalele? Os bătrîn, domnule, nu mai faci ciorbă din el. Dacă-i vorba de el, n-ai pe cine te sprijini!

— Ia-n auzi-l! Hai, gloabă bătrînă la trîntă ! sări de la locul său Sipos suflecîndu-și mînele.

— Bagă de seamă, nu te înghesui, nu vreau să fac orfani din copiii tăi.

— Vezi-ți mai bine de-ai tăi, să nu rămînă fără tată.

— Pofțiți la masă, să nu se răcească mîncarea. Nu mai așteptați alte îmbieri — interveni nevasta lui Akâcos, punînd capăt arțagului bărbaților și, întorcînd spre Agoston polonicul adăugă : — Mîncare de om sărac, e-adevărat. Fiindcă nu avem cu ce s-o dichisim mai bine.

— Lasă, lasă, Irma, dacă-i vorba de... dichisit și-oi vedea că-i este frig, am să-i dau laibărul meu — glumi Sipos ca s-o liniștească pe cuscrăsa, care se rușina de masa sărăcăcioasă pe care le-o servea.

— Tot de prostii te ții — îi dădu un ghiont în umăr nevasta lui Akâcos, — apoi se așeză după cuptor, lîngă Marișka, care văzînd că băiețașul tropăie nerăbdător sufla în ciorba lui Sanyi ca să se răcească mai repede.

— La coasă ar trebui să fim atîția — glumi Sipos căutînd un loc unde să-și pună pălăria. În cele din urmă o puse peste ceasul ce era așezat pe rama ferestrei. — Așa... măcar în timp ce mîncăm mai stă și vremea în loc. Dar tu de ce nu stai jos, Irma ? spuse el întorcîndu-și spre ea chelia strălucitoare.

— Folosiți în pace! O să vină și rîndul meu.

— Da, dac-o să-ți mai rămînă! răspunse Sipos în timp ce-și turna ciorbă. — Dar mie de ce nu mi-ați pus șervet? — se uită el împrejur, jignit, că numai tovarășului Agoston i s-a făcut această onoare.

— Pentru tine e bun și colțul feței de masă, nu mai fi așa de pretențios !

— Poftim taică — zise fiică-sa Mariska, aruncînd tatălui său o cîrpă de șters de pe masa de bucătărie.

— Uite așa, nu cumva să-mi pătez mîndrețea de cămașă — prinse el din zbor cîrpa și și-o agăță la gît, sub bărbie.

— Mai slăbește-ne Istvan, te ții numai de pozne — sări de la locul ei nevastă-sa și rușinată îi smulse cîrpa murdară.

— Dacă ai ști că fără ea nu-mi cade bine nici o îmbucătură, nu mi-ai lua-o! — îi răspunse bărbatul său uitîndu-se întristat după șervet.

— Ei, în cazul ăsta bine ai făcut că i l-ai luat! — interveni Akâcos Alihâly, din zgîrcenie.

— Bătrîn zgîrcit ce ești! Află că am să mănînc cît îmi încape în burtă, te las sapă de lemn! — se încapățînă Sipos și se apucă să mănînce cu poftă de lup.

Dacă Sipos nu vorbea — nu mai vorbea nimeni.

Stăteau cu toții în jurul mesei și priveau cum din oala pusă în mijlocul mesei se ridicau aburii ca fumul unei jertfe. Stăteau într-o tăcere aproape ceremonioasă. Doar o viespe se izbea mereu de geam, pînă ce ameți.

Bucătăria se lumina sau se întuneca, după cum soarele intra sau ieșea din nori.

Nici nu'băgară de seamă că norul nu era altceva de cît Miska care stătea în cadrul ușii cu pălăria întinsă pe ceafă, cu haina aruncată peste umăr pe care își sprijinea coasa. Stătea uimit și clipea des din ochi privind cîtă lume este în bucătăria lor și cătînd parcă să se convingă că el într-adevăr lipsește de acolo și întrebîndu-se: dacă intru, o să alunge oare pisica de pe scăunel ca să-mi facă și mie loc?

Cea dintîi îl observă maică-sa:

— Uite-l pe Miska! — și bătu din palme, așa de fericită că nici nu mai știa de ce să se-apeuce. — Bine-ai venit copilul meu! Vîno, este destula mîncare, îți ajunge și ție.

— Să dea Dumnezeu bună ziua — zise Miska trecînd pragul, odăii după ce-și răzimă coasa de perete.

Dădu mîna tăcut și oarecum fistîcit cu Sipos, apoi cu taică-său, cu Sanyi și cu cei doi străini. Cel mai binevoitor îl salută șoferul.

Sanika se uită la el tot așa cum se uitase adineaori la Agoston Gyula.

— Să nu-ți fie teamă, prostuțule? Nu vezi că-i Miska baci? — îi spuse Mariska, — dar copilul continuă să se uite la el ca la un străin și ca și cînd oricî't și-ar forța mintea nu și-ar aduce aminte în nici un chip că s-ar mai fi întîlnit vreodată cu omul acesta.

— Nu-l recunoaște! — se uită la el cu un surîs trist nevasta lui Akâcos. — Măi mititelule, păi așa iute uiți tu oamenii? — își certă, emoționată, nepotul, parcă acela abia ieri sau alaltăieri și-ar fi văzut pentru ultima oară unchiul.

— Vasăzică ăsta-i băiatul acela al dumitale cu mentalitate de chia-bur? — se interesă tovarășul Agoston pe jumătate glumind, pe jumătate serios.

— Asta...

Răspunsul era la fel ca întrebarea. Pe jumătate glumeț pe jumătate serios.

— Hai, vîno aici firtate — se ridică Sipos de la masă dîndu-i locul său. Avem ciorbă bună de cartofi, brînză, roșii. Știu că așa ceva nu marinei tiv la casa lui Szabo Matyaș.

— Nu prea. De ce să n-o spun? — zise Miska așezîndu-se la masă.

— Ei vezi? asemenea mîncăruri împărătești nu se mănîncă în fiecare zi, mai ales la niște sărăntoci ca ăia.

— De săraci nu sînt tocmai săraci.

— N-or fi, dar cu toate acestea nu prea vād să-ți fi crescut burta...

— Am mîncat cu cumpătare...

— Da, da, ăia bagă bine de seamă ca oamenii căroră le dau de mîncare să nu se îngrașe, ca/nu cumva să-i lovească damblaua din cauza grăsimii — constată Akâcos Mihaly în timp ce mesteca o bucată de carne

scăldată în sos de roși?, pe care o înfuleca cu poftă de pe vârful bri-ceagului său. — Cîtă vreme am slugărit la bătrînul Gondos Andrâs mi-au dat să mîncînc atîta ciorbă de buruiene încît mi-am luat porția de ceai pe toată viața. — „Cel puțin nu ți se va pune pe șira spinării și o să te simți mai bine”, zise el încercînd să-l imite cît mai bine pe Gondos Andrâs. — Cu vorbele astea scăpa de mine chiaburul bătrîn, cînd răbufneam că nu-mi dă de mîncare decît ceai de frunze! Și-apoi, la el nici măcar cîte un mic supliment nu puteai avea. Era vai și-amar de tine dacă te atin-gdai de scrin ca să-ți tai cîte o bucată de țfiine ; era în stare să închidă în scrin cîte o muscă, ca să poată descoperi dacă a umblat cineva la pîine. Cînd te prindea, aveai ce auzi.

— Nu puteai pune o altă muscă în locul ei ? zise Sipos ca să facă pe deșteptul.

— Ehe, cînd am ajuns să le învăț șmecheria, am făcut-o eu și pe asta, dar pînă atuncea, dracul s-a gîndit că sînt în stare să pună muștele să le păzească pîinea... Suciți oameni sînt. Pe vremea aceea n-aș îi crezut că propriul meu copil o să se amestece printre ei! — grăi bătrînul închi-zîndu-și zgomotos briceagul.

— Taci măi omule! Abia vine băiatul acasă și tu te și năpustești asupraji — îl luă sub ocrotire pe băiat maică-sa. — Așteaptă un pic, să poată măcar răsufli! Hai, dragul meu, mîncîncă, să nu-ți pese de el!

— N-ai nici o frică, nu-mi pierd eu pofta cu una cu două, îi răs-punse Miska, răzimîndu-și cotul de genunche ca să nu trebuiască să ducă lingura prea departe.

— Miska, ție n-o să-ți mai vină mintea niciodată ? — îl întrebă Sanyi, continuînd vorba acolo unde o lăsă tatăl său.

— Dacă n-are ce să-mi vină, — dădu din umeri Miska.

— Vasăzică, te afli bine printre ai lui Gondos Pâl ?

— Trăiesc în bună pace cu toți și cu toate.

— Lasă Sanyi, păcat de orice vorbă — îl domoli, arătîndu-se calm, taică-său, dar se vedea pe el că abia se poate stăpîni. — Dacă nu se va putea cu vorba'bună, se va putea prin dictatură. Dictatura o să le dicteze ea ce trebuie să facă, n-avea tu nici o grijă ! Ar fi fost frumos să se-n-tîmple altfel... dacă i-ar fi venit mințile cu frumosul... Dar dacă dobitocul e dobitoc, îi spui la început cea și hăis, și dacă nu merge cu vorba bună, uite biciul! Cine nu pricepe vorba, se cumițește de bici, fiindcă s-o știi — se întoarsa el amenințător spre Miska — s-a siîrșit cu tînjeala. Ne apucăm de colectivă, și bună ziua! Pe tine nu te mai rugăm. Te punem acolo în cap, pe lista chiaburilor, da, da'n fruntea ei, ca să fii căpitanul lor și să știi că tu vei fi cel dintîi pe care vom pune mîna, tu și cu so-crul tău!

— O să fie puțin cam greu, dar din partea mea să vă dea dumnezeu tot ajutorul, — le rise în față clipind șiret din ochi, Miska.

— Ce-o să fie greu ? O să fie tot așa de ușor s-o facem, cum mi-a fost să ți-o spun!

— Bine... numai să fim sănătoși.

— Ai face-o tu, Mihaly? Ai face neomenia asta cu propriul tău copil?

— Lasă-mă mamă, n-o să ajungă el să facă una ca asta pînă mai are păr pe cap — își liniști mama, surîzînd, Miska.

— Nu ? se strîmbă batjocoritor taică-său, dar observînd că tovarășul Agoston își alege o țigară, se lovi peste buzunarul laibărului și scoase prevenitor chibriturile. întorcîndu-i politeța, tovarășul Agoston îi întinse tabacherea. — Mulțumesc — zise Akâcos Mihaly servindu-se și oîerindu-i cu cealaltă mîină chibritul aprins. Fiindcă de cînd era „președinte”, își aprindea țigara cu chibrituri, chiar dacă ședea la gura sobei... Cu toate acestea, în gestul lui se vedea obișnuința ciobanului de a-și aprinde țigara în aer liber: cînd aprindea chibritul, chiar dacă era la adăpost sau în casă, îl acoperea cu palma, ca nu cumva să-i stingă vîntul.

— Așadar, nu crezi. Miska ? se întoarce el cu țigara aprinsă către fiul său.

— Nu taică, nu cred

— Binecuvîntată fire are cel ce e în stare de atîta credință.

— Putem schimba, dacă vrei.

— Da ? Așadar acum ai schimba ? Ei bine, ține-ți firea pentru tine. că poate să-ți mai fie de folos cînd vei fi pus în stradă cu tot ce ai.

— După mine potopul, tată ! Știam eu foarte bine ce m-așteaptă și am șters-o la timp — se destăinuie în cele din urmă Miska, uitîndu-se la tatăl său care rămase uimit și nu voia să-și creadă urechilor.

— Ai șters-o de la ei ?

— Da, chiar acum ! Vin drept de-acolo.

• De unde ?

— De la Nyiresdomb.

— S-o fi isprăvit otava...

— Nu. Mi-am scos coasa din postată pentru totdeauna.

— Dac-ai vorbi mai pe înțeles, te-aș pricepe mai bine.

• — O, mă Mihaly, da' greu ești de cap ! — se îndreptă din șale Si-pos. care ședea pe prag. — Nu înțelegi ? I-a lăsat pe Gondoșești în plata domnului și gata ! Nu ți-ai dat seama pînă acuma ?

— Ei, bine ! Iar ești tu cel mai deștept ! — îi replică cu răutate Akâcos Mihaly. Parcă eu nu mi-ași fi dat seama de ce hram poartă băiatul, dar... mă făcui și eu că nu pricep, ca să mai facem o leacă de haz. Și-acum tu ai stricat tot ...toată jucărica ! — încercă el să dea alt înțeles violentei lui ieșiri de adineauri. — Vasăzică, îți veni mintea acasă, Miska ? — făcu el semn spre capul flăcăului, arătînd locul de unde a fost plecată... — Era tocmai timpul: au trecut două luni... Nici coasa nu e bine să o lași așa de multă vreme fără stăpîn, dar capul...

— într-adevăr, băiatul meu, ai venit acasă de tot ? îl întrebă măică-sa privind la el cu speranță și totuși neîncrezătoare.

— Nu tocmai de tot... lucrurile îmi Sînt acolo, dar luni le aduc acasă.

— Adu-le băiatul meu, adu-le — aprobă dînd din cap, fericită, măică-sa. — Ți-am spus eu de atîtea ori că la laibărul de postav, nu se potrivesc nasturii de aur. Oamenii buni, chiar dacă-s mulți, incap și în loc puțin. Nouă de-acum înainte, ne va fi foarte bine și aici în bucătărie. Sanyi se va muta în odaia din fund, iar voi în odaia dinainte. O să ne ajute cumva Dumnezeu pînă cînd careva o să se străduiască să-și ridice o căsuță... — termină mamă-sa proiectele de încartiruire.

Miska închise stingher ușa odăii dinainte :

— Am venit... singur.

- — Dar pe Julis unde-ai lăsat-o? — se uită la el cu ochi plini de uimire Mariska.

— Am lăsat-o acolo... — zise cu vocea îngroșată Miska, si-apăi adăugă repede: — Și-a dat și ea seama că nu ne potrivim...

— Ai părăsit-o pe Julis? — îl întrebă maică-sa uitându-se la el cu atît de severe imputări încît Miska trebui să-și lase privirea în pămînt.

— Și-a dat seama și ea că e mai Ibine așa... — curmă el cu explicațiile.

— Și ce se va întîmpla acum cu ea? — întrebă, cu solidaritate femeiască, Mariska.

— Nu știu, despre asta n-am vorbit...

— Vezi, băiatul meu, cît ești de rău! — se auzi din nou cuvîntul înecat în durere al mamei sale. — Acum îți dai și tu seama cîtă răutate e în tine? Cu cine semeni, dragul meu băiat, de ne faci atîtea buclucuri? Răscolești o căsnicie cinstită numai ca să trăiești două luni cu o femele în nelegiuire și pe urmă o părăsești? Cînd o să ajungem să ne și bucurăm de tîme băiete, nu numai să ne îndurerezi și să ne silești să roșim de faptele tale? Cu asta ne răsplătești tu pe noi? Crezi că astfel trebuie să te porți cu nenorocita aceia de femeie? De ce a trebuit să-i tulburi si să-ii strici viața, dac-ai știut ce-o să faci? De ce trebuie să te porți în felul ăsta, că doar ești copt la cap... ai 22 de ani? Vezi domnule Agoston, cum s-a înstrăinat de noi — se întoarse tulburată înspre delegat, iar Miska simțea că ar prefera să-l înghită pămîntul.

— Dă-mi și mie un foc! — se aplecă el tulburat înspre țigara tatălui său.

— Na Miska!... — îi oferi taică-său capătul aprins al țigării după ce a scuturat cenușa. Miska aprinzîndu-și țigara se uită cu-un sentiment cald la degetul cel mare al părintelui său pe care se recunoaștea si acum urma cicatrizată a unei tăieturi. Își aduse aminte că taică-său se tăiasse odată de mult, cînd l-a dus pe el pentru întîia oară în pădure, la ciurda de juncani, și cînd ca să-i facă chef să rămînă acolo, i-a încrestat un băț minunat.

— Miska, vorbești serios? Ai părăsit-o pe Julis? — întrebă Sanyi îngrijorat, dar abia după ce întrebuse își dădu seama că pusă de el, întrebarea putea să fie greșit înțeleasă... Din acest motiv fruntea i se împurpura ușor...
i • ;

— IDa, da! De cîte ori să v-o spun? — strigă Miska mîniat că îl descoase așa față de doi străini. — Astă vară cînd am luat-o, n-a fost bine. Acum că am părăsit-o, iar nu-i bine. Ce tot mă sîcîiți atîta? Am lăsat-o fiindcă nu ne potrivim și cu asta am terminat. Să vă pară bine că lucrurile s-au limpezit și din cauza; mea nu mai ajungeți de gura satului.

— Are dreptate! Ce-l tot sîcîiți? zise tatăl său trecînd de partea lui. Slavă domnului că ți-a venit mintea, măi băiete. Și încă tocmai la timp, fiindcă aitfel, începînd de mîine ai fi fost numit chiabur. In felul ăsta ți-ai făcut un bine și ție, dar ne-ai făcut un bine și nouă. De-acu' e astupată gura tuturor, nu ne mai poate murdări nimenea, că te-ai amestecat în neamul iui Gondos Pal pentru cine știe ce socoteală. N-am dreptate?

— Cum să n-ai dreptate? — îl supralicita cuscrul său. In. tine s-a pierdut un mare avocat. „Dr. Akâcos Mihaly!” Sună bine! Ei, dar de-acu o să plec și eu acasă, mi-e teamă să nu fi ieșit vîitei din ocol.

— Dar câți ai ? — sg miră Mariska.

— Apoi, să tot aibă vre-o trei — se amestecă în vorbă tatăl său.

— Și caml cât îs de mari ? — zise abia ascunzându-și invidia cuscrul.

— Păi, cât să fie? — răspunse bătrînul arătîndu-se pricepător. Dacă-i cîntărești împreună cu grajdul, fac suta — se înveseli el de propriile lui vorbe spuse în șagă, apoi îi întinse mîna lui Miska apropiindu-se de el:

— Iar tu, de-acum înainte s-o știi, băete — zise el ținîndu-l pe Miska de mîna — că pînă cînd nu vei rupe cel puțin o pereche de bocanci umblînd după o fată sau după o nevastă, să nu vorbești cu ea serios, fiindcă din cele șaptezeci și șapte de șiretlicuri femeiești, abia dacă vei ajunge să cunoști vreunul. Iar de crezut, să nu îi crezi niciodată! Adică nu: muierii, o singură dată poți să-i dai crezare în viață : după ce ai cosit de cel puțin șapte ori iarba de pe mormîntul ei. Atunci, da, poți s-o crezi că a murit cu adevărat. Dacă te ții de ce ți-am spus, nu ți se va mai întîmpla una ca asta... Auzi tu ? După două luni să vii să spui că nu te potrivești cu ea !... Și-acum, vă mulțumesc la toți pentru partea mea și cînd veti veni la noi veți putea mîncea ce-am mîncat și eu la voi — glumi el strîn'gînd si mîna celorlalți.

— N-ai de ce să-mi mulțumești Istvan ; abia am avut ceva la masă — se scuză conducîndu-l afară cuscră-sa. Miska iese și el după ei.

Își luă coasa de lingă perete și o duse în fundul curții, în sură, ca s-o agate la locul ei.

Coasa se lovi cu zgomot de coasa tatălui său, apoi de coasa lui Sanyi, se legănă puțin, parcă s-ar fi cuibărit la vechiul ei loc, pe urmă se liniște și rămase încremenită și suspendată între celelalte două coase

III

„Marți, Joi, sîmbătă, marți, joi, sîmbătă"... pășea tacticos Miska în timp ce cobora înspre sat pe strada mărginașă* învăluită în întunericul nopții de toamna. Își aduse aminte de seara cînd s-a dus pentru întîia oară „în vizită" la fete... pe cînd era încă un flăcăiandru. Cu o seară înainte, un prieten mai ager la ochi și mai descurcăreț îi spusese că a aflat ca marțea, joia și sîmbătă sînt serile de „vizite" — bineînțeles și duminica — așa că el cu o zi înainte se și apucase să-si curețe bocancii iar seara pe ascuns s-a ras, dar nu fiindcă ar fi fost bărbos ci tocmai ca barba sa-n creata mad- tare' și să-i i se facă mai deasă, înlocuind puful copilăriei care-i acoperea obrazul. Astfel se duse el prima oară, în sat, în „vizita" la casele cu fete. înainte de a ajunge! la portiță se scotoci în buzunare și scoțînd țigara furată de la taică-su, o aprinse, apoi o ascunse prudent *in* podul palmei, ca să nu-l vadă vr-un nas sau vr-o nasă și să-i spună la ai IUL Așa se duse el la întîia vizită, cu cioarecii călcați cu dunga, ca la flacan mari... și mormăind tot timpul: marți, joi, sîmbătă - cum mormăia în copilărie cînd îl trimitea maică-sa la prăvălia din sat: saie, leuștean oțet... Acum putea începe din nou viața de flăcău' Putea începe sa umble din nou, seara pe la fete: marțea, joia, sîmbătă. Si încă e bine ca avea unde sa se ducă! Abia azi de dimineață se despărțise de înliferi " T... se și $f^{oc} \wedge^{ahl}$ Ș... i... p... asta stătea culcat cu *Mis* sub mesteceni, de la Nyiresdomb și nici nu se gîndea că a doua zi pe aceeași vreme va fi dm nou holtei și se va duce în sat, în vizită la Con-

dos Eszti și încă devreme», ca pe cît se poate să fie el cel dintîi acolo și mai ales — pe cît se poate să nu mai fie și un altul de față. El ca drăguț ales de iată se aștepta să rămînă singur cu ea, liindcă acele oîteva seri care le mai avea pînă la plecarea sub arme trebuiau bine folosite... Să postească —• postul fetelor — va avea el vreme, cînd îl va strînge centura militară.

Pe stradă abia mai hoinăreau cîțiva flăcăi care nerăbdători în așteptarea timpului de mers la fete mîncaseră mai devreme.

El încercă să treacă pe lingă ei în așa fel ca să nu fie observat iar dacă totuși l-ar observa careva să nu fie silit să li se alătore.

Cînd însă din înserarea frumoasă și înstelată îi apăru în față, pe stîlpii ei mari și albi, poarta de piatră a locuinței lui Gondos Denes, nu l-ar mai fi părut rău dacă vreun tovarăș de vizite s-ar fi aflat lingă el, fiindcă abia acum își dădea seama, că el n-a mai fost niciodată la ei, nici măcar nu și-a pus piciorul dincolo de poarta pe care o avea în față. Cum să intre așa dintr-odată, parcă luînd și ușa cu el: Pofțiți, sînt aici! Eu îs drăguțul cel nou al fetei. Și pe de-asupra față în față cu el ferestrele casei de sus erau oarbe, fără lumină. Dar parcă acolo aștepta vizitele și nu în odaia din, fund? Ce i-a povestit Gondos Denes, la cules? Abia înghițiră cina și sosi Pali... Eszti l-a dus în casa din fund unde nu aprindeau niciodată lumina, apoi l-a lăsat acolo și s-a dus în casa de sus unde aștepta celelalte vizite... Așadar, ei locuiau în bucătărie iar vizitele flăcăilor le primeau în casa de sus. în cazul acesta totuși a venit prea devreme — se gîndi — cu aceasta se strecură prin fața porții parcă nu într-acolo ar fi pornit, ca nu cumva femeia care venea față în față cu el să bage de seamă ceva. Trecu mai încolo cu vreo cinci case, acolo se opri făcînd pe șiretul: aprinse o țigară și nu se întoarse decît după ce femeia trecu de poarta lui Gondos Denes. Rîdea în sinea lui, și savura această plăcută agitație de flăcău pe care i-o dădea gîndul că se duce în sat, la o fată pe care pînă acum aproape că nici n-a cunoscut-o. Nu era obișnuit să umble după fetele din sat, să stea la pîndă, să se ascundă, să se prefacă și alte asemenea obiceiuri de flăcău, fiindcă el niciodată n-a fost serios în vorbă cu vre-una din ele. Pe Julis a dobîndit-o, cum s-ar zice, de-a gata, a-șa cum unii primesc laptele gata adus acasă : îl toarnă într-un alt vas și cu asta, s-a isprăvit... Dar nici aia nu-i bine ca omul să dobîndească o femeie așa de ușor. Decît așa mai bine să aștepți în fața porțiței, să te zbați și uneori chiar să te lupți pentru fată, fiindcă și cu fetele-i așa ca și cu merele ; acel măr e mai de preț după care trebuie să te urci pînă în vîrfurile copacului... Merele de la poala pomului sînt culese, de timpurie; pe vîrfurile crengilor găsești însă și mai tîrziu fructe frumoase, roșii și cu gust bun, pe care nu le poți culege întinzînd doar mîna de pe pămînt... Bine a zis la amiază nașul său Sipos, că pînă nu rupi cel puțin o pereche de bocanci umbfînd după o fată, să nu stai de vorbă cu ea în mod serios, fiindcă din șaptezeci și șapte de șiretlicuri, abia unul dacă i-l poți descoperi... dar de crezut nici atunci să n-o crezi, ci numai o singură dată în viață : după ce i-ai cosit de cel puțin șapte ori iarba de pe mormînt. Atunci poți s-o crezi că a murit cu adevărat... Cu toate acestea, lampa aia din casă s-ar putea aprinde! E frumos, nimic de zis, să umbli după fete, dar dacă ar ști că trebuie să mai stea mult pe aici făcînd pe sentinela sau pe pîndaruî, i-ar părea rău că și-a înghițit cina în fuga mare ! Dar uite, o ceată de flăcăi a și sosit! —

«observă el țigările aprinse care apărură la întorsătura drumului. — Poate că vin tocmai aici, la Gondos Eszti... se gîndi, începînd să se uite în stînga și dreapta, ca să-și caute o ascunzătoare și apoi deodată dispăru undeva, între poartă și casă.

Își făcuse bună socoteală, fiindcă flăcării — sau judecîndu-i după glasul de cocoșei, flăcăiandrii, — se opriră taman acolo, sfātuindu-se:

— Se vede că s-au întors tîrziu de la coasă.

— In casa din fund arde lumina — zise unul ducîndu-se pînă aproape de Miska și uitîndu-se printre șipcile porții. — De bună seamă *acuma* stau la cină.

— Sau o îi și sosit Pallos Berci, așa că au acoperit geamurile de la casa dinai^{te}-

— Mai curînd Akâcos Miska.

— De ce, mai curînd el ?

— De aia, că și el tot din cauza lui Eszti a părăsit-o pe Szabo Julis.

•— In cazul ăsta-i nebun!

— De ce ? Eszti nu-i cu nimic mai prejos decît Julis.

— Ea nu, — atîta doar că face pe Mfska.

— Asta da, ea își bate joc de toți.

— De Gondos Pali, aia-i sigur.

— Și de el, dar și de Pallos Berci.

— Aia nu mai e așa de sigur. Chiar sîmbătă trecută la cam îmbrobodit. L-a ținut la ea, — el a plecat ultimul!

— Pierde și ăsta trenul, ca orice călător grăbit, zadarnic a părăsit-o pe Julis.

— Te-o Ii ochit fata pe tine, măi Jancsi, dar nu spune nimica fiindcă așteaptă să-ți mai crească mustața.

— Las-o mai moale, că nici cu tine n-ar face mare brînză dacă te-ar pune să numeri cîte iuste-s pe ea.

Rîsul lor vesel, ștregăresc răsuna în cascade. In cele din urmă porniră în'susul străzii.

Miska răsuflă ușurat, și-și șterse fruntea de sudoare... N-a fost tocmai la largul lui acolo în ascunzătoarea pe[?] care și-a ales-o și pe deasupra băieții ăștia îi mai băgară și o bucată de iască aprinsă în ureche: Pallos Berci! Așadar, și el tot pentru Eszti a părăsit-o pe Gondos Ilus ? Cu toate că se vorbea că încă în toamna asta înainte de a intra în armată o s-o ia de nevastă. Și acum, umblă și el tot la Eszti, ba el e cel care rămîne cel din urmă la ea în serile de șezătoare. Hm... Lucrurile încep să se încurce. Se vede treaba că va trebui să se ia la întrecere cu alții; care ajunge mai repede în vîrfurile copacului ? Nu știa că fata era așa de căutată, că mai trebuie să și lupte pentru ea. Credea că ducîndu-se la ei, se duce la ceva gata, la o treabă dinainte stabilită, cum se duce culegătorul de fragi la cîte-un loc ascuns, pe care numai el îl cunoaște. A venit el nu-i vorbă, cu oala pregătită, dar la fragi găsi o trupă întregă care se înfruptă. El știa că pe la casa lor umblă și alți flăcăi. I-o spusese doar Gondos Denes încă astă vară la secerat, dar nu știa că dintre flăcării cărei vin pe la ei, unul rămîne acolo pînă mai tîrziu... Oare as'eară cînd a vorbit cu el, a vorbit serios ? Sau numai îl îmbrobodise, ca după ce Pallos Berci a lăsat-o pe Uus de dragul ei să-l facă și pe el s-o lase pe Julis ? S-ar putea ca și pe Pallos Berci să-l îi amăgit la fel cum a făcut cu el ieri seară, numai ca

s-o lase pe Iulis. Și asta numai fiindcă ea are ohef de joacă și e departe încă de vârsta la care să se lege în mod serios de cineva. Oare ferestrele casei dinainte sînt într-adevăr acoperite ? Sau... astăzi în mod excepțional așteaptă „vizitele” în casa dinapoi, fiindcă știe că vine și el și vrea ca în fața altora portița să rămînă închisă?... La acest gînd care îi trecu fugar prin minte inima începu să-i bată cu putere, iar o căldură binefăcătoare îi cuprinse tot așa ca și aseară cînd la rădăcina urechii lui a simțit sărutul stîngaci al fetei... Ei drăcia dracului! Poate că ea își rîde de toți, numai de el'nu? Totuși, nu e cu puțință ca o fată de șaisprezece ani să vorbească cu un bărbat în chipul cum a vorbit cu el ieri seară — numai din șiretenie ! In cazul ăsta omul ar trebui să-și ia nevasta de-a dreptul din leagăn sau dintre zdrențele scutecelor, nu să dea tîrcoale prin fața geamurilor întunecate și tainice ale unei fetișcane care deși e numai de șaisprezece ani, cunoaște toate cele șaptezeci și șapte de șiretlicuri femeiești.

— Ei, bunătatea ei de treabă ! Trebuie să mă hotărâsc! — își zise el, apoi deschise brusc portița; și nu se opri pînă în pridvor. Era ajsa de plin de hotărîre, de parcă l-ar fi trimis maică-sa să ceară împrumut căldarea de fiert magiun.

Dar în fața ușii se cutremură și se opri. Bătu în ușă fără vlagă, ca un nătăfleț, care a uitat după ce-a fost trimis.

Nu se auzea de nicăieri, nici un glas, nici o șoaptă.

Liniștea îl făcu să prindă curaj, așa că îndrăzni să deschidă ușa și să intre.

•Nimeni, nicăieri, doar lampa ardea vesel.

Trase încetișor ușa după el și se îndreptă spre bucătărie.

Odată pornit, nu se mai opri la jumătatea drumului.

Cînd însă ajunse la țintă, i se topi curajul, se opri din nou, ezită, pipăi ușa din fața lui și bătu încetișor.

— Intră! Dar veai să nu cazi în nas.

„Frumoasă primire i se face aici drăguțului fetei” își zise el sperindu-se de ciudata pofrire și nu mai știu ce să facă. Și unde mai pui că persoana care rostise această invitație amabilă, nu era Eszti, ci tocmai Gondos Denes.

— Intră, intră ! Nu te mai gîndi atîta ! auzi în sîrșit dinăuntru și glaisul lui Eszti, așa că nu mai avu ce să iacă și se hotărî definitiv să treacă pragul:

— Bună seara!

— 'Sfînte dumnezeule! — exclamă ascunzîndu-se după ușă Eszti, în timp ce celorlalți le rămase vorba-n gît de uimire.

— Vai, vai! V-am spus eu că odată o s-o pățim — începu să se jeliască rușinată nevasta lui Gondos Denes. — Credeam că-i Laci, fiindcă el are obiceiul să ciocănească la ușă, de nebun ce e, așa ca să ne păcălească.

— Trebuia să bați și tu mai bărbătește — dădu din umeri rîzînd Gondos Denes, apoi trăgînd scaunul mai lingă masă începu să-i vorbească :

— De-acu' poți intra mai înăuntru, fiindcă ăștia o bună bucată de vreme nu mai sînt buni de nimic — zise revenindu-și în fire amfitrionul. Miska le era aproape recunoscător, pentru această primire de-a-ndoaselea, fiindcă altfel l-ar fi înghițit pămîntul de marea rușine ce îl cuprinsese: —

Auzi, să mă duc eu la o fată, tocmai când ai casei se așează la masa întinsă, să n-am răbdare să aștept pînă se fierbe mămăliga, pînă ce o mănîncă liniștiți, pînă! ce aprind lampa la casa din față... să dau buzna peste ei, ca un besmetic, fără pic de cuviință? — se îramînta el. Și adăugă: — Și tot eu am fost în stare s-o bănuiesc pe fată, să cred că anume a acoperit ferestrele casei dinainte! Ba am mai avut curajul să-mi închipui că Eszti mă așteaptă pe mine în casa din dos — singurul flăcău pe care-i primește... În loc de astea — totul e la locul lui, așa cum e rînduiala lucrurilor pe-aceia; geamurile casei dinainte nu-s anume acoperite și nici în casa din fund nu așteaptă nimeni nici o vizită, ci apa de mămăligă fierbe» masa e făcută, iar în jurul ei așezată familia care ar vrea să cineze în pace și liniște... Și tocmai atunci dă el buzna ca un țărănoi. Frumos s-a mai prezentat, acum când le calcă întîia oară în casă... Noroc că l-au confundat cu Laci, fiindcă în felul ăsta tot cei ai casei sînt cu scuzele:

— Ami întîrziat puțin cu cina — zise Gondos Denes, dînd la o parte ziarul. Am venit acasă cam tîrziu... a mai trebuit să descărcăm și carul, ca să nu rămîna așa pînă dimineața... ș-apoi au mai pierdut vremea și muierile, știi cum sînt: dau lucrul una pe alta, și treaba întîrzie.

— Vai de mine, nu-mi mai iese din cap ce primire faină ți-am făcut Miska! — continuă să se rușineze nevasta lui Gondos, dar de data asta rîdea și ea, amuzîndu-se de cele întîmplate.

— S-o lăsăm încurcată, fiindcă eu am venit nechemat și altul se scuză acum — rîse în silă și Miska, și ca să-și ascundă tulburarea își scoase tabacherea, deși abia la portiță aruncase țigara.

— Da' te-ai mirat și 'mneata un pic, nu-i așa? — îl întrebă surîzînd veselă Eszti, ieșind la iveală din dosul ușii. — N-ai îndrăznit să intri de-a dreptul, te-ai oprit în pragul ușii ca un cerșetor cuviincios... — zise ea aprinzînd așchia la focul din vatră, ș-apoi rîzînd, îi întinse lui Miska, de data asta fără să se mai rușineze, — flacăra împăcării.

— Spune drept, dacă n-aș fi deschis eu ușa, n-ai mai fi intrat? — se uită ea adînc în ochii flăcăului în timp ce acesta se întindea după foc.

— Cum de nu? Sigur că intram!

— Atunci de ce n-ai intrat mai din vreme?

— N-am vrut să intru cu țigara... am stat să mai trag cîteva fumuri.

— În cazul ăsta, 'mneatale fumezi cam mult — zise ea arătînd spre jigara proaspăt aprinsă.

— Cînd îmi cade bine și am chef, fumez.

— Vai de nevasta d-tale! Poate strînge de pe acum ouăle pentru țigări...

— Nu fumez întotdeauna așa de mult...

— Da? Numai cînd ai vr-un alean la inimă?

^ Spre norocul lui, cineva bătu tocmai atunci în ușă și astfel putu rămîne dator cu răspunsul.

— Auzi? Și dumneata tot așa de fără vlagă ai ciocănit — îi dădu un ghiont peste genunchi Eszti, în timp ce se așeză în colțul mesii, pe laiță, în mină cu andrelele pentru lucru.

— Hai, intră, pramatie, că din cauza ta era să ne facem de rîs — i se adresă lui Laci, pe jumătate rîzînd, pe jumătate miînioasă, mamă-sa, aar. în același timp îi era și recunoscătoare, fiindcă astfel n-au rămas de

ruşine în faţa lui Miska, care a putut auzi cu urechile lui cura are obiceiul să bată la uşă Laci.

Băiatul îl salută cu respect pe Miska, apoi se aşează lângă taică-său pe laiţă.

O linişte neplăcută se răspîndi dintr-odată în odaie, lipindu-se de ei cum se lipeşte cămaşa de spatele omului asudat.

Miska trăgea des din ţigară şi simţea că în mai multe locuri ale trupului îl supără o mîncărime de parcă l-ar fi năpădit nişte furnici cu picioruşe de foc... Şedea acolo ca cel care azi-mîine va veni în petit, deşi îşi dădea seama că părinţii nu bănuiesc încă nimica, sau cel mult ghicesc că acum că a părăsit-o pe Julis, ar vrea să se încălzească la focul lui Eszti, dar nici în vis nu le trecea prin minte că el a părăsit-o pe Julis din cauza fetei lor. Ş-apoi, ce poate-el crede despre fata asta? Aseară i-a crezut încă fiecare cuvînt al ei, dar cine-l asigură că în cele din urmă ea n-ar putea să-i păcălească pe toţi trei, şi pe el şi pe Pallos Berci şi pe Gondos Pali? Să-i ducă pe toţi trei cu muia, convingîndu-l pe fiecare în parte că ceilalţi doi sînt cei care aşteaptă zadarnic ca să-şi pună pană la pălărie cînd vor pleca la oaste? Aseară totul era încă simplu şi limpede... dar acum, după ce-a părăsit-o pe Julis şi-a rămas singur, parcă totul s-a vestejit, totul s-a încurcat, parcă totul e modelat după chipul şi asemănarea lui Pallos Berci. Un lucru e sigur: o fetişcană ca asta, cu ochii abia deschişi, stă de vorbă cu uşurinţă cu oricine-o fi, nu se uită cine e, ea vrea să aibă drăguţi, fiindcă fiecare fată isteată şi mai acătării, trebuie să 'aibă drăguţi, unul sau doi sau trei, cu cît mai mulţi, fiindcă în felul acesta îi creşte valoarea la licitaţia care va veni. O fată ca asta nu vede în nimeni pe tovarăşul de viaţă de mîine; e o fiinţă simplă: dacă e iubită iubeşte şi ea... Dar el? El în schimb, chiar şi într-o fată de vîrsta ei caută o soţie... o soţie adevărată, pentru întreaga viaţă, de aceea se teme de orice... Se ştie că cel muşcat de şarpe se teme şi de şopîrlă.

Neliniştit, se mişca într-una şi se cuibărea pe scaun. Nu-şi găsea nicicum locul. Aruncă o privire iscoditoare şi lacomă înspre fata care stătea aplecată, cu privirea aţintită asupra broderiei. Era acolo, aproape de ea, îi simţea mirosul... îi simţea mirosul ei de fată şi era aşa de simplă, şi de blîndă şi de lipsită de complicaţii încît părea străvezie, o frîntură de cleştar, albă şi dreaptă, ca şi cărarea care-i desparte bucelele ei frumoase... Totuşi, ar fi vrut să ştie ce-i cu ea, să vadă în sufletul ei ca să se liniştească, ca să-şi dea seama că, chiar dacă nu şi-a pus în minte să se mărite, gîndul ei e serios, că îl iubeşte cu nevinovăţia primei iubiri, pe el, şi numai; pe el, fără un pic de rafinement omenesc, fără joacă, fără cochetărie şi că dacă Pallos Berci rămîne ultimul cînd se duce la ei, asta 'nu înseamnă altceva decît că cineva trebuie să fie cel din urmă, nu pot ieşi cu toţii, deodată, pe uşă...

Eszti începu un rînd nou la broderie şi îndreptîndu-se puţin din spate privirea ei se întîini cu privirea lui Miska aţintită de atîta vreme asupra ei.

Se uitară unul la altul tulburaţi.

— Se vede că n-ai de gînd să te măriţi — încercă să-şi ascundă tulburarea, vorbind oarecum în silă şi cu arţag în glas, Miska.

— De ce?

— Păi nu vezi că stai la coltul mesei?

— Dacă nu mă iei 'mneatale, mă mai poate lua altul! — dădu din umeri nepăsătoare și lăudăroasă Eszti, rîzînd în același timp în sinea ei cît e de orb flăcăul care nu vede că ea lucrează tocmai la zestrea ei.

Miska, auzind răspunsul înțepat, simți că îl cuprinde — ca un junghi — o aspră certitudine : nu mai este nici o îndoială, nu se mai poate 'amăgi... Fata îl ia în rîs și pe el ca și pe Pallos Berci, ca și pe Gondos Pali. Cum s-ar zice, îi trage în sorți. Are în mîinile ei trei bani pe care îi amestecă si-i scutură într-tina ca să ghicească ei (el, Pallos Berci și Gondos Pali): cap sau pajură? Fata și-a dat seama că are trecere și-acum se ține mai semeață. Ehei, dacă numai ochii lui s-ar ii oprit asupra ei, ar fi fost altceva!' Dar de data asta lumea nu stă numai în Akâcos Miska, așa că dumneaei îi dă mîna să-i învîrtă și să-i sucească cum vrea și-apoi să-si rîdă în pumni, miîndrindu-se că asemenea flăcăi în toată firea si-au pierdut mințile după ea. Mai ales că unii și le-au pierdut așa de rău încît si-au părăsit și nevestele de dragul ei... I se părea că o aude rîzînd mulțumită, în sinea ei, dar cu toată această cochetărie, fata își sprijini deodată cu încredere piciorul de scaunul lui, iar genunchii ei se atinseră de cotul flăcăului.

• Lui Miska i se urcă dintr-odată la cap sîngele fudul și plin de min-drie al neamului Akacos-eștilor și-si trase înapoi cotul (cu toate că rotunjimea aceea mică, era așa de plăcut de caldă, ca o pîinișoară scoasă din cuptor). Luase hotărîrea dîrză să-i arate că nu cade așa de ușor musca în zăr cum și-o închipuie o fetișcană încrezută, de șaisprezece ani, oricît de mlădioasă i-ar fi talia și oricît de aurii i-ar fi cosițele...

— N-ai de cît să-l întrebi pe el, — Laci — auzi deodată glasul vesel al lui Gondos Denes și în același timp îl văzu îăoînd cu capul un semn înspre el. Laci îl privi în așa fel încît înțelese că întrebese ceva despre el.

— Ei, întreabă-l — își încuraja băiatul Gondos Denes.

— Intreabă-l dumneata, tată.

— Tu esti cel curios, nu eu...

— Eu nu-l întreb —, se înroși Laci, — iar Miska se folosi de prilej să se poarte în așa fel, de parcă nici nu și-ar da seama că Eszti ar fi pe lumea asta.

— Măi Laci, ce vrei să întrebi ?

— Ei hai, spune ! — îl înghionti taică-său, dar văzînd că Laci și-a pierdut cu totul îirea, se întoarse rîzînd spre Miska : — ar vrea să știe că de aceea ai venit așa devreme, fiindcă ai venit să ceri fata ?

Miska rîse acru și stînjnit :

— De ce, Laci ? Cînd mergi să ceri o fată, trebuie să te duci inai devreme ?

— Ei, ei, lasă că băiatul nu vorbește doar așa de florile mărilor, auzii și eu că de așa ceva e vorba/ — se amestecă în vorbă și nevasta lui Gondos în timp ce răsturna mămăliga pe masă.

— Da, asta-i adevărat. Eszti tocmai m-a întrebat cînd vreau s-o iau de nevastă — continuă cu gluma Miska.

— Vai, mincinos nerușinat ce ești — se revoltă fata îmbujoraiă toată.

— Păi nu așa mi-ai spus ?

— Eu atîta am spus : că dacă d-ta nu mă iei, mă poate lua altul.

— Da, așa-i, și eu ți-am răspuns, că de-odată în două marți n-am să te iau, și atunci mi-ai spus tu ce mi-ai spus...

— Vedeți-l oît e de mincinos? — se adresă Eszti părinților ei — ba știu ca nu ma ia nimeni și tot nu m-as duce după el
, • - ~ s ' a „ ” te prinzi prea tare Eszti, fiindcă si eu asa am spus de taica-tau ca nu mi-ar trebui nici dacă am rămîne numai noi doi pe lume
— Da pe urma știu că ți-am trebuit... — surise cu subînțeleș, Gondos Denes.

— Ei da, cu toate că m-am legat că nu-mi trebuie, asa a fost Nici nu vream s-aud de el cînd a început lumea să ne potrivească. Țăla? Țăla nu știe nici șă joace, nici să-și petreacă, nici să înnebunească muierile mi știe nici cînta pe sub ferestre; nu știe nimica... fi trebuie dracului un bărbat, șade-acasă nătăfleț de ăștia... Da, așa ziceam. Dar pe măsură ce mi se -împlinea mîntea, descopeream că un astfel de bărbat e bun ca sa faci cu el tovărășie pe viață; dacă te măriți cu el căsnicia nu se-ntoarce cu tundu in sus cit ai bate din palme; după alintare nu vine cearta și bătaia.

— Da, da, mai tîrziu ți s-a copt mîntea și nu ti-ai mai luat nasul la purtare — puse punct discuției Gondos Denes, dar femeia schimbă punctul in virgulă, și vorbi mai departe:

— Ș-apăi, așa a rămas o viață întregă, ca jăratecul sub spuză, nu m-a dus niciodată la joc. Pe noi nimenea nu ne-a văzut umbrind brat la braț, inndca dumnealui a fost de părere că muieria si copiii asa trebuie să-i iubești, ca să nu știe că ții la ei.

— Ei, deștept om! se uită la el Miska plin de sinceră admirație și-și propuse să-și însușească în totul principiile lui.

— Așa cum v-o spun... și dacă veni vorba, eu pînă în ziua de astăzi nu știu dacă mă iubește, fiindcă mie niciodată nu mi-a spus-o nici cu un singur cuvînt...

— Ai vrea să-ți declar dragoste în locul ăsta, tu nevastă? — se aplecă punîndu-și coatele pe masă, Gondos Denes, cu o față în asa fel schimonosită de parcă ar fi gata să facă marea mărturisire'...

— Ia-n, uită-te la el! Crezi c-ai fi în stare? — rise ea de el și cu asta se așeză la masă, în timp ce Miska, cuviincios, se retrase cu scaunul mai la o parte, iar apoi, dintr-odată se ridică și se mută pe laiță:

— Dacă ași fi în stare? căzu pe gîndun,' Gondos Denes, s-apoi luă in mîna o felie de mămăligă și pipăind-o, zise cu șiretenie: ' — Vezi nevastă, asta e mămăliga cea bună, nu-i nici moale, nici tare nu-i fierbinte, dar nici rece nu e. Nici gogoloașe nu sînt în ea și-i arătoasă si la culoare... cu alte cuvinte, e tocmai așa cum erai tu cînd erai fată... — și începu să rîdă cu poftă, bucuros că a scăpat destul de ușor de obligația de a-i face declarații.

— Ei vedeți? — se adresă nevastă-sa către tinerii care se înseninară și ei — așa-mi declară dragoste scumpetea mea de bărbat...

— Păi, nu e bună mămăliga asta. Laci? se adresă el băiatului său, înîndu-l ca martor. — Cea de azi dimineață n-a prea fost nimerită. Așa-i?

— Cea de dimineață a fost cam tare.

— S-a prins pieleță pe ea încă din oală.

Făcu o mică pauză apoi își privi lung și cu plăcere fata îmbujorată:

— A avut treabă la fîntînă, a spălat sau așa ceva... — făcu el semn spre Eszti — așa că a fiert prea mult apa și s-a prins mămăliga de oală. Noroc ca a pus apoi apă în lapte... că altfel muream de sete

— Ungurul cînd mîncă, nu vorb&ște — îi întoarce Laci tatălui său vorba cu care acesta îl bătea mereu la cap pe el. Eszti, vioaie, proiită recunoscătoare :

— Așa-i! Țsta-i curatul adevăr !

— Bine, atunci nu-mi mai bat gura nici eu.

Familia își continuă cina în liniște.

Miska se răzimă de spătarul laitei și privea cu plăcere și cu satisfacție tulburarea ce îmbujorase ca focul obrajii acestei fete mîndre și încredute. Speranța începu să mijească din nou în el că tot ce i-a trecut prin gînd despre această fată, n-a fost decît rodul închipuirii lui întortochiate, că poate el e de vină pentru toate aceste complicații, și că în realitate lucrurile sînt cu totul altfel: simple, curate, liniștitoare, așa cum le simțise el ieri seară. Familia îl primise foarte bine, parcă nici nu-l considera străin. Au vorbit în fața lui despre căsnicia lor, ca în fața unui membru al familiei. >Nu s-au sfiit să spună nici adevărul și nifci părerile : muiera trebuie iubită în așa fel în cît să nu-și dea seama despre asta. Copiii nu trebuie desmierdați, iar fetelor să nu le faci declarații de dragoste și să nu le arăți că ești nebun după ele, că-i vai de tine, pricit de falnic flăcău ai fi... Așadar, totul trebuie făcut după chipul și asemănarea lui Gondos Denes... Acum era bucuros și nici decum rușinat că a venit așa de devreme la familia fetei. Ar îi fost păcat să piardă prilejul de-a învăța această lecție și de a putea arunca o privire asupra vieții familiei... Nu se poate ca într-un astfel de mediu familiar Eszti să îi devenit așa de rafinată, cum și-a închipuit el. Ar fi mai bine dacă fata și-ar fi pierdut capul după el, și ar sta tot timpul în cîrca lui în așa fel încît să nu mai poată scăpa de ea nici pentru o clipită ? În două zile s-ar plictisi de ea. Fata era, într-adevăr, mîndră și semeată, glumeață și șireată, dar nu avea rafinementul născut din socoteli ascunse, al femeilor interesate... Cît de frumos și cu cîtă sfiată știa ea să se îmbujoreze în clipele cînd taică-său îi aminte-a drumurile ei la fîntînă și fiertul mămăligii. Se vedea pe ea că era cuprinsă de bucurie tainică la gîndul că părinții ei vedeau ce vedeau și că totuși nu erau contra cu nimic, ba dimpotrivă, aprobau totul, și nu erau supărați că din cauza lui turnase apă peste lapte...

— Dar ai tăi ce mai fac, Miska ? — se răzimă de spatele scaunului Gondos Denes, scoțîndu-și tabacherea cu plăcerea marilor fumători care parcă nici de mîncat nu mîncă spre a se sătura, ci numai ca să aibă prilejul ca pe urmă să guste o gură de tutun.

— Ei sînt acum la ședință — îi răspunse Miska în timp ce urma întocmai exemplul lui Gondos Denes pînă și în felul cum își aprindea acesta țigara.

— Ședință de partid ? — întrebă Gondos ridicîndu-se să ia foc de la sobă, fiindcă un țăran gospodar cînd arde vr-un foc prin apropiere — niciodată nu strică un chibrit degeaba.

— De aia trebuie să fie, că altfel n-ar fi bătut toba — clarifică problema răspunzîndu-și și sie însuși, Miska. — A sosit tovarășul Agoston, el ține ședința — adaogă, ca să dreagă dovada de dezorientare pe care o dăduse mai înainte, apoi se aplecă să ia foc de la țigara stăpînului casei, pe urmă se îndreptă, trase un fum, privind cu coada ochiului capătul aprins al țigării și cînd văzu că arde mulțumitor, mai trase încă odată adînc din ea, apoi dădu drumul fumului formînd un nor alb în dosul căruia își plimbă încîntat privirile pe formele fără de greș, frumoase și pline ale

fetei care se ridicase de la loc și începuse să strângă masa... — Ehei, o fată ca asta-i tare greu s-o iubești, așa ca ea să nu afle!

— S-ar putea să aibă ședință despre colectivă, după câte am înțeles din vorbele lor — continuă să vorbească, împărtășind această noutate ostentativ, fiindcă-și dădu seama că Gondos Denes îi urmărea zîbind privirea pe care el și-o uitase asupra fetei.

—• Vreau să începă colectiva ?

— S-ar putea.

— Să vezi atunci hărmălaie!

— O să fie din plin.

— E-adevărat că celor ce-s contra li s-a cam lungit nasul: pe ai lui Andras Andrâs i-au dus la „reeducare”, iar lui Gondos Pal i-a cam scăzut vaza de cînd ai făcut tu stînga împrejur... Și pe urmă, ce, aia e un fleac, că din China au început să-l scoată pe Ciung-kai-și — luă el ziarul de pe rama ferestrei în timp ce aducea vorba despre politica lumii. Cîteva săptămîni și Ciung-kai-și o să fie cal-ciung-și el...

— Cal-ciung ? — repetă rîzînd Laci, amuzîndu-se cît de curios pronunță tatăl său numele chinezului.

—• Așa-i mai pe domnește — cumetre Laci — își instrui el glumind, copilul, și în timp ce se răzimă din nou în coate, mai trase una din țigară, 'apoi dădu din cap : —• Ce dumnezeu, oameni buni dacă se reped una bună la căruța ciungului praf și pulbere se alege de el...

—' Aia-i sigur, w dădu din cap Miska cu competență, parcă ar îi Citit din palmă întreaga situație politică a Chinei, deși el nici ziare nu prea citea, iar mintea lui nu-i stătea la politică, ci mai curînd la rîndrețea aceea de fată care acuma spăla vasele... Acolo-s atîția oameni, că e greu pămîntul — adăugă el (dacă Gondos Denes a spus că-s mulți, așa trebuie să fie) — și nu mi-ar place deloc să mă pună pe mine responsabil cu hrana lor, — își sfîrși vorba și mulțumit de întorsătura care a dat-o discuției își balansa picioarele mîndru că Eszti a putut vedea cît e el de competent în politică și că se pricepe pînă și la situația din China, chiar și așa pe nepusă masă.

— Da, sînt mulți, și cînd or începe culii să împingă căruța, pot să tot pună ceilalți pietroaie în fața roților.

— Așa e! într-atîția oameni se găsesc și mulți culaci! — își dădu cu părerea Miska, în timp ce Gondos Denes surîdea molcom în sinea lui, că flăcăul a confundat pe bieții culi ai chinezilor cu culacii noștri.

— Sînt acolo și culaci destui, dar tu de data asta o pățiși cu culii chinezi ca și nașa mea Reki cu „ștatariu”-!.

— De ce? Ea cum a pățit-o?

— Odată, în patruzeci și patru, s-a apucat și ea să spună : „auzit-ați c-au bătut toba să vin Rușii ?”

Rise și Miska, parcă ar fi înțeles gluma, rise ca nu cumva să rîdă ceilalți de el și dacă nu se rușina de-a binelea și definitiv, se datora numai împrejurării că-și dădea seama că, spre norocul lui, Eszti era cu totul' cufundată în spălatul vaselor, iar nevasta lui Gondos nu auzise nimica din toată povestea, fiindcă în clipa aceea se întorcea din casa dinainte.

— Tu ai lăsat lumina aprinsă în casa dinapoi, Eszti ?

— Vai, cred că eu — răspunse îngrijorată Eszti, gata să alerge s-o stingă.

— Nu te mai duce nicăieri, am stins-o eu... Lasă-Ie celelalte în seama mea... Vezi, c-am aprins lampa în casa dinainte — adăugă ea liniștită. Eszti șterse și ultima lingură, apoi se apropie de laiță și luându-și lucrul de mină, i se adresă lui Miska :

— Dacă vrei, putem merge în casa dinainte.

Miska se ridică izbăvit, bucuros că se sfârșește cu politica și că în loc să vorbească de treburile lumii, acum se putea duce să stea de vorbă cu fata între patru ochi, îndeletnicire mult mai serioasă și mult mai plăcută.

IV

Miska treoînd împreună cu fata în casa dinainte, care era anume pregătită pentru a primi „vizitele” flăcăilor, era răscolit și cu inima oarecum înghețată de teamă și de așteptare.

Erau numai ei doi acolo ; fata era mai frumoasă, mai fermecătoare ca niciodată. Era albă și curată clin tălpi pînă în creștet, ca o lăcrimioară. Obrazul ei ca spuma de moale era îmbujorat ca merele coapte iar ochii ei jucăuși a căror privire era plină de nevinovăție, erau de un albastru profund. Miska însă parcă n-ar fi intrat în casă cu o fată blondă și încântătoare, ci doar cu lumina gălbuie a lămpii, nici nu o băgă în seamă, se îndreptă spre Iartă — parcă singurul lui scop în viață ar fi fost să stea jos, cît mai curînd... Abia după ce se așeză își ridică privirea spre fata care stătea încă în picioare.

— Nu acoperi fereastra ? — întrebă el cu glas răgușit, plin de îndoială și nerăbdare.

Eszti își deschise ochii mari și se uită la el :

— De ce s-o acopăr ?

Miska tăcu, nemulțumit că Eszti nu i-a ghicit gîndul :

— Păi... ca să nu-și mai vîre și altul nasul aici, bolborosi el într-un tîrziu.

— Vai, Miska, da' cum de te și poți gîndi la una ca asta ? — protestă fata înroșindu-se.

— De ce ? se auzi din nou vocea și mai răgușită și mai aspră a flăcăului. — Sau — poate aștepți și pe altul ?

— Doamne, dumnezeule, ce întrebări îmi mai pui ! Cum să n-aștept, că doar sînt încă fată fecioară ! Nu mă pot închide în casă !

— Nici chiar dacă eu de-acum încolo n-aș mai umbla decît la voi ? — întrebă Miska din ce în ce mai pretențios și vindicativ.

— Vai de mine, ce întrebare e asta ?

— Vasăzică, nu ?

— Nu pot face asemenea lucruri, — îi spuse cu glas blind și rugător Eszti.

— Ba poți, dacă vrei ! Dar dacă nu vrei, e cu totul altă poveste ! — își întoarse el privirea jignit.

— Vai de mine, cum nu poți înțelege : o fată cinstită nu poate face una ca asta...

— Vasăzică... n-ai încredere în mine ? —

— Vasăzică 'mneata astfel masori încrederea ? — îl privi Eszti desnădăjdută, neputîndu-și da seama ce s-a întîmplat cu Miska dintr-odată.

— Astfel! De te-ai încrede în mine, și dacă într-adevăr în afară de mine n-ai mai avea pe nimenea n-ar trebui să-ti fie teamă de ce se va întâmpla, când s-ar afla că nu mă primești în casă decât pe mine

Eszti îi răspunse printr-o privire tristă și plină de mîhnire :

— îmi pui în circă-lucruri care nici prin minte nu mi-au trecut vreodată.

— Cu atît mai mult. Dacă ai încredere în mine, atunci de ce nu-ti este destul sa umblu numai eu la voi ?

— Fiindcă... — se chinuia Eszti să-l lămurească — fiindcă înțelege, nu se poate... nu-i frumos.

— Nu-i frumos ? Sigur, tu mai bine mori decât să te lasi de ceilalți ! Așa-ți place, să înnebunești pe cît mai mulți după tine ! Prea te-ai încrezut... Unul singur nici nu-ți mai ajunge ! Ei da H Desigur ! Acuma -poți alege ! îmi pare bine că știu.

— Ce știi ?

— ^{ca} n/î eu nu sînt mai mult pentru tine decât oricare altul Unul dintre cei mulți, sau poate nici atît. N-avea nici o grijă: din partea mea și de-acum înainte poți sa-l ții cel din urmă pe Pallos Berci. N-o să vă mai tulbur întilmirile ! - făgădui el aspru și hotărît, gata-gata să se ridice și sa plece.

Eszti căzu din uimire în uimire, privind descurajată și dezorientată fața tot mai încruntată a flăcăului. Nu spuse nimic, nu se împotrivi nu se răzvrăți, ci-și văzu mai departe, tăcută, de lucrul ei de mîină. Abia trecuse de șasesprezece ani, abia începuseră s-o considera fată fecioară și ea să înceapă de pe acum să agate la pieptul flăcăilor florile cu cotorul în sus > Nu, ea nu vroia să se macine, să se uzeze, nici să însele lumea, după cum nu vroia nici să înnebunească flăcăii după ea cu zecile. Dar ferestrele casei totuși nu le putea întuneca în serile cînd merg flăcăii la fete. Cum poate fi cineva așa de lacom și de hrăpăreț ? Abia azi dimineață își părăsise nevasta și seara ar vrea ca fereastra ei să fie întunecată. Adică ea să nu mai vorbească cît nimenea, niciodată ? La asta se gîndeste el, în loc să se folosească de cele cîteva clipe ce le mai aveau pînă ce vor sosi și ceilalți llacai. jii s-o îmbrățișeze și s-o sărute, cum a îmbrățisat-o și sărutat-o cu o seara înainte ? Dar el nu-și dădea seama de nimic și ședea acolo bosumflat ca ferestrele ei sînt luminate.

.. Mișka se simțea chinuit și ne la largul lui în această tăcere încordată și plină de samința de arțag.

Stătea acolo tăcut, nu se gîndea și nu făcea inimic ! Cel puțin dacă s-ar putea certa puțin ! Dar cu fata asta nici nu se putea fiindcă se părea că ea nici nu-l baga m seamă, de vreme ce nu rostea nici un singur cuvînt împotriva celor spuse de el despre Paillos Berci. Sau poate credea că ieșirea lui a lost așa de nedreaptă încît nici nu merită să-i răspundă ? Sau — da da ' asta era — fiindcă ieșirea lui fusese întemeiată ? Dacă mai ședea aici 'dacă mai intima m casa fetei era numai ca să se convingă cum stau lucrurile Ar putea el — nu-i vorba — să stea și pentru alte cele, — si-ar putea petrece timpul mai plăcut, fiindcă dorul de iată îl mistuia mai rău decât toate durerile din lume... Că doar abia a sărutat-o, abia i-a cunoscut gustul și tinde mai pui că își dădea foarte bine seama că după ce va pleca ila armată n va părea tare rău că a lăsat nefolosite clipele astea, dar cu toate acestea nu se clintea dm loc, ședea ca o stană de piatră, îmbufnat, superior, aproape tromnd, tromnd acolo la capătul laiței, ca un rege neîncoronat și nepieptă-

nat al mîndriei bărbătești... Dar ce mai așteaptă ? Să vină și ceilalți, să se isprăvească cu o clipă mai devreme cu aceste tăceri enervante și neplăcute ? Sau poate aștepta ca fata să se ridice de pe scaun, să se așeze lingă el și să înceapă să-i toarcă frumușel și blînd la ureche, ca o pisicuță : „Micul meu Miska baci nu-i așa că nu ești supărat? Hai, te rog, nu fii supărat !” — Iar el să devină din ce în ce mai rece și mai neînduplecat, fata să continue să-l roage, să-l împace, să-l îmbrobodească iar el să se supere, și mai tare, să se încrunte tot mai fioros pînă cînd mîndria fetei ar refuza să se mai umilească și atunci, în ultimul moment, înainte ca fata să se încapățîneze de tot, să se împace... brusc... dintr-odată... și totul să reintre în normal ? Da, cam așa ceva ar dori el, dar fiindcă fata era mult mai mîndră și mult mai încapățînată decît să procedeze în acest chip, el aștepta nerăbdător să vină ceilalți și să înceapă să se aleagă apele.

Ca de atMea alte ori cînd era la strîmtoare, și de data aceasta se mîngîia cu fumul amețitor al tutunului : aprinse țigara, și se învălui în roto-coalele pe care le scotea din gură fără să mai înghită fumul în piept. Acum era într-adevăr așa ca un atot puternic stăpîn, care tronează acolo sus printre nori. Privi trist și rîvnitor obrazul mătăsos al fetei. încercă să-și aducă aminte care parte a obrazului i-a sărutat-o aseară, și care i-a rămas nesărutată ? Se gîndi apoi cît ar fi de bine dacă acum ar putea împlini lipsurile de ieri... bineînțelele dacă ferestrele ar fi acoperite... dar tocmai asta e, că nu erau. Lumina lămpii pîlpîia, poate fiindcă se plictisea și ea de această ședere și liniște fără noimă... Sau poate ochiul luminos al lămpii a clipit către flăcâii care trebuiau să vină ? Le-a făcut semn să nu se mai lase așteptați, că doar pe cei din casă nu-i mai tulbură nimeni și nimic, ei nu mai au nici un alt gînd, nici o altă vrere decît să se încerce : care pe care —, cine din ei doi, ea sau el, are oasele spinării mai vîrtoase și mai drepte și care poate ține capul sus mai îndelung.

Într-un sfîrșit, se auzi portița pe care intră cineva.

Amîndoi își ațintiră urechile, ușurați, întii înspre curte, apoi înspre pridvor : șușoteli, îrinturi de vorbe aducînd freamăt de îndoieli și nedumeriri, iată ce se înțelegea în casă, din tot ce auzeau. Desigur cei de afară se îndemneau unul pe altul, care să între cel dinții iar după ce-l alegeau și deci avea cine să-i introducă în casă, se certau care să între ultimul — fiindcă nici la urmă nu voia să rămînă nici unul. Dacă ar fi căzut asupra lor în acea clipă razele unei lumini, toți ar fi luat-o la fugă, fiecare în altă parte. Dar ușa se deschise și intră Sos Iancsi. Pînă cînd să se desmeticească, cei rămași afară închiseseră repede ușa și în urma celui intrat, care dîndu-și seama într-o clipită că a fost păcălit, apucă zadarnic clanța cu amîndouă mîinile încercînd să deschidă, dar ceilalți țineau de ușa așa de tare că nu era chip nici să o miști. Ce era să facă ?, Trebui să rămînă acolo, stînd în picioare, neajutorat, molîu ; curajul său de a ieși între oameni pe care-l avea cînd se simțea între cei de-o seamă cu el, lăudăroșenia lui, se evaporaseră într-o clipită ; flăcăiandrul fudul de adineaori s-a transformat tot așa de repede într-un țîngău tont și iîstfîcit precum *i* s-a schimbat și glasul din „gros în subțire”.

— Ce-i mă Iancsi ? Te-au tras la sorți! — i se adresă cu grabă Eszti ca să-l ajute să iasă din încurcătură.

Iancsi ar mai face cîțiva pași înainte și nu i-ar mai face după cum nu știe nici ce să facă cu mîinile : să și le vîre, sau să nu și le vîre în

buzunar ? Spre norocul lui, ortacii rămași aiară nu s-au gândit să-și petreacă toată seara în pridvor, așa că începură să se strecoare în încăpere unul câte unul, clipind din ochi, cu deosebită cuviință, și cu atîta blîndă nevinovăție și cucernicie, de parcă abia s-ar fi șters pe buze de urmele laptelui care l-au supt.

Era aceeași ceată de flăcăiandri din fața căreia se ascunsese Miska în dosul porții. Erau toți de o vîrstă cu Eszti, niște țîngăi necopți, care nu vroiau să rămîină în urma fetei leat cu ei, nu vroiau nici decum să se împace cu gîndul că orice-ar face totul e degeaba : iata-i fată ; fată fecioară, de măritat, iar ei... — niște copilandri care mai trebuie să crească.

Flăcăiandri trecură unul câte unul prin fața lui Miska și dădură mîna cu el foarte ceremonios ; luați aparte, fiecare din ei avea privirile așa de blînde de părea nevinovăția întruchipată. În felul în care dădea însă mîna, începeau să strecoare ceva din mîndria și fâlnicia pe care rîvneau s-o aibă și ei, a adevăratului flăcău (fiindcă la vîrsta asta trebuie să se știe că are foarte mare însemnătate pînă și cît de tare știe fiecare să strîngă mîna celuilalt). După ce dădură mîna cu Miska se traseră mai înspre fundul încăperii, înspre pat. Unul din ei scoase un pieptene și încercă să-și netezească părul, care-i stătea ridicat ca o creastă de cocoșel, un altul își răscoli buzunarele căutînd capete de țigări rătăcite sau ascunse. Acum că erau adunați din nou laolaltă, numai ei de ei, pe fața fiecăruia se putea citi cît erau de stăpîniți de dorința de a face năzdrăvănii, de a se da în tîrbacă, de a vorbi măscări, în siirșit de a face ceva neobișnuit, de a se lua la întrecere unul cu celălalt. Nu-și mai încăpeau în piele, se mișcau, se întindeau, chicoteau. Fiecare din ei vroia să fie el cel mai îndrăzneț, cel mai dezmățat și cei mai <dat dracului.

Expresia fețelor lor care acum cîteva clipe erau încă pline de cuviință, se schimbase cu totul. Flăcăiandrii rîdeau îndrăzneț și sfredelitor spre fata și spre flăcăul venit la ea, care ședea încrunțat. Erau mîndri și mulțumiți că au putut tulbura în felul acesta fericirea de a fi împreună a celor doi. Nici unul din ei nu intră în vorbă cu cei pe care i-au găsit în casă. Se mulțumiră să stea la locul lor, fără grai. își băgară capetele unul într-altul, șopteau și rîdeau crud ba câte unul care stătea mai departe de grup le făcea celorlalți ieși de fel de semne cu piciorul, alții priveau cu smerită șiretenie spre Miska și Eszti, apoi rîdeau pe înfundate ilăiiindu-se la locurile lor, rîdeau de parcă nechezau.

Miska se uită la ei din ce în ce mai furios — dar și mai urît se uită la Eszti : „Ei, asta ai vrut-o? Ca să fiu și eu aici și totuși să nu fiu ? Le dai drumul ăstora să intre în casă, să vie la voi de trei-patru ori pe săptămîna, numai ca noi doi să nu putem rămîne singuri ? Asta ți-a lipsit ? Preferi ca ăștia să se zbunguiască veșnic pe-aici, în loc să îi acoperit fereastra ? De-acum poftim, du-te din partea mea, îți poți petrece cu ei chiar pînă la ziua de apoi”.

Flăcăul luat la oaste cu cît se încrîncena mai rău, cu atît se încurca mai tare și cu atît simțea că se iace de rîs în iața acestor ieciorași, care abia dădeau tîrcoale bărbăției. Cu ăștia să umble el împreună ? Cu ăștia să aihă el același drum, ila aceeași iată ? Din cauza ăstora nu vrea Eszti să-l primească numai pe el singur ?

— Eszti, lii bună, dă-mi o cană de apă, n-o să-ți pară rău — zise deodată unul dintre „țîngăi”, iar lata nebănuind nimic, se ridică să-și îndeplinească datoria de gazdă.

Eszti îi aduse apa, i-o dădu, flăcăușul o bău, dar cînd să înapoieze ulcica goală, o apucă pe iată de rîină și-o strînse în brațe.

— Ia să văd, de unde-ți cresc picioarele — începu el s-o înghesuie, dar într-o clipită, Eszti trecuse în brațele altuia. — Are de ce se rotunji palma cînd te prinde pe tine ! — exclamă ai treilea încercînd să-i mîngîie sinii. Acum, că erau împreună cu toții, se învălmășeau agitați să nu scape prilejul de a se înfrupta din vre-o bunătate ; fiecare din ei știa ce să facă și unde trebuie să pună mîna... Dar dacă vr-unul ar îi fost singur-singurel lingă Eszli, s-ar fi înfricoșat de tot de i s-ar îi oprit pînă și răsufllarea, iar dacă fata l-ar fi sărutat — ar fi tremurat din toate balamalele. Chiar și așa, Sos Iancsi își retrase îngălbenit mîinile de pe genunchiul fetei, și cu aceasta Eszti reuși să scape. Ea evada din mîinile lor îmbujorată și răvășită, fără pic de supărare sau mînie ; și dîndu-și seama cu semeție de maturitatea sa rîdea cu superioritate de prietenii din copilărie : — Ia-n te uită la puștii de ei ! Flaimucilor ! Abia v-ați vîrît cămașa în pantaloni ! Atîta-i tot ce știți ? — Băieții care cu cîteva clipe mai înainte erau încă tare viteji, acum se li-hăzeau unul către altul, pleoștiți și opăriți ; Fiecăruia însă, îi părea rău în sinea lui că n-a profitat mai temeinic de-un prilej așa de bun.

Miska se forță să rîdă cu compătimire. Suflă fumul țigării înspre fata care se îndreptă spre locul ei aprinsă de învălmășeala jocului. În străfundurile rîsului flăcăului erau însă așezate, precum se așează zațul din cafeaua cu lapte, straturi, straturi de simțiri negre și întunecate : — Lasă, lasă, tu fată, o să-ți mai pară ție rău ! Fă-ți mendrele cît vrei. Joacă-te, liîrjonește-te, aprinde-te, laudă-te arătînd lumii că în afară de mine aleargă după tine o droaie de bărbați. Fă să ți se urce prețul, ca la licitație, dovedește-le tuturor că eu nu-ți țin nici de cald, nici de frig... Da, da, n-ai nici o teamă, într-o zi vei plăti cu vîrf și îndesat tot amarul care mi l-ai cășunat în seara asta...

— Hapciu ! — strănută fata întepată la nas de-un miros iute și usturător de boia prăjită. Curînd îi dădură și lacrimile și începu să simtă că-i arde gîtlejul și că se îneacă.

Flăcăiandrii cu niște mutre pline de nevinovăție, se înghionteau. Miska însă, știa, își aducea aminte de cînd a fost și el de vîrsta lor, că ei sînt cu musca pe căciulă : puseseră boia iute pe soba încinsă ca să-l afume pe sub nas pe feciorul acela mare și mai bătrîn ca ei, care în loc să umble la fete de seama lui, sau la nevestele ușurate, — stă să strice aerul aici la fetișcana asta dospită din același aluat și în același timp cu ei. Era un fel de răzmeriță, de răscoală a lor, pe care o exprimau cu ajutorul boielii prăjite, răzmeriță care judecată cu logica vîrstei nici nu era cu totul lipsită de îndreptățire : doar de cînd au ieșit întîia oară pe porțița casei, tot împreună au umblat, împreună au păzit gîștele ; împreună s-au jucat de-a botetul, joc la care apa îndulcită a ținut ioc de băutură, păpușa din zdrențe a înlocuit pe noul născut, iar Sos Iancsi a făcut pe preotul ; împreună s-au jucat de-a căsnicia, încuscîndu-se și încumetrîndu-se, după cum tot împreună țiuiău și alergau în curtea școalei ; în aceeași ceată au fost cînd au spart geamurile, împreună au suferit pedeapsa dată de învățător care i-a pus în genunchi, ca apoi certîndu-se să-și smulgă unul altuia

părul, iar mai târziu tot împreună au încercat primii pași de joc la horele din cele șuri ale satului, învățînd cum să joace ca să nu se calce pe picioare și tot laolaltă s-au dat de-a huța în leagănele atîrnate de grinda șurii (cînd fetele își strîngeau rochițele între genunchi, iar băieții aruncau priviri furișe pe sub fustele involburate de curentul de aer) ; din ceata lor și-a ales fiecare primul drăguț, și prima drăguță, ca acum, cînd au ajuns la cea mai plăcută parte a vremii petrecută împreună, cînd băieții au ajuns ca la hora din sat să plătească și ei taxa de flăcău, iar fetelor' li s-au rotunjit sîinii — să vină feciorii aștia mari și bătrîni, care au trecut și prin recrutare și dintre care unul și-a lăsat ibovnica, iar altul nevasta,' și să se așeze tam-nesam la masă, de parcă ar fi tot la ei acasă și să se uite la ei cu priviri care ar vrea să lase să se înțeleagă că pe-afară' fiind mai larg, locul lor ar fi acolo... adică ei care au crescut împreună cu Eszti să umble la fetișcanele care se joacă încă cu păpuși de cîrpă și care-s atît de firave și de mici, încît nimic pe lume n-ai ce să prinzi, cînd pui mîna pe ele...

Punînd boiaua pe foc ei se gîndiseră și la Eszti, nu numai la Miska. Era o amenințare ascunsă care voia să zică : bagă de seamă, dacă nu te ia nici unul de nevastă, cînd vei fi fată bătrînă vom umbla și noi la alte fete, tinere și proaspete, așa cum ești tu astăzi, și oricît te-ai tîngui — nu ne va păsa...

Boiaua o înecă de-a binelea pe Eszti : tușea și sughița, era îmbujorată toată. Cu fața chinuită și înlăcrimată, se îndreptă grăbită spre ușă s-o deschidă, să intre puțin aer de toamnă, bun, curat, și proaspăt.

Cînd se deschise ușa, afară în pridvor se iscă o' spaimă și o învălmășeală de parcă ar fi fost prins asupra faptului un hoț de cai.'

Pallos Berci care era mai aproape de ușă și cei doi prieteni ai săi nu mai avură timp s-o șteargă.

— Ce fel de flăcăi sînteți că nu îndrăzniți să intrați ? izbucni în rîs Eszti, la gîndul că astă seară trebuie să deschidă ușa fiecărui vizitator.

— Se poate să nu intrăm, dacă ne așteptați cu ușa deschisă ? — răspunse Pallos intrînd și strîngînd-o pe fată de mijloc.

Eszti se lăsă îmbrățișată, ba găsi așa de naturală această îmbrățișare încît se și lipi puțin de el, dar apoi, „din întîmplare”, își aruncă privirea spre Miska.

Pallos Berci făcu și el la fel. Abia acum îl zări pe Miska. Stătea locului și se uita la ei încruntat.

Cîteva clipite privirile lor se înfruntară în tăcere.

— Servus Miska !

— Servus iBerci !

Își strînseră mîna provocator și aspru. Nici unul din ei nu era făcut din mămăligă. Amîndoi părăsiseră pentru această fetișcană abia înmugurită, cîte-o femeie zdravănă și frumoasă.

Amîndoi se întreceau acum pentru ea.

Și fetișcana ? Ea ce făcea ?

Surîdea, desfătîndu-se în sinea ei. Ii plăcea rivalitatea : rivalitatea dintre fostul bărbat al lui Szabo Ilus și fostul ibovnic al lui Gondos Iulis. Nu se putea împotrivi unei ciudate și mistuitoare tentații de a-și rîde puțin de ei, de a-i face să se aprindă, de a le trezi pornirile, doar așa, din joacă. Ar putea-o face liniștit fiindcă e sigură că Miska nu o iubește decît pe ea și că și ea numai și numai pe Miska îl iubește. Dar așa-i' în dra-

NEAMUL GONDOȘILOR

goste : dacă la momentul potrivit apare un Pallos Berci oarecare, e greu ca o tată să se dea înapoi și să nu încurce puțin ițele...

începu jocul bine dispusă și înviorată. Căuta să fie pe placul flăcărilor ce veniseră la ea. Pe fiecare îl trata în așa fel de parcă el ar fi cel ales : se lăsa îmbrățișată, din când în când li se așeza pe genunchi. Numai la cei doi, la cei doi pe care voia să-i bage în draci, nu le dădea nici o atenție, nu le arunca nici o privire, de parcă nici nu ar fi fost de față. Nici lui Miska, nici lui Berci. Pe Miska nu-l băga în seamă ca să simtă că oricât ar fi apa de apă nu ajunge să dai din cot ca să se umple cofița de la sine — își zicea ea gândindu-se la Miska care din prima seară ar fi vrut să-l aștepte într-o casă, cu ferestrele acoperite. Dar nici la Berci nu se uita cu ochi dulci, ba îi ocolea pînă și privirea, ca Miska să-și dea seama că dacă ea nu și-a acoperit ferestrele, nu înseamnă că pe Pallos Berci îl primește bucură și zicîndu-i : — Bine-ai venit micul meu Berțișor.

Se juca cu focul, dar în așa fel încît să nu se iste nici o primejdie.

Lui Miska îi era însă deajuns și atîta ca să se înmormânteze într-un nor des de fum.

— Pun pe cinci ! îi anunță el pe ceilalți jucători (fiindcă împreună cu Pallos Berci și cu doi prieteni de-ai acestuia începură să joace cărți). Intre timp încerca să-și roadă mustața, dar ea nu-i ajungea pînă în gură. „Așadar, amîndoi sîntem deochiați ! Nici pe Berci nu-l bagi în seamă — nici pe mine. În loc să-i desconsideri pe toți ceilalți și să vii în brațele mele, tu nu-i vezi decît pe ei, nu te ocupi decît de ei, iar pe noi doi ne dai la o parte. Ce vrei să ne-arăți ? Că sîntem de-o potrivă ? Că și Berci e tot atîta pentru tine cît sînt eu ?”... Atîta înțelegea și el că dacă fata ținea cu orice preț să-i arate cuiva că nu-l ia în seamă — nici cît pîrlea-zul dintre grădini — asta însemna că inima ei bate pentru acela de trei ori în loc de odată.

— Pun și eu cinci ! — interveni Berci ridicîndu-și privirea din cărți. Era bucuros că poate ține tot atîta cît Miska și că pînă și în jocul de cărți se putea întrece cu el.

— Ce-i ultima carte? — întrebă dușmănos Miska.

— Ultima? Un nouă de toată frumusețea ! Și ce-i tromful?*) — o lăsă el mai moale pentru că ultima lui carte era un septic.

— Verde fiindcă nu se vede, scoase Pallos triumfător craiul de ghindă, apoi se uită batjocoritor sub masă : — Căutați-vă loc, pe-aici pe undeva.

Miska, în lipsă de tromf își depuse singurul crai ce-l avea peste craiul de ghindă al lui Berci, apoi își dădu și celelalte cărți și chiar și asul de roșu pe care îl ținuse ca rezervă.

Prezicerea se împlini : pierdu într-adevăr ! .

— Să nu-ți pară rău, Miska. Se vede că ai noroc în dragoste, rîse batjocoritor Pallos Berci, dar asta nu însemna deloc că el n-ar fi vrut ca Eszti să se pituleze lîngă el. Dacă n-o făcea de dragul lui, îi părea cel puțin bine, că fata nu-i dădea atenție nici lui Miska. Zadarnic se așezase el cel dinții după masă, fiindcă nu toată lumea era ca Szabo Ilus, ca să-i poți pătrunde în inimă cu atîta ușurință.

*) Tromf = (atout) — regionalism de origină maghiară.

Prea vesel nu era însă nici Pallos Berci. De bucurat, se bucura că-l bătuse la cărți pe Miska, și că se părea că nici în alte privințe nu era întî-ittî. Cu toate acestea fierbea și el uitîndu-se cu coada ochiului la trecerea mare pe care o aveau flăcăiandrii : Eszti nu vorbea decît cu ei, nu rîdea — îmbujorîndu-se — decît de spusele lor, în sfîrșit, se vedea că numai între ei se simțea bine. Ce căutau aceștia aici ? Cum îndrăzneau să-i stea în cale ? Nu voiau să-și dea seama că de-acum în casa asta nu mai veneau decît flăcăi în toată firea ? Da, da, — își zise — ăștia nu-și încap în piele, cineva iar a pus boia pe foc.

— Să văd ce șanse ai, se uită el la cartea pusă pe masă de Miska.

— Tromf! N-am nici o șansă'și pe care le-am avut, le-am pierdut.

— Asta-i adevărat, — rise Berc4 și-și aruncă în joc asul pe care-l ținuse ca rezervă. Apoi se întoarse către Miska, în timp ce acesta își număra cărțile cîștigate : — Te-ai mai îndreptat ?

— Da, îi răspunse Miska, cu o privire în care se putea citi în acelaș timp cu răspunsul, și o întrebare : „Nu-ți convine ?”

— Era timpul să te lăsăm să te-ndrepti, fiindcă altfel n-ai mai fi jucat, zise Berci ca să micșoreze intenționat meritele lui Miska, apoi se ridică, se îndreptă spre ușă și răsuci cheia în broască.

Se întoarse pe loc și începu să-i ia în răspăr pe flăcăiandri.

— Ei, ia-n să vedem ce fel de feciori sînteți ? Care-i cel mai tînăr dintre voi ?

Flăcăiandrii se uitară unul la altul speriați ; pofta de rîs li se veștejise dintr-odată. Știau, din auzite, ce-nseamnă „măcinișul”, care se începea cu cel mai tînăr, fiindcă acela avea cele mai puține drepturi să se găsească într-un asemenea loc „Botezul flăcăului” continua cu cei mai mari, după vîrstă. Li se descheiați pantalonii în fața fetii, îi frecau cu cenușe între șolduri, ba îi mai și stropeau cu apă, după care erau liberi să plece... Pînă cînd nu le trecea rușinea — cei „măcinați” nu prea mai dădeau pe-acolo.

— Ce-i asta? Parcă toți ați fi de patruzeci de ani? •— se zborși la ei Pallos, nerăbdător. — In cîte te-ai născut ?

— In... tre roate, în căruță, d-aia am acum drăguță... încercă băiatul să glumească, dar Pallos nu cunoștea îndurare și țipă la el crunt:

Lasă gluma băiete, că acuși te pomenești întîlnindu-te cu pumnul meu.

— In treizeci și trei, se grăbi să-și corecteze greșala victima aproape leșinată de spaimă.

— In ce lună ?

— Luna august.

— Intr-a cita zi ?

— Intr-a cincea.

— E vreunul mai tînăr ?

— Denko ! El s-a născut în șapte ale lunii — își denunță ortacul cel împricinat bucuros că el are prilejul să scape.

— Vasăzică tu ești cel mai' tînăr ? — se întoarse Pallos spre Denko.

— Dacă nu-i altul... atunci eu îs, — se împacă cu soarta Denko, dar se uita jur împrejur plin de nădejde. Se uita însă în zadar, fiindcă nu se mai găsi nici unul care să fi fost mai tînăr decît el. „Poftim și Laci ăsta,

nu s-a putut naște cu două zile mai târziu ! Dar și pe tată-său, de ce nu l-o fi apucat dragostea cu două zile mai devreme ?

— Unde găsec cenușă ? — întrebă Pallos pe Eszti.

— Nicăieri, — i se împotrivi înciudată fata. — Lasă-i în pace, ce te-a apucat cu măcinișul ? Nu încapi de ei ?

— De la asta nu-i scăpare ! — dădu din umeri nepăsător Pallos, îndreptându-se spre vatră. — Găsec eu aici cenușă câtă vreau.

— S-aduci de-acasă, dacă vrei să macini — i se propti în față, încăpățînată, Eszti.

Feciorașii se uitară la ea plini de recunoștință.

În Pallos însă, se aprinse flacăra răzvrătirii și a mîniei.

— la-n te uită cum face pe mironosița, parcă niciodată n-ar mai fi văzut pantaloni descheiați ?

— Porcule, să-ți fie rușine ! se îmbujora toată fata, iar ochii i se umplură de lacrimi.

Pallos însă nu se înduplecă. O dădu la o parte din calea lui și îngenunche ca să scoată cutia cu cenușă.

— Deschide-ți-i moara ! — se adresă el prietenilor săi, arătînd înspre Denko.

Eszti se întoarse înspre cei de la masă, cerînd ajutor.

— Nici voi n-aveți mai multă minte ? Miska baci, nu-i lăsa, — își alinți ea privirea spre el, plină de încredere.

— Si noi am pățit la fel, la vremea noastră, — dădu din umeri Miska, și cu toate că nu se duse să facă pe morarul, avu o tainică mulțumire gîndindu-se că iată acum a ajuns să fie Miska-baci. — Dar așa-ți trebuie, n-am ce să-ți fac. De ce n-ai vrut să-ți întuneci ferestrele ? îi spuse el în gînd fetei.

Eszti se îndepărtă dezamăgită și jignită. Privi cu desnădejde cum cei doi feciori îl prind pe Denko și cum Pallos se apropie de el cu lădița de cenușă.

Dar în clipa aceea îi încolți un gînd. Se duse la Pallos, puse o mînă pe lădița de cenușă, iar cu cealaltă mînă îl luă de gît. Apoi cu un surîs cuceritor și cu un glas dulce, îl rugă blînd : — „Nu-i așa Berci, că n-o să-i măcinați ? Vezi, sărmanii, sînt așa de speriați, că ți-e și milă să te uiți la ei ! Nu-i așa, că n-o să faceți măcinișul cu ei ?”

Lui Pallos îi crescui inima auzind cuvintele fetei și mai ales simțind îmbrățișarea ei caldă. Mîndria lui ajunsese la culme.

— Hai, fie ! Astăzi scăpați. Amînăm măcinișul, — se învoi el și se uită triumfător la Miska pe care-l văzu cum își încheșta înciudat fălcile. Berci își încolăci brațul pe după gîtul lui Eszti și o ajută să ducă lădița cu cenușă înapoi la vatră.

Miska fierbea în chinurile iadului.

Dacă gîndul lui Eszti a fost să se răzbune, pentru că el nu i-a îndeplinit rugămintea și de aceea s-a rezimat ele Pallos, atunci scopul și la ajuns cum nu se poate mai bine. Furia puse stăpînire pe Miska : — „Da, pe el știi să-l alinți, dar mie nu știi să-mi spui decît atît: Miska baci nu-l lăsa. Bine, bine, domnișoară, acuma am înțeles de ce n-ai vrut să-ți întuneci ferestrele. II așteptai pe Pallos Berci ! Eu puteam să plec. Calea-i liberă și la deal și la vale. M-ai îmbrobodit pînă m-ai făcut s-o las pe Julis, iar acurna c-am lăsat-o, îți rîzi în pumni și-mi dai drumul... Tu îl ai

pe Pallos Berci al tău. Sigur, dacă te-ar fi rugat el, de dragul lui ai fi acoperit și ferestrele? Așa-i? Și eu, prostul de mine, încă ieri seară am crezut totul! Credeam toate amăgirile tale. Dar nu-i nimic. Cel puțin *s-a* ales repede adevărul de înșelătorie. De-acuma știu ce am de făcut.

Se uită cu tulburare amarnică, răscolit în toate fibrele lui, în spre tinerii scăpați de „măciniș”, care salutară pe rînd și plecară.

Nu mai rămăseseră decît patru. Cei patru flăcăi, recrutați. Le făcură vînt flăcăiandrilor și-acuma se complăceau mulțumiți în rolul de flăcăi în toată firea.

Nu trecu mult și doi dintre ei plecară. Erau prietenii lui Pallos, băieți cu bun simț. Își dăduseră seama că ei încurcau numai lucrurile și de aceea, cu toate că nu era deloc tîrziu, preferară să se retragă. Ei n-aveau încă ibovnică și deci umblau pe la toate fetele din casă în casă. Aici nu veniseră decît să-l conducă pe Berci, așa că de-acum puteau să-și, ia ca-trafusele și să treacă pe la alte case cu fete, căutînd un loc unde să se poată aciui și ei. Știau că acolo nu mai aveau ce să caute; erau doi care se luptau pentru Eszti. Era mai bine să-i lase în pace să se-ntreacă, să vadă care din ei va cîștiga, și a cărui coasă va tăia postată mai largă.

În casă nu mai rămăseseră decît trei persoane: Eszti și cei doi flăcăi-rivali. Mai bine zis, numai unul, fiindcă Miska nu se considera ca atare. El rămase acolo numai fiindcă prea fusese păcălit, ca să nu-ncerce să le strice cheful, să-i sicîie, să-i stingherească, să-i împiedice să rămîna singuri, să-i supere și să-i facă să plesnească de ciudă.

Fiecare din cei trei ședea la locul lui în tăcere deplină, în încordată așteptare.

Miska era la marginea laiței și se uita aprig și încăpățînat spre masă. Pallos ședea la capătul celălalt al mesei cu privirea ațintită pe furiș spre Miska, întrebîndu-se de ce mai stă pe acolo, doar „n-o fi vrînd să rămîna el cel din urmă?” Eszti era așezată în fața patului, pe un scăunel, și-și vedea netulburată de lucrul ei de mîna, părînd liniștită. Din cînd în cînd începea cîte-un rînd nou, se uita spre cei doi flăcăi, apoi își ațintea iarăși privirea spre lucrul ei, ascunzîndu-și astfel un surîs jucăuș, care-i revenea mereu pe chip și care nu vroia să fie văzut. Cînd băgă de seamă încrunțarea îndurerată care se înstăpînise pe fața lui Miska, fu cuprinsă de-o strîngere de inimă și-ncepu să se învinovățească, că totuși n-ar fi trebuit să fie așa de rea cu el, fiindcă s-ar putea supăra, și s-ar putea să nu mai vie niciodată pe la ei. Oh, dacă cel puțin scîrbosul ăsta de Pallos ar pteca odată! Atunci s-ar putea așeza frumușel Ungă Miska; ar ști ea să-i împace! Dar lui Berci nici prin minte nu-i trecea să plece. Ședea acolo ca împlîntat în zmoală, de parcă s-ar fi instalat pe veci. Era, desigur, conving că el e cel așteptat și el e sortit să fie cel ales, și că Miska nu era de față decît ca să. le stea în cale. Cel puțin dacă Miska ăsta ar fi mai descurcăreț, — se gîndea Eszti — și s-ar ridica, prefăcîndu-se că pleacă acasă; asta cu atît mai mult, cu cît ar fi trebuit să-și dea seama că nu poate aștepta atîta ca Pallos să plece el. Dacă el s-ar porni acum, ea l-ar petrece frumos și ar sta cu el afară, în pridvor; n-ar mai veni îndărăt, ar sta acolo cu el și nu l-ar mai lăsa să plece pînă cînd ăsta, dinăuntru, nu și-ar da seama care-i situația și nu ar lua-o din loc rușinat, așa ca Gondos Pali ceva mai de mult.

Dar Miska nu se mișca : stătea înțepenit, parcă ținut de laiță, deși fiecare fibră din el îl îndemna să plece. În frământarea lui aprinse din nou o țigară, a nu știu cîta astă seară, și deși vedea că lui Berci, chilipirgiu din fire, i se scurgeau ochii, își închise tabacherea, pocnind-o zgomotos, fără să-l îmbie și pe el și-apoi începu să scoată rotocoale de fum de parcă el ar fi fost cel mai liniștit om din lume. își țuguia buzele, așa sufla fumul, ca măcar în chipul acesta să mai domolească liniștea surdă și fierbinte care se înstăpînise în jurul lor.

Pallos, după ce așteptă zadarnic să fie îmbiat se scotoci prin buzunare, și scoase, cu greu, „cea din urmă” țigară pe care o mai avea și o aprinse și el.

— Pentru dumnezeu, nu mai faceți atita gălăgie, ca asurzesc ! — interveni rupînd tăcerea, Eszti. — De ce trebuie să vă certați așa de tare ? "Vreți să se audă pînă în stradă ? — și cu asta, se uită la ei cu reproș atît de grav de parcă într-adevăr s-ar fi încăerat, și-ar fi smuls părul.

— 'Și tu ai fi buna de ușa de biserică, — îi răspunse peste umeri Miska.

— La biserica unde-ai fi 'mneata popă — m-aș face și eu ușa.

Pallos începu să rîdă sălbatec, parcă eliberat de o mare apăsare și trecînd de partea fetei, adăugă :

— Eu m-aș face curator și drept simbrie i-ași da nalbă, ca să aiba

— Cu toate astea ți-ar șede mai bine să te faci meșter — îi întoarse înțepătura Miska — meșter hingher...

— Asta-i adevărat ! — izbucni în rîs Eszti, susținîndu-l pe Miska. — Acolo chilipir, te-ai putea sătura de carne...

Pallos rîse amar, înfruntînd înțepăturile pliscurilor ascuțite.

Miska găsi clipa potrivită pentru plecare. Vroia să plece înainte de a mai coborî încă odată peste ei tăcerea aceea apăsătoare, și în același timp, voia ca Eszti să vadă că tocmai cînd ea trecuse de partea lui, el o părăsește și o lasă să poată sta de vorbă în voie cu Pallos, dacă bineînțeles, vor mai avea ce vorbi după cele spuse de fată despre chilipirul cu carnea.

Eszti sări sprintenă și veselă ca să-l petreacă afară și simțea de pe acum în nări un „miros de pîrlit", mirosul pîrielti rușinoase a lui Pallos... Ochii ei rîdeau drăgăstoși și șăgalnici spre Miska.

Cînd ajunseră afară, pînă să închidă fata ușa după eia, Miska nu mai era nicăieri.

Fără un cuvînt, fără să-și ia rămas bun, coborîse treptele și acum închidea în urma lui portița cu gratii de lemn a pridvorului.

Eszti se uita după el îngrozită. Era așa de speriată încît nu-i mai ieșea nici un glas pe gît.

— Miska baci... — reuși în cele din urmă să-l strige încet și cu des-nădejde și abia putîndu-și reține plînsul.

Răspunsul fu o nemiloasă trîntire a porții.

O înecară lacrimile.

Auzea pașii aspri și neîndurați cîri coborau strada îndepărtîndu-se. A stat și i-a ascultat pînă cînd dispărură cu totul. Chiar și după aceea rămase acolo încercînd să-i recunoască totuși în tăcerea nopții.

Măcar de l-ar auzi fluierînd.

Dar eia n-auzea nici o fluierătură... Era deci supărat, tare supărat. Gînd un flăcău plecînd de la o fată n-are poftă nici de fluierat asta în-seamnă că e tulburat rău și mai mult de cît atîta, fiindcă chiar și cel cu inima zdrobită fluieră ca să-și alunge amărăciunea, ca în felul acesta să dea glas simțirei sale sincere.

Fata se întoarse tristă și înfrîntă înapoi în odaie, se întoarse la chili-pirgiul de Berci care acum stătea iacolo tot atît de fudul, de parcă era un cocoș într-un coteț fără găini.

În timpul acesta Miska trecuse de cotitura drumului unde de cu seară țigările flăcăiandrilor îl făcuseră să se ascundă după porțiță.

Și cu aceasta intrase într-o nouă cotitură a vieții sale întortoehiate. Acum nu mai știa pe ce lume trăiește, după cum nu-și dădea seama nici dacă seara de ieri va mai avea sau nu vreo urmare. Și toate acestea an venit tocmai în clipa cînd simțise că o poate părăsi pe Juliș, deoarece în Eszti își găsise adevărata tovarășă de viață, iar în familia lui Gondos Denes descoperise adevăratul înțeles al vieții. Se simțea minunat de bine că reușise să pună punct vieții lui agitate și răscolite de pînă atunci, în care se pierdea, și că de acum înainte totul va fi foarte simplu, totul se va desfășura fără complicații, fără bătăi de cap : Eszti îi via dărui o viață de familie tihnită și fericită, iar în ceea ce privește celelalte angarale ale vieții, va avea pururea în fața lui, pilda, modelul, pe care i-l oferea Gondos Denes. Fără să și-o mărturisească, simțea din instinct că va avea aceeași soartă cu el. că destinele lor se împletiseră, că în viață va face și el tot ce face Gondos Denes. Și acum iată, în clipa aceasta totul era mai încurcat decît fusese cu cîteva ceasuri mai înainte. Cine știe, poiate se va întîmpla să se întoarcă la casa lui Gondos Denes... Dacă va rămîne acolo, asta ar însemna că a avut un strop de noroc în viață... Acum însă, cînd îl năpădeau din toiate părțile valurile lăuntrice ale încăpățînării și ale furiei, simțea cu totul altfel, că niciodată nu va mai pune mîna pe clanța ușii de la casa lui Gondos. Își dădea bine seama că viața fără Eszti și fără Gondos Denes va fi pentru el îngrozitor de lipsită de înțeles și de țintă, că va fi o viață goală, după cum tot atît de bine își dădea seama că ar putea pleca din sat, apueînd-o înainte pe drumul țării, încotro îl duc ochii, sau ar putea coti la dreapta sau la stingă — și ar fi același lucru. Nimănui nu i-ar păsa unde își îndreaptă pasul, încotro își tîrăște biata lui viață lăsată de-acum în plata lui dumnezeu. S-ar putea rostogol* la vale ca o căruță în fața căreia nu-s prinși nici cai și nici boi.

Venind încoace, se simțise încă flăcău tînăr ; parcă atunci se ducea pentru întîia oară la fete și parcă atunci începea adevărata viață pentru el. Iar acum, iată-l, pleacă acasă și pleacă în așa chip de parcă nici nu s-ar duce la vatra lui și nici n-ar ști și nici nu l-ar interesa încotro se îndreaptă, îi trecu o clipă prin gînd că s-ar putea întoarce la Julis. Acolo cu siguranță n-ar tulbura „vizitele” nimănui. Dar la ea, a trîntit odată ușa pentru totdeauna și s-iar putea ca în urma lui de izbitură să se fi închis broasca și pe dinăuntru. Ce să facă ? Să se întoarcă acasă ? Dar acasă, deși la ai lui, nu s-ar fi simțit deloc la el acasă. Ani de zile dorise arzător să plece de acolo. Dacă s-ar reîntoarce ar fi și mai rău decît înainte, căci s-ar întoarce înfrînt. fără credință în lucruri și fără încredere în oameni, iar în gură cu gustul amar al dezamăgirii. Ș-apoi, își mai punea o întrebare : ce să facă acolo ? Să privească toată ziua cît e de fericită Mariska ? Să-și închipuie

si s-o vadă tot timpul în locul ei pe Eszti cu Pallos Berci ? Sa surită in fiecare zi că la o asemenea gospodărie, el e al treilea, cel de prisos, de care nimeni nu are nevoie si că oricît se trudește cosind și zilermd de am de zile, o face în zadar ? Cum o fi treiaba asta ? Unde și-o fi greșit el viața in așa chip încît dacă o fată nu vrea să îplinească rugămintea de a-șMn-tuneca ferestrele, el să se simtă îndată fără rost în lume și fără căpau : Oare tot înțelesul vieții lui stă în aceea că geamurile unei fete sînt sau nu acooerite ? Iar dacă nu sînt, nu miaz este nimic pe lumea aceasta, nimic altceva ? Parcă Sanyi n-a avut decepții în dragoste? S-ar putea întîmpla sa aibă un înțeles precis. Da, da ! Uite, acolo în dosul acelor geamuri mari și luminate unde acum se sfătuiesc oamenii despre treburile lumu și ale satului. In clipa aceasta ar putea fi și el acolo, iar dacă ar fi acolo, ar avea pentru ce să lupte. Taică-său, deși om bătrîn — începuse să-și găsească roitul vieții, iar pentru el, flăcău în toată firea, e de ajuns ca Pallos Berci să rămînă cu cîteva clipe mai mult la Gondos Eszti, ca viața să rut mai facă o ceapă degerată și ca să plece să hoinărească răscolit de parcă s-ar sfîrși lumea lasta întreagă ?

Pentru întîia dată în viața lui simțea ceva ciudat ; un fel de pizma împotriva lui Sanyi și a lui taică-său, iar pentru sine însuși un fel de mila turbure unită cu im dor nelămurit de a ști cum ar fi daca în clipa asta s-iar o-ăsi si'el acolo în sala de ședință cu ferestrele strălucitor luminate, acolo, împreună cu ceilalți de seama lui, cu Sanyi, cu taică-său cu toți oamenii săraci din sat și dacă ar avea și el griji — dar alte griji decît de-a afla ce fac în clipa aceea Pallos Berci și Gondos Eszti ? „ . . . ”

Era tocmai să apuce pe strada Kiilso, strada mărghinașa a salului, cînd urechile lui auziră în noapte niște clopoței al căror glas îl cunoștea : clopoței lui Fecske.

— Se vede c-au întîrziat cu strînsul... — se gindi el tragindu-se din lumina lunii, mai în umbră. Căruța se opri tocmai în fața porții... Oare ce-ar zice'Julis dac-ar alerga înaintea căruței să-i deschidă poarta? S-ar bucura oare dadhî-ar vedea"apoi intrînd pe urma căruții și ducîndu-se în șura sa deshame caii si să descarce povara ? Dacă iar fi fost sigur ca-n clipa aceea Eszti îl sărută si îl îmbrățișează pe Pallos Berci, așa cum la îmbrățișai, si la sărutat pe'el cu o seară înainte, n-ar mai sta o clipa pe gindun, și ar intra De întovărășit, nu s-ar mai întovărăși la gospodărie cu Szabo Matyas- pe Julis ar 'duce-o de-acolo, acasă la ei... și cu asta ar face șt pe voia 'mamei sale. Ei — dar era prea tîrziu ! Poarta se închise, rar mcme-toarea ei scîrțîi strident.

Așadar si aici s-au închis porțile pentru el.

Acasă poate-l mai așteaptă poarta deschisă — rise el amar, ieșind din nou în bătaia lunii.

V.

În sala de ședințe de la etaj a casei culturale, abia acum ardea m voie lampa circulară sistem Putnoki. Strălucirea ei albă care se raspindea pînă în stradă prin cele două geamuri, rivaliza cu electricitatea. _ într-unui din o-eamuri lumina se micșoră : o umbră trecu prin fața ferestrei.

Era umbra lui Mezei Mozes, care tocmai se pregătea să ia cuvîntul. Era cel dinții care se ridica să vorbească despre propunerea făcută de tovarășul Agoston.

I se dăduse cuvîntul. Dar omul acesta, ca un mocan înegrit de cărbune, cu părul vîlvoi, aștepta cu multă răbdare. Aștepta ca tov. Agoston care se așezase adineauri la locul său, să și bea apa din pahar. Apoi, parcă el iar fi fost cel care a băut-o, se șterse la gură, și-și șterse și vârful nasului, cu gestul obișnuit al oamenilor care beau apă din izvoarele și șuvoaiele pădurilor. Pe urmă se uită drept în ochii delegatului și începu să vorbească :

— De fapt, eu am venit la ședința asta mai mult pentru că aflai că va ii de față tov. Agoston. Fiindcă ceea ce am eu de spus, dînsului vreau să-i spun ! Altoră, pe-aici, în zadar le vorbești... își încheie el spusele, aruncînd o privire plină de imputări' spre Bartha Imre și Csoka Mozes, care stăteau unul în dreapta, iar altul în stînga delegatului.

Făcu o scurtă pauză. Vocea, în mod involuntar îi devenise mai aspră și mai răsunătoare în urma atenției încordate cu care era ascultat.

— Ceea ce vreau eu să spun, este că socialismul așa cum e făcut aici la Lok, în satul acesta al nostru, nu face nici o ceapă degerată. Uitați-vă : patruzeci și cinci, patruzeci și șase, patruzeci și șapte, patruzeci și opt, patruzeci și nouă — numără el pe degetele mîinii stingi pe care le ridica rînd pe rînd : — Cinci ani de cînd m-am întîkut cu primul soldat roșu sub poarta lui Bogdan Petru, unde am răsucit cîte o țigară din același tutun. Nu degeaba v-am numărat eu anii pe-o singură mîină, fiindcă și eliberarea noastră tot așa e: numai pe jumătate. E prea multă pălăvrăgeală. Eu stau și astăzi în coșul căruții de cărbune, la fel cum stăteam și sub taica Horthy Miklos. Deși au trecut treizeci; de ani de cînd am tras în domnii cu pielea albă, în Denlkin și în celelalte nemșuguri ale Habsburgilor. Ehei, tovarășilor, eu acum treizeci de ani eram în linia de front a Revoluției. Cu toate acestea, și astăzi de mai multe ori dorm pe grămada de cărbuni, decît acasă în pat. Se zice că azi lumea-i a noastră, a celor săraci. În cazul ăsta, de ce îi merge mai bine și astăzi lui Gondos Pál, lui Szăbo Mătyăs și la toate semințiile Habsburgilor, decît îmi merge mie ? Știți de ce ? Fiindcă la noi nu că-i revoluție, dar nu-i nici măcar luptă de clasă. Într-un sat așa de mare ca al nostru, n-au fost numiți pe nume decît trei chiaburi, ceilalți s-au pierdut prin buzunarele deregatorilor. Munca de partid aici la noi, e dusă așa de nătîngă, cum e Beke Albert cînd amestecă mămăliga : i se cojește mămăliga în oală. Cînd o scoate de la foc e gata cojită. Unul singur : Akăcos Mihaly a avut curajul să ia taurul de coarne, dar l-au lovit și pe el la moalele capului. Fiindcă așa e pe la noi : dacă avem puțină pulbere, o punem la umezeală să nu ia foc și-n loc să ne dea niște revolve, ne ostioiese mereu ca să nu cădem în stîngism. Zice că trebuie să ne ridicăm din timp nivelul ideologic. Să și-l ridice cine are vreme pentru asta, eu unul n-am. Eu trebuie să trăiesc. Ce păcat că vouă pînă și burțile vă sînt pline cu „nivel", și a ta Bartha Imre, și a ta Csoka Mozes, ba chiar și a ta, Akăcos Sanyi. Vi le-ați umplut așa de tare, încît pînă și în vis nu mai vedeți altceva decît greșeli. Și tot voi mal îndrăzniți să ne spuneți că asta-i muniția care ne trebuie pentru lupta de clasă ? ! Frumos ar mai fi arătat revoluția dacă Lenin ne-ar fi dat comanda să punem armele în piramidă, să nu mai tragem în albi, să nu mai facem stîngisme și ne-ar fi zis : — Stați

binișor acolo în linia de atac, și citiți la broșuri". Vouă, știu, nu vă este grabnică construirea socialismului, fiindcă tu poți să-ți clădești casă și fără el — îl arată pe Bartha Imre — și pe lângă cele trei hectare pe care le ai — se adresă de data aceasta lui Csoka Mozes — nici tu nu ești nevoit să bei zarul de la lapte, așa că puțin vă pasă dacă vom avea socialismul acum, sau peste zece ani. În schimb mie, care sînt înecat pînă-n gît în sărăcie și mizerie, mie-mi pasă ! Ascultă Imre : lila să schimbăm cămașa. Umblă tu numai două săptămîni în zdreanță asta plină de praf de cărbune, stai tu numai două săptămîni toată ziua în praful negru, și înecăcios, și nu mîncă mîncare caldă în vremea asta... Singurul tău gînd, să fie acela că va veni o zi cînd vei putea dormi bine, și pe îndestulate, că te vei putea spăla și te vei putea îmbrăca în straie curate, iar pentru liniștea sufletului vei mai putea sărbători și cîte o duminică. Atunci vei înțelege de ce nu se prinde ideologia de omul îndobitocit. Părerea mea tovarășe Agoston, este că trebuie să începem colhozul. Dacă nu-l începem, înseamnă; că socialismul nostru nu-i altceva decît propagandă. Trebuie să deschidem lista chiaburilor și să ne apucăm de botez : cine-i chiabur, să se cheme chiabur! După asta să facem încă un pas înainte : să-l întrebăm pe fiecare dacă. vrea sau nu vrea colhoz. Vrei colhoz ? Ești roșu. Nu-l vrei ? Ești seminție de-a Habsburgilor. Asta trebuie s-o facem — încheie el, arătînd cu mîna spre Bartha Imre și așezîndu-se cu fața brăzdată de supărare.

— Prea mult să nu-ți mai ascuți creionul ăla, măi Sanyi, — îi spuse Szabo Gyorgy, în timp ce se ridica, lui Akâcos Sanyi care era însărcinat cu procesul verbal al ședinței — că de nu pînă ce îți ascuți tu creionul, eu isprăvesc cu spusele mele. Dar, de altfel, ce vreau eu să spun nici nu se prea cere pus pe hîrtie, fiindcă eu numai atîta am de adăugat la cele spuse de Csoka Mozes mai nainte, că după pîrerea mea, ceea ce s-a potrivit în Rusia, nu e sigur că se potrivește la noi în secuime. Acum vreo doi ani ia mai fost pe aici un delegat care ne-ia spus-o clar — nu cred să nu vă aduceți aminte, fiindcă a vorbit doar la o întrunire — că putem să fim liniștiți, deoarece în secuime nu se vor face colhozuri. Apăi, eu tot așa spun : colhozurile nu sînt potrivite pe la noi, în părțile aceste, unde dumnezeu ne-a blagoslovit ou pămîntul ăsta jigărit, plin de pietre și cleios. Chiar cele cîteva bucățele mai bune pe care ni le-a dat, nu ni le-a dat decît ca să ne amăgească. „Hai să vă scot ochii cu ele, să aveți și voi. unde să răsturnați căruța". Da, dar în întreg hotarul comunei aceste bucățele nu sînt decît e negru sub unghie și în mare parte au fost ale lui' Putnoki, unde acuma e firma. Restul pămînturilor ni l-a dat pe dealuri și coaste, încît trebui să-l scormonim cu unghiile ca să-l scoatem la iveală dintre pietre. îl și scormonim cu toții... Arăm chiar și acolo unde dobitoacele se prăbușesc pe brazdă de greutatea plugului Ei, ș-acum dacă toate aceste pămînturi' le-am pune laolaltă, iar oamenii nu ar avea bucățica lor piroproprie care să-i îndemne s-o lucreze, cine va mai îi nebulul care să se trudească cu 'afurisitul ăsta de pămînt ? Uite-acum eu, am un ogor de cartofi afară la Kusvermek. în fiecare an îl gunoiez, îl ar, îl sap de mai' multe ori, încît uneori nioi clopotul de amiază nu-l aud de truda cea mare. Toate acestea le fac fiindcă pămîntu-i al meu și nu-l lucrează nimeni în locul meu. Dacă n-am pămînt mai bun, trebuie să mă mulțumesc cu el. Dar cînd ogorul acesta nu va mai fi al meu, iar ogorul celălalt nu va mai fi la altcuiva, dracu' o să mai gă-

sească nebuni care să zolească săptămîni întregi pentru un pic de roadă. Dacă dealurile astea din jurul celor clouă-treii pîraie care curg pe-aioi, le-am putea da cumva la rindea, să le mat netezim, ar mai fi ceva... Dar apele care se adună de pe coastele lor sapă niște albi și șanțuri așa de adînci, încît își rup vitele picioarele în ele... Apă însă n-au nici cită le trebuie gîștelor ca să-și moaie pliscurile în ea. în locuri de-acestea, agricultura particulară scoate mai mult rod din pămînt decît cea colectivă. Asta însă nu-nseamnă că nu trebuie să schimbăm nimic în lume, fiindcă oricum, aia nu-i dreptate ca unul să n-aibă nimic, iar alții cîte zece-douăzeci de jugăre. Eu sînt de părerea acelor care spun că nouă aici nu ne trebuie colhoz ci să măsurăm hotarul comunei, să facem lista proprietarilor și să împărțim pămînturile între toți, după aceeași măsură : fiecare să aibă cingi jugăre sau zece jugăre, după cum va ieși lia socoteală, și din pămîntul cel bun, și din pămîntul cel slab. în felul acesta toată lumea ar putea să trăiască, și n-ar mai fi unii țărani săraci, iar alții chiaburi.

— Tovarășul ar face mai bine ca în calitatea lui de membru de partid să fde de părerea comuniștilor — îl întrerupse, ca să-l pună la punct, tovarășul Agoston, în timp oe-i făcea semn că poate continua.

Dar Szabo Gyorgy se și așezase, iar acum se uita nedumerit împrejur, parcă întrebîndu-se în sinea lui- ce-a vrut să spună tovarășul Agoston cu vorbele pe care le-a spus pe un ton așa de răstit.

Delegatul de la centru se uită nedumerit la Szabo să vadă de ce nu-și continuă cuvîntarea ? Cînd constată că oratorul se așezase la loc, dădu din umeri indiferent, apoi aruncă o privire pe lista lui Bartha Imre, și întreba :

— Cine urmează ?

— Akâcos Mihály.

— Tovarășe președinte în cazul acesta să preiei d-ta conducerea pro-
> cesului-verbal de la tovarășul Akâcos — îl îndrumă el pe Bartha, vorbindu-i pe un ton foarte oficial ca nu cumva să cadă în păcatul „famitiarismului”. Apoi se aplecă liniștit pe spate și aprinse o țigară ca omul care își dă seama că de data asta nu mai trebuie să fie atent la fiecare cuvînt ce se va rosti și să-l scrie în carnețelul lui, urmat de fel de fel de semne de exclamare.

Akâcos Mihaly își puse pălăria în poalele cuscrului său care ședea lîngă el, apoi își netezi părul de pe cap, de la cărare pînă la urechea dreaptă. Acum era ca un elev de școală pe care învățătorul la dat ca exemplu celorlalți : „— Priviți-l ce ordonat este !” — Printre hainele soioase de sfârșit de săptămână ale celorlalți oameni, straietele lui parcă străluceau. Era îmbrăcat în niște pantaloni de pănură bine croiți, o cămașă descheiată la gît care pentru ziua de sâmbătă era încă destul de curată ; mînecele cămășii nu erau nici ele suflecate, ci dimpotrivă, încheiate la mînecute. Numai fața lui nerasă arăta că sfârșitul de săptămînă era aproape și pentru el.

— Fraților — își începu el cuvîntarea în felul cum erau obișnuiți să se adreseze celor fără de partid, de la „răzmeriță” încoace. Dar adăugă repede : — Tovarăși ! — fi-indcă-și dădu seama că-i la o ședință de partid. Apoi continuă : — Nici eu nu vă pot spune altceva decît ce v-a spus tovarășul Mezei. Dacă ne-am lăsa în seama conducerii: de partid de la noi. atunci cloșca n-ar face pui prea curînd pe aceste meleaguri în viitorul lapro-

piat. Mai ales de cînd a avut loc „răzmerița” aceea, toți ne-am dat de-o parte, și așteptăm cu mîinile încrucișate ca socialismul să ni-l aducă barza. V-o spun eu, asta nu-i treabă bună ! Putem să tot așteptăm pînă ce-om fi potriviți pentru haina socialismului, cum așteaptă băieții să se potrivească pentru straiile de confirmare *) — repetă el aproape cuvînt cu cuvînt ieșirea pe care o avusese acasă. Eu m-am săturat ca din cauza afurisiței aceleia de „răzmerițe” să trebuiască să umblu mereu în vîrfurile degetelor... V-o spun pe șleau : trebuie să ne apucăm de treabă ; clasa muncitoare nu ne-a dat puterea în mîini, ca s-o înregistrăm la arhiva stării civile, ci ca să ne folosim de ea. Trebuie să realizăm colectiva ! Eu încă din prima zi cînd am fost ales președinte, v-am adus o declarație de la Gondos Mihaly, ceea ce-i, lucru destul de mare, fiindcă cei mai de seamă gospodari din sat de cuvîntul lui ascultă. E adevărat, că la răzmeriță Sanyi s-a cam pripit și l-a dus-o înapoi, dar eu totuși nu cred s-o îi aruncat la coș, și nici s-o fi pus pe foc. În afară de el, mă înscriu și eu pentru colectivă. Iscălește și Sanyi și Miska cu cele 25 de hectare pe oare le-a scris Szabo Mătyâs pe numele lui.

— Dar acele nu trec înapoi la Szabo Mătyâs ? — întrebă Bartha Imre.

— Nu, fiindcă Julis le-a scris pe numele lui Miska. Ea nu le va cere înapoi. V-om îndupleca-o noi !

Bartha Imre dădu din cap nedumerit :

— Asta-i după lege, Mihaly ?

— Legea acum e a noastră, nu-i a chiaburilor ! — închise discuția, înciudat, Akâcos, apoi se opri o clipă tulburat, străduindu-se să-și aducă aminte unde s-a întrerupt și ce-a mai vrut să spună. — Vasăzică putem socoti că pînă acum avem patru declarații de înscriere cu vreo 35—40 hectare de pămînt. Despre asta nu se mai poate spune că-i o nimica toată. Dacă fiecare membru de partid și-ar lua obligația să aducă cel puțin atîtea declarații și tot atîta pămînt, am putea pornii imediat la drum. Iar cine nu vine cu noi, n-are decît să se tragă mai laoparte, colo înspre costișe și să ne dea nouă pămîntului de șes.

— Atîta ai vrut să spui ? — îl întrebă tovarășul Agoston, satisfăcut.

Akâcos Mihaly se gîndi o clipă dacă mai are ceva de spus, mai ales că-și dădea seama cît de mult preț pune tov. Agoston de părerea lui. Dar nu găsi nimic de adăugat. Dădu deci din cap, parcă cerîndu-și scuze : —• în linii mari, atîta am vrut să spun.

— Foarte bine, tovarășe președinte — îi răspunse delegatul pe un ton de felicitare. Ași vrea totuși să te întreb și eu ceva : — Ce părere ai despre cele spuse de Szabo Gyorgy ?

— N-au fost vorbe potrivite în gura unui membru de partid, — declară fără ezitare Akâcos Mihaly.

Agoston făcu semn că-i foarte mulțumit cu răspunsul, apoi se uită din nou la lista lui Bartha Imre.

— Cine urmează ?

— Nu mai sînt înscris decît eu, — răspunse secretarul arătîndu-i lista.

*) La romano-catolici, la prima împărțășanie (confirmare) la 12 ani, copiii sînt îmbrăcați în straie de sărbătoare oarecum deosebite de cele obișnuite, asemănătoare cu cele de cununie.

* „...? „P... P...! îl opri delegatul. — Vrea cineva să mai ia cuvântul tovarăși? — se adresă săli», privind aspru fetele pământii și crispate ale oamenilor.

Cei care vorbiseră se uitau acum liniștiți în ochii lui, ba îndrăzneau să-l privească în jurul lor, parcă întrebându-i pe ceilalți: vod de ce tăceți? Cea care nu luaseră cuvântul erau cu multă băgare de seamă la tot ce le făceau picioarele și mâinile. Numai Sipos Istvan se uita curajos în ochii delegatului, în timp ce-și aduna gândurile de parcă le-ar fi strins din tața pion, ca să le-așeze la uscat. Nu vroia să se facă de rîs dacă va fi cazul să vorbească.

importantă? „...? „P... P...! îl opri delegatul. — Vrea cineva să mai ia cuvântul tovarăși? — se adresă săli», privind aspru fetele pământii și crispate ale oamenilor.

Cîteva inși se cuibăreau pe locurile lor, iar Sipos Istvan repeta în sinea lui ceea ce ar fi vrut să spună: — „Eu mă asociez la părerea tovarășului cuscru!

— Dacă membrii de partid au o atitudine atît de pasivă, ce pretenții putem avea de la cei fără partid? — începu cu observațiile tovarășul Agoston. Apoi se uita drept în ochii lui Ferenc Pista: — Tovarășul Ferenc ae pilda, ce părere are?

Cel întreat se ridică speriat, își ascunse țigara de parcă n-ar fi voie să turneze, dar nu scoase nici o vorbă.

— N-ai nici o părere?

— Păi... trebuie să mă mai gîndesc.

— Acum o lună aveai o părere, și încă una foarte precisă!

— Eu?!...

— Nu-ți mai amintești? În acest caz ascultă: „Subsemnații, declarăm cu toată hotărîrea că în comuna noastră nu vrem să se înființeze vre-o colectivă, nici astăzi, nici mai tîrziu. Fiecare om să se străduiască să ajungă la o viață mai bună, dar să nu dorească nimenea să se așeze de-a gata în agoniseala altuia". Nici acum nu-ți amintești?

— Ba da... asta a dictat-o András András la cancelarie tovarășului președinte.

— Ei, vezi? Atunci n-ai avut nevoie să te gîndesti! Privește • ești La poziția 19: Ferenc Istvan. Vezi? — îl întrebă întinzînd coala de hîrtie spre el. Numele e subliniat cu creion roșu. Mai este și alt Ferenc Istvan în comună?

— Tatăl meu, altul nimenea.

— A iscălit-o el, sau d-ta?

— Poate c-a iscălit-o el, că-i destul de reacționar.

— Deci nu-i iscălitura d-tale?

— S-ar putea să fie și a mea.

— Dar e mai curînd a tatălui d-tale, nu-i așa? Te pomenești că nici la adunarea de constituire nu d-ta ai fost acela care-ai început cu ațîțările contra tovarășului președinte, spunînd că de ce alegem în fruntea noastră tocmai un văcar? Atît doar că atunci am fost și eu de față și eu știu că acela n-a fost tatăl d-tale! Pe urmă, cum a fost aia cînd a doua zi v-ați dus trei inși, d-ta, Sipos Miván și Bokor Ferenc la tovarășul președinte și-ați început să-l luați la întrebări că ce-i cu imoara și ou drumurile? Iar d-ta l-ai luat de scurt că de ce nu și-a deschis mai bine gura la adunarea de constituire? Ce părere ai despre toate astea, tovarășe Ferenc?

Ferenc Pista se simți stîns cumsecade cu ușa.

— Ei, tovarășe, acum ai vreme să te gîndești liniștit la toate lucrurile, închise discuția Agoston Gyula cu aceste cuvinte cari eram ca o prevestire sumbră, apoi întrebă :

— Nu mai vrea nimenea să ia cuvîntul, tovarăși ?

— Eu atîta ași vrea să spun, dacă se poate — îi veni în sfîrșit glasul și lui Ferenc Pista — că nevastă-mea tot timpul se ceartă cu mine dacă seara trebuie să Ann la ședință. Zice că de bună seamă nici nu este ședință, dar că eu umblu cine știe unde, pe cine știe ce cărări strîmbe... Ș-apoi din vorbele astea, una două, cearta e gata... Nu vrea să mă mai lase să vin la ședințe și pace... Dacă sosesc tîrziu acasă și îi spun că atunci s-a terminat ședința, -zice că nu-i adevărat!, că n-a ținut atîta, și că unde am fost pînă atunci ? Eu unul nu mai vreau să-mi stric casa și ide aceea rog pe tovarăși să mă excludă din partid.

— Vom examina cererea tovarășului. Potfiți tovarăși, nu mai do-rește să vorbească nimeni ?

Pentru o clipă, sala de ședință se contopi cu liniștea deplină care domnea peste satul adormit. Ceasul din turn bătut tocmai în acea clipă ora unsprezece. Toată luimea numără : patru bătăi pe clopotul cel mic, unsprezece bătăi pe clopotul cel mare.

În fața cooperativei, un paznic de noapte căsca și ofta ca orice om care doarme adine și se întoarce de pe o parte pe cealaltă... Cei din sală, parcă se molipsiră și ei, și căscară rînd pe rînd aproape ou toții.

— Dacă nu mai este înscris nimeni, urmează la cuiuînt tovarășul secretar, — întrerupse Agoston liniștea care prea se lungise, aplecîndu-se spre Bartha ea să-i dea cîteva îndrumări : — Tovarășe Bartha, să te ocupi de tot ce s-a vorbit aici, să respingi categoric dar în mod politic părerile -greșite, știi d-tia bine cum se face asta...

Secretarul dădu din cap, apoi împinse lampa puțin mai la o parte, fiindcă lumina îi cădea tocmai în ochi, și nu-i vedea pe cei ce ședea în bănci. Se uită la masă, scurmă puțin tabla mesei cu degetul arătător, de parcă ar fi vrut să vadă din ce fel de lemn e făcută, se uită la oamenii din sală, pe urmă își îndreptă ochii spre fereastră, apoi prin fereastra larg deschisă, -privi lung, lung afară, în noaptea frumoasă și poleită cu clar de lună.

— Tovarăși — își întoarse el capul înspre oameni. — Mai bine zis, nu așa ! — se corectă, și uitîndu-se la Mezei reîncepu : — Tovarășe Mezei, mi-ai făcut propunerea să schimbăm cămașa. Nu vreau să mă laud cu sărăcia mea, -dar adu-ți aminte că -tinerețea tot la oi mi-am petrecut-o și eu și tot în cămașă ide eiși am fost îmbrăcat... Porția de mizerie mi-a fost dată și mie, să nu crezi că mu... Dacă acum imi-am clădit casă, dacă m-am adunat puțin din sărăcie, apăi asta e de pe urma muncii mîinilor mele. Ai putut vedea că mi-au trebuit vre-o zece ani ca să string piatra pentru temelie ; a stat doar acolo tot timpul în fața porții noastre, fiindcă eu aim înceiuit clădirea acestei căsuțe cu zece ani în urmă. Acuma este sub acoperiș... Dacă am ținut să fie gata — asta a fost și de aceea ca să nu poată spune nimenea că eu aș vrea colectiva fiindcă-s om haipsiîn, care toată viața n-am putut face nimica și de aceea acum vreau să mă căpătuiesc așezîndu-imă în agoniseala altuia. Iți spun toate acestea ca să știi că miel n-ai de ce isă-rni reproșezi casa și n-ai de ce să-mi freci pe siuib nas cămașa ta de cîlți ! — tree'indu-și greutatea trupului pe celălalt picior, continuă : — Cît privește răbufni el ca să-și mai aline strînsoarea ce o simțea în dreptul inimii. Apoi,

celelalte lucruri spuse aici, doar atîta am de observat că socialismul nu se face așa că înaintăm împletindu-ne și dăm dintr-un șanț al șoselei în cellalt șanț al șoselei. E nevoie de multă istețime, ca să ne putem ține pe drumul cel bun. Dacă vine La noi tovarășul Agoston și ne spune să facem alianță cu țărani mijlocași, el are dreptate, dar noi din asta nu trăim. Fiindcă, vedeți, Akâcos Miska abia se înciiscrește cu seminția chiaburilor și se și iscă niște povești, care-l fac pe Gondos Denes — om care simte ca și noi — să-și bage cererea de retragere. Său să-l luăm pe celălalt, unul de aici de-aproape, ca să nu ne ducem prea departe : Ferenc Pista, membru de partid care nu vrea colectivă ! În schimb Gondos Mihaly, fost primar, pe jumătate chiabur, el o vrea. Toate acestea noi trebuie să le vedem, deși cei dinafară nu le pot vedea. Treburile de acest fel nu se rezolvă nici cu revolverul și nici cu „seminții de-a Habsburgilor”, fiindcă aici nu-i așa ca la dusul merindei ia stîină, că dacă 'desagii îți apasă greu umărul, îi treci pe celălalt. Sînt unii care vor colectivă, dar cea mai mare parte din oameni nu vrea să creadă că din colectivă ar putea ieși ceva bun pentru ei, și de aceea e greu să-i faci să renunțe la averea lor și s-o dea pe mîma obstei. Chiar dacă sînt unii care se conving, tot mai zic în sinea lor : „Ce fel de dreptate e aia că eu intru cu zece jugăre, iar altul cu nimica toată și tot el să-mi poruncească mie, unde să ar, unde -să samăn și cît să lucrez ?” Sînt alții care zic altfel : „Mai întîi fiecare să-și facă rost de atîta avere cită am eu, și-atunci intru ; pentru că așa-i cu dreptate ! Alții în schimb se tem să mu-și piardă libertatea, isă nu fie siliți să iasă la oîmp cînd nu le convine, sau să trebuiască să se ducă unde nu vor. Sînt și din aceia care ar intra, dar numai cu condiția ca să intre și cutare și cutare, dar în schimb să nu intre al treilea ; este cîte unul care numai așa ar intra 'dacă i-aim promite că l-am alege pe el de președinte. Fekete Aladâr de pildă, zice că mai întîi vrea să vadă cum va ii cu colectiva și 'dacă va reuși, nu mai trebuie să-l îndeimnăm noi, că intră el și singur. Bine înțeles, eu nu puteam să-i spun să nu creadă ceea ce vede, ci să creadă ce-i vorbesc eu, Peste toate acestea, iată-l și pe Akâcos Mihaly care zice să luăm de la chiaburi fără de lege 'douăzeci și cinci de hectare, să le alăturăm la pămîntul nostru, să alegem partea cea mai bună a hotarului, și să dovedim în felul acesta că-i bună colectiva. Da', numai că la asta ni se aruncă în față vorba că în pămînt furat și în pămînt ales pe sprinceană, mu e nici o imăiestrie să gospodărești și să întreci pe cei care au parcelele sleite de vlagă. Dacă am proceda așa i-am înstrăina și aceia care ar fi vrut să meargă pe aoelaș drum cu noi. Ne-ar putea spune, pe drept cuvînt, că ne batem gura pentru socialism, fiindcă vrem să ocupăm pentru noi înșine cele mai bune pămînturi.

— Tovarășe secretar ! — interveni Agoston Gyula, ca să-l oprească pe oratorul prea înflăcărat. — S-au spus aici cîteva critici la adresa slăbiciunii conducerii ; ce părere ai despre aceasta ?

Bartha Imre se opri o clipită, clar atîta fu deajuns ca tot ce-a vrut să spună slă i se risipească din cap. În clipa următoare însă își 'reaminti totul și făcînd o sfortare ca să uite furia ce l-a cuprins fiindcă a fost întrerupt, continuă liniștit :

— Vezi, tovarășe Mezei, ide asta nu putem să le punem oamenilor întrebară așa 'direct : ' — Vrei sau nu vrei colectivă ? Dacă nu procedăm așa, nu înseamnă deloc slăbiciune. Cu puțină bunăvoință asta s-ar putea chema că noi avem răbdare, iar dacă nu-i dojenim pe oamenii .oare au

plîngeri, nu înseamnă deloc că stăm cu tonatele încrucișate și așteptăm ca socialismul să ni-l aducă barza — se întoarce el spre Akâcos Mihály. Iar în ce privește cele spuse ide tine, că >de la „răzmerită" n-am umblat decît în vîrfurile picioarelor, n-ai dreptate deloc. Noi nu umblăm în vîrfurile picioarelor. Nimenea dintre noi nu umblă în vîrfurile picioarelor, atît doar că sîntem mai vigilenți ca printr-o greșală să nu întoarcem iar tot satul împotriva noastră. Am pornit atelierul de dărăcit lîna, am pus în funcțiune moara, am luat în proiect refacerea drumurilor, așadar încercăm să îndreptăm toate lucrurile care depind de noi și care i-au nemulțumit pe oameni. Și mai vrem ceva : să întărim autoritatea puterii populare fără brutalități. Eu nu zic că am lucrat fără greșală, dar dacă căutăm să înlăturăm greșelile și să le îndreptăm, asta nu înseamnă „vorbărie". Dacă am fi atras din vreme atenția președintelui că uneori întrece măsura, poate că am fi putut face și mai mult și poate am fi putut împiedica chiar și răzmerița. Cea mai mare greșală este însă că în organizația de bază nu sîntem în stare să realizăm unitatea. Tov. Mezei de exemplu nici acum nu vede dincolo de coșul său de cărbuni, Akâcos Mihály și acum e supărat că nu l-am lăsat să facă ce vrea, Ferencz Pista, a uitat de disciplina de partid și așa mai departe. Asta nu mai poate merge în chipul ăsta, ca unii din noi să se creadă tot timpul stingheriți, cu mîinile legate și împiedecați să acționeze și să spună că iasta-i cauza pentru care socialismul niciodată n-o să ajungă la liman. Alții din noi, în schimb, să simțim că nu putem lucra din cauza celorlalți, fiindcă ou un ochi trebuie să veghem tot timpul ca cei prea zeloși să nu deslănțuie într-o bună zi satul împotriva noastră. Situația aceasta trebuie să înceteze! Trebuie să-i punem capăt încă în această ședință! Să se convingă odată 'tovarășii care cred că-s tătarii pe urmele lor, că graba nu ne strică decît nouă. Tot nouă ne-ar strica și dacă am încerca să începem prea devreme organizarea colectivei. Ați văzut doar chiar în cadrul acestei ședințe, că situația nu este încă destul de prielnică pentru așa ceva. Trebuie s-o pregătim temeinic, Nici pîinea nu se bagă în cuptor, numai după ce aluatul e crescut, iar cuptorul e încins.. V-o spun ca s-o știți, să nu încercați s-o băgați în cuptor cînd noi abia am amestecat drojdia în aluat.

•— Tovarășe secretar — îl agrăi grăbit Agoston 'Gyula, ca să-l facă să răspundă la întrebare încă stînd în picioare, dar Bartha între timp se și așezase. — Ce părere ai despre cele spuse de tovarășul Csoka ?

— Csoka Mozes vede ceva mai departe decît vîrfurile nasului.

Tovarășul Agoston nu răspunse nimic, se ridică, răsfoi filele carnetului său, în timp ce oamenii se cuibăreau neliniștiți și somnoroși, pe băncile din sală.

— Am să fiu foarte scurt tovarăși, ca să nu vă pierdeți răbdarea — le făgădui delegatul, oa să-i liniștească, apoi sprijinimdu-se de masă cu cele cinci degete ale mîinii sale drepte, începu :

— Tovarăși, știm eu toții că după cel de-al doilea război mondial lumea s-a împărțit în două tabere...

Sipos Istvan strîmbă din nas, de parcă ar fi vrut să spună : „Acu ai pățit-o măi băiete", apoi se aplecă înainte, își lăsă fruntea între mîimi și începu frumușel să-și legene capul.

Tovarășul Agoston schiță în cîteva cuvinte situația internațională, apoi trecu la caracterizarea organizației de bază : — Nivel politic scăzut, în-

gustime de vederi, inactivitate, împăciuitoarism, pasivitate, și fiindcă de la cap se-mpuție peștele, săpuni mai ales conducerea, în frunte cu Bartha și Csoka, care nu știu face altceva decât să pună bețe în roate elementelor înaintate care stau pe baza luptei de clasă, ca Akâcos Mihály și Mezei Móz, dar în schimb fac cauză comună cu cele mai înapoiate elemente și a deviaționiștilor, simt lipsiți de „elan revoluționar”, de vigilență și de „inițiative” curajoase, nu sînt în stare să-și dezvăluie greșelile iprintr-o „autocritică” curajoasă, ba dimpotrivă le cocoloșesc în mod oportunist, nesocotesc și gîtuiesc critica de jos. „Se pune întrebarea : poate organizația de bază cu conducerea sa actuală, cu atitudinea sa lipsită de autocritică, cu ținuta sa demobilizatoare, să facă față grelelor și complicatelor sarcini pe care trebuie să le rezolve” ? -puse el întrebarea, și încă înainte de a trage concluziile schiță condițiunile -grele și complicate pe care „ni le pune în față” procesul de transformare socialistă a agriculturii : „Țărănimea de sute de ani bătătorește altă cale, calea proprietății particulare, a agoniseli individuală că de aici vine egoismul și lăcomia țaranului precum și faptul că el devine robul pământului său, trăiește în neștiință și nu se bucură de bunurile culturii, că trebuie să se lupte singur și izolat cu toate greutățile, cu toate vicisitudinile naturii, cu incendiile, iar dacă vitele îi mor, paguba întreagă este a lui... Toate acestea au făcut din țărani un element individualist, lacom și egoist în așa de mare măsură încît nu e în stare să dea cuiva un ou pe degeaba necum să renunțe la pămîntul și la vitele lui. În fața noastră stă acum sarcina de a-l lămuri și de a-l ajuta să iasă din mizerie și din neștiință, de a-l îndruma pe drumul socialismului, pe drumul gospodăriei colective... El schiță în continuare greutățile care provin din faptul că țărănimea nu este unitară, analiză poziția oscilatorie a țărănimii mijlocașe, apoi -după această scurtă introducere de o jumătate de oră, care în foarte multe privințe nu a fost altceva decît repetarea cuvînt cu cuvînt a propunerilor făcute la începutul ședinței, el continuă în felul acesta :

— Comuniștii nu cunosc imposibilul — își întări vocea, iar Sipos Istvan care se trezi din picoteală, începu să bălăbănească din cap ca să facă impresia că a auzit tot ce s-a spus. — Comuniștii știu să lupte în mod dezinteresat și să învingă cele mai mari greutăți. Dacă trebuie, ei sînt în stare să mute munții din loc. Asemenea comuniști plini de abnegație se găsesc și în această organizație- de bază : tovarășul Akâcos Mihály, tov. Mezei, tov. Sipos și chiar tov. Akâcos Sándor, deși el în timpul din urmă a ajuns oarecum sub influența tovarășului Bartha. Dacă acești tovarășii ar lua inițiativa, ar putea rezolva cu succes problemele ce se pun. Ei iar trebui să meargă printre țărani, să le explice că socialismul este o legitate istorică, că după cum comuna primitivă a fost urmată de epoca sclavagistă, sclavagismul de feudalism, feudalismul de capitalism, în mod tot atît de inevitabil, sistemul putred al capitalismului va fi schimbat de socialism, care este superior tuturor sistemelor sociale de pînă acum, fiindcă prin lichidarea proprietății particulare și introducerea proprietății colective, eliberează poporul muncitor de robie și exploatare. Tovarășii au la dispoziție un material de agitație bogat, de oare ar trebui să se servească, folosind pilda colhozurilor sovietice. Trebuie să luminăm țărănimea muncitoare, să o facem să vadă prin exemple concrete avantajele economiei mecanizate și -dezavantajele economiei individuale. Tovarăși, să vă dau un

singur exemplu. Economia colectivă suprimă brazdele dintre parcele care în economia individuală au stat nemuncite și neproductive, și cari au constituit terenuri în care a crescut oomopiștea, păduchele gramelor și fel de fel de alte insecte stricătoare. Unde mai punem că pe lângă cele două brazde de hotar țăranul mai lăsa câteva brazde „slabe” pe care nu le îngunoia în mod suficient ca nu cumva gunoiul lui să ajungă pe pământul vecinului. Vedeți tovarăși, un singur exemplu concret poate dovedi în mod convingător atât egoismul țărănesc, cât și dezavantajele economiei individuale. În ifelul acesta trebuie dusă munca de agitație : cu abilitate, în mod politic și mai ales cu ajutorul exemplelor concrete.

Oratorul ridică de pe masă paharul cu apă, sorbi puțin din el de parcă ar fi vrut să închine în sănătatea desăvirșitului om politic și orator care cunoaște atât de bine tainele agitației.

— Tovarăși — zise el revenind într-adevăr la măsurile concrete — ca să putem ataca cu elan deplin problemele ce ne stau în față, ca să le putem rezolva în mod operativ, ca să putem raporta cât mai curînd comitetului județean că : țărănimea muncitoare din Szekelylok a pășit printre primele din județ, pe drumul agriculturii socialiste, ca să putem raporta aceasta, iubiți tovarăși, trebuie să ne planificăm corect munca, să ne reorganizăm forțele, să punem capăt tărăganellii de pînă acum și să ne îndeplinim sarcinile în mod organizat și strîns uniți. În acest scop- am să vă fac câteva propuneri. Prima : conducerea organizației de bază trebuie restructurată. În fruntea organizației de bază trebuie să punem o conducere care prin combativitatea ei să poată asigura condițiile luptei pe care o avem de dus și să cucerească victoria pentru cauza colectivizării agriculturii din Szekelylok. Eu vă propun tovarăși că pentru a putea proceda la împărțirea mai justă a sarcinilor, să întărim munca vicepreședintelui în cadrul comitetului provizoriu, eliberînd pe tov. Csoka Mozes de sarcinile de conducere care i-au fost încredințate. În locul lui propun să-l alegem pe tov. Mezei. De asemenea vă propun ca sarcinile de secretar să fie trecute tovarășului Akâcos Sândor, urmînd oa tov. Bartha, ca membru al conducerii, să-i acorde tovarășului Akâcos, care încă nu are experiența lucrărilor, un ajutor tovarășesc. A doua : propun instituirea unui comitet de inițiativă care să elaboreze planul de acțiune și să ia în mîinile sale cauza colectivizării. Ca președinte al acestui comitet îl propun pe tov. Akâcos Sândor. Mai trebuie să alegem doi membri în acest comitet. Propun ca unul să fie tov. Mezei Mozes, iar pentru locul celălalt, tovarășii sînt rugați să propună un mijlocaș care vrea colectiva și are și prestigiu și Influență, mai ales asupra celorlalți mijlocași. A treia : propun ca încă în această ședință să se hotărască complectarea declarațiilor de intrare în colectivă a tuturor tovarășilor. E aproape miezul nopții, tovarăși, așa că vă rugăm să vă spuneți pe scurt părerea despre aceste propuneri, să nu pierdem vremea degeaba cu vorbiri lungi, fiindcă nu sîntem nici papi, nici clini care latră toată ziua, ci sîntem comuniști, oamenii faptelor. O clipită începu să surîdă, apoi devenind din nou serios, continuă : — Să le luăm pe rînd. Cine are ceva de observat relativ la prima propunere ?

Bokor Ferenc începu să se miște agitat la locul său, să se uite împrejur, iar cu mîna iăcea niște gesturi de parcă voia să culeagă mere de pe umărul vecinului. Dar parcă i-ar fi fost frică să nu fie prins, își trase repede mîna înapoi, uitîndu-se jur împrejur dacă nu oumva la văzut cineva.

— Tovarășul vrea să ia cuvîntul ? — îl observă tovarășul Agoston pe omul care clămpănea din mâini nehotărît.

— Numai atîta asi vrea- să vă spum — zise Bokor ndicîndu-se, ca am o vacă a îfata, în noaptea asta trebuie să îete, și eu ar trebui să fiu acasă La ședință am venit numai fiindcă am crezut că se va termina repede dar acum văz că prea se-ntinde și eu trebui să merg acasă.

' _ Care, măi Ferenc, a tărăcată ? — întrebă Akâcos Mihaly, iar cițiva începură să rîdă.

— Nu, nu ea, perechea ei, Bălana.

— Ei 'dacă e Bălana atunci tovarășul mai poate să rămînă — 11 dădu răspunsul cu deosebit simț umoristic Agoston Gyula, dar văzînd ca Bokor Ferenc se așează la loc jignit, adăugă:

— Ședința se termină nu peste mult. Tovarășii sînt rugați sa cruțe timpul Tovarășul Akâcos ? Pofitim ! însă cît mai scurt !

Akâcos Sâ-nyi împinse teancurile de hîrtii în fața lui Bartha, apoi, jcu mina stînga își prinse brațul drept deasupra cotului, la marginea cămășii suflecat* Mîna îi obosise la scris mai mult decît îi obosise vreodată^ ia coasă și era evident că el lua cuvîntul mai curînd ca sa aiba vreme sa-și odihnească brațul.

— Eu nu sînt de acord cu propunerile tovarășului Agoston — începu el vorba...

ZÎMBETUL

Lumina obosită -a lămpii din tavan estompa chipurile celor doi bărbați din cameră.

Cel care se afla în spatele biroului de stejar avea o iată izbitor de asimetrică pe care parcă nasul, urechile, ochii, gura, fuseseră lipite la întâmplare, în grabă, iar ansamblul realizat era de domeniul grotescului. Celălalt, de pe scaunul din fața sa, era un exemplar banal cu trăsături șterse, imposibil de memorat.

Ședeau, așa tăcuți, fața în față fără să se privească, .cufundați în gânduri, ceea ce, prin contrast, dădea un aspect oarecum ridicol chipurilor lor, străine de o astfel de îndeletnicire. într-un târziu cel de la birou spuse :

— ..Ia vezi Mangă, mai răsufală mutu ? !"

Gel Interpelat se indică brusc de pe scaun, ca iumins de un resort și ..după un :

— „Imediat, dom' Ńei !" — ieși din birou.

Odată ajuns pe coridorul soios începu să se miște mai în voie și străbătu distanța pîmă.la prima treaptă a scării înguste și tocite de la capătul lui, cu aerul unui om pus pe fapte mari.

Dar 'satisfacția de pe chipul său se volatiliza de cum începu să coboare, îți făcea impresia că numără în gând treptele.

După ce depăși nivelul soiului, se opri în fața unei uși masive de Ier. La bătaia lui. ușa, ca .acționată de forțe misterioase, lunecă încet cu un scîrțit...

Pătrunse precipitat în bolta ce părea intrarea unui canal și fără alta introducere întrebă paznicul: — „Ce face?" Apoi nerăbdător, nemaiășteptînd răspunsul, se repezi ily vizeta ușii din capătul coridorului.

În celula' strîmtă și prost luminată, se afla o tăblie de fier de lungimea unui sicriu, .prinsă de perete în balamale, pentru a putea fi ridicată la nevoie. Pe tăblie zăcea trupul unui tînăr, acoperit numai de cămașe și pantaloni, ambele sîfșiate și năclăite de sînge.

Privirea lui Mangă trelcu fără interes peste aceste detalii îndreptînduise cu grabă spre chipul de o paloare cadaverică, apoi coborî încet spre buze și rămase fixată acolo, speriată, în imposibilitate de a înțelege ceea ce vedea.

.*

Din beznă au îlșnit interminabile panglici de lumină care, conduse parcă de mîna unui 'desenator nevăzut, luau contururi omenești. Apoi, pe nesimțite, siluetele incandescente, prindeau viață...

Privirile ni s-au întâlnit pentru o clipă și fără voie i-am zîmbit timid ; apoi, pentru a-mi manifesta regretul mi-am reluat înfățișarea morocănoasă de toate zilele.

Mă aflam în amfiteatrul mare la cursul lui Ticănesou care debita ca de obicei „in deserto”. In jur figuri cunoscute, din categoria celor cărora diploma ide absolvire le va da dreptul să adoage la banalul „șomer”, dis-tinsul „intelectual”. Ieșiți ca și mine din vreo hrubă glacială, veniseră să-și mai dezmoștească mădularele în sala de curs, perfect indiferenți la refrenul gloduros care se scurgea monoton, în valuri uniforme, de la catedră.

Și pe ea, o mai zărisem de câteva ori. Odată 'eram: în compania lui Boldeamu pe bulevard și acesta cînd a văzut încotro mi se îndreaptă privirea mi-a spus cu libertinaju-i verbal caracteristic :

— „Nu se prinde mă ! Cita inexpugnabila. E studioasă donzela, nu e aciroșabilă”, făcîndu-ană să roșesc întîi pentru ea și apoi ide necaz că am roșit în fața -unui bădăran.

Altădată, în pauza cursului de drept roman discutam înflăcărat pe halii cu Virgil despre rolul femeii în societatea modernă. Acesta își debita tocimali tirada misogină : j

— „N-am să-ți vorbesc de barbarul „drei K” nici- măcar de particularitățile sistemului ei neuro-vegetatSv. Pentru mine, femeia e înainte de toate un obiect de artă, căreia i se cer două calități principale : să aibă cît mai multă feminitate și să fie cît mai puțin, feministă”.

Mă pregăteam să dau riposta convenită acestor paradoxe ieftine care nu intervineau în teoriile „virgiliene” decît la capitolele feminine, cînd am simțit o privire ațintită asupra-mi. M-am întors brusc și am întâlnit doi ochi negri, profunzi, care mă priveau încurajator și nerăbdător în același timp, așteptînd parcă să vadă ce voi spune.

Nu știu de ce nerăbdarea și mai ales îndemnul acesta mut m-au înfuriat la' culme și apucîndu-l pe Virgil de braț i-am spus voit grosolan :

— „Haide în altă parte că aici nu se poate discuta fără să intervină diverși nedoriți !”

Stupiditate infantilă! Nedoriți erau pe semne ochii aceia unici pe care și mai tîrziu cînd îi aveam lingă mine, nu încetam nici o clipă să-i doresc cu toată ființa mea.

Poate că am mai întâlnit-o și cu alte prilejuri, nu. știu, pentru că de-atund imaginea ei mi se fixase parcă pe retină și mi se părea c-o văd pretutindeni... De aceea cînd i-am întâlnit privirea în amfiteatrul cel mare nu mi-am putut împiedeca buzele să-i zîmbească, nu ani-aim| putut sili ochii să mintă, să-i ascundă imensa fericire pe care o simțea întreaga mea ființă.

Apoi, m-am întunecat brusc, nu-mi puteam ierta că, am uitat măcar pentru o clipă, că fericirea totală nu-i făcută pentru feciorul învățătorului Florea, că studentului oate-goale Valentin ii se cuvin noroaietele, nu florile vieții. Am strîns pumnii și am ieșit din nou în frigul străzii.

După îndelungate rătăcirii pe străzi lăturalnice și un scurt popas la Birtul economic din fundătura Avrig, mi-am reluat calvarul cotidian.

Etapa imediată, lăcașul domnului State „en gros de perii, pensule, bidinele și alte obiecte din păr”, unde mă străduiesc contra cost timp de 4 ore săiptăimimal să scot din ilustrul său descendent, sită de mătase.

•— *Joujou*, cum se pronunță *ou?*! Lemn, ca de obicei.

— Boule se citește *but*, ai înțeles ?

Zîmbește afirmativ, satisfăcut. Puțin îi pasă de învățătură. Are oricum un postament solid din bidinele la viitoarea lui statuie.

...Și iarăși, mă îndrept spre „cuibul visurilor mele”, omițînd totuși spre variație și economie, să cumpăr obișnuita rație de salam și pâine, ce companie invariabil cina și micul meu dejun.

Nu erau nici trei luni de cînd, incurabil chiriaș grăbit, mă aflam în căutarea unei noi gazde care de data aceasta doream să fie, mult așteptata EA. Mă și vedeam visînd seara în imansardă și așteptînd-o. „Zeița: nefericită” se strecura fără zgomot la pieptul meu, își rezema minușnicul cap aureolat de coșitele ei de un blond imaculat și începea să depene monstruoșitățile pe care le îndură zilnic de la cel pe care o soartă crudă i-l hărăzise ei tată și mie proprietar. Apoi sorbindu-i mărgăritarele risipite pe obraji, îi zdrobeam într-uin sărut sălbatec buzele elastice, sifircuirile sinilor ei feciorelnici îmi străpungeau torsul, trupurile noastre isie contopeau într-o îmbrățișare fără sfîrșit...

M-am deșteptat din reverie cu degetul pe soneria de la ușa doamnei Seariat. Era prea tîrziu să mai dau înapoi, se produsese ireparabilul.

Mă aflam față în față cu noua mea proprietară. Era imposibil să poată fi descrisă. Dar dacă aș fi avut talentul lui Daumier, aș fi pictat-o. Tirăsătura-i morală caracteristică, corectitudinea se manifesta cu predilecție în încasarea chiriei la timp. De altfel era una din puținele ei legături cu actualitatea, deoarece își dedica multiplele-i virtuți cultului Marelui și Ireproșabilului domin Scainlat, pe care avusese inefericirea să-l piardă acum cincisprezece ani, după aproape douăzeci de ani de stearpă și ideală convingere.

După cîteva scurte dar bine simțite referiri la ilustrul dispărut: „Răposatul Scăriat era un exemplu de dîrzemie și sobrietate. Un adevărat bărbat. Tot ce făcea, făcea bine, cu cap și la timp”, mi-a subliniat marea generozitate de care dădea dovadă îngăduindu-mi să viețuiesc în hruba ei de serviciu pe care o numea emfatic „cameră mobilată”. Accepta, bineînțeles, să primească pentru aceasta o simbolică sumă mensuală, preferabil achitată cu anticipație. Și astfel am devenit fericitul și prea îndatoratul locatar al doamnei Scarlat.

Am intrat și în seara aceea, pentru a, mu știu cîtea oară, pe coridorul întunecos și am descuiat poarta cavoului meu clasa III-a.. Mă arăt neplăcut surprins de atmosfera glacială, în speranța conștient iluzorie, că frigul poate se va strecura pe ușă afară. Apoi după o rapidă trecere de la palton la pijama, mă strecor în patul-biblioteca, dărîmînd cîteva din grămada de cărți ce zac înghețate acolo. Mă simt ca niciodată singur „și mă poart-un gînd spre locuințele lacustre”. Privesc în jurul meu și încerc să înlătur mental neînsemnatele diferențe între spațiul în care mă aflu și cel ce-mi va fi destinat pe vecie. Cu siguranță că acolo îmi va fi mai cald, dar prefer totuși să fiu acoperit de cărți, decît de țărîna.

Nicicînd n-am avut mai puternic sentimentul singurătății absolute.

Nimic mai groaznic decît senzația că nimeni nu se gîndește la tine.

...S-au oprit pentru o clipă neînsuflețite.

Și din nou pelicula vieții a început să ruleze...

În dimineața aceea avusesem o îndelungată discuție sociologică cu Andrei. De fapt termenul discuție nu e cel mai propriu deoarece, presupusa

ciocnire de păreri, nici nu-și făcuse apariția. Fusese mai degrabă o completare reciprocă a termenilor unui acord deplin în definirea categoriilor sociale din facultatea noastră. Stabilisem într-o perfectă concordanță existența a 'trei stări distincte: J) Coconii, care ne onorau foarte rar ou prezența lor, deoarece pentru ei achiziționarea licenței era oricum certă, garantată fiind de portfeuille-ul lui papă. De altfel aceasta nu reprezenta decât o etapă facilă pe calea care, trecând prin Paris, îi ducea spre conducerea „destinelor patriei” la care îi reclama ascendența ; II) țucălarii, care așteaptă sluj să se înfrupte din fărâmiturile care cad sau li se aruncă de la ospățul coconilor. Unii mai cu moț ambiționau chiar să se „coconizeze” cu timpul ; și în sfârșit III) plebeii, el, eu și alții ca noi în opoziție ireductibilă și cu coconii, de vină fiind obârșia, și cu țucălarii, de vină fiind șira spinării.

După punerea la punct a acestei scurte introduceri la o „sociologie a viitorilor licențiați în Drept” și a unor marginalii adecvate, am constatat, la îndemnul stomacurilor, că trecuse de mult ora prînzului.

Halta necesară în birtul întunecat din Brezoianu ne-a potolit foamea dar ne-a stîrnit pofta de a ieși cît mai repede din nou în aerul străzii. Mai cu seamă că erai o adevărată zi de primăvară ou toate că ne aflam abia la jumătatea lui februarie și trofoarele mai erau acoperite cu zăpadă.

De cum am ajuns în bulevard, Andrei a constatat că se apropie ora cînd are o întîlnire „la care nu se întrebă cu cine”, așa că am apucat-o în direcții opuse fiecare pe drumul lui, el către Cișmigiu iar eu, în jos spre Universitate.

Am privit, ca de obicei cînd trec pe aici, afișele cinematografelor. Majoritatea filme cu „senzații tari”. Filme care nu se adresează nici creierului, nici inimii. Virgil le numea sec „genito-urinare”.

îmi tăiam drumul fără grabă prin mulțimea care forfotea neconținut pe trottoare, încercînd să individualizez chipurile, să le descopăr caracterele, cu convingerea că trăsăturile esențiale sufletești nu pot să nu-și fi lăsat amprenta în decursul vremii.

Deodată s-a produs un gol în marea umană și în mijlocul lui și-a făcut apariția, ca proiectat din un val ofensat, un trup care încerca- zadarnic să-și restabilească poziția verticală, presupunînd că ar fi avut-o vreodată. Am încercat m-ai întîi un sentiment de revoltă, ca ori de cîte ori mă aflu în prezența tentativelor omului de a-și îneca în alcool concluziile neplăcute ale propriei rațiuni. Apoi, treptat revolta s-a transformat aproape în compasiune la vederea căscături! dureroase a șoșonilor, paltonului rebegit, și mai ales a chipului său plin de o tristețe infinită. În apropierea mea o „lady” ce tocmai descinsese dintr-o limuzină, a suferit, datorită aceluiași cauze, o evoluție inversă, manifestîndu-și zgomotos nobila-i greață. Există unii care se îmbată cu propriul venin, exalînd miresme otrăvitoare și în atmosfera înconjurătoare.

în pragul Universității -m-am ciocnit, — -ara să spun cap în cap, dar nu vreau să-i fac cîntecul asta — ou Titi Gair-apamce. Mi-a propus din nou, fără jenă, să iau parte la verdețurile lor fasciste, de data aceasta fiind vorba „să-i alungăm pe jidani dela cursuri”. I-am răspuns subliniat :

— „Dacă aș fi Talleyrand și-aș spune: Să fii evreu e poate o greșală, să fii legionar însă, e cu certitudine mult mai mult decât atîta, e o prostie ! Neîntînd însă -decît studentul în -anul IV Valentin Florea mă văd

As nartieipa cu multă satisfacție la izgonirea ele
 ristul * a 1,ps *
 plâ ai ^ v. « x m l ^ n(ltor.

aă dan r ^ a t a n d l r i t e s c i n t e n s , t r ă i e s c t o t a l , i r t o p u r ș i s i m p l u P o a t e

S S s t T i pielite* Acesta e mecanismul intrm ai ^ itu-
 Zile ^ sSticism spulberat de realități care dau naștere ,altma pentru a-l
 f i i i
 de a-1 i m s n s u i e * reacțiile mele din trecut, îmi cere un efort
 OrSf'ar părea de curios, se pare că m-am schimbat chiar și fizio

Virgil, pe care nu-l mai întâlнисem de mat bine de trei luni; a remar-
 cat schimbarea în felul lui :

— Mă băiatule tu ești îndrăgostit r' !
 șq-; ^ veni V din mirarea pricinuită de confirmarea mea categorica,
 numai' pentru a-și satisface curiozitatea :

"De"multeT"A înțeles răspunsul meu ca o încercare de a eluda pre-
 cizări si în acelaș timp o glumă ieftină. A zîmbit totuși și m-a lăsat „sm-

"I T t o a t a f i a ' - H m ă r t u r i s i s e m p u r u l a d e v ă r . E r a m î n d r ă g o s t i t d e
 multe ^ I X r i i pasiune lumea pe care o întrevedeam iubeam.vM* ca
 mă făceau s-o văd mai clar, acțiunile care ma apropiau ^ * T M > , T M ^ T M £
 le înfăptuiau. Și în cele din urmă, dar nu cel mai puțin eram md«agosUl de
 o față Toate acestea se completau perfect. Imposibil de stabil't o gi ^ ț ț i e
 sau de omis ceva, Erau cardinalele existenței T M ^ a e r a t e e x ^ ^ J « a § 1 .
 Fără ele omida, nu s-ar -fi taistot ni o o d a t a m ^ f g j ^
 se tîrască pe burtă în așteptarea pantofului care sho i J a y e a ^ a E r a o d ^ a
 goste pasionată și rațională în acelaș tump, dragoste de viața, de viața
 adevărată.

*în camera de la etaj, bărbatul rămas singur, străbătea cu pași egali
 spațiul diZușeși fereastră, strivind în contractu uniforme țigara uitata
 în colțul gurii.*

Cîndva un înțelept a spus că viața trebuie trăită astfel încît, făcînd bilanțul existenței zilnice să constați că ai' înfăptuit cel puțin un lucru pentru care meriți să trăiești și în ziua următoare.

Din ceasul în care Andrei găsisese cu cate că sînt -destuii de copt să iau parte activă la luptă, din clipa cînd devenisem membru al organizației revoluționare a tineretului, -al Uniunii Tineretului Comunist, viața-imi era zilnic plină de evenimente pentru care merita să trăiesc și în ziua următoare, pentru care trebuia să *trăiesc* și mîine.

Cînd mă întorceam noaptea acasă — unde acum nu mă mai simțeam singur nici chiar atunci cînd eram — încercam un soi de regret că încă o zi s-a sfîrșit prea devreme. Poate pentru a o prelungi, începusem să-*ini* fac cu regularitate înainte -de culcare, -un fel de jurnal mental retrospectiv.

În seara aceea frumoasă de început de moembrie, mă îndreptam spre casă, pentru prima dată după multe săptămîni, înainte de miezul nopții. Să fii fost de vină privirile semnificative -ale -lumei că m-au prins zorile gîndindu-mă la Ioana ? ! N-o mai văzusem de -aproape 72 de ore și îmi reproșam că în acest răstimp gîndurile mele aproape o neglijaseră. Ar fi lost nedrept însă să adresez acelaș reproș și inimii. Ar fi fost cu siguranță nejust! O iubeam de cînd o văzusem prima dată, adică de aproape zece luni. Dar ce mă încurc în socoteli meschine. Am iubit-o cu pasiune din totdeauna. Era o dragoste profundă și deplină, o concordanță perfectă de idei și senzații'. Bineînțeleș, perfectă conform concepției mele, care lasă loc pentru micile -divergențe fără de care perfecțiunea e de neconceput.

În ciuda acestei -plinătăți mă chinuia din cînd în cînd un simțămînt de gelozie. Nu eram gelos în sensul vulgar și josnic. Nu, -asta ar fi murdărit-o și m-ar fi făcut să mă disprețuiesc. Eram -amîndoi mai presus de aceasta. Într-o adevărată dragoste nu e loc pentru gunoaie.

Era vorba de cu totul altceva. Simțeam că există o părțică din gîndurile, din viața ei, pe oare nu- le cunoșteam. Aceasta nu însemnai că aș fi vrut să scotocesc în toate colțurile existenței ei zilnice, să-i ghicesc intențiile, să „citesc în gîndurile ei ca într-o carte- deschisă" cum se scrie în romanele proaste. Nu. Concepțiile noastre coincideau în esența lor. Drumurile principale ale vieții ei îmi erau familiare, dar detaliile necunoscute, opiniile îndrăznețe și neașteptate a căror revelație o aveam de cîte ori ne aflam împreună, făceau iubirea noastră mereu nouă, îi dădeau un farmec inedit. Bineînțeleș că frămîntările mele proveneau din cu totul alte cauze pe care în clipa aceea le intuiam numai fără a le putea defini.

Ajuns din nou la -acest punct mort, am -constatat că primele raze ale dimineții reușiseră să pătrundă și prim ferestruica peticită a că-măruții mele și dat fiind că mă aștepta o zi plină, m-am străduit — și datorită vîrstei și oboselii am reușit — să dorm vreo două ore.

Așa se -face că m-am trezit în dimineața zilei- de 6 noiembrie, -proaspăt și odihnit de parc-aș fi dormit toată noaptea.

Nu era -o zi ca toate celelalte și se părea că și natura înțelege asta.

Peste 24 de ore se împlineau douăzeci de ani de cînd oameni minunați înălțaseră monumentul nepieritor al izbînzii valorilor umane, două decenii de la Revoluția eliberării omului.

Un astfel -de eveniment trebuia sărbătorit cum se cuvine. Și pentru asta ne pregătisem din vreme.

Cîteva tramvaie și mai multe ocoluri pentru ca să fiu sigur ca n-am nici o coadă" și în cele din urmă iată-ană la destinație: strada Mașina de Pîne Mașina asta nu-i împiedeca pe sărmanii locatari dm împrejurimi să rabde adeseori de foame. Trecînd în grabă prin fața curții tui Matei am remarcat prezenta ghiveciului de flori la locul știut, în ochiul subsolului, așa că m-am înapoiat pe străzi lăturalnice și am pătruns nerăbdător în camera-tipografie. Domnea o activitate febrilă. Paul trăgea de zor la Gestetner iar Matei nu mai prididea să decupeze și să sorteze manifestele — ghioceii cum îi botezasem noi. I-am salutat în viteză și am început să număr dragii ghiocei vestitori ai primăverii omenirii.

Cîteva ore de muncă intensă și totul era gata. Le-am repetat parolele și ilocuriTe respective de întîlmire pentru seară, am îndesat manifestele m servietă și după o călduroasă strângere de mîna am pornit-o mai departe.

În continuare, operațiunile, ca să întrebuițez o formulă de campanie bine cunoscută, au decurs conform planului stabilit. Zeii mi-au fost favorabili pentru că n-am cerut nimic de la ei.

Între timp se lăsase noaptea. O noapte de la care nu așteptam staturi ci acțiuni. În clipa aceea, în toate colțurile Bucureștilor zeci de comuniști născuți înainte sau după Marea Revoluție, se pregăteau, ca și mine să o sărbătorească. Va fi o împrăștiere mare. Nu trebuie să ramiie cartier, stradă sau casă la care manifestul îndemn să nu vestească primăvara apropiată.

Nici nu știu cînd am ajuns în preajma străzii unde urma să-l cunosc pe cel cu care voi împărți bucuriile și primejdiile unei nopți de acțiune. Oa întotdeauna cînd trebuia să întîlnesc un tovarăș sau o tovarășă necunoscută, îmi puneam o mulțime de întrebări înaintea momentului întrevederii. Din noianul de sentimente pe care le încercam întotdeauna cu acest prilej, predominant era cel de solidaritate.

Cu mult înainte de a-i strînge mîna, *el* și *eu* devenisem *noi*. Nimic nu leagă oamenii mai mult ca amintirile comune. Și *noi* aveam cel puțin una • mizeria, în diferite forme și intensități. Aveam însă mai mult decît afîta, un viitor comun. Abia așteptam să-l întîlnesc pe tovarășul acesta pe care-l cunoșteam de mult, ou toate că nu-l văzusem încă.

Dar, în noaptea aceea a fost altfel... Era greu de zărit ceva pe strada întunecată. Totuși, cu timpul, am început să disting o umbră rnișcîndu-se încet din capătul 'celălalt. Cînd ne-am mai apropiat mi-am dat seama că e o siluetă feminină. Apoi, dintr-odată am simțit, am știut că nu poate fi decît Ioana. Nu înțelegeam cum de nu mi-am dat seama de la început că trebuie să Fie ea. Că și *ea e noi*. Că femeia pe oare o iubeam nu putea- alege decît lupta. Altfel... Dar nici nu putea fi altfel.

După aceea... Am ajuns pe nesimțite la capătul nopții și al acțiunii. Adică aproape de sfîrșit, căci țineam cu orice preț ca ultimul manifest să-l lipesc -la intrarea principală a Universității. Am stors pentru a mu știu cîta oară buretele, acum aproape uscat, și am umezit lipiciul celui din urmă manifest din noaptea aceea, primul manifest din zorii zilei de 7 noiembrie. Nu-mi retrăsesem încă mîna de pe ușe, cînd deodată Ioana cu o cochetărie pe care nu i-o cunoșteam, s-a ghemuit calină la pieptul meu. Surprins oarecum mi-am revenit repede într-o îmbrățișare caldă. În aceeaș clipă și-a făcut apariția un moș Teacă în uniformă de comisar. S-a uitat în treacăt

la noi, a zîmbit libidinos și după o remarcă porcină și-a văzut de drum mai departe. Abia atunci aim înțeles gestul neașteptat al Ioanei, ara înțeles și am sărutat-O' din nou și iarăși...

Doi tineri se sărutau în zorii zilei de 7 noiembrie.

Așa a fost atunci și în zilele următoare, zile de luptă, de dragoste. Pînă cînd...

S-au repezit asupra mea din toate părțile. într-o clipă mîinile mi-au fost imobilizate de cătușe, în timp ce un căluș improvizat îmi tăia aproape respirația. Aruncat ca un pachet în mașina-dubă mă apropiam cu fiecare învîrtitură a roților de clipa cînd va trebui să înfrunt încercarea cea mare. Voi rezista oare ?

Aim fost transportat în, fața /unui splendid exemplar din Neanderthal. După cîteva întrebări rămase fără răspuns a adoptat limbajul său firesc. Pumnul oii-a umplut -gura -de sînge, dar mi-a liberat sufletul de o -povară, li eram aproape recunoscător pentru el. Așa da, vă recunosc și cu cît mai repede cu -atît mai bine. Au urmat alți pumni, vîna -de bou, unghii smulse și nu mai știu ce. Dureri cumplite-. Simțeam că mă scufund în negură. Nu, nu era negură, cum de nu-mi dădusem seama. Erau ochii Ioanei, ochii iubiți la care mă mai puteam uita încă. Ii voi putea privi mereu? Drept, fără rușine ?

Deabia mă despărțisem -de ea. Și în pragul casei îi-spusesem... -Ce-i spuseseam oare ?

Loviturile cad ritmic. E mut — spune -unul. Nu-și dau seama- că vorbesc -continuu. Cu mine însumi. E glasul -conștiinței. Un glas pe care nu pot să-l înăbușe pentru că nu-l aud. Ce fac ? îmi smulg unghiile. Nu, vor să-mi smulgă rațiunea, isă-mi răpească sensul vieții. Ce im-a lovit în frunte ? Un bocanc încearcă să-mi strivească conștiința,. Ce mici sînt ! S-au transformat toți în bocanci ! Mă arde ! Ce-i spuseseam Ioanei la despărțire !

Iar!

Au reînceput! D-ar -astăzi nu sînt singur. Iatani pe Andrei cum mă privește cu încredere. Lîngă el Matei și Tudor și... Sînt toți.

— Să nu moară — spune cineva. Cum poți să omori atîtea vieți! Uite-o și pe Ioana! Cum de n-am văzut-o ? Ce i-am spus oare la despărțire? Da! !

— *Cînd iubești cu adevărat, nu poți iubi decît odată!*

îl -aștepta de mult cu -nerăbdare. De cum intră își ridică privirea în-trebător.

— Dom șef... să vedeți...

—• Spune odată, mă !

— Zîmbește, dom șef 'zîmbește !

Trebuie să-l...

Șeful își plecă privirea. I-ntr-un tîrziu spuse :

—• S-a terminat, Mangă !

Mîine-l înaintăm la tribunal'.

SZEMLER FERENC

LA PRIMA CITIRE A UNUI NUMĂR
DIN „PRA VDA”

*Pe brazda slovelor, greoi,
Imping privirea minții mele, —
parcă de mijloc mă-ncovoi
și-nainte prin rînduri grele.
Mă-mpiedec, și din nou Hncerc
Și nu-i deloc un drum idilic.
Mai mult Intîrziu, decît, merg
prin des mărăciniș cirilic!*

*Și totuși văd in țafa mea
o luncă-n floare, ce mă cheamă.
De sub petalele de nea
parcă te-aud pe tine, mamă,
cum mă îndemni și mă înveți:
Sus! înainte! înainte!
Spre iarba primei tinereți,
spre fericite cîmpuri sfinte!*

*Ca pruncul, de abia cutez!
Privesc întîi, și pipăi bine, —
și-ncet, încet înaintez
pe brazda literelor pline.
Mă voi Uri? Voi trece-n zbor?
Să-mi spună, oare cine știe?
Scot vorba greu, și fără spor,
și, totuși plină de mindrie.*

*Și înțeleg întîia oară,
fără-a slovenului proptele!
Cuvintele prin față-mi zboară
ca fulgerări de rîndunele.
Și, ciripind prin fața mea,
îmi spun că nu e greu să zbori.
Și poate că voi învăța
și zborul rîndunelelor.*

In romînește de H. Grănescu

OTILIA CAZIMIR

CINTEC DE MINĂ

Trage cu lopata, măi băiete I
Zgura se încarcă-n vagonete
Și pornește duruind, afară,
La lumină și la primăvară...

Alte vagonete vin — de parcă
Izvorăsc din beznele răscrucii,
Și iopeșile, cîntînd, le-ncarcă
Cu bucăți de întuneric, lucii.

Lămpi încremenite luminează
Negre bolți cu străluciri de smoală.
Lungi ecouri trec din sală-n sală
Și tăcerea le pîndește — trează.

Trage, frate, încă o lopată!
(Azi în mină nu-i ca altădată...)
Trage, frate, să se ducă veste
Că la noi încarcă trei neveste —
A tui Vîlcu, a lui Loader și-a lui Baltă
Cu bărbații lor delaolaltă.

Iar din umbra umedă se-alege
(Azi în mină, frate, i-altă lege)
Glas duios și subțirel de mamă:
Parcă rîde, parcă-ngîină, parcă cheamă...

— „Stai cuminte, puiule, la soare,
Stai cuminte, nu te prindă plînsul
(Azi în mină nimeni nu mai moare!)
La tăicușu azi e sărbătoare,
Că e și măicușă ta cu dînsul.

CÎNTEC DE MINA

Taică-meu, pe cînd eram ca tine,
A intrat în mină, într-o seară.
M-au trezit din somn niște vecine.
Maică-mea avea obraji de ceara:
— Nu mai vine tata. nu mai vine...

Pentru tine, băiețelul mamei
Cu obraji ca florile de nalbă. ^
Scot din bezna neagră punea alba.
Să nu știi ce-s chinurile foamei.

Dar cînd ies de-aici și vin acasă,
Albă-s, băietele, și frumoasă.
Ochii-mi rîd în soare și-n lumină.
Si tni-s mîndră ca a-mpărăteasă,
C-am muncit cu taică-tău în mina!...

*

Duruie alt șir de vagonete. '
Cîntecul s-a stins sub bolta 'naltă,
Dar pornește iar, pe îndelete :
Cîntă-acum tustrele laolaltă —
A lui Vilcu. a lui Toader și-a lui Ut

CÎNTECUL DRUMULUI

Drumule, de unde vii?
Drumule-ncotro te duci
Peste dealuri și timpii,
Și te-ncurci pe la răscurci?

Drumule, nu ți-e urît
Singur-singurel mereu ?
La urcat, la coborît.
Nu ți-e fale, nu ți-e greu ?

Mi te arde soarele,
Mi te bat picioarele,
Mi te udă ploile.
Mi te-ajung nevoile...

— Singurel, eu nu rămîn.
Chiar cînd nimeni nu mai vine.
Vîntul serii, moș-bătrîn,
Șușotește pentru mine
Prin căpițele de fîn.

OTILIA CAZIMIR

*Cît dorm păsărelele.
Mă veghează stelele.
Cîntă-n tufe un buratic
Ori o broască în vreo baltă.
Iar cîte-un cireș sălbatic
Mă cuprinde-n umbra-i naltă.*

*Iar în zilele de vară.
De cu zori și pînă-n seară,
Luminat ori mohorît,
N-are cînd îmi fi urît:
In pădure sînt cărare,
In oraș sînt strada-niare,
Iar în sat, drum lung de care
Cu belșugul în spinare.*

*Peste mine, din ogor
Trec toți fluturii în zbor.
Vinete-nfloresc, prin scai,
Florile de ciușafai,
Și toți greierii din lume
Pentru mine cîntă-anume i*

*Camioane ferecate
Trec cu cîntec încărcate.
Vrăbii mi se scaldă-n praf.
Și deasupra, mea, în șoapte,
Zbîrnîie și zi și noapte
Sîrmele de telegraf.*

*Drum bătut ori biet drumeag,
Cine nu mă are drag ?
Cărăruie, ulicioară,
Care dor nu mă coboară
Pînă-n văile adinei ?
Ulicioară, cărăruie,
Care cîntec nu mă suie
Pînă-n munții suri, de stînci ?..*

NEBUNUL

Ca o fantomă dăinuiește încă
 Și azi castelul vechi pe colț de stîncă.
 De vînt și ploaie, cenușii acum,
 Pereții par de nouri și de fum.
 Conturul sur de piatră seculară
 E șters și trist, ca un final de seară.
 Nu-i ars, și-i totuși parcă de cenușă.
 I-atîrnă-n poartă-un lanț, ca o cătușă.
 Și stîncă însăși astăzi, de uzură
 E măcinată, parc-ar fi de zgură.
 Iar curtea dintre ziduri, de sub cer.
 Deschide-o gură goală de crater.
 Tot ce-a părut etern și fără moarte,
 Se pierde parcă-n timp, tot mai departe.
 Și înălțat pe margini de abis.
 Castelul tot, e, parcă, numai vis.
 Și-n ceasul cristalin de dimineață,
 El e doar ca un abur, ca o ceață.
 Și cariate parapete-n soare
 Abrupt își lasă zdrențele murdare.
 Iar noaptea, sub puzderia de stele.
 Sinistre rid, cu dinți mîncăți, crenele.
 Pe coamă sus, — incinerată stea, —
 încremenită, stă o cucuvea.
 Și fiarele la poarta ghintuită.
 De secol roase, parc-ar fi de sită.
 Și la ferești, și gratiile și rame,
 Par slabe îngăimări de filigrame.
 De timp sculptate, cu-a lui mîină moartă,
 Ca de-un strigoi îndrăgostit de artă.
 Rugina roșă, scrum mărunt de flori,
 A ros zăvoarele la închisori.
 Prin crăpături străbate la iveală
 Subțire izvoraș, ca o beteală.
 Iar unde pietrele au fost mai rare,

DEMOSTENE BOTEZ

*Au năpădit mulțime de vlăstare.
Cu o putere fără de pereche.
Pe osemintele de vreme veche.
In tot castelul grav și uriaș,
Mai viețuiește ultimul urmaș,
Neurastenic, singur și tăcut,
Ca o pictură ștearsă din trecut.
Tiptil pășește molcom prin odăi.
Să nu-și audă singur pașii săi,
De teamă că se ține după el
Chiar propria-i fantomă prin castel.
Dar n-a găsit, pe semne, nicăieri,
Decît aceeași scamă de tăceri.
Și s-a întors iar în salon să stea,
Și să-și aștepte moartea pe sofa.
Penumbră stinsă umple împrejur
Cu vată neagră orișice contur.
Și se ascunde, deasă, în unghere.
Pe unde sînt păianjeni și tăcere.
Doar, la perete-n partea ceialaltă
Lucește geamul de pendulă-naltă.
Dreptunghiular și mort între chenare.
Ca de sicriu ce-ar sta drept, în picioare.
Și în tăcerea stranie, de vată,
I se auzii tic-tacul dintr-odată:
Bătăia unei inimi de stafie,
Sau, poate, pași grăbiți spre veșnicie.
Căci în castelul sumbru și pustiu.
Doar timpul singur rămăsese viu.
El, singurul, nemuritor despot,
Să-ngroape totul, să dărîme iot.
Și' caslelanu-l auzi într-o doară
Acuma, parcă, pentru-ntîia oară.
Ca împietrit rămase pe sofa,
Cu ochii galbeni, ficși, de cucuvea.
Și-nnebunit de timp, acest strigoi,
Vroi să-ntoarcă timpul înapoi;
Ce-a fost, să mai aducă, iarăș, tot.
Cu gesturi nebunești de Don Quichotte,
El, pe cadranul alb ca de omăt,
Mină, iar minutarele-ndărăt.
Cu un ridicol și măreț avînt,
Ca niște aripi mari de mori de vînt.
Tic-tacul se opri, fără cuvinte,
Dar timpu-a mers și-așa, tot înainte.*

TERGIVERSĂRI[^]

SAU

MOȘUL, PRISLEA ȘI HAMBARUL

Moto:

Vezi ziarele de azi și din ultimii zece ani

L-a tot cicălit nevasta
Ia! Trecu și vara asta..
Ieși ca mîine la cules
și hambarul tot nu-i dres i
(Socotea c-o să se-ndure
să ia calea spre pădure...)

El, de-o-ntreagă
săptămînă
se tot „leagă”
și amină!

ba că-i luni și nu se pleacă,
ba că-i marți — și stăi să
treacă,
ba că nu știu ce îl seacă
la bojoci — să-l lase-oleacă
(prea e umbră-n codrul des)
ba că roșile din brazdă
nu mai duc de strîmbe ce-s,
ba că trage nașu-n gazdă
după cum s-au înțeles,
ba că-i soare, ba că plouă,
ba să-și ia... secure nouă,
ba că iepete-amîndouă
cam tușesc a tignafes!

Pricini se găsesc destule
cînd nu-ți dă inima ghes :
ba n-ai vreme, ba n-ai scule,
ba n-ai poită (mai ales !)

...Dar atît
l-a ocărit,

i-a vîrît
„păduri” pe gît
că de-urît
s-a hotărît!
Și acum
că e pe drum
cumpănește cît și cum,
socotește ce și cît
va avea de doborît.

Pentru-a nu știu cita oară
de cînd mîină dus pe gînduri
tot împarte
și măsoară
(de departe!)
codru-n scindări
în butuci și bulumaci —
și muncește
voinicește
(Tot în vis ?
In vis, firește,
că la asta mi-e dibaci!)
...Umple carul
și-l descarcă :
„văd hambarul
gata parcă!

De-acum, babo, ai să taci.
și-oși tăcea și voi, ortaci I”

Dar cum orice vis se curmă

Notă : Dintr-un ciclu de „Fabule de spus în fața cortinei” din care au apărut:
„Vulpea mărinoasă”. în Scînteia nr. 2979 din mai 1954 și „La poarta fabulei”, în
Scînteia nr. 3218 din februarie 1956.

se trezește pîn-la urmă
 gospodarul
 — ce sâ-i faci! —
 cu hambarul... tot copaci!
 Numai că — zorind! — nu
 scapă
 nici vre-un șipot să bea apă
 nici vre-un han să-și ia tutun
 ori să-nchine o cinzeacă,
 nici vre-o troiță s-o treacă
 fără să se-oprească-oleacă.
 să-ngenunche, să se roage!
 — Pentru el ? Pentru mîrtoage?
 — Da de unde! Suflet bun
 se-ngrijeste, cum să spun ?
 de-alde cei din... alt cătun!
 Si-apoi visul reîncepe —
 Cîți... „tăiasem?“... Ia s-adun l

Cele iepe
 nesirepe
 „merg“ de parcă l-ar pricepe!

Prost învăț!
 Cînd nu le rogi
 nici din hăț
 nici din dîrlogi
 nici
 c-un bici
 nici cu-o sudalmă
 se-opintesc la drum ca-n palma
 numără — în dorul lela —
 toate gropile șosele
 (iacă, una n-a rămas!)
 urcă dealul tot la pas,
 vin la vale
 iot agale
 si din sfert în sfert de ceas
 fac un sfert de ceas popas...
 Vor și ele
 să se-nșele
 cu șosele
 și moinele
 că nu-i încă timp de tras!
 j5o _ mărturisind cu fapta —
 nazurile se țin lanț:
 amîndouă trag... la dreapta
 si din gropi mai dau prin șanț!

Nu erau să se înece
 mai deunăzi, chiar la mal
 avîntîndu-se, zevzece,
 într-o gură de canal ?
 Insă unchiul, sam-ne-sam,
 le-a mai strîns nițel din ham —
 și-au pășit
 cu pas' spășit
 iar pe drumul lui hîrșit !...

Hei! Cea șargă și cea murgă
 lasă vremea să se scurgă
 morfolind-o-ncet cu finul —
 că-și cunosc de mult stăpînul
 cît e el de „mototol!“
 De-or mai merge-așa domol
 preț de-o crișmă și-un ocol
 li s-o răsîndi jupînul
 și se-ntorc cu carul gol!

„C-o fi car, c-o fi căruță —
 lăfăită pe-o băncuță
 stă securea nou-nouță
 cumpărată de la tîrg
 si suspină :

„Gospodare,
 nu mai pot de nerăbdare
 și de lungă așteptare
 'să-ți arăt ce sînt în stare...
 și ca „forță“ — și ca sîrg!
 Si-i mai șuieră-n ureche :
 Ai să vezi că n-am păreche I
 Nouă
 dar de viță
 veche,
 jună
 dar de spiță
 bună —
 nu, nimica nu mă-mbună!
 Știi?... Intîia mea străbună
 '— cînd dădea minia-n pîrg —
 nu-si tocea gîngașa leafă
 doar de scoarța vre-unui pom...
 Mai ciupea și cîte-o ceafă,
 mai scurta și cîte-un om...
 Asta n-ar voi să-nsemne
 că-s prea mîndră să tai lemne!
 Dimpotrivă - abia aștept
 să văd codrul, și-o spun drept,

să dăm ochi și să dăm piept l
țfu te-oi face de rușine!"...

— *I...t* -- de-odată! — dintr-un
ian

un vlăjgan
cu păr bălan...
{parcă l-a-nțilnit mai an?)
un flăcău
c-un fierăstrău
(nu o fi din satul său?)
vine-așa cum se cuvine :

— Ziuă bună, măi vecinei
— Bună inima... străine...

(se preface moșul chior
măsurându-l pe fecior!)
Prislea, că așa îl cheamă,
parcă nici nu ia în seamă
cum a fost întâmpinat:
— Mai schimbăm o vorbă dou
că de mult n-am stat
la sfat
despre trebile din sat...

— Vorbe ? Fie!... Mi-e că
plouă...

și-am lăsat
niște păsări...

— Văd că ai secure nouă
zice Prislea apăsător/

— Am! Șijdacă am ce-ți pasă?

— Ei, „parcă-mi mai vii
de-acasă..."

și... te duci la crîng ? Pe șleau
fie zis, chiar asta vreau !

Uneori,
ca-ntre vecini
cresc și flori
și mărăcini
dar în anumite cazuri
cresc doar nazuri
și necazuri:
„Dregi hambarul ?" — Mîine-n
zori!

— Basmul cu cocoșul roșu!
(...iar hambaru-și zice
moșu
plin de iile

și tace
mile.)

Prislea-l încolțește : — Zău,
nu de dragul tău
mi-aș face
chiar atîta sînge rău...
Am putea trăi în pace,
fiecare cum îi place
tu ca MOȘ eu ca FLĂCĂU...

Dar sînteni
vecini, vecine...
și mă tem
că nu mai ține...
(da, hambarul tău, vezi bine!)
și că s-ar putea să cadă
în frumoasa mea ogradă

cu barosul pe Hău!
Să mai spun de foc ?... Mă trece
un fior — (cum spui tu : rece !)
cînd aud vre-un nătărău
trîmbițînd c-o să se-aprindă!

Că mi-e șura grindă-n grindă
și patului bîrnă-n bîrnă,
că o streășină-mi atîrnă
peste casă...
Vezi că-mi pasă !

Și te-ntreb cum să nu-mi pese
de țî-s drese sau neclrese
acareturile ? Ard!
Focul n-o sa stea la gard...

Tot spuneam :
O să se-apuce!
Dar tu, neam!
Pusesem cruce!

Ani sînt — grei
de cînd „pornești"
și nu vrei
să te urnești...

Ani sînt — lungi —
decît ami ni
...și-ai s-ajungi
așa cum mini...

Dar acum,
că-mi ieși în drum
•— spuse inimos nepotul —
eu sînt gata să uit totul

și-acest pas, deși tlrșit,
 îi salut cu „în sfârșit I”

— Ce copil I
 (răspunse moșul
 întorcînd abil
 reproșul...)

Hei, dar tu... Ce cați pe-aicea
 decît oamenilor pricea ?
 N-ai pe-acasă angarale,
 că faci veacul la răscuri
 să ții lumea 'cu taclale ?
 Țara să o pui la cale ?
 Și-ncotro, mă rog, te duci?

— Păi... și eu... După butuci —
 pentru propte la uluci
 Cum ți-am spus
 ceva mai sus...
 (tocmai coborau la vale!)
 șandramaua dumitale
 le-a adus
 nișel de șale...
 deși cred că încă nu-s
 șase luni de cînd le-am pus I

Și-a-ncheiat bine dispus:
 „Gînd la gînd (sau vrînd-
 nevrînd!)
 o să meargă treaba strună
 dac-o facem împreună...
 și-om sfîrși-o m.ai curînd!”

-k

Moșul face semn
 „să urce...”
 Prislea — demn ! —
 „să nu-l încurce!”
 Moșul își repetă gestul,
 Prislea-l face pe modestul
 și se scuză
 că-l refuză
 — Cum sînt sprinten și vînjos
 ...și grăbit... mă duc pe jos!
 Dă s-o ia din loc flăcăul
 zomăindu-și ferăstrăul...

Strigă moșul: — Fătul meu,
 ție-ți arde doar de șagă...
 Rîde Prislea : — Eu ca eu,
 dar mi-e teamă c-o să tragă
 scula asta — mult prea greu l

...Nu ți-aș lua-o înainte,
 cît mă crezi de prost-crescut.
 dar gîndesc că-i mai cuminte
 •— stînd la umbră — să-i... ascut
 ici și colo cîte-un dînte...
 pînă vii (și dacă vii!)
 cu jocoșii-ți bidivii!
 — Haide ! Lasă-te de glume !
 — Ba! Pentru nimica-n lume.-
 se-oțărește cel băiat,
 că de cînd mă știu pe lume
 am eu felul meu anume
 — și la mers... și la tăiat...

Dar m-aș învoi să urc
 (cu o dată n-o să-mi spurc
 talpa aspră și mlădie !)
 dacă m-ai lăsa, bădie,
 să mîn eu, în legea mea!
 Am zbura ca... Sfintu'Ilie
 pe șoseaua-i sinilie
 — asta, fără zeflema! —
 și în cîteva clipite,
 dintr-un ropot de copite
 n-am ce-alege din șosea...

Moșul sta și se codea...
 Apoi spuse... Vom vedea...
 Urcă, pînă una-alta.
 Reazimă-n carîmb unealta
 și tu vin-de șezi coala..
 (și, în sinea lui, își freacă
 mîinile... să-t văd eu sus
 și-o să-l „plimb” pin-o să-i
 treacă,
 și-o să-l „duc” cum l-am mat
 dus!)

Prislea urcă și așează
 ferăstrău-ntr-o spetează...
 Moșul s-a făcut arici..
 „Fătul” se Impacientează:
 Mi-e că adormim aici!
 O asemenea tăcere
 nu se cere
 s-o despici
 cu un speech ? (citește „spici”)
 Iau în locul tău cuvîntul..
 Parcă te aud cum zici
 „greu la deal cu caii miei...”
 Și-unde arde cîte-un bici

iepelor peste cerbici
c-o zbughesc ruplnd pămîntut
spre pădure...

Știe Sfîntul
cum is'i luară ele-avinlul
că securea, vai sireaca,
nu s-a dat de-a berbeleaca
si căruta-a prins s-o joace
'huta-huța-ncolo-ncoace

și mi-o duce
și mi-o saltă
dintr-o cruce
în cealaltă
•și mi-o-mpinge
și mi-o zvîrle
ca pe-o minge
'ntre codîrle...

Qnd — la o hurducătură
.se trezește gură-n gură
cu tăiosul fierăstrău...

„Hei!
Nălucă sau făptură
piei
în hău
sau... în natură
,că altminteri e de rău!
Cum ds-ai cutezat măcar
să te sui „la noi” în car ?
(s-a răsît și era gata
să-i și taie beregata !)
Și-ncolro, cu-atîta grabă ?
După ce alișverîș ?”
— La pădure ? Merg la treabă!
•Geaba mă privești pieziș !
— I-auzi vorbă ! La pădure !
Cu asemenea tăiș
poți cel mult, să ronțai mure
de pe-o creangă-n tufăriș —
și-asta încă... pe furiș!
— Te înșeli, naivă
pruncă !
Dimpotrivă:
merg la muncă...
și-n curînd ai să mă crezi!
încă n-ai aflat pe semne
că-s făcut să... ronțai lemne!

Vrei dovezi?
Ai să le vezi!
— Cu pieioarele-n obezi
și cu cîrji la subsuoară...
parcă văd cum se-nfioară
crîngu-ntreg, cînd te repezi!
Haide, lasă-mă să rîd
(rise ea cu-n rînjet hîd!)
Pe toți sfinții,
biată joarță,
îți lași dinții
-n prima scoarță!
...Și apoi, pagubă-n ciuperci!
Despre mine, poți să-ncerci!

...Doar că — pînă vom ajunge,
știrb cum ești, mă poți împunge!
Cel puțin o să te simți,
să-ți întorci suciiții zimți!

N-a ajuns pe lume tuciul
să îmi festelească luciul
nici o pamblică mofluză
să îmi lase-un semn pe buză!
...E destul că m-ai atîns...
— parcă-ai face-o dinadîns ! —

...Și... rugina,
bat-o vina!
(asta mi-a mai lipsit oare?)
nu-i cumva... molipsitoare ?...

Deși n-am meteahna pîrii
o să-l rog pe gospodar
să te-arunce jos din car
înainte de mă zgîrîi...

Ferăstrăul — amical! — :
î-auzi, soro!
— Hai, te cară!
N-am eu frați în așa hal!
Faci, băiete, de ocară
noțiunea de metal!...

Spui c-aș fi „neîncercată”
— dar clin clipa de debut
știu că sînt dintr-o bucată,
nu ca tine — îmbucată
și din piese de rebut...

și i-ar fi tot spus drăguța
dacă nu se-oprea căruța
înceind cam violent

și această epocală
 execuție... capitală
 (cel. puțin pentru moment!)

*

Am ajuns ? făcu securea,
 asta-i tot ? Așa-i pădurea ?
 Și cu-un glas (cam din topor)
 cum cobor
 o și dobor!

...Moșul zice : N-am ce zice !!
 Bravo ! Splendid cărauș !
 Parc-aș fi un sac de-arșice !
 Astea-s glume ?
 Vai de lume
 cu-un asemenea ghiduș...

Tși deshamă caii-n spume
 și îi priponește-anume
 pe-amîndoi într-un țaruș
 — să-i cuprindă și să-i vadă
 dintr-o singură ochiadă... —
 (O, îi știe și „stăpinul” :
 Cum îi scap din baiere
 prind să mi se-ncaiere
 ca să-și... reîmpartă finul!...)

După care, fiecare
 — precum este din născare
 cel flăcău și cel bătrîn
 și-a scuipat, spre-mbărbătare...
 unu-n palme, altu-n sin!

Și s-au apucat de treabă —
 Unu-n tihnă, altu-n grabă,
 ăsta calm și pe-ndelete,
 ăla cu năduf și sete,
 ăsta pașnic și molcum,
 celălalt, cu cerbicie...
 — Las' că-i știm noi!

— Nicidecum

Că, să vezi mata drăcie!
 ...Se întîmplă... nu știu cum...
 Nu e nenea
 cel cu lenea,
 nici feciorul
 cel cu zorul!
 Fac taman
 pe dos acum

(la aman!)
 decît li-e-n fire
 și i-am cunoscut la dru
 în „ajun” de „Intîlnire”.

*

„Unchiul” parc-ar fi un zmeu
 Căsăpește-n jurul-i crîngul,
 dă orbește, ca nătîngul,
 se-opintește, suflă greu
 și icnește și asudă...

(cred c-ar da cu-aceiași ciudă
 și cu barda-n dumnezeu
 cînd întîrzie să-audă
 cîte-o rugă mai zăludă...)

Na! Mai zici
 că-s papă-lapte ?
 iată-mă aici
 „la fapte!”
 Ți-s pe plac ?
 Ca să te-mpac
 pentru un copac surp șapte
 pentru-o creangă, un copac !
 Voi avea, în fine... pace !

Și cum spune-așa și face!
 Bagă iama
 -n cei înalți,
 face sama
 celorlalți...
 vine, pleacă, umblă roată,
 vîntură pădurea toată
 — n-are „spor” în nici un loc! -
 și se-aprinde moșul, foc,
 cînd nu poate să abată
 ditai pomul
 dintr-odată!
 (n-are omul
 nici noroc!)

Vrea să-i aibă
 de pomană!

Face-o zgaibă,
 cască-o rană —
 și nu-i pasă
 că îi lasă
 doar smintiți
 și zdruncinați,
 doar clintiți

și clătinați,
nici întregi
și nici răpuși
'ci betegi
și nesupuși!-

Se tot socotea flăcăul
mînuindu-și ferăstrăul:

Uf! De fiecare dată ^
vin cu inima-acordată...

Poate chiar
„să n-am habar”
dar văd iar
că mai mult strică
(de minie, sau de frică ?)
decît o să dreagă — cică! —
la faimosul lui hambar!

Stive-nlregi
cît să tot dregi!
Cîți copaci
să lot refaci
și cîți pari
să tot repari —
mici și mari
și mari și mici:
să ridici
cu cei voinici
și — cu ăștia mai mlădii
și cu ceia mai mărunți
cîte n-am putea clăti — ? —
azi podețe,
mîine punți
peste văi și peste munți
cînd și-o înălța, semețe,
crîngul tinerile-i frunți...

Moșule, pe cîte văd
iar ești pus să faci prăpăd
și să risipești ce bruma
rămăsese pînă-acuma
din nădejdea ce-o păstram :
să te-ntorci măcar cu-un ram...
o făgadă doar — un semn
la răbdare să mă-ndemn!

Cîți ani sînt ? Vreo doisprezece
de cînd trece — și nu trece —

„fierbințeala” asta rece !
Scuturi frunza, datini pomul,
sperii pasărea și omul.

Vai! Și caii tăi netoți
(la „plimbare” cînd îi scoți)
mai reped cîte-o copită
în vreo scoarță căsăpită...
ba, mai trag — împunși de
streche —
un picior, sau o pereche,
și-n căruța ta cea veche,
de mă-ntreb dacă-ntr-o zi
„micii zmei”
nu s-or trezi
și-ai să ai temei
„cu carul”
să-ți dregi... grajdul, nu
hambarul!

Moșul stă acum în loc...
Se desdoaie de mijloc :
„N-ar fi timpul să se-ntoarcă ?”
Și-i arată că-i ud leoarcă
de la creștet- la călăi...

N-ai decît să mai rămii!
Eu, cu tine ori ce-aș face
tot n-o scot la căpătii!

— Și... hambarul! — Fi pe pace!
Mîine-n zori... Sau la Ziniî...
Prîslea-i taie vorba: Drace!
tare mi-e c-ai să amii
pînă ce-o să fie paște
pentru murgul care paște
și toți caii murgi sau șargi
de pe-ntinsul
lumii largi!

Vrei să știi, cu dinadinsul ?
„Tirguri” multe nu mai spargi!

Dezumflat și nătîntoc
șade voinicosul unchi.
Trage ultimul chiștoc
sprijinit de-un trunchi de trunchi,
cu securea pe genunchi,

— și-n picioare cei flăcău
răzimat în fereastră...

Și în seara ce se lasă
gîndurile zboară-acasă :
Hei! Noroc de tine bade
că-ai nevastă cumsecade!
Vezi, cu ea mai mare dragul
să îi treci — să-ți treacă pragul!
Că se-mpacă de minune
— și-n ce face, și-n ce spune —
cu măicuța ! Cîte cele :
de la „codru” la „surcele” !

Peste ele zboară anii'
fără vrajbă și zîzaniei :
Doar — privesc mereu, mereu
cerul ăsta, împreună,
norul greu
care se-adună
colo-n zare, a furtună —
și tot împreună cată
sus pe bolta-ntunecată
viitorul curcubeu
care va lega odată
cîmpul tău și cîmpul meu...
Ei, și cine, spune-mi, cine
strică pacea-ntre-vecine!

Mai te-ndeamnă cea băbuță
să pui caii la căruță
și așa ! — de gura lumii
(și de ochii ei și-ai mumii)
să... schimbăm o vorbă — două
despre trebile din sat,
despre... ploaie și păsar...
și securea (fostă) nouă !

— Iar o iei
de la-nceput!
—Pînă ce-i
fi priceput!...
...că și mie-mi spune maica
(tot văzînd cum joci drăgaica
pe-un tăiș
de prăvăliș) :

„Măi copite,
mă-nvățară
grele zile

peste țară
să te cresc, vorbind fățiș :
păduricea
și pădurea
și de-aicea
și de-aiurea —
te știu om să-nvîrți securea
și să dai cu ea pieptiș
pînă ieși la luminiș...

Dar și-aduc mereu aminte :
cît îi timp — e mai cuminte
să pui binele-nainte !
Că de-o fi să fie rău
nu rămîn eu la cuvinte
și nici tu la ferăstrău!"

Și acum, pentru-o poveste
de proporțiile-aceste
se cuvine o

MORALĂ

Scurtă și impersonală!

N-o trag eu — și nici flăcăul
— și nici unchiul cel tehui
o rostește ferăstrăul...
tălmăcind pe limba lui
(dragă doamne, și-a securii!)
ce v-am spus și ce vă spui:

„Loc de supărare .nu-i I
Geaba fierbi și te înfurii —
unde tu te-nverșunezi
„te grăbești"
și te repezi
și crestezi
— și nu retezi! —
și izbești
— și nu răzbești! —
unde tu te iei la harță
cu o scoarță
de copac
— și nu-i poți veni de hac ! —
unde sudui și te-ncrunți
— și la urmă tot renunți! —
cu răbdare și migală
eu o scot la socoteală,
eu — cu dinții mei mărunți".

O C A N Ă D E U N T U R Ă

H a i să vă povestesc ce s-a petrecut'atunci cînd în noaptea de Anul Nou părinții s-au dus la biserică și l-au încredințat bunicului untura spre păstrare, ca nu cumva s-o mîncăm noi. căci nu mai era decît de-un deget și nouă ne era într-una foame.

— Dacă se atinge careva, arde-l după ceafă, tată.

— Las' pe mine, că eu le sînt nașul — ne-a luat bunicul în primire și odată cu noi și ordinul tatii. Sînteți aici, toți patru ? Hai, sus în pat, și dacă îndrăznește careva să se atingă de untură, să știți că-i rup picioarele, ca la pui.

Eventualitatea aceasta ne avea în vedere, de-opotrivă, pe fiecare dintre noi. A urmat apoi instrucția individuală. Bunicul mi-a smuls din mîna romanul lui Gaal Mozes, pe care-l citeam, și l-a trîntit sus, pe bufet. Cînd vedea o carte, se înfuria brusc, fiindcă nu știa să citească și bănuia în orice buchie scrisă un dușman misterios.

— Te prefaci că citești, ca eu să adorm și tu să te apuci de untură nu-î așa, domnule profesor ? Ehe, chiar dacă nu sînt eu atît de citit ca tine' asta nu înseamnă că-s prostul lui Dumnezeu. Stiu eu pe unde-ti umblă gîndurile. Marș în pat!

După aceea a urmat instruirea fratelui cel mic.

— Degeaba te uiți așa la mine cu ochii ăia de mironosiță. Tot tu esti acela care en a băgat mîna în untură, tîlharule. Pe tine ar trebui să te le^e de pat, fiindcă ești mai rău decît un șobolan. Mars în pat și tu '

în timpul acesta ceilalți doi adormiseră. I-a trezit însă și pe ei •

— Pista, Gyuri, ați auzit ? Părinții vi s-au dus la biserică. Eu las lampa mica și ne culcăm cu toții, dar să n-aud nici o crîcneală, fiindcă eu va țm loc de tata. La untură vi-s gîndurile, nu-i așa? Vă jupoi de vii, să știți, dacă-i trece vreunua prin minte să dea iama prin untură

Dm clipa aceia nici nu mai puteam să nu ne gîndim decît la untură.

Cu toate acestea ne-am băgat sub pătură. Pătura avea însă o gaură mare, din cauza căreia a trebuit să ne ciorovăim din nou și de data aceasta, deoarece nici unul dintre noi n-a vrut să se culce dedesubtul ei. Bunicul wire se pregătea să se împărtașească a doua zi, înjura pe romînește, ca să rin supere pe Dumnezeu lui personal, făcîndu-ne monștri și păgîni iar Jupa ce lasa lampa mică, nu uită să ne amintească că dacă vreunul dintre

noi nu se-astîmpără și face năzbîtii, îi rupe nu numai picioarele dar și șalele pe deasupra.

Am tăcut deci, în penumbra care se lăsase în odaie și am început să-mă gîndesc — of, doamne, — în cîte locuri n-a fost ascunsă cănița aceea roșie, cu untură împrumutată, din care mîine trebuie să se gătească o masă de zile mari, ca să nu începem cu o mîncare slabă noul an. În prima zi a săptămîinii mai stătea încă pe bufet. Era de-acum al șaselea an de cînd n-am mai putut tăia un porc, așa că frate-meu cel mic, cînd a dat peste ea, și-a uns imediat felia de pîine cu un strat cît mai gros. Atunci maică-mea a ascuns-o după dulap, dar am descoperit-o și acolo, așa că a trebuit să fie salvată în sertarul de jos al dulapului, din sertar în pod, iar de-acolo, din cauza pisicii, înapoi în casă, cine știe prin ce ungher...

Bunicul și-a pus în cap căciula roasă pînă la piele și-n cîteva clipe, ca de obicei, a adormit cu fața la perete. Timp de-o viață întreagă s-a tot pregătit să tragă un somn adevărat și bineînțeles că și de data aceasta a luat această hotărîre în serios. Sforăia atît de melodios și de îmbietor bunicul, că totdeauna m-a făcut să ațipesc pe nesimțite și poate că și acum așa îi adormit, dacă pe afară cîinele nu începea să schelălăie disperat.

— Hm — mormăi bunicul, fiindcă dormea într-un fel atît de curios, încît între timp auzea tot ce se întîmpla în jurul lui. Poate că se obișnuise așa încă de pe vremea cînd fusese paznic de vie sau dumnezeu știe de cînd — dar se întîmpla uneori ca bunicul să sforăie iar taică-meu să-și caute șapca (ori de cîte ori trebuia să plece, nu și-o găsea niciodată) pînă cînd ne mai știind ce să facă, bunicul se oprea din sforăit și-l îndruma liniștit: „Caut-o sub cuptor, s-a culcat pisica pe ea”.

După cîteva clipe l-am zărit dîndu-se jos încetișor din pat; apoi s-a oprit numai în cămașă și-n izmene în mijlocul casei, s-a holbat drept în fața lui și și-a încruntat sprîncenele sale stufoase ca și cum s-ar fi întrebat ce are el de făcut acum. Păi sigur, nimeni nu i-a dat drumul cînelui.

— Hm ! Dormiți ? Vă dau eu vouă untură. Să nu crîcnească unu, pînă ce-i dau drumul cînelui.

Nimeni nu răspunse. Bunicul și-a pus liniștit scurta în spinare și a ieșit.

— S-aduc cănița ? șopti de sub gaura păturii fratele meu cel mic care se prefăcea doar că doarme. E în odaia din față, sub salteaua cu paie.

Sărise tocmai din pat, și-ar fi sărit și cel de-al treilea după el, dacă în clipa aceia n-ar fi intrat ca o furtună bunicul, în picioarele goale, de parcă l-ar fi gonit cineva din spate. Ii era frig la tălpi, deși avea aceeași piele groasă, ca și la mîini, fiindcă făcea mereu să-i joace jăratecul în palme cînd aprindea țigara. Înfrigurat, se repezi îngrozit la frate-meu, strigînd:

— Ce vrei să faci ? Unde te duci ? Vino încoace. Arată-ți cămașa. Unde ai ascuns untura ? Aici, pe loc, îți rup picioarele.

Și începu să-l cerceteze cu de-amănutul, dacă nu cumva ține ascunsă acolo, sub cămașa ruptă, cănița cu untură.

Fratele meu însă s-a smucit din mîna lui puternică și a fugit afară, pe prispă.

— Ce, nici măcar să-și facă treburile nu mai poate omul să meargă ?

— Mîinți, țîlharule. Vino înăuntru, că-ți frîng șalele. N-ai nici o treabă, ai pornit după untură. Vino înăuntru, n-auzi ?!

Și-a tras la iuțeală opincile, doar așa, fără obiele, și gîndindu-se c-ar putea fi cănița la gura podului, a ieșit fugind în urma copilului.

— Vino, măi copile, nu mă sili să-njur, că mâine mă împărtășesc. N-auzi ? Cristoșii mății, că mâine mă împărtășesc...

M-am furișat pînă la fereastră. Bunicul l-a gonit de vreo două ori în jurul casei pe fratele meu, făcînd șleap-șleap cu opincile pe bulgării de pămînt înghețat. Cînd a intrat din nou în odaie, mustățile sale albe și frumoase stăteau sburlite în o mie și una de părți. Respirînd din greu și cu ochii săi albaștri scînteindu-i de mînie, bunicul a strigat la mine cu o furie înspăimîntătoare:

— Nici'tu nu dormi ? Și tu vrei să furi, păgînule ? Unde-i cuțitul?

Cuțitul, cel cu mîner negru, era acolo, pe masă.

Bunicul l-a înșfăcat și s-a năpustit în goana mare afară, să taie sfoara de la gîtul cîinelui care schelălăia și mai amarnic. Distrat cum era, tata îl legase și în dimineața aceia făcîndu-i un nod.

Ne-am sfătuit la repezeală și ne-am zis că dacă sfoara are un nod, atunci bunicul o să trebăluiască destul de mult cu ea, deoarece i-ar părea rău s-o taie iar cuțitul l-a luat cu el doar ca să înlocuiască unghiile.

Fratele meu s-a strecurat atunci în odaia friguroasă din față și-a șterpelit cana de sub salteaua cu paie.

Dar bunicul a tăiat totuși sfoara și cînd a intrat în casă și-a zărit cana în mîna fratelui meu, n-a mai putut nici măcar să strige, ci doar a sîsîit din buze. N-a zis nici că ne rupe picioarele sau șalele, nici că sîntem tîlhari sau păgîni ; a trîntit numai cuțitul pe masă și m-a plesnit pe mine de-am căzut pe spate drept în dulap.

— Tu ești cel mai mare. De ce l-ai lăsat ?

Apoi a început să prelucreze capul lui frate-meu. Avea pumnul tare, osos, de pîrîia căpățîna copilului la fiecare isbitură. Intre timp și-a recăpătat și glasul. Precum am putut desluși din cuvintele lui, nici nu-i mai părea rău de untură, ci doar de faptul că va pierde împărtășania din prima zi a anului nou.

Am smuls cana din mina fratelui meu și m-am repezit în dosul mesei. „N-o las, m-am gîndit eu, căci m-a trîntit nevinovat de dulap. Sigur că da, n-o las”.

Bunicul s-a luat după mine și astfel fratele meu a scanat de el pentru un timp. „N-am mîncat nici un strop din ea — a strigat el plîngînd — și totuși am să sparg cana”.

Mi-a smuls-o din nună, cu gîndul s-o trîntească de cuptor.

Atunci bunicul a răcnit odată atît de grozav încît ar fi putut să-l audă și preotul de la biserică.

— Hei, tu!

Apoi, ca și cînd ar fi renunțat la toate astea s-a lăsat greoi pe marginea patului. Și-a dat jos opincile din picioare, s-a băgat sub pătură și aproape plîngînd a prins a îngîna:

— M-am săturat pînă-n gît de voi. Eu trebuia să mă împărtășesc mnne. De-acum faceți ce vreți. Mîncăți-o, mîncăți-o, spargeți totul spargeți-mi și capul !

În aceeași clipă ne-am potolit toți patru și eu am început să-l îndemn pe irate-rneu să duca untura înapoi, fiindcă mămica are dreptate că trebuie să mincam și mâine, căci cine știe, poate că ne vine cineva în casă și nu trebuie să ne facem iarăși de rîs ca și în anii trecuți.

De data asta însă bunicul s-a dat jos din pat și cu o hotărîre necruțătoare a pornit la salvarea unturii. Într-o clipă furia l-a făcut atît de sprinten

încît tot căznindu-se să pună mîna pe frate-meu, a răsturnat scaunul de bucătărie pe care se afla găleata cu apă, făcînd o băltoacă plină de noroi chiar în mijlocul odăii podită cu pămînt.

— Dă-o îcoace!

Fratele meu s-a vîrît sub pat, cu cană cu tot, și a început să sbiere de acolo că îi e plină căpăfîna de cucuie. Acesta s-a lăsat însă în patru labe, scormonind cu coada măturii după el, tot așa cum trebuie scotocită cloșca care s-a dat jos de pe ouă și nu mai vrea să se așeze pe cuibar.

— Ieși, tîlharule ! Ieși, să-ți suceso gîtul !

Și-a scormonit cu atîta furie după el, încît dacă fratele meu n-ar fi început să se vaite : „valeu, bunicule, că mi-ai scos ochii", cine știe în ce stare ar fi ieșit de-acolo.

— Minți, tîlharule, vezi că minți și-acum, fiindcă n-ai nimic la ochi — s-a năpustit bunicul asupra lui cînd a ieșit acesta de sub pat și a început să-și frece ceafa cu șapca de piele.

Eu, ca să-l salvez pe frate-meu, i-am sărit în spate și m-am agățat de cămașa bunicului, trăgîndu-l atît cît să mă simtă că sînt acolo și să se întoarcă spre mine. În același timp m-am pregătit să fug afară, pe prispă, și apoi, în pod, printre zdrențe, căci acolo e cald și n-aveam să răcesc.

Atunci lupta noastră a luat o întorsătură neașteptată.

Cel de-aî treilea nepot, care este preferatul bunicului fiindcă are ochii albaștri și-i seamănă-leit, a țîșnit din pat și s-a aruncat de gîtul lui, înlănțuindu-l cu brațele.

— Nu-l bate, nu-l bate — s-a rugat el — nici nu s-a atins de untură.

Bunicul, căruia i s-au înmuiat balamalele în cei șaptezeci de ani ai săi, a alunecat pe pămîntul noroios al odăii, și-a pierdut echilibrul, s-a legănat o clipă în aer atît de curios de parcă ar fi vrut să joace o bătută și pînă cînd să apuce sfoara de întins rufe, s-a și lovit de colțul cuptorului.

Vai de noi, ce-o să se-ntîmple acum cu bunicuțul nostru scump !

N-am avut curaj nici măcar să-l ridicăm și să-l lungim în pat și-apoi să-i cerem iertare.

Bunicul ședea jos, ținîndu-și mîna lipită «le frunte. Și-n tăcerea îngrozită am auzit cum gonește vîntul pe-afară ; iar în biserică, glasul cîntărețului celuia cu bărbia tremurîndă care trebuia să fi ajuns tocmai atunci la sfîrșitul psalmului. Orga țipa, plîngea și rîdea parcă cu hohote sub degetele organistului, în timp ce eu mă gîmdeam înspăimîntat că părinții mei, aflați în băncile reci de stejar, își acoperă acum capetele implorînd iertare dumnezeiască, pentru ca apoi să vină acasă...

— Bunicuțule, dragă bunicuțule... am rostit eu. Hai să ne culcăm...

Bunicul și-a luat mîna de pe frunte și m-a privit mirat; de-abia atunci am zărit un firisor roșu de sînge prelingîndu-i-se de-a lungul frunții drept pe mustață. Într-o clipă am fost lîngă el, l-am luat în brațe și mi-am lipit fața de tîmpla lui. Tot atunci l-a luat și fratele meu în brațe și-apoi l-a îmbrățișat și cel de-al treilea și al patrulea nepot. L-am mîngîiat și l-am împăcat, făgăduindu-i că de-acum încolo, o să-i adunăm de zece ori mai multe mucuri de țigări din jurul cîrciumii și morii. Iar cînd vom crește mari, o să tăiem în fiecare iarnă cîte doi porci, de-o să-i lucească tot timpul mustața.

Bunicul s-a ridicat în capul oaselor și și-a șters fruntea cu mîneca de îa cămașă, iar noi ne-am simțit tare prost că nici măcar nu ne-a certat.

— Unde-i untura — a întrebat el într-un târziu.

Gergely s-a băgat sub pat, a scos cana și i-a întins-o.

— Mănîncă, bunicuțule .Mănînc-o, toată !

Bunicul a luat cana și a legat-o la gură cu o bucată de ziar. Apoi a pus-o sub pernă, lăsîndu-și capul peste ea.

„Acum e la loc bun” — și a început s-o păzească, de parcă s-ar li aliat închise în ea ultimele clipe ale vieții lui.

Afară vîntul împrăștiase de-acum glasul orgii. Doar clinii mai lătrau în urma anului ce se îndepărta tiptil, în timp ce bulgării de pămînt înghețat răsuna sub picioarele celor ce se întorceau spre case.

Mai târziu, cînd m-a trezit trîntitul porțiței, l-am zărit-pe bunicul stînd pe pat și ștergînd ultimele resturi de untură de pe fundul cîinii cu o coajă de piine. Flacăra lămpii mai pîlpiiă încă. I-am privit mustața albă și mîiiile-i tremurînde, pline de bătăture, de atîta slugărit. Și mi s-a părut că în timp ce mănîncă, se adresează unui judecător invizibil, spunîndu-și apărarea cu un glas mut.

Că doar voință a avut destulă și ar fi păstrat-o. Dar nepoții au început nelegiuirea.

Dragă bunicuțule, dacă nu ți-ar fi mîncat pămîntul negru mustața ta cea albă, ți-aș dărui acum o cană roșie, mare, mare, atît de mare c-ar încăpea și' cerul tot în ea și ți-aș umple-o numai cu bucate gustoase. Și ți-aș mai'lua și o lulea plină cu tutun mirositor și o blană nouă de oaie ca să-ți țină de cald și m-aș plimba cu dumneata prin sat în noaptea de anul noii într-o sanie cu zurgălăi, ca să-ți împac inima...

DOINA SĂLĂJAN

BUCURII

FĂRĂ HOTARE

*Pentru toate străzile lumii, salut!
Pentru fiece colț, seara, tănuit și tăcut.
Pentru fiece bancă, pentru fiece treaptă
Unde iubiți se sărută, se-așteaptă.*

*Pentru toate diminețile lumii, salut!
Pentru toate florile izbucnite din lut.
Pentru fiece boabă de rouă ce scaldă
Răcorind, piatra caldanmului, caldă.*

*Pentru toate zilele lumii, salut!
Pentru fiece fir de praf nevăzut.
Pentru fiece cântec, pentru fiece joacă.
Pentru fiece clipă menită să treacă.*

*Pentru toate străzile lumii, salut I
Pentru fiece dor și sărut.
Pentru fiece noapte ce străjuie bună
Și pentru dragostea care ne-adună.*

BUCURII

POVESTE FĂRĂ SFÎRȘIT

*Pe cînd eram copilă mă înuățară unii
Să torn în palmă stropii de rouă străvezii
Din farfuria de frunze și cupe de petunii
Cînd urcă prima rază în zorii albi de zi.*

*•Și aplecîndu-mi fața în apa asta clară
O rugă fericirii, smerită, să-i ridic.
Că-n fiecare boabă de rouă se pogoară
Din vrăjite luminii, cîte-un pic.*

*De-atuncea fericirii cu roua strînsă-n palme
De zeci de ori smerită rugi blînde înălțat.
M-am bucurat de clipe sălbatice și calme
Și poate fără știre, văzui și-un colț de 'rai.*

*Dar cine poate spune din ce materii oare
Mi-au plămădit ființa, că nu-i deajuns nimic.
Că fericirii mele cu încăpăținare
Rugi grele și păgîne îi ridic.*

*Și îndrăznesc, cînd palma-mi duc rouă să culea
Să poruncesc: Coboară! Nu pot să mai aștept!
Vreau, fericire, să te am întreagă
Așa cum se cuvine și e drept.*

MULȚUMIRE

*I oii cîntăreții iubirii au intrat în inima mea
Aprinzînd fiecare alba sa stea.
Fiecare a venit și a pus cîte-o floare —•
Și iată florile de grădini născătoare.*

DOINA SALAJAN

*Toți chiiăreții durerii au intrat în inima mea
Fiecare aducindu-șt crucea lui grea.
Răstignind fiecare câte-un Crist înțelept.
Suflet care reînvie mare și drept.*

*Toți cîntăreții luminii au intrat în inima mea
Fiecare dorind câte-un soare să-mi dea.
Și ială-mă baltă cu o mie de astre
Luminînd și-ncălzind mari spații albastre.*

*Binecuvîntate fie clipele în care s-au născut,
Binecuvîntat cîntecul despre plîns și sărut.
Binecuvîntată dărnicia lor care-mi dete
Această dulce și veșnică sete.*

GHEORGHE TOMOZEI

IN CEAIHANAUA DIN ADA KALEH

*In ceaihanaua din Ada Kaleh
Am rămas o noapte și-ncă una
Că hangiul mi-aducea la chef
In pocale aurite, luna.*

*Fum de basm ivit din narghilea
Mă-amețea cu cîntece bătrine.
Doar un Cal în noapte necheza
Ca la o răpire de cadine...*

*Chipuri întîlnite în amurg
Cîntec de iubiri din alte vremuri
Le simțeam în liniște cum curg,
Toate-ntr-ale inimii haremuri.*

*De acum, cînd voi mai fi la chef
Am să-mi amintesc întotdeauna.
De hangiul din Ada Kaleh,
Care mi-a adus odată luna...*

VICTORIA TONESCU

NICI AZI NU V*AM SCRIS...

*Na azi nu v-am sens,
și azi ați tresărit la fiecare bătaie în poartă:
— „Hm, ce aștepți dragă?”
Iar tata mereu filozof
răspunde acum încurcat:
— „Hei, iar întrebări fără rosti
Aștept și ce-ți pasă ?
Și bătrînețea se bucură de darul așteptării.
Aștept, poate mîine, vifie... știi tu ce poate veni...
și de ce să vină fără să fi așteptat-o-ndeajuns ?”*

*Vă ștergeți pe furiș ochelarii.
Ce bine vă prind ochelarii,
aceste sclipitoare podoabe
ale cununiei de-argint I
O dragii mei, așteptați să puneți cafeaua la foc,
să vă adînciți în scaunele moi cu spetează înaltă,
ca doi împărați din poveștile ce mă umpleau altădată
și cu mîinile tremurătoare
să luați pe rînd scrisoarea,
s-o depărtați de privire,
pentru a o vedea, pentru a o-nțelege mai bine.
Cum să vă spun, la fel și pe mine îndepărtați-mă,
pentru a mă vedea, pentru a mă-nțelege mai bine!*

*Nu mai trageți aproape scaunul mic,
nu mai mîngîiați capul imaginar,
cu două codițe negre legate cu funde,
na mai priviți ultima încreștătură pe pervazul ușii
gîndindu-vă: „De-atunci a plecat”...
Nu mai tresăriți vîzînd smeul meu de hîrtie,
nu mai răsfoiți caietele de teză la limba romînă
și nici caietul acela căruia eu îi spuneam — la 12 ani — „Jurnal intim”,
nu mai priviți vioara căreia i-am rupt corzile
și nici paginile lui Dumas în care mi s-au înscris nopțile printre rînduri.
Toate acestea miros acum a naftalină,
nu mai presărați peste ele din nou naftalină!*

Cîndva, într-o zi, ați lăsat fereastra deschisă spre lume.
 „Privește” — mi-ați zis — te încumeți ?
 Trebuie să intri în viață, lumea e rea și e bună,
 lumea are o mie și una de fețe.
 Te-ncumeți ? Te-avem doar pe tine”.
 V-am sărutat dreapta împărații mei;
 Marna începuse să plîngă, dar tot mi-ai deschis ușa la timp
 cînd toate cele o mie și una de fețe-ale lumii
 mă căutau ca privirea.

Ați închis repede ușa:
 cărțile, smeul, caietele erau încă vii
 și-ați vrut să rămîneți cu mine,
 dar ele acum și-au stins graiul.

...Am plecat; lumea parcă atunci își așternuse drumurile
 privindu-mă cu toate fețele sale,
 mai multe decît o mie și una !
 Am ingenunchiat cu teamă
 și-n loc să-mi înalț ruga spre cer —
 așa cum făceam altădată,
 m-am pomenit închinîndu-mă lumii
 noua și singura mea stăpînă.

Mi-ani găsit curînd o nouă și mare familie,
 care mă poartă pe drumul ce nu cunoaște căderi.
 De-atuncea învăț cea mai frumoasă și mai grea lecție,
 ce nu va sfîrși niciodată:
 „lecția bătăilor inimii”,
 cu nenumărate capitole.

In inima mea voi aveți colțul vostru retras și modest,
 care mereu mi-amintește
 că prin el, inima nu mi-e întregă, unitară.

Eu sînt aici — nu acolo între patru pereți,
 mă găsiți oriunde se statornicesc temelii,
 acolo unde petrece un grup de prieteni,
 mă găsiți pretutindeni unde bat inimile.
 Veniți dragii mei, vă datorez viața și se cuvine
 să vă mai fiu datoare pentru încă ceva:
 Pentru inima mea ce va deveni astfel întregă.

Să nu-mi scutiți tinerețea
 de datoria aceasta
 vă aștept!

PÎNĂ IA STRĂLUCIRE

Da, prieteni, aici-unde din ape-am aprinde-o lumină,
 poate mai vie ca soarele, fiindcă-o aprindem noi,
 ne-au răsărit primele fire cărunte,
 așa cum răsar, deobicei, la război.

VICTORIA IONESCU

Tntii ați zîmbit, apoi ați oftat: „Trece timpul...
dar oglinzile fidele sînt oare?”
Le-ați aruncat de-au rămas numai cioburi,
și credeți-mă, firele cărunte v-au rămas și sînt sfidătoare.

Și tot atît de adevărat e. prieteni,
că aici unde zdruncinăm peisajul, dîndu-i alt rost,
fiecare avem una sau mai multe răni în lupta aceasta,
fie și întîlnirile la care n-am fost.

Ne cuprinse, treptat, dorul de prieteni, de casă;
poate mulți am lăsat dușmăni și iubiri,
fără ultimul nostru cuvînt, căci în graba plecării,
n-am știut că din ete-or rămîne doar simple amintiri.

...Socotind toate acestea, rezultatul ne doare;
pentru toate acestea nu găsim nicio vină
e ceva ce ne spune: „Ca stăpîn și constructor,
fiecare să-și dea partea lui de lumină!”

II

Nu căutați lumina zadarnic, nu știu unde.
Luminpi
în noi se ascunde I
Nu razele reci ale-ndepărtatelor astre
ci, modest:
nucleele celulelor noastre,
Aceasta-i lumina
de e mică sau mare,
o simțim dăruind-o.
și uneori-dăruirea ne doare;
cînd spunînd: — „ne sacrificăm” — ni-e rușine apoi
știind din cîte stingeri ne ivirăm noi.
Răsărit sîntem
din apusuri în sînge scăldate,
răsărit mult visat, în sîrșit — fără moarte!
De aceea noi nu ne stingem dăruindu-ne,
e doar o înșelătoare părere,
încă nu ne cunoaștem întreaga putere!

III

Să ne trezim,
s-au ivit zorile și soarele se frămîntă:
luminoșii săi zei s-au încins în luptă.

*(Ne lăcrimează ochii —
inimile noastre nu pot răspunde astfel)
— Și cât va ține acest clocot,
cât va ține lupta cea grea a zeilor luminii ?*

*— Va ține
pînă la strălucire.
pînă cînd
razele vor răspunde
chemării pămîntului, semințelor și vietăților sale...*

PETRU MANOUU

OVIDIU LA TOMIS

— Evocare în 5 acte —
(fragmente)

Această dramă în versuri îl prezintă pe Ovidiu, nu numai ca pe un poet de geniu, ci și ca pe un cetățean ce luptă pentru apărarea libertăților republicane, amenințate de venirea sinistrului Tiberiu ca moștenitor al lui Octavian August. Conflictul piesei „Ovidiu la Tomis” ținește din ciocnirea între mama lui Tiberiu, Livia, a treia soție a lui August, și partida republicană reprezentată de Pompei, Ovidiu și alții. Autorul interpretează exilul lui Ovidiu la Tomis, nu ca o urmare a unei vieți imorale, ci ca o persecuție politică.

ACTUL III

Ațiunea actului III se petrece în turnul izolat al palatului ' < imperial de la Roma, numit „Siracuza”, în care Augmst se retrăgea, ori de câte ori era în așteptarea unor vești rele, sau avea obișnuitele sale accese de furie. Actianus este octogenarul soldat de gardă. Grains este lictorul, adică mesagerul condamnărilor la moarte. Locusta este otrăvitoarea ofițiată a palatului, care, după ce a pândit sosirea lui Pompei, a ieșit s-o anunțe pe Livia.

SCENA III

Pompei, Actianus, Graius

Pompei

**Am fost chemat. N-am spadă și nici pumnal la mine.
Să fiu primit îndată...**

Actianus

**Vei fi, cum se cuvine ;
'Cît despre arme, Sextus Pompei, sînt uluit,
Căci spada ta, mărite, de mult s-a cumințit.**

Pompei

Eu mă supun poruncii.

Actianus

Porunca este bună
Cît rabdă asupriții și nimeni nu-i răzbună.

Pompei

Dar unde-i împăratul ?

SCENA IV

Livia, Pompei, Locusta, Actianus, Graius

Livia

Nu poate să-ți vorbească,
Dar vrea prin mine, Sextus Pompei, să te vestească,
Și eu te rog, știindu-ți virtutea, să primești
Să fii numit, azi, consul cu-âcvife-mpărătești,
In Moesia, la Istru și-n Pontul Euxin.

Pompei

Nu înțeleg...

Livia

Dar meriți !...

Pompei

Nu ; eu nu mă înclin !
Cum, consulii, tribunii, înalții magistrați,
Aici, în capul scării, sînt astăzi consacrați ?
Cum, treburile țării se fac în miez de noapte,
Pe-ascuns, în turnul ăsta, prin colțuri, și în șoapte ?
Nu-i vorba dacă postul de consul mă cinstește,
Nici dacă demnitatea și vîrsta mea-l primește ;
Dar eu, republicanul, ce sînt și vreau să fiu,
Mă-ntreb dacă numirea nu vine prea tîrziu ;
'Mă-ntreb dacă-'mpăratul, ochindu-mă pe mine,
'Nu s-a gîndit la altul, împins numai de tine ;
Și mă întreb ce-nseamnă că sînt ținut la seară
Și mi s-aruncă-n față această grea ocară ?

Livia

Ești contra lui Tiberiu ? Nu-l vrei moștenitor ?

Pompei

Lupt pentru libertate, deci lupt pentru popor...

Livia

Aici, nu e tribună ; nu-i nici senat, cum vezi ;
Putem vorbi pe față ; poți spune tot ce crezi,
Căci lictorul acesta e doar din întîmplare,
La fel ca și Locusta ce-așteaptă răbdătoare.

N-ai fost chemat de-August; eu te-am chemat, Pompei,
 Sa-ți spun ce am pe suflet, să te ascult ce vrei.
 Căci tu, iaici, la Roma, ești prea primejdios :
 Poporul te iubește, ești drept, vorbești frumos.
 Iar numele pe care îl aperi bărbătește,
 E o virtute mare, Pompei, ce' stingherește.
 Bunicul tău cu tatăl lui August, s-a luptat;
 Pompei, prin Iuliu Cezar, muri decapitat,
 Iar sufletu-ți păstrează și dîrză și deșteaptă
 Nădejdea răzbunării pe care o așteaptă.

Pompei

Îți stau în drum fiindcă îmi apăr o virtute,
 Și-mi pui în spate crime ce-mi sînt necunoscute.
 Cum, împăratul este la ordinele tale,
 închis, aici. în turnul înfricoșării sale
 Iar tot imperiul Romei, cu soarta sa /augustă,
 E stăpînit de tine, de-un lictor și-o Locustă ?

Livia

Nu ; soțul meu nu știe nimic din tot ce-ți spun ;
 Dar tu. cunoști ce-nseamnă cînd vreau să mă răzbun.
 În calea lui Tiberiu chiar Iulia a stat:
 Credea că-i apărată, oricum, de împărat ;
 Dar, cînd, ajunsă-n fine soția lui Tiberiu,'
 Văzui că n-are-n zestre coroană și imperiu,
 I-am aruncat în brațe pe-un ticălos edil,
 Ca August să-și trimeată amanta în exil!..
 Știu că iubești puterea și ordinea romană ;
 ȘULanus îți va spune că-n. țară sînt răscoale,
 Că-n Tracia sînt lupte, că-n Moesia e jale,'
 Și că-i nevoie, iute, să plece o armată
 Condusă de un consul cu faima nepătată.
 Nu-ți cer să-mi sprijini fiul, căci nu mă-ncred, Pompei
 Alege deci : sau consul, sau moartea care-o vrei.

Pompei

Căzînd pentru credința ce viața-mi împlinește,
 Nu mă-nspăimîntă moartea, căci ea mă întregește;
 Căzînd prin tine, însă, mi-ar fi nemmgîiată,
 Căci, datorită ție, ar fi pe veci pătată.

Livia

Primești ?

Pompei

Primesc... Decretul său treacă prin senat

Livia

Îl vei avea chiar mâine, semnat de împărat.
Dar știi că, orice vorbă rostită de prisos,
îți va fura tot dreptul de-a mai muri frumos.

Pompei

Deci, pot să plec ?

Livia

Desigur... Pompei, îți mulțumesc,
Și, mândră, vreau, în tine, un om să prețuiesc.
Stai. Nu pleca. O vorbă : să nu-mi rămîi dușman :
Eu știu trăi în pace c-un bun republican,
Ovidiu ți-e prieten ?

Pompei

Da.

Livia

Poate-l prețuiești ?

Pompei

Mi-e drag ; îi sînt prieten.

Livia

Pompei, mă-nveselești...

Livia iese din scenă, urmată de Locusta, după ce-a dat ordin lui Sillanus, delatorul și augurul palatului imperial, să procedeze în așa fel încît, pînă la plecare, Pompei să nu poată lua contact cu nici unul din partizanii săi. În urmă, potrivit poruncii primite din partea lui August, Sillanus pleacă să consulte augurii. Nerăbdător să afle rezultatul augurării, August trimite să-l cheme.

SCENA IX

August, Sillanus, Actianus, Graius, Sclavul

August

Dar unde ești, Sillanus ? Sillanus !

Da, divine!

August

Ce vești îmi dau augurii ? A rău ?

Sillanus

Dar nici a bine.

August

Vorbește : pune-ți limba pe cel mai drept cântar,
Și să-ți alegi tu ștreangul de vrei să. fii sforar.

Sillanus

Stăpîne, de mi-ai cere și pietrele să storc,
Sau din nisip și apă o mantie să torc...

August

Taci ! Sînt sătul de vorbe. Taci, suflet blestemat!
De ce, ca de pumnale, mi-e somnul sfîrtecat ?
De ce mă mușcă spaima, și-s urmărit mereu
De chipuri ce mă-ngheață ? Mi-e sufletul mai greu
Decît tot plumbul lumii ! Ah ! cîine, cîine, latră !
Să nu-mi ascut mînia pe inima-ți de piatră !

Sillanus

Divine ! Augurarea...

August

Ce știi ? Ce ai aflat ?
Găinele, cocoșii și puii au mîncat ?
Păunii, porumbeii ce-au zis cînd te-au văzut ?
Dar vulturii și șoimii treziți, te-au cunoscut ?
Ai auzit vreo buhă bocindu-se la lună ?
S-a jeluit vreo cioară, cu vîntul împreună ?
Dar norii ? Ce fac norii ? Cum, par niște armate
Ce luptă-n rînduri strînse, și-n sînge-s încate ?
Ce-a zis divinul Tibru ? Dar fumul ce ți-a spus ?
S-a încîlelit în vreascuri sau a țîșnit în sus ?
Dar inima și splina erau, cumva, betege ?
iDin mațele întinse ce ai putut culege ?
•Ficatul și stomahul erau întregi ? Crăpate ?
Iin sîngele fierbinte erau figuri ciudate ?
Cum, a tăcut destinul, chiar întrebat de mine ?
Cum, zeii prea puternici n-au vrut să mă aline ?

Sillanus

Ascultă, împărate ! Divine, te îndură !

August

Vorbește, căci tăcerea ți s-a sleit pe gură.
Ce zeu este tăcerea ? Ades, chiar bobul spumii
Atîrnă ca un lacăt închis la poarta lumii.

Sillanus

Tăcerea surdă, neagră, ce mi-a venit răspuns,
Mi-a spus, vai ! că destinul de spaimă e pătruns ;
Că, îngroziți, chiar zeii, de semnul ce s-arată,
Nu vor să-ți dea o veste atît de-ntunecată.

OVIDIU LA TOMIS

August

Ce semn ? Ce veste ? Spune !

Sillanus

Adînc, în fund de cer,
Văzui o stea de sînge, lucind spre Tiranstever.-
Avea un brîu în juru-i, precum un cerc încins,
Un cerc, un *O* fatidic, care ardea nestins.
Pe Aventin, trei cercuri au prins divina lună,
Oprind-o, da : oprind-o, la vreme să apună ;
'Iar din stomahul fraged și gol al unui miel,
Am scos această sîrmă în formă de inel.
©in păsările toate doar tmha s-a trezit,
Și ochii, precum cercuri, spre mine i-a rotit...

August

Ce sînt aceste cercuri ce-n jurul meu se string ?
Le simt la gît, pe frunte, la mîini, pe trup, mă firing,
Iar harpii și meduze îmi rîd mereu în față,
Si-mi picură în suflet veninul lor de gheată.
Vreau liniște ! Vreau pace ! Mă te'm ! Nu-s vinovat !
Sînt zeu ! Stăpînul lumii ! Sînt August ! împărat !
Dar cine-nvrte-n mine un ochi ca un inel ?
Un cerc... trei cercuri... luna mîncată de un miel...
Ha, ha, ha, ha,...

SCENA X

August, Ovidiu, Sillanus, Actianus, Graius, Selavul

August

Ovidiu, tu ești, sau mi se pare ?
Lăsați-mă cu dînsul. Ah ! inima... mă doare...

SCENA XI

August, Ovidiu

August

Dă-mi hratul tău, Ovidiu... Sînt frM. Abia mă știu.
Vorbește-mi tu, vorbește-mi : s-aud, să văd că-s viu.
De ce-ai venit, Ovidiu ?

Ovidiu

Am fost chemat, divine.

August

Acum ? In plină noapte ? N-ai întrebat de cine ?

Ovidiu

Ba da : de-mpărăteasă...

August

Atunci, de ce-ai venit ?

Nu te-ai temut că, poate, ai fost cumva mințit ?
 În Livia, Ovidiu, nu-i bine să te-ncrezi ;
 Nu, dacă vrei talentul în viață să-l păstrezi.
 Și eu mă tem de dînsa, dar eu, în locul tău,
 N-aș spune nici o clipă că o vorbesc de rău.
 Ah, vrea să mă silească să-l fac moștenitor
 Pe fiul ei, și, iată, ce trai îngrozitor
 îmi face orișunde m-aseund și-ncerc să fug,
 Căci n-o să scap de dînsa, nici cînd voi fi pe rug.
 Dar ce mai (scrii ? Crează o operă să-mi placă,
 Și nu uita că, arta, nu-i glumă, și nici joacă.
 Da ; versul tău, Ovidiu, mi-a displăcut, și-o spun,
 Dar vreau să am răbdare și-a,ștept ceva mai bun.
 Ce zici ?

Ovidiu

Da, împărate, mi-e părul prea cărunt
 Ca să mai cînt iubirea cu farmecu-i mărunț.
 Știu, omul tine minte mai mult un strop de vină,
 Decît o artă nouă ce-l scaldă în lumină.
 Dar eu îmi spun că, lumea, ce-mi picură veninul.
 Pe treptele măririi îmi va slăvi destinul.
 Precum Lucretiu-Caro ce-a scris „Poemul Firii”,
 Lucrez și eu să termin „Poemul Devenirii”,
 încep cu începutul, ce vine din nimic,
 Apoi, clin formă-n formă, prin veacuri mă ridic,
 Ajung la Iuliu Cezar, îi cînt apoteoza,
 Și-nchei cu tine, August, slăvind metamorfoza ;
 Căci toate fug, chiar clipa de fată a fugit.
 Și nu mai e aceea în care ți-am vorbit...

August

Metamorfoza asta nu-mi place ; e mișcare :
 înseamnă că un lucru se naște, crește, moare ;
 înseamnă că imperiul roman nu e etern ;
 Că Roma va ajunge o umbră în infern ;
 Că eu, eu împăratul, mă voi preface-n praf ;
 Că zeii vor dispărea în al schimbării jaf ;
 Și că, întreaga lume clădită, azi, de mine.
 Prin trecerea aceasta, se va surpa-n ruine.
 Cum, cînd la 'Rin barbarii se-nalță și cutează,
 De la egal, să lupte cu-armata mea vitează ;
 Cînd de la Istru-mi vine îngrozitoarea știre
 Că, sciții, vor la Roma s-ajungă cu oștire ;
 Cînd eu mă văd în lanțuri ; cînd însuși Capitoliu
 îmi pare că-ngenunche și îl zăresc în doliu,
 Tu lauzi devenirea și cînți metamorfoza
 Și vrei, din prăbușire, să-mi faci apoteoza ?

Ovidiu

Vai, spaima, împărate, nu este-ntemeiată:
 Se. surpă valul mării, dar marea niciodată;
 Iar ziua și cu noaptea de mînă se petrec,
 Căci soarele și luna apun, dar nu se trec.
 Te isupără schimbarea ? — Schimbarea va muri.
 Nu-ngădui devenirea ? — Și dînsa va pieri.
 îNu vrei nimic să treacă și totul să rămînă ?
 Vrei lumea să ajungă cît moartea de bătrînă ?
 Voi zăvori, în ladă, poemul meu, stăpîne,
 Ca timpul între file susurul să-și îngîne,
 Și ca să vezi că, vîrsta, mi-a dat un ochi mai clar
 Iți spun că scriu în versuri al Romei calendar...

August

Un calendar în versuri ?

Ovidiu

Desigur...

August

Cum, l-ai scris ?

Un calendar în versuri ? Ce minunat! Ce vis!
 Un calendar pe care Virgiliu și Horațiu
 Nu l-au creat! Deci : timpul încremenit în spațiu !
 Hai, du-te ; fugi și adă-mi această bucurie
 S-o văd, s-o simt... Să pipăi a Romei veșnicie.
 Nu ; nu mai sta ; aleargă ; te-aștept să faci minuni.
 Te-aștept! Cîte odată, augurii spun minciuni...

SCENA XII

August, Livia, Sillanus

August

Tu?

Livia

Da ; am stat la pîndă să plece...

August

Mă mîhnește

Că-mpărăteasa Romei atît se umilește !

Livia

Nu te-ngriji de mine. Nu umilința mea,
 Cînd barbarii ne-atacă, e pata cea mai grea.
 Un Cezar, nu, n-așteaptă, de spaime sfîșiat,
 Tnchis în turn, să afle de-i sclav sau împărat.

PETRU MANOLIU

Am ascultat la ușă, am vrut să stau de strajă
Să nu-ți orbească mintea, Ovidiu, cu vreo vrajă.
Destul că, pîn-la urmă, te-a-nfășurat abil,
C-o jucărie proastă, ca pe-un smintit copil.

August

Tu l-ai chemat...

Livia

Vezi bine că eu i-am poruncit
Să vină, să răspundă de-un fapt nelegiuit.

August

Ce vreți ? Ce-aveți cu dînsul ? Ce crime a făcut ?

Sillanus

Augurii, împărate, știi doar că n-au tăcut,
Și că, destinul însuși, luînd un cerc drept chip,
Ți-a dat un semn, ca vîntuî ce-ar scrie pe nisip.

August

O fi ! Nu știu ! Ovidiu îmi dă un calendar...

Livia

Te lași mințit, stăpîne, de-un bard de lupanar.

August

Te-nșeli ; îmi dă o lege cu care voi răpune
Al vremii neastîmpăr, și-n lanțuri o voi pune.

Livia

Destul ! Mai știi decretul prin care osîndești
Pytagoreea sectă ?

August

De ce mi-l amintești ?

Livia

Fiindcă doar, Ovidiu, cîntînd metamorfoza,
'Lui Pitagora-i face, smerit apoteoza ;
'Bătrînului din Samos comunisard și-iascet...

Sillanus

Poporul îl iubește, nu pentru că-i poet...

August

Ar fi prea mare crima...

OVIDIU LA TOMIS

Livia

Sillanus ți-a adus
Nelegiuitul cântec. II vezi ? Ce ai de spus ?

August

E-ngrozitor!

Sillanus

Divine, îngăduie-mi să-ncerc
Să tălmăcesc ce-nseamnă înfricoșatul cerc...

August

Da, spune... Stai... Inelul... Inelele de foc...

Sillanus

în jurul tău se-nvîrte un duh de nenoroc ;
Un om ce-aduce moarte... îl văd... Tot ce atinge
îPreface în cenușă, iar sufletul îl stinge;
Un om înalt, subțire, cu pas ca de curtean ;
Un om cu glas de aur, cu zîmbetul viclean...
Privește-i mîna albă, îngustă, parfumată ;
Citește-i palma moale ; fatidic însemnată :
Un demon, vai ! de care chiar Hadesul se teme,
Și care-ți va aduce înfrîngeri și blesteme...

August

Dar cine e ?

Sillanus

Ovidiu...

August

Ce spui ? Ce-ai spus ?

SCENA XIII

August, Livia, Sillanus, Actianus

Actianus

Divine !

Un crainic de la Varrus...

August

Să fie-adus la mine.

SCENA XIV

August, Livia, Sillanus

August

Un om... un cerc... Ovidiu... Sînteți niște nebuni !
Am biruit ! Sînt sigur ! Un cerc... Un duh... Minciuni !

SCENA XV

August, Livia, Sillanus, Crainicul, Actianus

August

Ce-i ? De ce taci ?

Crainicul

Divine, am fost înfrinți...

August

Mințiți !

Crainicul

Și a murit chiar Varrus.

August

Destul ! Destul ! Ieșiți !

SCENA XVI

*August*Infrînt, zei prea puternici ?... De ce ?... Mi-e frig... Mă tem.
Infrînt ? Sînt sclav ? Vai, Varrus, Zei mari, veniți,

[vă chem !...]

Un cerc de foc... Dă-mi, Varrus, pierdutele armate !

Mă încolțesc erinii cu ghiare-nvăpăiate;

Și mii de fiare negre se-ntiind să mă sfîșie ;

Și mii de ochi, de cercuri, se-nvîrt ia nebunie...

Infrînt întîia oară... Cohortele zdrobite,

Iar acvilele Romei în pulbere-s strivite...

Vai, zei, din tot imperiul ruini or să rămînă ?

Dă-mi, Varrus, biruința ! Dar cine mă îngîănă ?

Ai cui sînt pașii, pașii ce-mi scîrție-n urechi ?

De unde vin soldații ce trec perechi-perechi ?

Un pas, doi pași...

August, Ovidiu

Ovidiu... Cum, taci ? Nu spui nimic ?

Ovidiu

Sînt prăbușit, stăpîne ; ce vrei, ce pot să zic ?

August

Ce mi-ai adus ? Ce-i asta ? Iar versuri ? Iar cuvinte ?

M-am săturat de vicii, mă tem de cel ce minte.

Am fost înfrînt, Ovidiu ! Hai, rîzi ! Hai, hohotește !

Fii sincer, recunoaște ; ei, da, mărturisește,

Că mi-ai dorit dezastrul, că tu l-ai pregătit

Și că-nsfîrșit, Ovidiu, acum, ai izbîndit !

Vrei, înfingînd pumnalul în rană, să-l întorci,

Și bucuria-ți toată din mine să o storci ?
 Tu, numai tu, Ovidiu, cu „Arta de-a iubi”,
 Ai destrămat virtutea romană de-a trăi ;
 Tu mi-ai distrus armata cu fiecare vers ;
 iVU-ai moleșit soldații, le-ai dat un suflet șters ;
 I-ai îndemnat să poarte amantele pe scut;
 Oin Roma, din imperiu, taverne mi-ai făcut;
 Ai pîngărit credința, altarele străbune,
 Și ai făcut oa-n temple desfrîul să răsune;
 Familia și neamul, religia și cerul
 Au căpătat, prin tine, o lege : adulterul,
 Și-acum, vroiai prin versuri să lauzi devenirea,
 Pitagoreea sectă, schimbarea, prăbușirea ;
 Să cînți metamorfoza și-a libertății boală.
 Să semeni îndoiala și pofta de răscoală...

Ovidiu

Nu !

August

Taci !

Ovidiu

„Nu ; vreau să-mi apăr, în fața ta, un nume
 Ce va rămîne veșnic prin igeniul meu, în lume.

August

Cum ? Te masori cu mine, cutezi să mă înfrunți ?
 Crezi că aceeași slavă ne filfiie pe frunți ?

Un licior !

SCENA XVII

August, Ovidiu, Graius

Ovidiu

împărate !...

August

Știi tu cît de departe
 Sînt marginile lumii, care se pierd în moarte ?

Ovidiu

Aceste lumi și margini, de mult le-am depășit ;
 De mult eternitatea în cale mi-a ieșit ;
 De mult, din zvonul vieții, din vastul său ecou,
 Aud doar tinerețea suind c-un cîntec nou ;
 Iar geniul meu de nimeni nu va putea fi șters,
 Căci tu vei fi, prin mine, păstrat în univers.

PETRU MANOLIU

Ai ars, în Far, *Istorii* ce nu te-au lăudat;
Pe Gallus și Severus doar tu i-ai exilat;
Tot tu, pe Timagene, rîzînd, l-ai surghiunit ;
Lui Silon cine, moartea, .senin i-a poruncit ? *
Dar gura-mi nu bîrfește precum un colt de stradă ;
Eu nu-mi ascund curajul ca moartea să nu-l vadă.
Cînd luptele civile prin tine s-au sfîrșit,
Ce cînt vroiai să iasă din traiul liniștit,
Și ce putea, în Roma, poetu-nchipui
Decît un vers șăgalnic, și-o „Artă de-a iubi” ?
Căci, astfel, truda noastră, eîndva, o să se-mpartă
Tu-ai dat odihnă vieții, iar eu i-am dat o artă.
Nu, nu iubesc războiul, ci pacea o iubesc ;
Iar inamicii Romei, dușmani mi-i socotesc.
N-a ruginit prin versu-mi al spadei aprig fer !
Nu cîntă Iliada un mîrșav adulter ?
Slăvim mereu trecutul, dar în prezent trăim,
Și nu scăpăm de vină, cînd pe-altul pedepsim.
-Nu ești Infrînt tu singur ; și eu mă simt înfrînt;
Și fruntea mea se pleacă mîhnită, la pămînt.
Dar, dacă trec stăpîinii, popoarele rămîn,
Căci, niciodată, vîntul nu-i peste munți stăpîn...

August

Te voi lovi năpraznic, cu-ntreaga mea putere...

Ovidiu

Lovește, împărate, dar milă nu-ti voi cere!

August

Să pleci, să pleci din Roma, să pieri ca un străin,
între barbari... La Tomis... La Pontul Euxin!...

GEORGE DAN

DOBROGEA MEA¹⁾

„Aici eu îs vârvâr: nu mă-ntelege
nimeni
Și geții rid ca proștii de graiul meu
latin”
(Ovidiu-Tristele. cartea V-a, cititul X)

*Dobroge măicuță, Dobrogea mea sfântă,
'Un fiu ai Dobrogei pe lira-i te cîntă;
Așa cum Ovidiu, tînjind după Roma,
Cîntat-a pe-aicea — te cînt aidoma!
Nopti albe-aș lăsa peste mine să cadă —
O mie și una de nopti de zăpadă,
Poveste-n poveste, baladă-n baladă,
Să-ți cînt frumusețea de Șeherezadă!*

*Dobroge cu bivoli de ceruri albastre,
Șerpoaică ce dănțui privirilor noastre,
Cadînă ce leneșă undui și zveltă,
Cu plete de Dunăre, cu piepșini de Deltă,
Cu șold la Constanța, cu șold lîngă Borcea!
Dobrogea mea (Persie mică) Dobrogea !*

*Cînd doru-mi desculț îndrăznește să calce
Covorul de verde pădure de alge
Din marea geamie-a străvechei Dobrogei,
'Aduceri-aminte, din turnuri, ca hogi,
Recită coranice stihuri cu-Allah.
Privind jos mulțimea — figuri vii de șah :
Și regi și regine, nebuni, pioni, cai —
Dobrogea-amintirii cu jalnicu-i trai.*

*Tn port cu matrozii la braț cînd intrai,
Sus, soarele-gîdea, trăgîndu-și hangerul,*

1) Din volumul „Flori de mare”, (Editura tineretului).

Umplea cu străluciu-i și marea și cerul.
 Și albi pescăruși chirăind peste faruri,
 Și alba faleză cu vile ca zaruri...
 Ne-nțîmpină —• droaie —• copiii pe diguri;
 Cu ochii frumoși și cu mîinile-n friguri
 Se tînguie, joacă din verde buric,
 Să capete-un ban — de susan, de covrig...

Dobroge cu gropi de chirpici, mormoloci,
 Cu midii pe stinci și-n grote cu foci,
 De veacuri sub spuză mizeria-ți coci.
 Sub gard, cu turban și profilul de pașă,
 Deliul Osman despăduche-o cămașă;
 Sărmanul, de foame ieșit-au din minți —
 Păduchii cît orzul și-i clănțane-n dinți.
 Mai colo, — momîie din lemn de-atămii —
 Bătrînul muftiu așezat pe călcîi,
 Spre buze uscate duc'nd două dește,
 Din ochii de pieptăne ars —• milogește.

Deschid tabacherea („Bun-bun!" și „Bun-bun!")
 Și mestecă-n gură-i amarul tutun...
 Dobroge cu fum de tizic și cămile.
 Văpăi de comori pîlpînd sub mobile.
 De-argint ți-i pelinul cu floarea de aur
 Ce-mprăștie-amaru-i pe-ntregul coclaur.
 — Bătrîni cerșetori și flăminzi copilandri,
 Amară vi-i viața ca frunza de leandri,
 Amară ca fierea, amară ca marea,
 Pelinul vi-i patul și plapumă — zarea...
 Acestea matrozul gîndea, rătăcind
 De-a lungul Dobrogei de aur și-argint,
 Cînd luna dansa din buricul ei, goală,
 Pe-al mării covor de-nstelată sineală.
 Dobroge-cișmea, mori de vînt și sacale
 Și flori de calcar din pustii canarale —
 Balcanii, Carpații-și dau mîna-n Dobrogea,
 Dobrogea mea ride cu Nastratin-Hogea.
 Privesc cam Dobrogea străbună se schimbă —
 Și oameni și straie și datini și limbă.
 Priveliștea-aceeaș rămîne de veacuri,
 Aceeaș e marea cu-amarele-i lacuri.
 La fel bat din aripi prin verzi țiperiguri
 Sălbatece rațe în șiruri de șicuri...
 La fel cocastîrcul de piatră stă grav,
 Și-o pasăre-albastră pe cești-telegraf...
 La fel măgăruși cu mărgele la gît
 Și nimburi de muște ce-șteapă, încît
 De-a tumba în colburi se dau, de ut'it.
 La fel îmi trec bivoliu grei să se scalde,
 Și ninge calcarul zăpezile-i calde...

DOBROGEA MEA

*La fel sînt amurguri adinei, violete,
Ca puful ce-l crește-al Dobrbgei scaiete...
La fel cortul nopții cu-albastre perdele
Ascunde-un crai nou în haremu-i de stele...
La fel răsărituri vestesc cum din mare
Sultanul cu fesul lui roșu-răsare...
Sălbatece giște la fel vin prin grîne
Și pasc firul fraged să dea multă pine,
Căci griul — tarlaua — covorul cel verde
Departa sub zările lumii se pierde...
Scaieții Dobrbgei mînjind peisajii
Cu mări violete, viclene mirații
Ce frîng minarete în aburi de laur —
Dispar!*

*Din țarină de vechi sarcofagii
Cresc holde cu suliți — cohorte de aur !
Dobrbge-ceaiy care fierbi în nămiaz,
Cînd murgii din capete dau, din urechi,
Și cap peste cap și grumaz pe grumaz,
Cu șfichiuri de cozi mi se apăr' de strechi.
Dobrbge-șopîrlă ce-n soare te pîrgui,
Cătunul acesta turcesc parcă tîrgu-i.
Bordeiul, căsuța cît broasca țestoasă,
Ce vraci mi-o preschimbă-ntr-o veselă casă ?
Și turci și tătari, găgăuți și-aromîni •—
Pe turme, cirezi, herghelii — \sînt stăpîni.
Renaște Dobrogea! Priviți-i smochinii
Și piersicii roz sub ninsoarea luminii!
Aci-i Murfatlarul cu vinul lui dulce,
Ce poate c-un picur și-un taur să culce;
Ciorchinii mustesc în brumate broboane
Mînia de geți care dorm sub gorgane,
In brațe cu-nvinse cohorte romane...
Dobroge barbară, în toga-i coclită
Ovidiu-și deplînge cumplita ursită;
Tînjind după Roma, urînd tomitanii,
Talentu-și blestemă în negre litanii:
«Departa de-al patriei sînt orizont,
M-oi stinge-ntr-o vărvari, aice, la Pont /»
Dobrogea mea, poartă spre soare-răsare,
Fereastră ce dai către marea cea mare.
Dobroge măicuță, Dobrogea mea sfîntă,
Un fiu at Dobrbgei pe lira-i te cîntă,
Și fruntea-n țarină turcește și-o năruie
Și inima-i roșie-n stihuri și-o dăruie...*

Mangalia, -1957

AL TUDOR M/U

CUVINTE SCUMPT

(Glose)

Din ciclul de poeme: „PICTORUL NICOLAE CRICORESCU”

I

„*Calul* trebuie să fugă”.
Om trebuie să meargă.
Plinea trebuie să se-ajungă.
Pleava trebuie să se-aleagă.

„*Bate-n două flori*” culoarea.
Unde-o prinde mina-i rugă
Și trăirea și visarea —
Calul trebuie să fugă.

Zor cu ușa zăvorită
Inima și mîna-aleargă
Nobilînd viața urîtă —
Om trebuie să meargă.

Și norocul îl slujește
încă-o inimă să-și strîngă
Pentru cel care iubește
Plinea trebuie să se-ajungă.

N-a fost ocolit de lume
Și-o iubi o viață-ntreagă
Se-nvecheșfe haina, spune —
Pleava trebuie să se-aleagă.

II

Suferinți mari sînt și vechi și multe
Le adună un fluer și el stă să-asculte
Pe vîrful cu dor ciobanul cum spune
îl soarbe o pînză și-l duce în lume.

Mari suferinți loc nu-i pe pînză
Cîte le știe să le cuprinză.
Alb, mult alb, belșug de lumină
Numai așa le mai alină.

CUVINTE SCUMPE (GLOSE)

PINACOTECĂ: VIORISTUL
(Creion)

*Din negru vine și cărare
Ii face cîntul pe vioară,
It scată-n scînteieri de alb.
Cu capul pe unelta-i, slab,
Cu ochi adinei și negri, schimbă
Negru pe alb pe'und-se plimbă.*

PLEVNA
(Creion)

*Poveri în care. Cai legați
Ronțăie ovăz, un pai.
Oamenii unde-s plecați ?
Oamenii sînt așteptați.
Și goi pe jos sînt toți în rai.
De gloanțe duși: dorm secerați.*

VARDIST DIN CIMPINA
(Utei)

*E aprins și nasul pușintel.
Privirea-i este șugubeașă.
L-a întîlnit pe stradă,-n piață
Și l-a-ntrebat siîndu-i model:
— Da priceput ești, vorba aia.
Să ne cînstim cu-un păhărel
Și vino să-mi vopsești odaia.*

POEZII LUMII

N. A. NEKRASOV

NOAPTEA DE BEȚIE

(CAPITOLUL AL TREILEA DIN POEMUL „CUI LE BINE-N RUSIA”)

Nici coșare, **nici** hambare,
Nici moară, **nici** cârciumioară
Cum e-n Rusia ades,
Ci la cap de sat cum ies
Întîlnesc o casă
De birne, cam joasă,
Cu ferestre mititele.
Cu gratii de fier la ele.
De la astă casă
Ce-i popas în drum
Celor în surghiun,
Pe-un larg drumeag au ieșit,
De mesteceni străjuit.
Cînd sînt zile lucrătoare,
Nu-l bat prea multe picioare,
Mohorît, tăcut arată...
Dar e altfel de-astă dată I

Pe-ntregul drumeag
Cîtu-i el de larg,
Și-n preajmă, pe potecue
Cît cu ochii vezi,
Se bălăbăneau grămezi,
Tîrîș, zăcînd în căruțe.
Cei topiți de băătură.
Și făceau cu toți o gură !...

Carul scîrțîie cu ei
Și, la fel ca la viței,
A mărita căpăfînă
Le băiăngăne, le-atîrnă.
Bieților mujici răpuși
Care dorm acuma duși!

Norodul pășește și se prăbușește.
Parcă, de pe metereze,
Un dușman cu balinieze
În mujici mereu țintește f

Tăcută noaptea se lasă
Iar pe bolta-ntunecoasă
Ieși luna; Domnu'și scrie
Pe catifea sinilie
Al său răvaș fermecat,
Numai cu aur curat,
Căruia nu-i dă de rost

Nici mintosul, nici cel prost
Din sute de guri vuieste
Drumul! Ca albastra marc,
Aci scade, aci crește
Zarva lumii pe cărare :

„Juma' de rublă-am plătit
La pisar, de-a tichuit
Jalbă la gubernalor
În numele tuturor ”

— „Hei, ia vezi, că din căruță
Ți-a picat o dăsăguță!...”

„Olenușca, un'te-i duce ?
Stăi să-ți dau eu turtă dulce,
Da'ea ca puricu fuge;
Te-ndopași — și fiști din loc,
Nu te-am giugiulit deloc!...”

„...Țaru'n ucaz bine-a zis,
Da'nu pentru noi l-a scris...”

„La o parte fiecare!...”
Cu tilingi și clopoței,
Accizari ¹⁾ și vătăjei
Trec prin tîrg în goana mare

„...Că io, acușica-i zic:
„Și mătur a-i un nimic,

¹⁾ Accizari: un iei de perceptori, înca-
sînd dările pe băuturi și alte articole de
consum.

Dragul meu Ivan Ilici,
Dar cinci umblă pe podea
Ce mai colb ridici
cu ea!..."

„...Fugi, Parasanca, de-aici,
La Piter să nu te duci!
Ce mai slujbași, vai de mine!
Ziua ești bucătăreasă
Și noaptea te vrea nevastă
Zău așa! să scupi îți vine..."

— „Hei, Savușca, e zor mare
De gonești așa călare ?"
(A prins un popă .să strige
Dup'un vătăjel ce fuge
Călare, iar pe piept poartă
O tăbliță agățată).
— „La Cuzminscoie in sat
Alerg, după ipistat. *)
Mare belea s-a-nîmplat:
Pe-un țaran, ici, nu departe
L-au ucis..."

•— „Ei, ei!... păcate..."

„Daria, ești cam slăbuță!"
— „Păi dacă nu-s fus, neicuță!
Că, din ce se răsucește,
Fusului și burta-i crește,
Da'eu biată
Ziua toată..."

„...hei, măi flăcăiaș nărod,
Jerpelit și plin de glod,
Vino-ncoaace tu, mai bine,
Și te iubește cu mine !
Cu mine, o desmățată
Muiere, fără broboadă,
Muiere bătrână, beată,
Că-s o pa-cea-u-r-r-ă toată!..."

Țăranii noștri, cei șapte,
Le văd, le aud pe toate
Și-și văd de driim mai departe.
Taman la jum'ate cale,
Un flăcău săpa agale :
— „Da'tu, aici, ce lucrezi ?"
— „Pe maica o'normintez !"

*) *Ipistat* (sau *epistat*) : are înțelesul sau de vechil al unei moșii, sau de subcomisar de poliție, ca în cazul de față (n. trad, după Căndrea-Adamescu).

— „Ce maică, bă prostovan!
Ia te uită: un suman
Nou-nouț vîriși în groapă!
Ia, mai bine' rîtu-ți bagă
Colea-n șanț și bea la apă!
Poate c-o să-ți sară
Prostia afară

„...Hai să vedem, care
O trage mai tare!"

Doi țărani s-au așezat
Și-n călcîie se propteau,
Vinele li s-au umflat
Și icnind se opinteau
fot trăgînd de-un tăvălug
Mai rău ca boii la jug,
Că oasele le trozneau!...
Tăvălugul nu le place:
„...hai și altă probă'om face:
Acuma,' de bărbi ne'om trage !"
Cînd bărbile și-au scurtat
Destul, unul celuilalt,
Și de fâlci s-au apucat!

Gîftie, se înroșesc,
Se strîmbă, se-nțepenesc,
Schelălăie, rag,
Insă tot se trag!
„Ho, destul, măi blestemați!"
Nici în gîrlă nu-i desparți!

Două băbuțe se ceartă
Strigînd una la cealaltă:
— „Mai ușor la ocnă-mi vine
Decît acasă la mine !"
— „Nu-i drept! acasă la mine
E mai rău decît la tine!
Gineri-miu'ăl mai mare
M-a burdușit pe spinare;
Mijlociul mi-a furat
Un ghem; de ghem nu-i păcat,
Da'n el, cînd l-am depănat,
Juma'de rublă-am băgat...
Gineri-miu' ăl mai mic
Mereu sare la cușit,
Cînd îl cați e-n stare
Tot să mă omoare..."

„...haide, lasă dragul meu,
Nu-ți mai face sînge rău !..."
Se aude dintr-o ceată
Care nu-i prea depărtată,
„Lasă, lasă... hai acasă!..."

*Of, ce noapte păcătoasă!
Din drumeag, pe orice parte
Cum te uiți, de-i stingă, dreaptă,
Vezi perechi alăturate:*

*Nu cumva spre crîng se-ndreaptă?
Pe toți îi vrăjește
Și ademeneste
Crîngul ăsta răsunînd
De-al privighetorii 'cînt...*

*Cu cît mai tîrziu e ceasul,
Cu-atît mai de oaie-arată
Calea de lume-șesată :
Dai mereu, mai 'la tot pasul
De snopiți, cotonogiți,
Pe brînci ori înțepeniți.
Cum știm, o vorbă din gură
Nu scot fără-njurătură ;
Deșănțată, deșuchiată,
Dintre toate
Ea răzbate!*

*Pe la cîrciumi, zarvă mare
Și învălmășag de care ;
Fug călușii sperieți,
Singuri, fără călăreți;
Țînci scîncînd se-aud pe-aici,
Tînjesc mume și neveste :
Păi din crîșmă lesne este
Să-i mai scoată pe mujici?...*

*Celor șapte le-a părut
Că-aud un glas cunoscut
Iar cînd s-au apropiat.
De conu'Pavlușca-au dat
(Veretennicov, cel care
Lui Vavilo, ghetișoare
De șevrou i-a cumpărat,
Cu țărani slînd la sfat.*

*Țăranii deschis vorbesc
Cu cel care-l îndrăgesc :
Dacă-i place, bunăoară.
Lui Pavel un cînticel,
De cincî, ori i-l antă iară
Ca să și-l însemne el!
Dacă-i place vreo zicală,
Și-o înseamnă la iuțeală!
După ce-a scris pe-ndelete.
Veretennicov le-a spus :
„Are cap, țăranul rus,"*

*Doar un lucru-i rău. băiete:
Cînd apucă să se-mbete,
Bea pînă se buimăcește,
Ba prin șanțuri nimerește.
Ba de-o ripă se prăvale,
Cînd îl vezi, mai mare jale!"*

*Mujicii l-au ascultai
Pe conaș — și toți au dat
Din cap, că-i adevărat.
Tocmai cînd să scrie el
Nu știu ce, la carnețel,
Se ivește un mujic
Parcă afumat un pic
Ce-n fața lui Pavel stasp
Pin' atunci, întins pe brînci,
Și tăcut spre el cătase;
Cînd, sărînd deodată-n sus.
Spre conaș întins s-a dus
Și plaivazul i t-a smuls :
„La stai, săc dovreac ce ești!
Mincinoase, rele vești
De noi, să nu răspîndești I
Și la ce ne dojenești ?
Că se bucură nișel
Mujicu' bietul, și el ?
Uneori, cam mult ciocnim
Dară și mai mult muncim,
Bețivi mulți pe la noi vezi
Dară și mai mulți îs trezi...
Colindat-ai tu prin sate?
Votcă, o vadră de luăm
Și prin case de intrăm,
Tntr-una sau două, poate
Că, la votcă s-or împinge.
Da'ntr-a treia n-or atinge;
Asta e cu băutura :
Din două familii, una
Bea alta nu pune gura !
Nu beau, da'ce chin e numa!
Ei, proștii! ar bea mai bine,
Da'se țin că li-i rușine...
Nici nu știi, pe omu'l'reaz
Cum se-abate un necaz,
Cum îi dă năvală-n casă
Dac'ai ști... Mai bine, lasă!...
Văzuși satele la noi
Cînd la cîmp e munca-n toi ?
Ce? e lumea la beție ?
Largă-i a noastră cîmpie
Da'nu-i prea cu dărnicie ;*

5/ *cu mîna cui — ia spune!*
Primăvara slraiu-și pune
Și toamna și-l scoate iară?
Văzuși mujicu'la țară
Cînd'gată munca, pe seară ?
Că, din cît a secerat,
Un gorgan a ridicat
Și doar linte a mîncat ;
Mai nimic n-a cîștigat...

Mai vine pe capul lor
încă un jecmănitor
Mai abraș decît tătarii':
Ție nici nu-ți face parte,
Le-nghile singur pe toate !
Pînă mai ieri, pe la noi.
Ca tine s-a oploșit —
Un cucon nu prea de soi,
De prin Moscova sosit
Ba își scria o cîntare.
Ba-i spuneam o zicătoare
Or'nu știu ce gîcitoare,
P'urmă veni altu'care
Iscodea ce arătură
Facem zilnic? Ce mXncare
Mult-puțin, băgăm în gură ?
Unu'hol'da ne-o măsoară,
Altu'ți socoate pe dește
Cîtă 'lume-n sat trăiește ;
Dar de cîte ori, pe vară
Cîte-un foc, în vînt i-aruncă
Țăranului, biata muncă,
N-au făcut socoată încă...

Ce e drept, la băutură, .
Rusu'nu are măsură,
Da'ne-ași măsurat
Amaru'vreodat ?
Munca noastră are
Vreo măsură, oare ?
Pe țăran vinu-l doboară,
Da' nu și viața amară ?
D'apăi truda'nu-l omoară?
Că el greul nu-l măsoară.
Le face față la toate
Cîte s-ar abate.
Cît trudește nu gîndește
Că puterile-și sleiește
Și-acum, la un păhărel
O să stea pe gînduri el

Că mai mult daco să bea
Intr-un șanț are să dea ?
Dar dacă mările l-tale
Nu-i prea vine să se uite
La bețiv cînd se prăvale,
Atunci du-te și te uită
La țăran, cum mai tîrăște
Fînul jilav prin băltoace

După ce-l cosește
Și grămezi îl face :
Pe unde nu poate
Nici calul răzbate.
Unde, cînd pășești
Chiar fără povară.
Te primejduiești, —
Gloata de la țară
Cu leasa-n spinare,
Prin clisă și glod
Pe brînci se tîrăște,
Că bietu'norod
Și rînza-i plesnește!

Pe arșiță-n capu'gol,
Pînă-n creștet în no mol.
Lac de apă asudați,
De rogozuri sfîrticați,
Pîn'la sînge înfăpați
De țințarii veninoși, —
Așa'om fi mai frumoși ?

Dacă să ne plîngi îți vine,
Plînge-ne cum se cuvine.
Nu-l măsură pe mujic
'Cu-al boierului miertic !
Nu sîntem conași gingași
Ci oameni în firea toată :
Muncim zdravăn, bem la toartă !...

În țăran de te-ai uita.
Inima e-un negru nor
Mînios, îngrozitor.
Și din ea, te-ai aștepta
Să tune și să trăznească.
Ploi de sînge să zburnească.
Și cînd :colo, toate
În vin sînt uitate
Prin vine paharu'sboară
Și zîmbește blîndă, iară
Țărăneasca inimioară !
Nu jeli fără folos,
Uite-n jur, fii bucuros:
Flăcăii, fetele, iacă

or ști ei cum să petreacă!
 Și-au zăbit ei os cu os
 Suflul și l-au scos,
 Da'tinăra vlagă
 Le-a rămas întreagă!..."

Mujicul, pe-un mușuroi
 Sta, și-l frământa-n opinci.
 Tăcu o clipă, apoi
 Răcni cu un glas cât cinci,
 Privind cu drag spre voioasa
 Gloată sgomotoasă:
 „Hei, tu, lume de mujici
 Beți și fără de căciulă
 Dă-i'nainte! Nici
 Să nu-ți pese, — urlă..."

— „Cum îți zice, neică, tie ?”
 — „Să mă scrii la cărțuție ?
 Mare năcaz n-o să fie!
 Bine, scrie:

„Adia, în satu
 • Dăsculta, trăiește
 Iachim Dăspuiātu
 Carele muncește
 Pînă să omoară
 Și bea pînă ce-l doboară !..."

Țăranii s-au pus pe rîs.
 Apoi, conașului spun
 Despre-alde Ichim — ce, cum ?...

Ăst Iachim, azi un pîrlit,
 Cîndva-n Pîter a trăit
 Da'n temniță-a nimerit
 Fiîndcă lui prin cap i-a dat
 De s-a judecat
 Cu un negustor bogat.
 Golaș ca teiul cojit,
 La el în sat a venit
 Și s-a luat de plugarii.
 De-atunci, soarele îl arde
 De treizeci de ani, pe brazde,
 * * * Pîteră toarnă
 Adăpost i-e sub boroană
 Lîngă plug i-i viața toată
 Și cînd ceasul o să bată,
 Și el o să pice lat
 Ca un bulgăre uscat
 De cormană aninat...

Iată ce i s-a-ntîmplat:
 Odată pentru băiat
 Niște'poze cumpărase.
 În părete le-agățase
 Și ca fiu-său, la fel
 Le privea cu drag si el.
 Numai că nu s-a-ndurat
 Cel de sus, că s-a iscat
 Goșgogea pîrjolu'n sat
 Viața toată cît trudise,
 Iachim își agonisise
 Vr'o treizeci de rublisoare
 De argint. Da'nții, el sare
 La acele pozișoare
 Să le smulgă'mai degrabă
 Din pereți. P, cînd nevasta
 La icoane-n vremea asta
 Taman își găsisse treabă;
 Jzba-n foc s-a năruit
 Și așa s-a pomenit
 Biet Iachim, sărac lipit >
 Banii toți i s-au topit
 Intr-un bulgăre de jar
 Pe care i l-au plătit
 Cu vr'o șapte ruble doar...
 ~ „Cam scump'șor, frate Ichime,
 Cele poze te-au costat!
 Da'n izba nouă, ia spune
 D, păreți le-ai agățat ?”

— „Agățat — și-altele noi!”
 Zise — Și făcu apoi.

Cînd văd țăranii că nu e.
 Deloc, supărat cuconul
 De cîte-a-ndrăznit să-i spuie
 Iachim, — U și țl, izonul:
 „Drept ai spus: ni se cuvine
 Sa mai bem și noi, că asta
 „J” toarnă vlagă-n vinei
 Altfel, ne bate năpasta
 De cum 'om lăsa paharul!...
 Iruda să nu ne doboare.
 De nu ne-ar da jos amarul.
 Că din băut nu se moare l
 Nu-i așa ?”

— Da, Domnu-i mare!”

— „Hai, cu toții să ciocnim t”
 Votcă scot, beau pe-ndelete
 Vereleennicov îi dete
 Două ioiuri lui Iachim.

NOAPTEA DE BEȚIE

— „Nu te-ai mîniat de fel.
Ei, cucoane, ești deștepți
(Ă spus Iac/iim către el) :
Păi, un cap așa-nțelept
Cum să nu priceapă oare
Pe țăranul nost' ce-l doare ?
Numai porcu'l vezi scurmînd
Tot cu ritul în pămînt,
Necătînd nîcînd la soare!...

Deodată, răsunător,
Izbucni un cînt în cor:
Cam vreo treizeci de feciori
Afumați, dar făr' să cadă,
Merg și cîntă toți grămadă:
De măicuța-Volgă spun,
De curaj și tinerețe,
De-a fecioarelor mîndreje.
Totul amuțise-n drum
Numai legănatul cînt
Slobod, larg se-ntinde-acum
Unduios ca tanu-n vini
Și în piept țăranul simte
Aprim dorul că-l cuprinde...

Iar la mîndra lor cîntare
Se porni cu bocet mare
O muiere tinerea:
„Fără soare-i viața meu
Și mi-e noapte fără lună
Că ies tinerică, jună
Ca un cat neastîmpărat
De copite-mpiedhcat,
Ca lăstumul ce nu are
Aripioare ca să zboare.
Că al meu. bătrîn
E gelos, bătrîn
Și-acu s-a-mbătut
Și sfărăie tun,
Da'eu, jună-tinerică,
Și prin somn îl știu de frică..."

Și cum se bocea ea tare,
Fidp! din car deodată sare!
„Unde mi-ai pornit pe jos?"
Strigă bărbatul gelos
Și iute de cozi o prinse
Ca pe-o ridiche, de frunze!

„Of, of, noapte de beție
Fără de lumină
Dar de stele plină,
Răcoroasă, dar cu'un blind
Și primăvăratec vînt,
Pentru-ai noștri flăcăiași
Nu degeaba te lăsași.
Că tare li-i dor
De neveste, lor
Și ce-i drept, ar fi mai bine
Cu-o nevestă Ungă. tine !
Ivan strigă „Somnu'mi vine !"
Iar Mariușa : „Dorm cu tine \"
Strigă el: „Oghialu-i mic!"
Ea : „Ne-ajunge, nu-i nimic !"
Strigă el: „De frig sînt sloi!"
Ea : ..Ne'am încălzi noi doi !"

Stîrniți parcă de-acest cînt,
Se-nvoiesc făr'un cuvînt
Să probeze-acea cutie.

Din ce pricini, Domnul știe,
Intre drum și-ntre cîmpie
Se nălța un tei stufoș,
Singuratic și fâlos.
Cei șapte drumeți ai mei
Se-așezară toți sub tei
Și șoptiră între ei:
„Măsărița fermecată,
Ospătează-ne pe dată !"

Măsărița s-a-ntins iar.
Două brațe tari apar;
Vin, o vadră au adus,
Pline un purcoi au pus
Și-ntr-o clipă s-au și dus.

După ce mai îmbucară,
L-au pus pe Roman de pază
De vadră cu vin să vază
Iar ceilalți se-amestecară
Prin mulțime, fiindcă poate
Fericitul să se-arate;
Mare dor îi apucase
Să se vază pe la case...

In rominește de Miron Radu Paraschi

RAFAEL AL BERTI

BALADA CELUI CE NA FOST NICICÎND
LA GRANADA

*Ce departe-s peste mări, cîmpii și munți!
Văd alți sori acuma creștetu-mi cărunt.
Niciodată n-am fost la Granada.*

*Creștetul cărunt, anii mei pierduți.
Drumuri vechi, uitate, să găsesc aș vrea.
N-am văzut niciodată Granada.*

*Dați-mi creangă verde de lumină în mină.
Un frîu scurt deasemeni și-un galop prelung.
N-am intrat niciodată-n Granada.*

*Cine-ntemnițează ale ei grădini,
Murmuri de havuzuri ferecînd în lanțuri ?
N-am văzut niciodată Granada.*

*O, veniți voi ce n-ați fost niciodată.
Risipitul sînge, sîngele mă cheamă.
N-am intrat niciodată-n Granada.*

*Risipitul sînge-al celui mai bun frate.
Printre mirți, în ape, sînge, prin grădini.
Niciodată n-am fost la Granada.*

*Sînge de prieten drag pe mirți, de frate,
Sînge viu în Darro, sînge pe Genii.
N-am văzut niciodată Granada.*

*Dacă-s turnuri 'nalte, 'nalt e și curajul.
O, veniți pe cîmpuri, peste mări și munți,
Voi intra în Granada.*

ÎNTOARCEREA LUI ANTONIO MACHADO

*Te -ntorci, părinte al fluviilor, Pînă la mine ajung,
în această vie, sonoră singurătate,
în fața altor fluvii navigînd spre mare, -ndelung,
vorbile tale de ieri și cele de azi, depărtate.*

ÎNTOARCEREA LUI ANTONIO MACHADO

*Și ele sînt, ca oasele tale, înflăcărate,
pe care pămîntul Franței nu le mistuie, le păstrează,
și cîntă, cu lumina și inima nevătămăte, —
și cîntecul cu dragoste ne luminează.*

*Cu dragoste, ce-nseamnă război împotriva grelei uitări,
război de moarte împotriva trădătorilor,
împotriva celui ce cugetă, pe-ale somnului cărări,
că, dormind, va vedea peste mare cununa zorilor.*

*Cu ochii larg deschiși, pe-un cîntec treaz ne porți.
Te uiți la zidurile patriei, îngenunchiată,
sînt morți și morți și iară morți
pe unde tu visai despre viață, odată.*

*Ca și ieri, pîngăresc alți năvălitori
șfintele locuri ale anilor tăi trecuți,
pe cîmpii rătăcesc sărmanii tăi păstori
ca niște fugari în străine pămînturi pierduți.*

*Insule, porturi la mare, cămine,
afunda golfulilor prea dulce gură,
izvoare adinei și tainice mine
și drumurile, ție dragi peste măsură.*

*sînt astăzi drumuri militare, toate,
mine și porturi **sînt** a gloanțelor parte.
în grădinile tale de măslini, neuitate,
abia zboară hulubii, răniți între aripi de moarte.*

*Cine-și închide memoria în fața unei astfel de crime
și inima cui, la un astfel de doliu-i de fier ?
Pretutindenea ești, întins e pe-a lumii lărgime
glasul tău care totuși ajunge la cer.*

*Glasul tău poarte-l vîntul, vorba-înțeleaptă,
după ce ani în șir, dormind, a zăcut,
să ne-narmeze brațul, să ne aprindă patima dreaptă,
să ne-napoieze paradisul nostru pierdut.*

(în fața fluviului Parana, Argentina. 1955)

CĂTRE PICTURĂ

(Poemul culorii și al liniei)
(1945—1952)

Renato Guttuso, italian, pictor al poporului

*Ieri au fost prinții și papii și prelații.
Nu erau pînze, **nici** ziduri ferite,
unghere obscure sau luminoase spații*

să scape de penel nezugrăvite.
 Se veșnicea figura de hoț și de nemernic
 alături de a sfântului, ascetă,
 cea mai frumoasă tîrfă despuiată,
 • alătura de cel atotputernic.
 Și Dumnezeu și dracul ardeau într-o paletă,
 Venera-ntr-o suflare cu Maica Preacurată.
 Și dacă-n vremea asta poporul se pierdea
 în haine de războinic
 și dacă al său sînge creia și construia,
 erou incandescent în miezul aventurii,
 el prețuia nici cît, vai, milogul nedestoinic
 în strălucita oră a muzicii, picturii.
 Dar ora lui pe-atuncea trăgea vași brazde încă
 spre-a deveni o oră viitoare.
 Și viitorul, pururi, pe frunte poartă-un soare.

Și-n fine, — ajuns-ai, o, popor, lovind
 cu-al tău ciocan la porțile-aurorii.
 Tu vii din greu, puternic, gîfîind,

să-i spulberi inumane geografii
 acestei calme stele iluzorii
 ce ți-a fost noapte, ziuă pentru-ați fi.

Vii simplu, despuiat, dar vii mereu.
 Dau sunet pașii tăi acuma gliei
 și vîntului al tîmplei svîcnet greu.

Ești tu acum, prezența ta e viață,
 rază-n potop și mare-a chezășiei,
 deplină patrie născută-n dimineață.

Sîngelui tău cin-să nu-i dea cîntarea ?
 Ce piatră, umerilor, jertfa sa ?
 Și luptei tale, ce penel, culoarea ? ,

Ce-i nou în zămislirea ta, se naște
 cu tine-odaf. Prin brazde, mîna ta
 lumina verde-a griului o paște.

Pictează, pictore, ce-ți poruncește
 lumina asta care-ți dă lumină
 deși un lanț tot o mai priponește.

Păstrează, pictore, încredințarea.
 Arde-al său grai în pensula ta fină, —
 mistuitoare, linia, culoarea

Dă formei tale clara-i transparență.
 Privească-se, portretizat, poporul
 atît în pace cît și-n rezistență.

CĂTRE PICTURA

*Pictura ta e el azi, apărat
se vede câmpu-n ea, prea-răbdătorul,
zmuls firii pentru-a fi în veci arat.*

*Dau mîna azi țăranul, muncitorul
pe-a ta paletă, unde locuiesc
și marinarul și pescuitorul.*

*Pictează, pictore. Văpaia-i știe
că marea și pămîntul o doresc.
Azi cîntă curcubeu-n vijelie.*

*Pe-un cer italic trece albul viu
al unui porumbel. O boare pură
Penelul tău lucește măsliniu*

și primăvară e-n a ta pictură.

ÎNTOARCEREA UNUI POET ASASINAT

Lui F. G. Lor

*Te-ai întors la mine mai bătrîn și mai trist în toropita
lumină a unui vis liniștit de martie, cu tîmpla
prăfuită de un cenușiu nebănuit și cu bronzul acela
de măslin pe care tinerețea ta fermecată îl păstra,
brăzdat de semnele anilor, ca și cum
viața de care n-ai avut parte în viață
pas cu pas, ai fi trăit-o în moarte.*

*Nu știu ce-ai avut să-mi spui în noaptea aceasta
cu sosirea ta iară veste, în hainele fine
de alpaca luminoasă, parcă abia croite,
cu cravata galbenă și părul strîns, nepăsător
ta vînt, ca altădată
prin grădinile de plopi ale studenției,
prin grădinile de dașini strălucitori.*

*Poate voi fi gîncit — încerc să deslușesc acum
în marginile limpezi ale visului — că trebuia
să vii la mine mai întîi, din acele subpămîntene
rădăcini sau ascunse izvoare, pe unde
cu deznădejde îndură oasele tale.*

Spune-mi,

*Mărturisește, Mărturisește
dacă-n îmbrățișarea mută pe care mi-ai dat-o, în chipul
simplu de-a te așeza lîngă mine, de a mă privi
de a zîmbi în tăcere, fără o vorbă,
spune-mi dacă n-ai vrut să arăți prin asta*

*că, dincolo de luptele mărunte ce le-am dus,
rămâi laolaltă cu mine mai mult decît oricînd în moarte
pentru acele dați cînd, poate,
n-am fost laolaltă — o, iartă-mă! — în viață.*

*De nu-i așa, întoarce-te iarăși
În visul altei nopți, ca să mi-o spui.*

VÎSLAȘILOR DE PE YANG 7SE

*Salut, o, fii puternici ai fluviului, vîslași,
la fel de dîrji și aspri ca munții voștri vechi,
urcați pe pieptul apei, brăzdînd-o ne-ncetat
ca un puls fără tihnă — al curentului de fier.*

*Păreți din neamul celor ce-au pribegit cîndva
cetății mediterane, departe,-ntemeind.
Pe pînza voastră largă se-nalță aurora,
săracilor din lume nădejde nouă dînd.*

*Aceleași fețe pale ca-a pietrelor aveți,
ce vă privesc uimite trecînd în zori de zi,
și zîmbetul subțire și dulce-al holdei verzi
ce de pe culmi coboară pe cele două maluri.*

*Și totuși fluviul știe că voi sînteți aceiași
ce-ați ars cîndva în clipe amare-a voastre jonci,
ce-a'ți străbătut goi pielea,-i sălbatecă de tigru
drapelu-Ar matei Roșii pe ape fluturînd.*

*Salut, vîslași destoinici, pe pașnicele unde
a fluviului ce-n drumu-i spre biruinți vă poartă.
Salut ceea ce brațul vă pune în mișcare
cu-a vîslelor bătaie, pe apele supuse!*

*Salut deopotrivă și lemnul de construcții,
metalicele linii pe care-or goni trenuri
și sacii plini ce poartă cărbunele, cimentul,
ciocanul și lopata ce cîntă-n fund de mină.*

*Trimit salut deasemeni uneltelor din cîmp
și trestiei de zahăr-și bambușilor nalți
și proaspătului verde-al legumei, tuturor
recoltelor marine, terestre, fluviale!*

*Vîslași, voi fii puternici ai apei, vă salut
de sus, pe puntea-naltă a vasului ce pleacă.
Sînteți — voi spune lumii — cel mai frumos copac
în primăvara asta vitează a omenirii.*

In rominește de Geo Dumitrescu

LANGSTON HUGHES

EU, DE ASEMENEA...

Eu de asemenea cînt America.

*Sînt fratele din umbră.
Mă trimit să mănînc în bucătărie
Cînd se primesc vizite •—
Dar eu rîd;
Și mănînc bine,
Să mă fac puternic.*

*Mîine,
Mă voi așeza la masă,
Cînd vin musafirii.*

*Nimeni nu se va încumeta
Să-mi spună
„Du-te la bucătărie”
A tunci
Mai mult, atunci ei vor vedea
cît de frumos sînt
Și se vor rușina —*

Eu de asemenea sînt America.

PĂMÎNTUL NOSTRU

*Ar trebui să avem un pămînt de soare,
De soare strălucitor
Și un pămînt cu apă parfumată,
Peste care seara este o batistă mare împodobită
Cu trandafiri și aur,
Și nu pămîntul acesta
Pe care viața este rece.*

*Ar trebui să avem un pămînt de arbori,
De înalți și stufoși arbori,*

LANGSTON HUGHES

*Copleșiți de papagali guralivi
Strălucitori ca ziua*

Și nu acest pământ pe care paserile sînt de cenușă.

Ah, vom avea o țară a bucuriei,

*A iubirii și a bucuriei și a vinului și a cîntecului —
Și nu acest pământ pe care bucuria e bolnavă.*

AM CUNOSCUȚ

A m cunoscut rîuri...

*Am cunoscut rîuri vechi decînd lumea și mai
vechi decît fluxul sîngelui omenesc prin vinele
omului.*

*M-am îmbăiat în Eufrat cînd zorile erau tinere,
Mi-am întărit cabana aproape de Congo și
a început să mă cuprindă somnul ;
Mi-am plimbat privirile către Nil și am
ridicat piramidele la înălțimi.*

*Am ascultat cîntarea Misissipiului cînd
Lincoln cobora spre New-Orleans
Și am văzut pieptul său gloduros
aurindu-se deplin cu poarta soarelui.*

Am. cunoscut rîuri:

Rîuri îmbătrînite, clipocinde.

Spiritul meu a fost stăvilat ca și rîurile.

In romînește de G. Demetru Pan

ION AGÎRBICEANCI LA 75 DE ANI

Creatorii și eroii rămân veșnic tineri; trei sferturi de veac din viața lor sînt ca trei zile din poveste. Valorile etice și estetice, din fericire, nu suportă tirania legilor oarbe ale firii; de aceea, cîstind cum se cuvine chipul luminos, desprins parcă dintr-o icoană de demult, al scriitorului Ion Agîrbiceanu, în ciuda răbojului vremii, cititorii săi celebrează, mai -de grabă, în acest început de toamnă timpurie, o veșnică primăvară din țara tinereții fără bătrînețe, și a vieții fără de moarte, decît trecătoarele zăpezi din pleile-i cărunte. Tînăr cu moșnegii, moșneag cu tinerii, Ion Agîrbiceanu a educat prin, opera sa și a desfătut un șir de generații, înscriindu-se după Slavici și Rebreanu, în rîndul celor mai reprezentativi scriitori, pe care i-a dat Ardealul literaturii romîne. înzestrat cu o remarcabilă hărnicie, pana inspiratã a marelui povestitor n-a obosit niciodatã. Intr-un rãstimp de-o jumãtate de veac, Agîrbiceanu, colaborînd la toate revistele mari cîin Ardeal, Muntenia și Moldova: „Luceafãrul”, „Semãntorul”, „Viața Romîneascã”, — publicã peste 80 de volume de prozã: romane, nuvele, schițe, povestiri, amintiri, etc., dãruind literaturii noastre o cuprinzãtoare frescã a vieții Ardealului de-odinioarã. Trãind ani îndelungați prin numeroase sate de dincolo de pãduri (citește latinește), Agîrbiceanu, talent viguros și realist, prelungește pe plan artistic, o experiență de viață și 'un mod de a gîndi nealterat de prea multele speculații teoretice care adeseori 'întunecã o operã artisticã, și-i știrbesc din autenticitate. Opera lui, exceptînd unele teze biblice, nu aduce ecouri savante, aride, din lumea bibliotecilor austere, a vieții uscate, presatã în file de ierbare. Izvorul inspirației sale este viața și mai cu seamã cea de la țarã leu toate luminile și umbrele ei. El a vãzut și a întruchipat în artã tragedia amarã a minerilor din Munții Apuseni în „Arhanghelii”; a satirizat meschinele moravuri politice din vechile regimuri în „Sectarii”, a pictat în culori sumbre mizeriile, dramele surde în „Fefe-leaga”, superstițiile si ignoranța în „Luminița”, care stãpîneau implacabil lumea satelor noastre.

Volumul „In întuneric” poartã un titlu simbolic, pentru universul uman în care se desfășoară întreaga sa operã. Aproape de; viața poporului, într-o permanență osmozã cu dînsa, scriitorul cunoaște sub toate aspectele chipul înspãimîntãtor sau jalnic, sufletul zbuciumat sau obosit de patimi, obsedat de superstiții și luminat de tradiții frumoase în sãrbãtori, at acelei lumi din satele ardelenesti de altã datã. De aceea, poate, viața ruralã ardelenescã sau viața intelectualilor, stîns legați de tradiția satelor din care au ieșit, preoți, învățători sau notari, intrã în primul rînd în cîmpul de preocupãri al remarcabilului scriitor. Pentru aceastã operã emoționantã, imagine vie a vieții poporului nostru dintr-un rãstimp de cinci decenii, revista „Viața Romîneascã” dorește scriitorului cu prilejul împlinirii vîrstei de 75 de ani, viață lungã, rodnicã și fericitã.

V. R.

PUBLICISTICĂ

D O S A R A L G E R I A N

Luni de zile după izbucnirea agresiunii colonialiste în Algeria, Franța n-a putut lua cunoștință de torturile și masacrele înfăptuite de trupele colonialiste trimise să reprime, din ordinul „socialistului” Guy Mollet, acțiunile patrioților algerieni. Și-apoi, ceea ce trebuia să se întâmple, >s-a întâmplat: vâlul care masca conspirația tăcerii organizate de același Guy Mollet s-a destrămat. Au început să sosească în patrie, din chiar rîndurile soldaților francezi, tot mai multe articole, proteste, rapoarte ale militarilor și înalților funcționari, mărturii. Crimele colonialiștilor francezi erau aduse astfel la cunoștința publică.

Bineînțeles, echipierii guvernamentali au folosit toate mijloacele pentru a înăbuși ceea ce socoteau a fi o „trădare” a intereselor Franței. Ziarele care publicau asemenea mărturii au fost confiscate. Într-un articol publicat la 11 aprilie 1957 în ziarul „France-Observateur”, Claude Bourdet, indignat, nu ezită să protesteze împotriva crimelor înfăptuite de cei „ce vor să transforme Franța într-o nouă Hitlerie”.

Democrați creștini, socialiști cinstiți, aparținători ai altor partide, într-un cuvânt oamenii cu o conștiință patriotică, și-au unit glasurile pentru a înfieră și a împiedeca crimele militare colective din Algeria.

„He disgraces the name of socialism” („Face de rușine socialismul”), sub acest titlu, apărui de curînd deasupra fotografiei lui Guy Mollet, în ziarul laburist „Tribune”, se pot citi o serie de mărturii ale unor soldați ai armatei franceze, extrase dintr-o broșură publicată în Ffanta: „Soldații depun mărturie”. Cîteva zile mai tîrziu, ziarul „France-Observateur” publica altele, intitulîndu-le: „Tinerii soldați în fața torturilor.” Ziarul fiind pe dată confiscat, din ordin guvernamental, sarcina de a informa opinia publică franceză a fost preluată de revista „Temps Modern.es”, de sub direcția lui Jean Paul Sartre.

Dramatice ni s-au părut, în spovedaniile pe care le-am tradus și pe care ne permitem să le publicăm, mărturisirea neputinței, a lașității în fața represiunii posibile din partea autorităților militare conducătoare în cazul unui eventual protest — deși, pe ici colo, din chiar rîndurile soldaților mijeste un firicel plătînd de conștiință umană.. Teama în fața pedepsei laice e mai puternică, deseori, printre acești tineri preoți și seminariști ale căror scrisori le reproducem, decît teama în fața pedepsei divine.

Cînd patrulăm de-a lungul nurilor, locul este atît de puţin sigur încît, cu degetul, pe trăgaci, aşteptăm doar prima rafală. Scotocim prin case. Prima percheziţie a fost foarte prietenoasă. În mod spontan, locuitorii ne-au oferit gloanţe. Casa era foarte curată... Celelalte percheziţii, mai reglementare (toată lumea iese din casă şi este adunată în piaţă), au fost mai reci.

Cu cît înaintăm, cu atît situaţia va fi mai grea. Aşi vrea însă să insist asupra prăbuşirii sufleteşti a mobilizaţilor şi înrolaţilor. Guvernul nu face nimic pentru a deosebi populaţia de rebeli... Aşadar, armata nu mai are o simplă misiune de poliţie limitată în timp, ci una de exterminare... Populaţia musulmană participă de aproape sau de departe la cutare ambuscadă sau distrugere de şosea... O casă percheziţionată fără rezultat a fost arsă. Efectul : o oră întreagă explozii ale muniţiilor ascunse în pereţi, în acoperişuri... În asemenea împrejurări, cea mai uşoară pedeapsă pentru întreaga populaţie este deportarea. Şi totuşi... un rebel făcut prizonier cu ocazia ambuscadei de acum cincisprezece zile, cu o „Sten” (armă americană) în mînă, va fi eliberat. Locotenentul a spus că-î va ucide la coborîrea din camion.

24-25 decembrie

În Kabylia satele suspecte au fost rase cu buldozerele, o dată cu locuitorii lor (din relatările unui camarad care a luat parte la operaţie). Unul din prietenii mei, ataşat pe lîngă colonelul T..., îmi atrage atenţia că suspectii, cu picioarele scufundate în benzină aprinsă, vorbesc lesne

9 ianuarie

Mi s-a adus la cunoştinţă că „suspectii” pe care i-am ridicat sînt interogaţi, în clipa de faţă, la E.E.8, cu alte cuvinte o pilă electrică este branşată pe organele lor genitale.

Nu luaţi aminte la prietenie, ci la justiţie, şi dacă socotiţi că trebuie să acceptăm ce-i mai rău, voi căuta să ascult. Voi striga în obrazul ofiţerilor revolta mea şi mă voi strădui să le deschid băieţilor ochii. Am nădejdea că în ziua în care mi se va ordona să, trag în prizonieri, voi avea curajul să refuz, orice s-ar întîmpla apoi. Dacă va trebui să-mi las, din cauza asta, pielea aici, căutaţi să-i explicaţi bunicii că niciodată n-aşi mai fi putut să mîngîi, cu mîinile pătate de sînge, capul ei bătrîn, care a suferit atîta. Numai voi puteţi înţelege toate acestea. Acum cîteva zile, am crezut că această clipă şi sosise. Făcusem doi prizonieri. Comandantul mi-a spus: „îi ducem la corvoada lemnelor (adică la moarte), vei avea curajul să tragi ?” Am spus „nu”. Era uimit, fiindcă îşi dădea seama că voi încerca să-i împiedec pe băieţi să iacă această crimă. Douăzeci de minute mai tîrziu, comandantul a venit să-mi spună că făcuse o „glumă”, să-mi povestească că împuşcase patru suspecti, cu propria lui mînă. Unul din ei fusese prins cu o armă.

...Ne-am dus să vizităm o casă şi am scos de acolo pe cei patru care, în clipa de faţă, sînt torturaţi (m-am luat la hartă cu un camarad care admite

aceste torturi: „ai să vezi tu, cînd camarazii tăi vor fi spintecați”. Doamne, de-ași putea să nu mă schimb).

Mă opresc. Nu sînt în stare să scriu despre altceva. Vă vorbesc despre desnădejdea mea, ca s-o comunicați și altora.

10 ianuarie

Iată, tortura asta ține de douăzeci și patru de ore. Omul, după ce a stat zece ore cu mîinile legate de picioare, la spate, astfel încît să nu se poată sprijini decît pe genunchi și pe frunte, a fost dezlegat. E în agonie. Am îmbătrînit cu zece ani. Eu, care de multă vreme nu mai știu ce este o lacrimă, mă simt copleșit.

Intr-o singură zi, băieții s-au schimbat. împreună cu trei camarazi, aproape că am răsturnat compania. Camarazii ar prefera acum să-l ucidă decît să-l vadă suferind astfel. Mi-am petrecut ziua discutînd cu sergenții, și un camarad s-a răstît la un călău. Tot comandamentul cunoaște părerea noastră. Oamenii își pun această problemă pentru prima oară. „O să mai vezi și altele”. Metoda este obișnuită. Doisprezece camarazi au căzut într-o ambuscadă, lîngă N... „Dacă vrei să-i ocrotești pe camarazi, ai nevoie de informații. Nu le poți căpăta fără torturi. E mai bine să moară un pîrlit, ca astfel să poată fi salvată viața camarazilor”... Trebuie să facem ceva. Am impresia că mă măsor cu o mașină uriașă care mă va strivi. N-are-aface. Faceți ce puteți.

16 ianuarie

Duminică, preotul din T... a venit să iacă slujba. După amiază, adunare. Tema : atitudinea noastră față de prizonieri și de torturi. O treime din băieți erau de față, din care un călău, care și-a recunoscut păcatele. Mai mulți s-au trezit, faptul că preotul a luat atitudine i-a zguduit. Am aflat mai tîrziu că un camarad, într-o altă cameră, era gata să se bată cu tovarășii săi ca să apere împotriva noastră la torturi. Eram, în total, patru sau cinci băieți care ne împotriveau în inverșunare (unul avea lacrimi în ochi), vreo cincisprezece erau pentru, restul, indiferenți sau șovăielnici. Printre cei potrivnici, trei tac, cunoscînd din experiență, inutilitatea protestului. Un aspirant ne-a făgăduit cincisprezece zile de carceră, pe care/n-a avut curajul să ni le dea. Dincolo de trezirea băieților și de eficacitatea relativă a protestului, rămîne în picioare problema centrală. Devreme ce n-am făcut tot ce se putea pentru a împiedeca această oroare, în ce măsură sîntem complici ? L-am putea amenința pe locotenent cu o campanie în presă. Rezultat nul, și cinci ani la zdup.

1 martie

Convoiul a căzut într-o ambuscadă. Toți băieții sînt prietenii mei. Am luat în primire postul de radio-recepție... Mă întorc dintr-o ambuscadă la cota X... E ora unu din noapte. Am urcat aproape 50 de kilometri în munți — dus și întors în B... pentru documentele convoiului, — nici n-am sosit bine că am și plecat în ajutorul convoiului și iarăși ambuscada în noapte... Avioanele au mitraliat toată după amiază și au ucis, la 400 de metri distanță de noi, doi arabi care își fluturau cu disperare turbanele. Avioanele aveau ordin să tragă asupra a tot ce mișca. Asta va spori lista rebelilor uciși... în

seara asta un avion de vânătoare roiește deasupra noastră, și lansează, din când în când, o rachetă...

Orele 14. Bilanț, conform postului de radio : douăzeci de morți și nenumărați răniți... De azi dimineață, hora continuă. T. este înecat în sânge. Noaptea trecută, niște rebeli, împreună cu răniții lor, au căutat să fugă. Am iost'preveniți de asta, încă din zorii zilei. Aviația a intrat în joc și, cu toate indicațiile noastre expresive, cerându-i să scutează T-ul... a mitraliat și bombardat satul. A venit de acolo un individ : tatăl lui, fratele lui au fost uciși, jumătate din T... este distrus și sînt nenumărați morți. Locotenentul a pornit împreună cu douăzeci de oameni. Rebelii mai țin o veche rafinărie. Rămîn șef de post, împreună cu doisprezece băieți, în apărare...

Orele 14,20 — A sosit colonelul, cu helicopterul.

Orele 17,45. — De la aceste ultime cuvinte s-au întîmplat multe lucruri... Locotenentul a recunoscut că aviația greșise mitraliind T... (șapte-sprezece morți, mai mulți încă răniți). Ultimul mort a fost transportat cu helicopterul. Bilanțul comandamentului : douăzeci și șase de morți, patru răniți grav, paisprezece sau douăzeci de răniți, nouă salvați... Rebelii erau mai bine de o sută cincizeci, cu cel puțin o mitralieră de 30. Fostul șef de post din B. este printre victime, ca și cei cinci camarazi ai noștri care plecau în permisie, și cel care a făcut împreună cu mine douăzeci de luni la H...

Nu sînt în stare să mai înțeleg nimic, băieții sînt înfierbîntați, trebuie să asist personal la percheziția prizonierilor, altminteri i-ar chinui. Dealtfel, nu-mi tac >nici o iluzie asupra soartei lor; voi căuta să le salvez viața, dar...

R... a fost ras de pe fața pămîntului. N-a mai rămas din el decît un morman de cenușă.

Orele 24,10. Patrula s-a înapoiat, valea întregă este un cimitir. Nu poți face o sută de metri, ca să nu întîlnești un spînzurat sau un cadavru. Casele ard. Nici un prizonier : au fost uciși pe loc. Locotenentul s-a dus să-i interogheze pe prizonierii noștri. Cu toate eforturile mele, mă tem că vor executa cîtiva, drept exemplu. Nu știu încotro să apuc, care e calea, chemarea. Nu-i mai pot stăpîni pe băieții care și-au văzut camarazii uciși.

4 martie

Orele 12. Operațiunile continuă... Viața a devenit de nesuportat la cantină, din cauza execuțiilor. Sînt singurul care nu admit aceste execuții ale prizonierilor. Și încă aici n-au fost torturați. De douăzeci și patru de ore, B. nu s-a mai oprit torturînd și executînd. E înspăimîntător. Băieții nu pot înțelege pentru ce nu trebuie executăți prizonierii. Devreme ce toată lumea'e sigură că sînt vinovați, trebuie uciși. Locotenentul mi-a spus: „Dacă sperî să ai curajul să nu mă ascuți pentru că ordinul meu e nedrept, sper să-l am pe acela de a te ucide”. Vă 'dați seama care sînt relațiile dintre noi.

Din cinci musulmani, unul singur e rebel.

30 martie

Au trecut deja cincisprezece zile de cînd scrisoarea voastră a venit să-mi aducă puțină îmbărbătare. De atunci, operațiunile sînt succed operațiunilor. Senegalezii nu părăsesc campamentul și caută să exploateze infor-

mațiile obținute, știți prin ce metode, sau, mai degraDă, nici nu puteți să îe bănuți. Un administrator S.A.S. este, la B., călăul. S-a fălit, în fața mea, că a sugrumat șaptesprezece oameni, „încetul cu încetul”, în zilele care au urmat ambuscadei, dintre care cîțiva s-au chinuit mai bine de doua ore ca să moară. Nu de mult, au legat fedeleș doi suspecti pe două mese și i-au supus chinului picăturii de apă pe frunte. Au mărturisit. B... are un ade-vărat sanctuar pentru torturi; am renunțat să mai socotesc numărul tor-turaților care, după ce mărturisesc totul sînt uciși pentru „tentativă de fugă*”, ca adevărul să rămînă ascuns. Trăim într-o oroare continuă și îmi pierd puterile protestînd, încercînd să explic...

Aprilie 57

Așadar, mai sînt încă la B... Din fericire de altfel pentru musulmani și pentru mine, nu sînt în acea uzină a torturilor care a devenit B. Y. (3 Ki-lometri de zbor — trei ore de marș). Nu-ți pot descrie torturile folosite. Sînt înspăimîntătoare — treizeci de inși în trei zile (fără să-i mai numă-răm pe cei dinainte: în total cîteva sute).

Călăul, fost în legiune, funcționar la S.A.S. nu mai conținește. Au tor-turat un nevinovat, ieri, toată dimineața și după amiaza (unul mai mult). Nici o urmă, sînt atît de desfigurați, încît sînt îpușcați („tentativă de fugă”) sau aruncați din helicopter. Aici, nici o tortură, nici o execuție arbi-trară. N-am nici un merit. La 3 kilometri mai departe, își iau revanșa.

{trance-Ubservaleur, 2 mai 1957}

1. MĂRTURIA UNUI SUBOFİTER, ȘEF AL UNEI COMPANII DE INFANTERIE COLONIALĂ

(sectorul Orania)

14 iunie. — Luare de contact cu inamicul, la S.M. In timpul încăie-rării, aproximativ două ore, un suspect (indicator cunoscut ca atare și prins asupra faptului în cursul operațiunilor de curățire a terenului) este luat prizonier. Fiind maltratat la poliție și văzîndu-se la grea ananghie, tace pe mortul. Prolixind de o lipsă de atenție și de panica provocată de o bandă de rebeli care executau o ieșire dintr-o casă pe care o apăraseră mai bine de o oră, fuge cu ei... Reacția imediată a poliției : printre suspectii (?) arestați, ca să se evite pe viitor asemenea evadări, doi' sau trei sînt execu-tați pe loc, cu o rafală de gloanțe.

Spre amiază, sfîrșitul încăierării. Un rebel, în uniformă, agonizează într-o colibă. A fost rănit de o granada anti-car și nu riscă să supravie-tuiască. Cîțiva băieți se înapoiază, ca să-l lovească cu picioarele. Apoi, după ce au aruncat pe el tot ce au putut găsi în colibă, îi dau foc.

Cîteva clipe mai tîrziu, suspectii, mereu aceiași, sînt adunați, sub pază solidă. Presimțind intențiile poliției, sublocotenentul F., șeful de sec-ție, un remobilizat, se prezintă și întrebă : „Ce facem cu prizonierii ? Tre-buie să evităm un masacru”. II sfătuiesc să se ducă la comandant, ca să împiedice aceste execuții sumare. Comandantul e ocupat să obțină legă-tura cu helicopterul care urmează să evacueze pe răniți. Spune sublocote-mentului F. să se adreseze căpitanului F. european clin A.F.N. Nu se ia nici

o hotărîre. Sublocotenentul F. se întoarce, cu lacrimi în ochi. Au și răsunat două sau trei rafale izolate. Jandarmii au doborât un bătrîn și o

* * * Ceilalți "sînt încărcăți în camioane și duși în localurile poliției. După o noapte de torturi, mai mulți vor fi executați a doua zi.

In ajun de Sărbătoarea Morților. — în micul sat arab, după un meci de basket, izbucnește o ceartă. Arabii sînt iuți la mînie. Unul din ei scoate un cuțit și rănește fiul unui colon. Profitînd de panică, o ia la fugă : este un patriot rebel'. Este prevenită compania cantonată nu departe de vîrfurile unei coline. Băieții se așează în poziție de luptă. Se aud cîteva împușcături izolate. Un băietan arab (14'sau 15 ani), cuprins de spaimă, vrea să scape luînd-o la sănătoasa. Băieții șovăie să tragă' asupra lui, dar cîteva europeni îi încurajează : „nu-i nimic, toți sînt la fel ; trebuie să-i ucidem pe tot, rămîne unul mai puțin". Cîteva rafale de F.M., cîteva împușcături, și băietanul este doborât. Sîntem chemați ca întărire. La sosirea noastră, totii arabii din sat sînt îngrămădiți în curtea unei ferme mari. Vor fi interogați de poliție. În răstimp, băieții socotesc numărul gloanțelor de care au avut nevoie ca să-l ucidă pe băietan. Păstrasera, cu băgare de seamă, cămășile lor în buzunare.

Un procedeu de denunț des folosit. — în timpul curățirii terenului, suspjecții sînt grupați la cartierul general al operațiunilor. Sînt trecuți zece cîte zece, la rînd, prin fața unui half-track. În acesta au luat loc doi denunțători (doi arabi acoperiți cu frunziș, pentru ca nimeni să nu-i recunoască). Plăcile blindajului half-track-ului sînt coborîte, lăsînd o foarte mică deschizătură care le va îngădui să vadă ceea ce se petrece afară. Comandantul ia loc pe turela half-track-ului și, fără ca cineva să bănuiască ceva, cerînd sfatul denunțătorilor, indică ei-însuși, cu un gest larg, pe cei care vor putea fi eliberați și pe cei care vor trebui luați prizonieri, fără ca aceștia sau aceia să fi înțeles ceva, devreme ce se știu necunoscuți de către comandant. Denunțuri, răzbunări personale?... Lucru ciudat, după un anumit număr de ședințe de acest soi. cei doi denunțători vor fi întemnițați, la rîndul lor.

M.B.: preot

II. MĂRTURIA UNUI SUBOFITER DE INFIRMERIE ÎNTR-O UNITATE DE INFANTERIE (REGIUNEA TIZI-OUZOU)

Lingă infirmerie erau torturați prizonierii, spre marea bucurie a bolnavilor de altfel... Era de fiecare dată prilejul unei adunări numeroase și fiecare cerea dreptul la revanșă. Interpretul (un arab dm regiune) și-a sfărîmat încheietura mîinii, la treaba asta. A fost nevoie să fie pus în ghips, și, ca să-și conținute îndeletnicirea, îl trîntea pe pacient la pămînt și-l burdușea cu lovituri de picior.

Cîți 'prizonieri n-au cunoscut supliciul sticlei înfundate adînc în anus !...

Într-o zi, duceam un rănit la infirmeria sub-sectorului. Un glonte îi străbătuse coapsele și izbutisem să oprim hemoragia. Ajunși la infirmerie, comandantul ne întreabă dacă individul era înarmat. La răspunsul nostru afirmativ, el desfăcu legătura de la mîinile prizonierului și-l puse pe rănit

sub duș. II vom îngriji cînd se va hotărî să vorbească" Prizonierul n a vorbit nimeni nu s-a mai ocupat de el și a murit în aceeași noapte

cu JtulZtm Seiful^np^3 J...J...ș... -Ascultă, data viitoare vei începe

M a t = ^

B. J. : seminarist

III. MĂRTURIA UNUI OFIȚER DE ADMINISTRAȚIE
(sectorul Orania)

no r oi^t^e administrație ai unui spital de evacuare staționați într un

n, n Jv ' ' ° J T v T f ' c v ... !... rechemați la vatră locote-

t^iSaSSc?sa?Sa ! 0 »
sfr^ itjssw

r ^ u t f f ^ a o = i ^ m i i n « s a s e r v e a ^ e ^ p l "

fenentulT i^rmm^că In' *I ^ x P «... indignarea, locotenentul v... răspunde ca „la război, nu trebuie să faci pe sentimentalul"
Ceva mai târziu, acest ofițer face apologia anti-terofsmiiSui? uSnL prin fapte suplinind carența justiției bazate pe princ pti's? se audă singur ca, deghizat în arab, s,a dus sa arunce o grămadă \ n ^ t f e n f

IV. MĂRTURIA UNUI BRIGADIER-ȘEF
(sectorul Constantinois)

Octombrie 1956. - Un preot remobilizat, locotenent resoonsbil al țam, rt, it, ma POWS: it iaptul Urmator: "unul din ei viznH

procedasem astfel, înainte de toate în calitatea mea de creștin sf \m mai mult m aceea de preot. Dar, sînt milftar, si ca atarelreUe, să procedez astfel altminteri părăsesc armata, pent u că n ma, llm\J de cit sa ne înfățișam arabilor cu gîtul întins "

mm^5A^m^ 1956. D u p a in mormîntarea, lui G.M.G , locotenentul; nr comanda secțiunea mi-a sous. Acest hait h W+ locotenentului care ducea să ajute la transportul camirazuor ^ r l ^ ^ i ' T^C^TM TM fie masacrați locuitorii satelor în v e c i n a t e ° S ^

Noiembrie 1956. Extras dintr-o scrisoare a unui militar actualmente în Algeria: „După ambuscada din B., colonelul se adresează trupei:

Mi-au murit opt oameni; vă îngădui să ucideți patru sute de arabi". Rezultat : cei mai înrăiți au ieșit și au ucis arabii pe care i-au întâlnit.

Ax. L.: preot

V. MĂRTURIA UNUI SUBOFIȚER ȘEF DE GRUPĂ

(Sectorul Algerois)

8 august 1956. — La o distanță de un kilometru de B. — orele 9.15 — ambuscadă montată de rebeli — treisprezece militari uciși — un rănit — doi rebeli în uniformă uciși — trei răniți grav vor fi împușcați de îndată ce vor veni trupele de întărire — un altul, rănit, va fi doborât la cantonament, de către secțiunea de pază.

La orele 15, la întoarcerea dintr-o acțiune de curățire a terenului, patru arabi sînt aduși pe locurile ambuscadei ca să sape groapa unde vor fi depuse și arse trupurile rebelilor. O dată treaba sfîrșită, cei patru arabi sînt împușcați pe loc și înmormîntați sumar (pretext: „au încercat să camufleze trupul unui rebel").

La orele 17, se înapoiază la cantonament compania din B., împreună cu șase arabi iprinsi în cursul operațiunilor de curățire a terenului, la cîțiva kilometri de locul ambuscadei — și predați jandarmilor din T., veniți la fața locului pentru anchetă. Sînt interogați sumar, și în fața refuzului lor de a vorbi, pusi de jandarmi la dispoziția militarilor companiei. „Scărmăneală" în toată regula, în care militarii dm B. își pot calina nervii și potoli setea de răzbunare.

După ce am cerut polițiștilor să pună capăt acestor orori care nu se vor termina decît odată cu moartea arabilor, în fața refuzului lor, cer căpitanului companiei să-și ia răspunderea și să intervină !... Nu fără greutate izbutește el să-i elibereze pe cei șase arabi, deveniți adevărate zdrențe omești, din mîinile militarilor dezlănțuiți.

/ L.: preot

VI. MĂRTURIA UNUI SUBOFIȚER

(Sectorul Algerois)

Cîteva fapte al căror martor n-am fost, dar care s-au petrecut într-un batalion pe care l-am cunoscut bine și care mi-au fost raportate de un seminarist pe care îl cunosc, V. L., care a fost martor la ele.

În cursul unei operații helipurtate în djebelul B. L., sînt arestați cîțiva suspecți. Sînt urcați într-un helicopter, ca să fie transportați la cartierul operativ. Dar, în timpul sborului, suspecții sînt proiectați din aparat, bineînțeles fără parașută.

La înapoierea dintr-o operațiune care nu dăduse nici un rezultat (și după altele de acelaș soi), cîțiva băieți plictisiți să tot umble în aparență fără rost, se năpustesc peste trei arabi întîlniți în drum. Unu! din ei, fost seminarist, dealtfel foarte simpatic (îl cunosc bine) îi strînge pe toți trei

de **git cu propriile** lui **mîini**. Fapta aceasta, adusă la cunoștința coman-
damentului companiei, nu atrage după sine nici o sancțiune. Douăzeci și
cinci mai târziu într-un ziar un titlu: „La K., răfuială între rebeli”.

În același batalion, într-o seară de sărbătoare oamenii sînt în
nevoie mare. **Ca** distracție, comandantul **companiei** ordonă sînt
mortierele și mitralierele în baterie asupra satului vecin. **SS** focul de **artî**
Jiciu începe Două zile mai târziu, un nou articol, în **acelas ziar** **La K.**
mă oaptea de... spre... un atac al rebelilor respins victorie? de către forțele

P. T.: preot

VII. MĂRTURIA UNUI SUBOFIȚER

(Sectorul Algerois)

27 mai 1956. În cursul primei operațiuni „Casbah” la Alger **asa** zișii
autori ai primei ambuscade din Palestre sînt **aduși la Wputufdu**

fraS. dezerS” **Camionul** staționează cîteva clipe într-o mare **piată** din
Alger. În mare grabă, militarii participă la operațiunea „Ca bah”
se urca **în camion** și, cu picioarele, cu pumnii, cu **paturile** **puștilor** **lovesc**

cuși în bucăți. După aceasta, o încăierare pentru a lua o **ureche-suvénir**

dezerta * ^ ^ CU dinții una din urechile « n S sergent

într-un garaj, cu ceva provizii, doi saci marinărești și cîteva **efecte** **mi**
tare. Ce, trei oameni sînt scoși în stradă. Atunci începe **anchetare** **cu**

b T S f s H P f o r r - A l l a b A 36 P r a b u z e s c * s i l l e r a l i cu **ToyrS** de
baioneta Ședința continuă... Acestea se repetă de mai multe ori. În sfîrșit
emaiputmdu-se ține pe picioare, cu picioarele și, brațele rupte sînt rî
la camionul **care** urmează să-i ducă mai departe.

H. P.: preot

HUBERT JUIN

SCRISOARE DIN PARIS

Iulie 1957

Nenumărați intelectuali francezi - tineri intelectuali francezi - sînt
- ArAUx- i murit Albert Beguin. Tocmai .părăsise postul lui de di
recto? al'reviste" Espri?' ca fă se odihnească două luni la Roma. Am
ost fără îndoSă ultimul care l-am văzut în acest Paris pe care-l iubea
J ^ n ^ S z ^ i m al Parisului, Saint-Germam-des-Pres pe care i pre-
fer1 i o a unde avea deopotrivă locuința (deasupra teatrului Vieux-
' S S p r c a e Jacques Copeau l-a făcut celebru) și ocupația Într-a-
i f l k f f l „Esprit” se află în imobilul Editurii Le Setul, la
nr 27 a străz^lTcob. în fata imobilului se află o curticea cu un copac.
? nH din motive practice, s-a hotărît doborîrea acestui copac, oamenii sim-
ni a/c"rfeidui^ copacul se înalță și astăzi și se va mai
înălța "nădăjduiesc - îcă multă vreme în fața intrăm editurii mele...

Beuain a părăsit Parisul foarte obosit. înainte de toate, era împo-
•w r f, treburile editurii Nu-i lucru ușor să conduci una din prnneie re-
vfste francei^ Si tocfee re_vit, tã! Și ce director! L-am văzut pe Beguin
d nd tot a«ta atenție textelor celor tineri șt ale începătorilor cit și marilor
texte clasice Rămînea, în felul acesta, credincios învățămintelor lui Mou-
nie lucru cît se poate de firesc pentru el. Avea o răbdare nesfîrșita și o
mXdmdrdă niciodată desmintită. Dacă am cunoscut cîndva un om cin it
^onTcinstrSelegînd deopotrivă cea mai mare generozitate sufleteasca
sT mafdeplină onestitate intelectuală - atunci la el trebuie sa ina
Pîndesc A fost maestrul meu, dar a fost și maestrul multor tineri intelec-
tuali frn'nrWi forintre cei mai valoroși), care au astăzi treizeci de ani.
tualii i d e c i s i t u s i d e b i n e c i n e a fost Albert Beguin? L-am
cunoscuT hrdeaproape, așa că ași putea spune ce a îosi. aceastei viața
...i, x r p n fnt această opera considerabila și ce au lost, îaoiana,
aceStă mcerita^ această onestitate care n-a șovăit nici
o clipă , feten care spun că devenind creștin, apoi creștin progresist
Bc^un a eresit Alti prieteni (sau poate aceiași) cred ca s-a înșelat m
S t e apfec ei ale sale. Tot ce se poate. N-am văzut însă pe nimeni care
să- fi ! Putu-S din toate acestea, lui Beguin, vreo imputare fundamen-
tală el una în opțiunile sale, în demersurile sale un ayint pornit din
strlfundufsau dii/inimă și spirit), încît totul părea justificat. Și-apoi,
tot ceea ce unii foarte angajați în acțiune, îi imputau, n-avea nici o in-
stanță Beguin își continua misiunea sa, și această misiune a fost una

din cele mai nobile, una din cele mai importante ale epocii noastre. Acest om pe care l-am cunoscut — voi mai spune, poate, acest lucru de multe ori — va rămîne totdeauna maestrul meu, iar eu îi voi rămîne credincios lui Beguin. Era gata să facă din mine un creștin (o carte pe care o voi publica în curînd, confidențială încă, stă mărturie). Totuși, în clipa în care mai căutam să știu dacă mă voi cufunda în credință sau voi rămîne materialistul de totdeauna, creștinul Beguin îmi scria numai scrisori împăciuitoare și liniștitoare : nu vroia să influențeze cu nimic asupra unei dezbateri interioare în care mă aflam angajat. Această carte a mea se ocupă de Leon Bloy, scriitorul francez de la sfîrșitul veacului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea. El a scris pagini minunate împotriva colonialismului, și altele împotriva proprietății și capitalului. Aparține, de fapt, acelei familii de scriitori *spirituali* (Peguy, Bernanos...) care au făcut o critică importantă și capitală banului (de-altminteri, este și titlul a două volume ale lui Peguy: „Banul” și „Banul, urmare”)... Beguin m-a învățat să-î știu cîți mai bine și pe Bloy, și pe Peguy, și pe Bernanos (era executorul testamentar al acestuia din urmă)...

Am spus mai sus că era foarte obosit. Dar nu numai din pricina muncii sale istovitoare : mai întîi la „Esprit”, apoi ca propagandist al culturii — dar și, mai cu seamă, din pricina activității cîtorva personaje de la extrema-dreaptă care n-au, încetat, nici la vestea morții sale, să-l împoaște cu înjurături și amenințări. Un ziar de extremă-dreaptă a îndrăznit să întituleze un lung articol necrologic : *Moartea unui călău de mică anvergură*. Beguin era acuzat că voise să-i pună pe Peguy, pe Bloy, Ramuz, Bernanos și pe romanticii germani în slujba rebelilor algerieni. În fața unei atari josnicii a spiritului și a gîndirii, cum să te mai miri de anumite critici pornite de la echipa sinistrului Guy Mollet, care-i trata pe intelectuali ca fiind lipsiți de conștiință și de caracter ?... Personaje ca Madiran, Pauwels, toți slugoi la marile grajduri ale dreptei n-au vrut să-l lase pe Beguin în pace. Această conștiință, care era o mare conștiință, îi făcea să se rușineze, să se simtă stingheriți. Simțeau, în fața dreptății acestei judecăți, în fața justetei acestei minți, întreaga injustiție a stilului lor, întreaga uscăciune a inimii lor...

V-am făgăduit să vă spun cine a fost, în realitate, Albert Beguin. Ajung și aici. Mă voi folosi de un text care a fost stenografiat și care este o alocuțiune pe care Beguin a rostit-o cu ocazia unei conferințe-dezbateri ce-rni fusese atribuită și care avea drept temă : „Lectura”. Am publicat un scurt fragment al acestui text (acelaș pe care-l utilizez și aici) în „Actualite litteraire”, organul *Clubului Librarilor din Franța*. Textul va apărea în întregime într-un număr special al revistei „Esprit”, — „Despre Lectură” — număr a cărui conducere mi s-a încredințat. Tocmai vorbisem despre virtuțile lecturii, — ca revelație. Făcusem o distincție între *cititor* (care este omul ce se informează prin citit, dar care nu se schimbă prin lectură) și *lector* (omul pentru care cititul este o vocație, care nu se poate împiedeca să citească și care e deformat de ceea ce 'citește' : care receptează influențele provocate de carte, care se lasă năpădit, transformat de *valorile* al căror depozitar este cartea sau care critică aceste valori, dar în așa fel încît propria lui conștiință, propriile lui cunoașteri, propriile lui

atitudini în fața lumii sînt îmbogățite). Vă rog să țineți seama și de faptul că marele scriitor francez Proust, marele critic francez Thibaudet făceau aceeași distincție. Știam că Beguin avea aceleași puncte de vedere ca și mine.

Ii cerusem să ne vorbească despre o experiență personală. Poate că știți că a introdus în Franța cunoașterea romanticilor germani, nu numai printr-o carte (*L'Amé Romantique et le Reve*, *Sufletul romantic și visul*) care este celebră, dar și printr-o sumedenie de traduceri care sînt cele mai multe, admirabile, printre care trebuiesc notate și semnalate traducerile din Tieck, Hoffmann, Goethe, Jean-Paul (Richter), Achim von Arnim, Morike... Și această vocație de traducător, apoi de editor [într-adevăr, Beguin a fost editorul grijuliu și conștiincios al multor autori francezi, fie în ediții integrale și definitive, fie în ediții parțiale remarcabile, printre care, vă semnez : la *Quete du Graal*, *Saint-Bernard de Clairvaux*, *Nerval*, *Balzac* (opere complete), *Maurice Sceve*, *Bernanos...*], această vocație, așa dar, de editor și de traducător, Beguin credea că se născuse în el — după cum veți vedea — prin tainica, misterioasă operație a lecturii.

Iată ce a spus : „întîlnisem la vîrsta de treisprezece ani — citeam deja mult pe atunci — numele lui Jean-Paul, atît în Balzac, care îl citează deseori, cît și în Stendhal. Numele acesta de Jean-Paul, astfel citat, mi se părea straniu, misterios, scurt! Era vorba despre un om care era desemnat cu cele două pronume ale sale, întocmai ca Jean-Jacques (Rousseau) J Nu avusesem curajul să-i întreb nici pe profesorii mei, nici pe părinți, cine era acel Jean-Paul. Socoteam că acest lucru trebuie știut, că era un autor foarte cunoscut. Zadarnic consultasem nenumărate lucrări enciclopedice : la Jean nu găseam nimic, și nici la Paul și rămăsei de căruță, cu Jean-Paul al meu. Mă gîndeam că poate era vorba despre un înțelept al Indiei sau al Chinei, sau poate despre un Scandinav (la Balzac, înțeleptii sînt de predilecție scandinavi). Mă gîndeam așadar, că într-o bună'zi voi ajunge să-l cunosc, dar că, mai înainte, trebuia să citesc mult. Și anii au trecut... A izbucnit războiul din 1914 : refuzam să participăm la cursurile de limbă germană la liceu, și, în consecință, și la cursurile de literatură germană. Am urmat alte studii. Apoi, am ajuns la Paris. Mi-am cheltuit o bună parte din energie, zadarnic. Eram un *lector* de tipul hulpav, lacom, și deci oarecum, nefolositor. În slîrșit, intrasem — pentru că această lectură mă îndopase, mă obosise, mă dezorientase — ca vînzător într-o librărie, la un librar de cărți de ocazie. Într-o bună zi mă urc pe o scară ca să privesc un raft de cărți, cel mai de sus, acoperit de praf, unde nimeni nu se ducea niciodată, și văd niște cărți germane. Trebuie să vă spun că învățasem germana în copilărie, că o uitasem aproape cu desăvîrșire, și, aproape fără să-mi dau seama, ochii îmi cad pe o carte, și pe scoarța volumului învecinat văd : „Jean-Paul”. îmi revin toate amintirile copilăriei. Iau cartea, o pun pe masă., caut un dicționar, încerc să citesc, și nu înțeleg nimic... Această poveste, v-o spun pentru că ea m-a dus foarte departe. După ce am citit cîteva pagini cu greu traduse, după ce am căutat în dicționar, am vizitat toate librăriile, am cerut pretutindeni traduceri din Jean-Paul, apoi din Hoffmann și din alți romantici germani, și, cînd nu găseam traduceri,

le citeam în limba germană și încercam, cu greu, să le traduc... Am căutat un post în Germania și m-am înscris într-o universitate germană... Am rămas acolo cinci ani, ca să citesc întreagă această literatură. Am tradus nenumărate opere. Asupra acestui subiect, am și scris o carte mult prea groasă (*L'Ame Romantique et le Reve*). Iată cum, în decurs de douăzeci și cinci sau treizeci de ani, din întâlnirea unei lecturi din care a scăpat o scînteie, au ieșit multe lucruri..."

Așa era. Ajungea să-l vezi, ca să înțelegi că virtuțile copilăriei rămăseseră vii în el. Acest om care, de bună voie, s-a supus atîtor sfîșieri sufletești, care a știut să primească, cu atîta nobleță, toate sfidările istoriei noastre contemporane, care a știut să-și asume, pe riscul lui, opțiunile conștiințelor noastre cele mai pure, care, deseori, a primit să fie sfîșiat de cîini (de aceeași cîini care n-au avut pudoarea să-și ascundă ura, la vestea morții sale), acest om îți evoca un singur cuvînt: „Pacea”. Moartea lui ne crează obligații. Acest om care a fost fidel, trebuie răsplătit cu fidelitate. Opera lui nu s-a încheiat. Viața lui de toate zilele ne dă imboldul necesar. Ca un om care se numea Albert Beguin să ne fi dăruit această seninătate, această bunătate, această îngăduință, acum cînd e mort să ne facă să ne dispensăm de exemplul lui, să refuzăm să facem din el pîinea noastră cea de toate zilele, ar fi, zău așa, prea ușor ! Și-a părăsit lucrările : avem obligația să le continuăm. A părăsit o operă critică considerabilă : avem obligația să tragem învățăminte din ea. Albert Beguin a fost o pildă pentru toți. Viața lui a fost un stil de viață. Acest stil, ni-l lasă nouă moștenire.

În timpul agoniei sale, care a fost lungă și grea, vorbea mereu despre răspîndirea culturii: „să traducem...” „să edităm...” ...„să facem cunoscut...” Aceste cuvinte le repeta mereu, îi înflorau mereu pe buze. Credea în forța-pașnică a culturii. Știa că prin cultură omul devine mai bun, că încetează de a fi, după cum spunea filozoful englez Hobbes, „un lup pentru om”. Era convins de virtuțile culturii, de noblețea ei. Am vorbit împreună cu el despre marele vostru poet Mihail Eminescu. Ca și mine, regreta din suflet că era atît de puțin cunoscut în Franța. Mă îndemna să solicit posibilitatea de a veni la București ca să-l studiez pe Eminescu, ca să pot traduce, cu ajutorul intelectualilor romîni, cîteva poeme-cheie ale lui Eminescu...

Eminescu ! Cu nici un an în urmă, nu era pentru mine decît un nume. Pentru că, acum un an, doi dintre scriitorii voștri, Demostene Botez și Eugen Jebeleanu mi-au vorbit, la Paris, despre Eminescu. Am căutat, aici, ceea ce ași fi putut găsi despre el. E prea puțin, aproape nimic. Dar imaginea pe care mi-am făurit-o asupra lui îmi spune că ași trebui să studiez, cu ajutorul vostru, opera lui. „Să traducem”... „să edităm...” spunea Beguin. Și asta înseamnă a lucra pentru pace, pentru fericirea oamenilor, înseamnă să apropii popoarele între ele. Înseamnă să faci și mai odioase relele războiului și ale agresiunii... Acest mare poet al vostru, care a murit în cețurile nebuniei, în 1889, nu credeți că ar trebui să-l cunoaștem, în siîrșit, și noi ? A fost — după cîte se spune — într-o oarecare măsură, fratele aceluia mare german, Holderlin. Au avut în comun, nebunia. Mi s-a spus, cu toată certitudinea, că ar fi trebuit să împartă cu el și gloria.

Nu știu dacă Demostene Botez și Eugen Jebeleanu își amintesc de miresele primăverii care pluteau în aer, în acea primăvară la Paris, când ne-am cunoscut? Vremea e aceeași, și astăzi. Parisul se goleşte. Lumea pleacă în vacanță. Dificultățile guvernamentale sporesc. La orizontul unui fost Imperiu colonial, oamenii mor zilnic, oameni care sînt tineri și nevinovați, oameni care n-au vrut această moarte hărăzită de alți oameni tineri care n-au vrut să hărăzească moartea. Această absurditate, această infamie contribuie, ele singure, să facă aerul acestei primăveri irespirabil. Cît curaj ne trebuie ca să redevenim acest mare popor care a arătat lumii, totuși, primul, silabele cuvîntului „Libertate” ! Cînd citești o carte ca aceea pe care Pierre-Henri Simon a publicat-o, de curînd, în Editura du Seuil, „împotriva torturii”, și în care autorul lasă să-i vorbească conștiința, denunță crimele înfăptuite de oameni împotriva altor oameni, colo, printre nisipuri (Africa n.t), la ce gîndesc oamenii? Vă întreb pe voi, prieteni? Cum să nu iubești Franța? Fluviul acesta, pe care-l am în fața ochilor, Sena, care înaintează încet, maestuos, alcătuiind, în drumul lui, unul din peisajele cele mai frumoase din lume ? Și, spuneți, prieteni, cum să nu iubești această limbă care a fost făurită de Ronsard, de Malherbe, de Malurice Sceve, de toți autorii noștri din veacul al XVI-lea, și care, în sfîrșit, a dat naștere, prin autorii veacului al XVIII-lea, prin Diderot, prin La Mettrie prin Helvetius, prin Laclos, acestei flori somptuoase în care se concentrează întreaga Libertate : Saint Just!

După aceștia au venit Balzac și Hugo. La umbra acestor genii, la umbra acestor monumente ale limbii, care sînt operele lor, nu credeți că, într-adevăr, omul a primit impulsul să cucerească și justiția, și fericirea ? Dar, cum să nu urăști pe cei careucid Franța și care se numesc Francezi ? Cum să nu-i detești pe cei care acționează împotriva cursului fluviilor noastre, împotriva vocii Scrierilor noastre, împotriva unui lucru rar și prețios (da! deosebit de rar și de prețios) care s-a format de-a lungul veacurilor, o dată cu eroziunea geografiei, o dată cu mlădierea limbii: conștiința franceză ?

V-ași putea da aici nenumărate exemple, cita nenumărate aspecte luate din viața de zi cu zi a poporului din Paris. Inchipuiți-vă, însă, că unei reviste ca „Esprit” i s-au interzis ultimele patru numere în Algeria. Și gîndiți-vă că acești oameni care o conduc (ca Jean-Marie Domenach, acest om, acest creștin care nu ascultă decît de propria sa conștiință, acest Francez care se vrea Francez, acest scriitor care s-a pus, cu o generozitate nedesmințită în serviciul justiției umane și a fericirii omenești), care fac (ca atîția prieteni pe care-i avem și care, în locuri care nu se bucură decît de luxul spiritului, se străduiesc, cu o răbdare și stăruință admirabilă să vadă limpede, să impună vocea libertății și a inimii), că acești oameni care conduc și întocmesc revista „Esprit” sînt tocmai printre cei ce ar trebui să fie oficial, și care sînt numai în mod obscur mîndria și gloria Națiunii ! Da ! Atîta vreme cît Franța va da astfel de pilde, nici un popor al lumii nu-și va putea, pierde nădejdea în Franța.

Ați vroi, poate, să vă vorbesc despre activitatea literară pariziană și franceză. Marele nostru romancier Roger Vailland a publicat tocmai o nouă carte (în Editura Gallimard) : *La Loi* („Legea”) Sînt de părerea lui Claude

Roy, care și-a exprimat-o în ziarul „Liberation”, că „Legea” marchează c* dată în literatura franceză. Niciodată, ca acum, Roger Vailland n-a atins o mai mare plinătate a stilului său, o mai mare măiestrie a mijloacelor artistice, în săptămânalul „Les Lettres Francaises” a izbucnit o dispută care-i opune pe Wurmser lui Courtade. Primul îi imputa lui Vailland, pe de o parte, că s-a lăsat antrenat prea adânc în pornirile cărnii (este, ca și cum i-ai reproșa lui Alihail Șolohov de a fi cedat, în *Pe Donut Liniștit*, erotismului, pentru că descrie dragostea lui Grigori Melekhov și a frumoasei Axinia...), și, pe de altă parte, de a nu fi atribuit un loc destul de important proletariatului. Romanul lui Vailland se situează în sudul Italiei, iar proletariatul din Sudul Italiei — dată fiind dezvoltarea economică și industrială a țării, este practic inexistent. Courtade a luat apărarea lui Vailland și-i readucea cititorului în memorie cartea precedentă a lui Vailland, o mică scriere intitulată „Elogiul Cardinalului de Bernis” (Editura Fasquelle). În acest opuscul, Vailland ia apărarea aceluia pe care-l numește „omul de calitate”, adăugând că într-o societate fără clase, „calitatea” omului va juca un rol major.

Trebuie să spun că mulți tineri intelectuali francezi „de stînga” sînt frămîntați de problemele moralei „de stînga”. Cînd raporturile dintre oameni se schimbă, trebuie să se nască o nouă morală, care să fie o morală strictă a „vieții zilnice.” Un filozof marxist francez, de însemnătatea lui Georg Lukacs, de însemnătatea lui Gramsci : Henri Lefebvre, a publicat, acum cîțiva ani, o carte intitulată : *Critica vieții zilnice*. O încercare-similară se observă printre tinerii intelectuali ai stîngei franceze. Arta lui Roger Vailland este o artă pe de-antregul clasică : spune bine și adevărat, în puține cuvinte. Intr-o zi, mi-a mărturisit că îi lipsea imaginația. Intr-altă zi, că, neîncetat, realul trebuie inventat. Am scris, acum un an, un articol despre Vailland, intitulat astfel : „Un vizionar al realității”. Așa și este. Se plimbă în fața hîrtiei sale. Re-inventează timpul și locul, personaje și climate, le convoacă, le invocă și cînd le vede din nou în fața lui, le „ține” sub peniță, scrie, poate scrie. Din întreagă această generație de francezi care au astăzi patruzeci și cinci de ani el este, de departe (vreau să spun : fără doar și poate) cel mai bun romancier. Și pentru că arta lui se apropie de arta realist-socialistă, vreau să vă spun pentru ce l-ași numi un vizionar al realității. Nu ajunge să fixezi amănuntul realului pentru a face o operă de artă. Cine citește din nou *Suflete moarte* pentru a regăsi un tablou al Rusiei țariste? Arta lui Gogol se află în altă parte. Acest tablou i-a fost necesar, el nu compune însă întreaga *realitate* a operei. Cînd Vailland vorbește despre proletarii țării sale (mă gîndesc la romanul apărut acum un an la Editura „Correa” : *325.000 Franci*) nu numai că descrie cu exactitate și talent o anume stare socială și condițiuni sociale dar, pe deasupra, prin mijlocirea măestriei sale de scriitor, el atinge, prin minuțiozitatea cu care descrie lucrurile, generalitatea. Vreau să spun că nu e nevoie să cunoști proletariatul din munții Jura pentru a înțelege ce vrea să spună Vailland. Un sovietic îl va înțelege pe Vailland. Și totuși Vailland nu inventează nimic, el scrie ceea ce vede.

Ce-ați crede despre un ceramist care n-ar fi înțeles decît în regiunea sa, de un olar ale cărui lucrări n-ar avea valoare decît pentru satul lui ? Același lucru și în cazul acesta. Vreau să citesc o carte documentată care

să mă informeze asupra condițiilor de viață a cutărei sau cutarei țari, dar as fi dezolat să fie tocmai un roman. Ar fi de preferat să fie un reportaj. La ce bun o intrigă, pe care nimic nu o îndreptățește? Dar romanul, adevăratul roman, adevărata literatură (care se găsește, de pildă, în povestirile și amintirile lui Ion Creangă), începe aiurea, la un alt nivel, la o altă adâncime. În această dezbateră ne introduce Vailland (care e pe cale să devină, într-un anumit fel, Solohovul francez). Voi schița, pentru dvs, câteva din problemele care sînt astăzi dezbătute în cercurile tinerilor scriitori francezi de stînga.

Iulie este o lună care vede Parisul ofilindu-se. Va trebui să vă vorbesc rriai în amănunt despre marea operă a profesorului elvețian Andre Bonnard laureat al premiului Păcii: *Civilizația Greacă*, al cărei al doilea volum a'ajuns la Paris, editat de Editura „Clairefontame” și „Gilde du Livre” din Lausanne. Va trebui să vă vorbesc despre spectacolele lunilor de vară și despre viața scriitorilor, care este la ordinea zilei...

Există, în sufletul tineretului francez multă deznădejde, dar și multe îagăduinți. Vom regăsi acest tineret pe drumurile păcii, ale înțelegerii între popoare, ale dreptății. Să nu vă îndoiiți o clipă.

H. J.

CRONICA LITERARĂ

D M/ca

EUGEN BARBU: „GROAPA”

Unanimi în recunoașterea remarcabilului talent al lui Eugen Barbu, criticii care s-au pronunțat asupra romanului *Groapa* sînt înclinați a vedea în această scriere opera unui artist sedus într-afîta de culoarea locală a mediului zugrăvit încît ochiul său de fotograf ori chiar de topograf reține cu egal interes orice detaliu de natură a fixa pitorescul bizar al Cușaridei: învălmășeala cetelor de cîini și moartea unui parlagiu, fermentația gunoaielor și revolta mahalagiilor cărora receptorul le ridică din casă boarfele pentru neplata dărilor.

Tov. Radu Popescu, care de altfel își exprimă în termenii cei mai elogioși admirația pentru reușita unor scene, pentru dramatismul anumitor momente și în special pentru dexteritatea dovedită de Eugen Barbu în mînuirea limbajului periferic, găsește că scriitorul „a umplut cartea sa cu vorbe, conversații și fapte care se situează în zona cea mai penibilă și nesemnificativă a vieții și în zona cea mai naturalistă a literaturii”. Dînd niște proporții teribile acestei observații, nelipsite de o' anumită justificare, tov. Dumitru Isac impută direct autorului „Groapei” faptul de a fi „vrut să epateze... prin răscolirea unor drojdii sociale tari...”, de a ii „vrut să fie *nou* și *tare*”, și formulează în concluzie această afirmație ce amintește — păstrînd toate proporțiile — de atacul lui H. Sanielevici de acum vreo cincizeci de ani împotriva literaturii lui Sadoveanu: „Nu poți evita impresia că stai în fața multor pagini de *apologie a*

violului, a crimei și trivialului”. Cu diverse nuanțe de ton, comentatorii concordă în aprecierea cărții ca o producție subminată în mare parte de naturalism, învinuirea pe care o aduc aproape toți *Groapei* fiind în esență „totală... lipsă de concepție... absența oricărei perspective sociale, morale și intelectuale” (cuvintele tov. Radu Popescu).

Cui n-a citit cartea, asemenea judecăți pot apărea incontestabile. Îndoiala asupra temeiniciei lor absolute își poate face însă loc în conștiința lectorului precaut, de îndată ce acesta a parcurs cîteva pagini ale *Groapei*. Să fie într-adevăr vorba de o scriere lipsită complet de concepție, de o simplă consemnare a unor realități penibile? Nu cumva autorul întinde anume o cursă cititorului grăbit să dea sentințe? Nu cumva înțelesul fenomenelor revelate e mai profund decît pare la prima vedere? Întrebări de acest soi se ivesc și devin cu atît mai neliniștitoare cu cît scriitorul însuși visează, pare-se, printr-o aluzie subtilă, — strecurată în ale sale *Opinii despre tehnica romanului* din nr. 6 al acestei reviste — pe criticii care susțin absența ufui punct de vedere în *Groapa*. Scrie Eugen Barbu:

„În zilele noastre romancierul adevărat aglomerează fapte extraordinare, pline de semnificații, în care-și aruncă eroul, chinîndu-l să-și găsească singur soluțiile. Sînt scriitori care invită la această luptă și pe cititori și eu nu-i disprețuiesc deloc, dimpotrivă. E timpul să lepădăm preju-

decata că lectorului trebuie să-i vîrim pe gît concluziile noastre. El nu merită să fie disprețuit în așa fel încît să fie învățat pe cine să urască și pe cine să iubească”.

Mai jos, scriitorul zice:

„Mi se pare că nu e lipsit de farmec să ofer cititorului rolul de coautor”.

Sîntem invitați, cu alte cuvinte, să purcedem la citirea *Groapei* cu altă stare de spirit decît a - unor judecători deprinși să pronunțe verdicte după ce vor fi examinat imparțial dosarul unor existențe încheiate. Sîntem invitați să descindem *incognito* în lumea descrisă, participînd direct, emotiv, la desfășurarea dramelor omenești, și abia la urmă să încercăm a judeca la rece valabilitatea procesului verbal dresat de autor. O asemenea invitație mi se pare cu totul la locul ei și mi-aș permite să o generalizez, susținînd că îndeobște nu e posibilă aprecierea critică judicioasă fără refacerea în prealabil a pulsației vie ce animă paginile unui scriitor veritabil, fără participarea sufletească la munca lui. Respingînd orice tentativă de suplinire a raționamentelor critice lucide prin extazul irațional, socotim că numai iubirea deplină, afecțiunea intelectuală pentru literatura autentică poate călăuzi pe critic spre cunoașterea temeinică a unei opere, deci spre judecări de valoare cu valabilitate obiectivă.

Ce se petrece în *Groapa* ?

Compusă din episoade autonome, deși legate, în multe cazuri, între ele prin „cîrliche” invizibile (imaginea e luată din citatele *Opinii* ale lui Eugen Barbu), cartea se încadrează cu dificultate într-o formulă și însuși autorul șovăie să o numească roman. Șovăiala aceasta nu-și prea are însă rostul astăzi cînd accepția termenului e atît de largă și puțin definită. De vreme ce concedem calitatea de roman *Cimitirului Buna-Vestire* de Tudor Arghezi, operă alcătuită din mici (și savuroase) „tablete” de sine stătătoare, de ce am refuza această titulatură *Groapei* ? Doar clasificarea pe genuri, curente sau stiluri nu include pronunțarea unei aprecieri de valoare.

Groapa e romanul vieții de mahala bu-

cureșteană de acum cîteva decenii. Precum s-a observat, Eugen Barbu continuă și, probabil, încheie un vast ciclu al mahalalei deschis de Anton Pann și reprezentat între cele două războaie prin creații de valoare *Porții negre* și a *Florilor de mușegai*, a *Crailor de Curtea veche*, iar în timpul războiului ultim prin tulburătoarele *Cîntice țigănești* date la iveală de Miron Radu Paraschivescu. Ineditul viziunii existente în romanul lui Eugen Barbu se datorește unghiului de vedere nou din care e privită și sensibilității speciale în care se răsfrînge lumea periferiei.

Diferențiate sub raportul valorii ca și al mesajului transmis, scrierile lui Arghezi, Matei Caragiale și M. R. Paraschivescu au comună detașarea de lumea descrisă ; acești autori iau cunoștință de „raiul bețeg” al declasaților ca de o realitate din afara universului lor obișnuit. Eugen Barbu scrie însă despre mahala, înfățișată în aspectele ei cele mai întristătoare, ca despre ceva absolut familiar, firesc; istorisește întîmplări teribile fără nici un fel de afectare, cu aceeași naturalețe cu care Creangă, spre exemplu, își rememorează isprăvile din copilărie. De aci și impresia de acceptare a realităților mahalalei în totalitatea lor, de absență a unei atitudini. Impresie înșelătoare, cum voi încerca să arăt.

Din episoadele, adesea dispartate, ale romanului se încheagă o viziune unitară a cartierului Cuțarida, eroul central al romanului. Sugestionat, pare-se, de tehnica cinematografică, scriitorul își deschide cartea printr-un prolog ce surprinde pe cel mai vechi locuitor al Cuțaridei, Grigore, paznicul privind norii și amintindu-și cum, în cîțiva ani, maidanul pustiu a fost împînzit de lume, — prolog peste care cade exact epilogul înfățișînd iarăși pe bătrînul paznic și reveriile lui. Transcriind parcă amintirile lui Grigore, urmărite în curgera lor sinuoasă, cu întreruperi și reveniri, romancierul ne introduce într-un mediu populat de gunoieri „desculți și flămînzi, bețivi și răi”, la care trebuie să răcnești, ca să te asculte, de chivuțe ce scormonesc gunoaiile căutînd cîrpe și tini-

chele, de hoți zdrențăroși și cu obraji încrestați, dezertori din armată; populat, mai apoi, de muncitori, ceferiști îndeosebi și zidari, nelipsit, bineînțeles, de un circiumar, îmbogățit din truda populației nevoiașe, și de un popă veșnic nesățios de danii.

Insoțindu-l pe Eugen Barbu printre mușuroaiele de gunoi, pe maidanele cutreierate de cîini vagabonzi în cete, de-a lungul rîurilor cercetate de copii subțiratici, cu obrajii gălbejiți, buboși, ce trag din țigară, vorbesc măscări și fug de școală ca de o temniță; pătrunzînd în ascunzătoarea hoților, teribilii *caramangii*, petrecăreți strașnici, cu lăutari și *coarde*, jucători de barbut, cînd dispun de *marateți*, iar cînd nu dispun, ciorditori de *corcovițe*, tăietori de buzunare, *zulitori*, spărgători, *manglitori* de cai, meșteri în mînuirea *șifului* și *suriului*; făcînd cunoștința unor muncitori tăcuți, înegurați, a chivuțelor și gunoierilor adunați seara la circiuma *lui Stere, să dea peste cap țuici și poșircă acră sporită simțitor cu apă chioară — colaborăm cu scriitorul la reconstituirea, din detalii împrăștiate, a unei umanități virtuale. Sîntem introduși în intimitatea unei lumi cu o existență, un ansamblu de datini, un folklor — specifice. O seamă de episoade ale cărții alcătuiesc veritabile studii etnografice. E de admirat, între altele, erudiția episodului *Nuntă*, în care mărișul unei iete de meseriaș înstărit e descrisă ca o ceremonie complicată, cu toasturi, închinări, etalarea darurilor aduse miresei, jocul periniței, glume cu două înțelesuri, desfășurarea cearcafului nupțial totul decurgînd chibzuit, ca un ritual, pînă la cumplita beție generală cu inevitabilele prăbușiri pe sub mese, neprevăzute în nici un cod, fie și nescris, al maniere- lor.

Privită de departe, realitatea plăsmuită în roman aduce foarte mult cu aceea a satelor românești. Tov. Radu Popescu stabilește chiar asemănări între climatul Cuțaridei așa cum apare în viziunea roman- cierului și lumea închegată în creațiile lui Creangă, Slavici și Sadoveanu. Judicioasă, remarca necesită un amendament. Atmos-

fera creată în *Groapa* e o atmosferă rurală coruptă. Străbătînd paginile cărții, am avut senzația coborîrii într-o lume gu- vernată de nuiaua zeiței Circe. Cu deo- sebirea esențială că, în imperiul vrăjitoa- rei, tovarășii lui Ulise își păstrează înțe- legerea omenească sub înfățișarea porcină, pe cînd cu personajele plămădite de Eugen Barbu lucrurile se petrec invers. E un tărîm, mediul zugrăvit în *Groapa*, în care viața se întrupează în tiparele comune în- tregului univers, însă conținutul acestei vieți — conținutul obiectiv — poartă stig- matul degenerescentei. Departe de a altera caracterul realist al creației lui Barbu, de cele mai multe ori și insistarea asupra pri- veliștilor dezolante, asupra înapoierii oame- nilor, a murdăriei îngrozitoare în mijlocul căreia trăiesc aceștia, a înclinației lor bol- năvicioase spre ceea ce unui ins normal îi apare reprobabil, fixează cu plasticitate contururile unei realități particulare dar nu lipsită de o expresivitate concludentă pen- tru generalitatea unor fenomene de viață.

La o anume scară a existenței, deci cu deformările inerente, mediul descris de Eugen Barbu reproduce în esență, spec- tacolul pe care îl oferă în genere viața socială. Oamenii conturați în roman se divid în două mari categorii: unii, a căror soartă evoluează pe făgașul îndătinat, tin- zînd spre o împlinire relativă în cadrul acestuia, alții, naturi dificile, hotărîți să taie în chip temerar o altă albie destinului. Din categoria primă fac parte circiumarul Stere și cei de teapa lui și deasemeni — deși situați la extremitatea opusă — toți amărîții mahalalei, toți acei care nu pot imagina ceva mai minunat în viață decît „ceasul sfînt al cinei”, cînd „ciorba acră lunecă pînă în măruntaie... caldă și bună”, Cesteilalte categorii, aparțin hoții. Cei doi poli în jurul cărora gravitează acțiunea ro- manului îfiind circiuma lui Stere și cotloa- nele *șuților*, *Groapa* devine într-un fel o scriere ce demonstrează antagonismul între modul de viață burghez colcăind de abjecție acoperită, „realist” în accepția pe care cu- vîntul o capătă în mediul filistinilor apteri și modul romantic de a trăi viața, cu sfi- darea convențiilor, inversarea înțelesului

•noțiunilor de bine și rău. Antagonism părelnic, întrucât existența unor cete de cuțitari nu primejduiește în nici un fel temeliile lumii care generează inegalitatea socială, inegalitate fără de care arta furtului ar cădea în desuetudine. Nu alde Bozoncea, Codoșul, Oacă, Piele, Sandu-Mînă-mică și alții de teapa lor se opuneau, în realitate, odinioară societății burgheze, ci proletariatul organizat, a cărui prezență nu se simte, spre regretul nostru, în nici un fel, în roman. E vorba însă în *Groapa*, cum ziceam, de o lume anormală, în care viața e întoarsă parcă pe dos. Mediul descris conservă toată primitivitatea rustică, vădind o activă neaderență la fenomenele civilizației și ale culturii, mai ales, fără a păstra însă ceva din sănătatea robustă a lumii țărănești. Toate elementele universului sătesc se pot întâlni aici, da, nici unul intact. Totul e pătat, impregnat de ceva morbid. Diferența între lumea *Groapei* și aceea a satului reflectat în opera oricărui clasic român ar putea fi sugerată prin imaginea paradisului degradat din *Heruvim bolnav* de Tudor Arghezi :

Tngerul meu își mai aduce-aminte
De fericirle-i de mai-nainte.
Cerul la gust i-ajunge ca un blid
Cu laptele amar și agurid...
...Oriunde capul caută să-și puie
Locu-i spinos și iarba face cuie...

Pe acest tărîm, unde totul ia aspect caricatural, grotescul împrejurărilor ascunde, m unele cazuri, reale tresăriri de puritate, aspirații sincere spre frumos (un frumos autentic, uneori, în majoritatea cazurilor, însă adoptat înțelegerii viciate a unor ființe căzute dedesubtul condiției umane). Un parlagiu, Marin Pistică, e bolnav de bunătațe : „Avea inima ca o fereastră deschisă. Vorbea singur, aduna flori și-ntre pereții odăii lui zburau scatii și brabeți bătrîni care n-aveau unde să mai plece”. Parlagiul n-ar tăia pentru nimic în lume o pasăre. întrebat cum e posibil aceasta, cînd la abator înjunghie zilnic vite, Marin Pistică răspunde: „Da, dar acolo-i *serviciu*” Avînd vedenii, el se roagă lui Cristos ast-

fel : „— Păi să fie așa o înfrățire, Doamne, să trăiască oameni și animale laolaltă, să nu mai curgă sînge”. Nea Fane, care lucrează la Morgă, nu e mai puțin candid. „Cîtă frumusețe strînge cucoana asta, moartea !...” — se tînguește el la o cinzeacă de rachiu. „Pe ea ar fi trebuit soia Dumnezeu întîi. Că mă uit cîteodată : ce mașină-i trupu'ăsta al nostru. Ți-e milă să strici ceva. Totu-i la locul lui, ca șuruburile la locomotivele dumițale. Păi să vezi creerii, tătîcule, să vezi cum stă inima-n dumneata, beregușul, arhitect a fost Dumnezeu ! Și-n carne și-n sîngele ăsta e ascuns binele și răul. Să putem să știm cum să-l scoatem... Că e frumos omu'și p-în'nuntru și p-afară...”

Episoadele consacrate aventuroasei vieți hoțesti sînt remarcabile nu numai prin parfumul lor ațîțător, ci și — mai ales — prin intuirea potențialului de umanitate existent pînă și în sufletele cele mai pervertite. Gorki scrie undeva că hoților și prostituatelor, „meseria” lor le apare tot atît de onorabilă ca oricare alta și își fac un merit din îndeplinirea ei ireproșabilă. Personajele cu asemenea profesii din *Groapa* ilustrează acest fenomen. Hoții lui Eugen Barbu socotesc furtul și asasinatete drept un „serviciu”, profesat cu zel, ca atare, cu credința săvârșirii unor acte absolut legitime.

Grăiește Oacă : „Parcă cine nu fură în lumea asta ? Numai că unii se numesc cinstiți și proștii plătesc oalele sparte. Dacă ar fi să-l judeci pe fiecare, noi sîntem buni să stăm în Rai, marafeților ! Că luăm de colo un pic, de colo un pic ? Cinstea-i așa, o broboadă, care-i mai arătoasă aia ascunde mai multe. C-avem și oameni pe suflet, asta-i altăceva. Așa e meseria. Dai și scapi. Ce, parcă vrei ?” Starostele bandiților, Bozoncea, are momente cînd consideră hoția dintr-un punct de vedere estetizant, deplîngîd declinul ei asemeni unui poet romantic paseist ce suspină pe ruinele unei civilizații apuse :

„Starostele se gîndea. Spuse cu amărăciune :

— Ei, îi strînge cîte unul, cîte unul, se duce dracului tagma hoților ! Cine o să

mai spargă o casă, cine o să mai bage o gaură..."

În afara „meseriei”, *zultorii* sînt niște oameni ca toți ceilalți, încercați de sentimente variate, contradictorii, capabili de tandrețe și generozitate, credincioși cuvîntului dat, indignați împotriva ticăloșiei. Cînd un lăutar cîntă cu jale :

Eu stau coardă la-nchisoare,
Tu cu şuții prin locale.
La-nchisoarea cu capace,
Unde dezertorii zace...

pungașii se pornesc pe plîns „și nu-și mai ridicau ochii din pahare”. La moartea lui Bozoncea, e un plîns general : „Nașul se ținea de crucea lui Bozoncea și hohotea • — Muriși, neică muriși...

Plîngeau și coardele de veniseră de hațîrul lui Nicu, gagicile lui din cartiere, plîngeau și finii lui Proporgicu. Cînd au început să cadă bulgării pe lemnul puternic, care adăporea trupurile hoților, a fost un vaier"...

Piele, unul dintre pungăși, aspiră un moment la o comuniune de ordin sufletesc cu o prostituată ce i-a căzut dragă. Vrea să fie „înțeles” : „Nu mi-e de altceva, Treanță, nici că mi-a tocat banii, nici că i-am cărat ca un prost ce-a vrut și ce n-a vrut. Știu, muierea fuge tot la ăl de are mai mult, dar să mă fi înțeles, mă ! Să mă fi înțeles! Pricepi ?” Alt bandit din ceata lui Bozoncea, bătrînul Gheorghe, sau pe numele ezoteric Treanță, e un liric, visând un cămin liniștit și bucurii calm? : „Ehe, și mi-ar place să cresc porumbei, să le fac un coteț cocoțat pe un par, unde să-i ademenesc și să-i prind cu clei... Să-i număr seara : gu-rrruuu, gu-rrruuuuuuu, cu tata, gu-ruu-gu-rrruu, să le dau grăunțe din palma mea și să-i las să zboare..."

Asemenea stări psihice nu definesc, evident, fizionomia lăuntrică a hoților în general care vād în reveriile lui Gheorghe un indiciu al senilității și însuși bătrîn il se rușinează adesea de slăbiciunea lui.

Tocmai în asta constă însă farmecul. E mișcător să constați cum umanitatea se

relevă în pofida încătușărilor ce tind să o supprime, țîșnind în sufletele abrutizate cînd nici nu gîndești, asemeni unui șuvoi de apă ce ar împrășca neașteptat într-un deșert. E o calitate esențială a cărții lui Eugen Barbu aceea de a fi descris realist chipurile unor oameni ce reprezintă drojdia societății și de a-i fi înfățișat totuși umani prin natura lor. Într-adevăr, *carditorii*, chiar și cei mai înrăiți, nu se comportă ca niște inși amoralii. Cînd Titi Aripă, un soi de simpatizant al bandei lui Bozoncea fură banii unui cerșetor, starostele îl elimină brutal din comunitate : „De unde se găsisse și el să fure. Asta nu putea să i-o ierte Stăpînul !”

În interiorul tagmei hoțestei domnesc, așadar, anumite principii, un soi de morală particulară a cărei încălcare este necruțător sancționată. Pungașii, fiecare în parte, nu acționează automat, nu sînt lipsiți de o anumită concepție asupra conduitei lor și faptul dacă procedează drept sau dimpotrivă nu le este indiferent. Strămutînd chestiunea pe plan psihologic, (fără vreo referire implicită la calitatea artistică a operei celor doi scriitori) conduita acestor manglitori de cai apare superioară a celeia, bunăoară, a moșierilor eleganți, curtenitori, din *Cronica de familie* a lui Petru Dumitriu. Un Bonifaciu Cozianu acționează fără scrupule, cu desăvîrșire nepăsător de valoarea etică a faptelor sale, amoral, preocupat exclusiv de satisfacerea, pornirilor egoiste. Pe cînd Paraschiv, novicele bandei de răufăcători, „ucenicul”, comite crime condus de convingerea — eronată, evident — că astfel se face instrumentul unei justiții imanente. După părerea lui, „oamenii-s urîți, strîmbi, tu-le neamul lor... Ca cîinii ! Mîriie dacă te-apropii de ce-i al lor. -Da'ce-i al lor ? Cine-a făcut împărțeala asta ? Cine ține legile în palma lui ? Păi să-l judec eu, să-l întreb pe fiecare: Tu de ce ai, mă, mai mult decît Cutare ? Da'Cutare de ce are, mă, mai mult decît tine? Ia să netezesc eu, să-mi dați mie ce rămîne peste ce vi se cuvine, să le dau și ălora de n-au deloc..." Paraschiv n-a devenit hoț dintr-un motiv de soiul celui care îl împinge pe Serbau

Romano spre pederastie. Odraslă a suferinței și a dragostei necodificate, orfan, Paraschiv s-a datat tîlhăriei ca unei în-deletniciri care lui, copilului de pripas, i se părea a reprezenta singura modalitate de a dobîndi neatîrnarea, libertatea individuală. Curajos, isteț, neșovăitor și categoric în hotărîri, personajul dispune de multe calități. În timp ce colegii de breaslă consimt să se supună orbește autorității lui Bozoncea, el se răzvrătește, sfidează pe bătrînul tiran și n-are odihnă pînă ce nu-i împlință suriul în piept, însușindu-și, odată cu sceptrul „Slăpînului, și gagică acestuia, țiganca Didina, a cărei „govie, roșie, cernoasă, numa bună de pupat" vîră în boale pe to-ți cîți o cunosc. În alte timpuri, Paraschiv ar fi devenit căpitan de haiduci. În vremea în care trăiește, energiile lui s-ar fi putut manifesta în toată plinătatea dacă, în loc să se fi îndreptat pe o cale ce degradează speța umană, ar fi tost dăruite luptei organizate pentru doborîrea puterii celor ce se hrănesc din muncă străină. Din păcate, autorul *Groapei* ignoră existența unei lupte revoluționare în perioada ce încadrează momentele înfățișate în roman, văduvindu-și astfel opera de un element care ar fi aruncat dintr-odată lumina unor noi înțelesuri asupra totalității fenomenelor zugrăvite. De altfel, obiecția de bază și într-adevăr îndreptățită adusă romanului de toți comentatorii e aceea că autorul n-a văzut în mahala decît cîini, gunoieri, tîlhari, chivuțe, lucrători mohorîți, copii ofticoși, negustori, într-o epocă în care din mahalale precum Cuțarida se ridicau muncitori revoluționari, luptători conștienți pentru o nouă viață. Nu încapă discuție că, dacă Eugen Barbu ar fi urmărit formarea caracterului comunist cu o forță artistică egală celei cu care pictează conștiințe adormite, cartea sa ar fi cîștigat incalculabil. Dar, poate, scriitorul n-o fi cunosbind mișcarea muncitorească de acum cîteva decenii tot atît de profund oa viața decलाशिलor și și-o fi zis că e preferabilă o operă cu pretenții mai modeste, împlinită însă în genul său, unei compuneri concepută ca un tablou multilateral el epocii, realizată fragmentar. Oricum ar fi, limitarea

aceasta a viziunii se resimte în carte serios.

Exclusă fiind, deci, dintr-un motiv oarecare, posibilitatea captării virtuților lui Paraschiv în folosul societății, acestea au luat un curs fatal împlinirii lor și ceea ce putea conferi preț existenței eroului s-a transformat în factor nociv. Ca potentă, Paraschiv e un profil impunător; ca existență Taailă, el e o zdreanță umană, mizantrop proferator de blasfemii înfricoșătoare : „— Lumea asta-i, o hazna, Treanță ! Mie omul mi-e dușman. Să nu-l văd"...

Potrivit opiniilor mai multor critici, romanul lui Eugen Barbu ar păcătuî prin consemnarea obiectivistă a unor fenomene ca hoția și sinuciderea. Observația aceasta conține o bună doză de adevăr. Găsesc totuși că ea nu poate fi formulată în termeni prea categorici fără pericolul de a cădea în unilateralitate. Romancierul nu-și afirmă, evident, poziția în mod explicit. Dar destinul lui Paraschiv și al tuturor celor de seama lui nu acuză oare societatea capitalistă prin faptul de a demonstra limitele degradării conștiințelor în condițiile exploatării omului de către om ? Nu reprezintă Paraschiv un anumit tip de declasat specific perioadei de ascuțire extremă a contradicțiilor de clasă, tip selectat de societatea burghezo-moșierească în vremea cînd ea se orienta tot mai mult între violență, distrugere, sălbăticie ?

Semnificația *Groapei* nu se reduce însă la acest aspect critic.

Cartea lui Eugen Barbu e romanul unei umanități suferinde. Toți eroii, nu numai hoții, sînt niște oameni bolnavi. Niciunul nu are spiritul nezdruncinat. Pe cei mai mulți i-a înrăit sărăcia, viața de cîine. În unii, precum Stere și Pândeale, umanitatea e devorată de lăcomia animalică de îmbogățire, deviza lor fiind : „să nu te lași, să fii tu deasupra", deoarece „binele lumii începe de la binele pe care ți-l faci ție".

Nu știu dacă autorul și-a gîndit eroii astfel. Poate că, într-adevăr, el a intenționat doar să-și exercite condeiul în zugrăvirea unor realități impresionante prin coloritul ei ciudat. „Conceptia" subiectivă a unui scriitor nu intră însă în sfera de preocupări a criticii literare. îmi este in-

diferent ce „a vrut” creatorul din moment ce opera sa constituie o realitate artistică obiectivă, *realizînd* în acest chip, independent de dorința acestuia, o viziune particulară, o *concepție*, așa dar, originală a lumii. Fie că autorul țintește sau nu acest obiectiv, *Groapa* se împlinește, prin exactitatea cu care pictează existența unei lumi a trivialității și durerii, ca o scriere răscolită pe dinăuntru de un dramatism cu atât mai impresionant cu cît perceperea substratului se refuză obișnuit pînă și celor ce îl trăiesc. Personajelor cărții le lipsește conștiința stării lor malade; ele își dau aerul unor ființe complet normale și nu-tresc realmente convingerea că modul lor de viață e singurul sau cel mai indicat. Emoția intelectuală a celui ce citește cartea cu participare lăuntrică e stîrnită tocmai de constatarea înversunării unora dintre eroi, a hoților îndeosebi, de a-și făuri o existență ce reprezintă în limitele înțelegerii lor un ideal de viațuire conform aspirațiilor omenești supreme. Pervertiți pînă la bestializare, aceștia au o reprezentare denaturată, întoarsă, a valorilor și tot ce săvîrșesc în mod curent îi înfățișează obiectiv într-o lumină opusă celei în care ei caută să-și apară lor înșiși. Asemeni unor plante sădite în cenușe, de-clasații profilați în *Groapa* au convingerea realizării umane specifice tocmai în momentele cînd actele lor duc, dimpotrivă, la uscarea ultimelor picături de umanitate din ei. Treantă se fălește cu crime pe care în realitate nu le-a făptuit: „...Odată, în tînețe, cu banda unuia Toropeală, am tăiat o mahala întreagă, la Ciucea, cu topoarele. Gîrlă curgea sîngele, ucenicule! înotai!”

Astfel fiind, prezintă oare vreun interes artistic niște, creaturi decăzute sub nivelul omului normal, brute cărora, înotarea în sînge li se relevă ca o virtute superioară? Patologicul intră în sfera de preocupări a literaturii? N-ar fi mai nimerit să cedăm acest domeniu medicilor și celor ce se îndeletnicesc cu reeducarea delicvenților? Problema e întrucîtva mai delicată decît acele chestiuni cărora se poate răspunde prin da sau nu. Bestialul, e clar, n-are ce căuta în artă și nici nu poate fi introdus

aici, obiectiv vorbind, întrucît o asemenea tentativă anulează, implicit, esteticul. Dar — cum observă acad. Tudor Vianu în *Estetica* — bestialul din om diferă calitativ de bestialul pur și simplu. Oricît va fi coborît pe scara animalității, un om nu se identifică totuși cu animalul. Se cunosc, spre rușinea speciei, exemple umane a căror cruzime depășește atrocitatea fiarelor; chiar în asemenea cazuri însă omul se diferențiază de animal prin conștiința, deci prin responsabilitatea actelor lui. Dacă adevărul e acesta, rezultă că diformitățile vieții, caracterele morbide, „cazurile” nu se exclud din principiu oglindirii artistice. Se pot concepe creații literare sublime cu eroi azvîrliți în afara condiției umane normale, în cazul că autorii lor vor fi intuit în adîncul unei mocirle sufletești o licărire de umanitate sau chiar numai iluzia, reflexul, amintirea unei asemenea licăriri. Am transcris pe fișe, găsind-o întemeiată, această reflecție a lui Proust din *Le temps retrouve* (II) :

....e posibil deopotrivă să studiezi legile caracterului cum un prosector poate studia legile anatomiei pe corpul unui imbecil tot atît de bine ca și pe acela al unui om de talent: marile legi morale, asemeni celor ale circulației sîngelui sau ale eliminării renale, diferă puțin după valoarea intelectuală a individului”.

Arta fiind interpretare, generalizare a fenomenelor existenței umane, descrierea morbidității bizare își află justificarea estetică în măsura în care într-un anumit fenomen patologic singular, ca atare fără interes estetic, se poate descifra cursul — oricît de întortochiat — al „marilor legi morale”.

Pe cît îmi dau seama, nu un asemenea considerent >a condus pe criticii care au găsit ne semnificativă zona realității reflectate în *Groapa*. Nu semnificații universal-umane dezvăluite într-un anume fenomen social au căutat în romanul lui Eugen Barbu tovarășii Radu Popescu, D. Isac și ceilalți cronicari, ci anumite semnificații de ordin social-istoric nemijlocit. „Ce este groapa, ce reprezintă groapa, cît este groapa în raport cu lumea romînească în

general, cîr lumea oraşului, cu lumea satului, cu burghezia, cu proletariatul, cu fărînimea, cu tot ce vreţi ?” — se întreabă tov. Radu Popescu pretinzînd prin urmare unei creaţii beletristice să ofere cunoştinţe clare asupra stărilor sociale dintr-o anumită epocă. E discutabil dacă numai acesta e rostul literaturii. Că opera lui Balzac e o adevărată enciclopedie a ştiinţelor sociale? Nu cred că această calitate, singură, o situează în patrimoniul artei nepieritoare. Dacă enciclopedia balzaciană ar însuma totalitatea cunoştinţelor despre legile dezvoltării sociale, fără a spori prin aceasta cunoaşterea psihicului omenesc e puţin probabil că s-ar vorbi despre ea în istoria literaturii. Şi dimpotrivă, *Demonul* lui Lermontov, care nu furnizează, de nu mă înşel, date prea numeroase pentru înţelegerea vreunui moment social-istoric, are, de bună seamă, toate şansele de a rămînea în isioliteraturii pînă la sfîrşitul veacilor.

Ni se va răspunde probabil, că e cel puţin exagerat a vorbi despre dezvoltarea unor „legi morale” într-o scriere în care, ori ce s-ar zice, nu construirea de caractere sau analiza unor procese psihice individuale constituie preocuparea centrală. Într-adevăr, nu ca un roman social sau psihologic se impune *Groapa*. Nici un erou nu se defineşte ca o individualitate proeminentă, de neuitat. Sub raportul observaţiei caracterologice, cartea lui Eugen Barbu nu aduce, la drept vorbind nimic memorabil. Altele sînt calităţile ei. Scriitorul nu sculpează tipuri, dar interpretează cu sensibilitate stări de conştiinţă. Pictura sa conţine sugestii muzicale şi această mărturisire din pomenitele *Opinii* e relevantă: „...consider poezia ca regina artelor, consider ca mari prozatori tocmai pe acei romancieri care au omorît în ei înaintea unui poet”. Îndeosebi, hoţia ca stare de spirit — amestec de cruzime şi inocenţă — îşi găseşte în roman o expresie magistrală. Literatura română numără multe pagini în care se întocmeşte superb poezia haiduciei. Hoţia ordinară reproduce toate însemnele haiduciei (mai puţin spiritul generos, dezinteresat), precum masca mortuară reproduce trăsăturile chipului viu. Un haiduc

neîmplinit devine hoţ de rînd, după cum — de e.să-1 credem pe Eugen Barbu — un poet reprimat devine prozator. Faptul acesta crează pungeşilor o anumită psihologie chinuită, mai precis o psihoză ce colorează specific toate manifestările lor.

Tov. D. Isac este indignat de tot ce săvîrşesc bandiţii înfăţişaţi în *Groapa*, dar îndeosebi de trivialitatea limbajului lor. Revolta d-sale împotriva trivialităţii ca atare, tradusă în gesturi sau vorbe, este, nu încapă vorbă, deplin îndreptăţită. Nu numai tov. Isac, dar ori ce om în exerciţiul obişnuit al funcţiunilor psihice e degustat cînd asistă la scene scabroase sau receptează cuvinte şi expresii scîrnave. Criticul de la *Tribuna* pierde însă din vedere concretul operei discutate, nu ţine seama de funcţia estetică particulară pe care o îndeplinesc în *Groapa* scenele tari şi violenţele de limbaj. Fiind de acord că ver-zimea expresiei putea fi, pe alocuri, atenuată, cu efecte artistice pozitive, şi că o conversaţie deochiată ca aceea dintre coana Aglae şi Florica alături de racla soţului acesteia din urmă era mai bine să lipsească, se cuvine să spunem răspicat că cruzimea vorbirii eroilor, inclusiv a vorbirii naratorului, în cazurile cînd acesta parafrazează graiul sau gîndurile declasaţilor, era de neevitat, impusă fiind de specificul mediului descris. Fără ale lor „bă, guguş-tuc”, „Nu-i băga-n seamă, bijboc”, „m-oţi crede vreun husăn, ai?”, „Da de soilit unde soylim şi noi?”, „mucles”, „Ai scăpat, uşchitul”, „Al meu eşti, puţă” — Treantă şi Paraschiv ar înceta să mai fie ceea ce sînt, după cum Pristanda nu ar fi Pristanda fără „renumeratie, după buget, mică” şi fără „curat murdar”. Răspunzînd unei obiecţii a lui Maiorescu privitoare la limbajul lui Tănase Scatiu, Duiliu Zamfirescu scrie: „E adevărat că limba lui Scatiu e cam bătărană, dar eu socotesc că asta e vina lui Scatiu, nu a limbii”. (*Duiliu Zamfirescu şi Titu Maiorescu în scrisori (1884—1913)* cu un cuvînt introductiv de Emanoil Bucuţa, Ed. Casa Şcoalelor, f.a. p. 186). Exprimările pipărate ale personajelor lui Barbu nu numai că nu jignesc un simţ estetic evoluat, dar emoţionează în-

tr-un mod aparte prin candoarea ce transpare în ele. O înjurătură plastică îndeplinește adesea, stilistic, funcția unui elogiu, iar epitetele triviale reprezintă, în accepția frecventă în clanul hoților, dezmierdări.

Tovarășul Dumitru Isac, se teme că un roman ca *Groapa* să nu exercite o influență vătămătoare asupra tineretului. În privința aceasta să fim complet liniștiți! Nu din opere beletristice învață tinerii să înjure. Oare în urma lecturii din Quevedo și-au alcătuit pitorescul vocabular dancii de la periferiile Bucureștilor? Acel elev de liceu a cărui destrăbălare verbală o deplînge în *Tribuna* prof. Teodor Boșca ar fi rămas oare neprihănit pînă la sfîrșitul zilelor, de nu i-ar fi căzut în mînă un exemplar din oribila *Groapă*? Greu de presupus. Un tînăr care, dintr-un roman încărcat de potente poetice reține doar cîteva expresii picante nu se va osteni să digere sute de pagini spre a se edifica asupra sensului unor termeni precum „coardă” și „a cariei”, putînd dobîndi asemenea înțelegere în cursul unei plimbări sau, întîmplător, în drum spre școală. Dacă fecioria morală a tinerilor e condiționată de ignorarea unor fenomene ale vieții și a termenilor corespunzători, nu ne rămîne decît să ne creștem odraslele în sere.

Rupte idin context, fenomenele zugrăvite în *Groapa* apar odioase. În ansamblul romanului, ele dobîndesc o valoare nouă. Cunoscînd la perfecție lumea în care ne introduce, romancierul ne călăuzește prin ea ca printr-un muzeu, asumîndu-și — aparent — rolul cenușiu al unui ghid, în realitate dispunînd ide o baghetă magică nebănuită, ce «îrînește în fiecare lucru cîntecul specific acestuia. Poet, Eugen Barbu e un artist disimulat, ce reușește să creeze stări lirice urmînd o cale opusă aceleia pe care mersese de pildă, G. M. Zamfirescu. Spre deosebire de sentimentalismul umanitarist, îmbibat de artificii misticeizante, ce străbate *Maidanul cu dragoste, Sfîntă mare nerușinare*, etc. *Groapa* se caracterizează

printr-o mare sobrietate a tonului, a ținutei generale. Poezia este conținută în rafinata percepție a scurgerii timpului, cu (măcinarea lăuntrică, inezisabilă, a tot ce există și, implicit, cu perpetua germinație, cu zbuciumul papcă ral materiei universale de a se zămisli în forme noi, clipă de clipă. Eugen Barbu cîntă clarul zilelor ide vară și toamnele cețoase, noroaiele și albul zăpezii, vintui ce spulberă frunzele corcodușilor și arșița ce pustiește vegetația maidanelor, surprinde tremurul isuav al luminii soarelui tomnatic „pe gutuile noduroase” și talmăcește melodia odrăsliei ierbii, primăvara, pe mormanele de gunoaie: „Era spre primăvară. O căldură abia simțită se zbătea peste lac. Cuțarida prinsese o barbă scurtă, verzuie, de iarbă. Gunoii zăcut isub zăpadă mirosea frumos a frunze putrede. Părnintul negru și gros dospea”.

Zicînd că groapa Cuțaridei este axul principal al cărții n-aiam voit să mă exprim figurat. În înțelesul cel mai propriu, aceasta e situația.

(Dincolo de meschinăria și tristețea existenței diurne, dincolo de rătăcirile unor suflete ipierdute, 'deslușim, în lumina creată de Barbu, incoruptibila tinerețe veșnică a naturii, puterea ei fără margini. Inezisabil, suflul dătător de viață al primăverii face să odrăslească în gunoi iarba candidă, ce absoarbe miasmele, prefăcîndu-je în mireme. Oricît de stăvilită, viața biruie pînă la urmă; frumusețea, oricît de adine cufundată în abjecție, tinde să apară la suprafață și, după încheierea lecturii, cititorul rămîne cu credința că, odată și odată, va apărea.

În substanța intimă *Groapa* e un poem, în ale cărui acorduri, nu totdeauna accesibile descifrării imediate, acorduri talmăcind o stare de elevație purificatoare și conținînd subtextual îndemnul la înțelegere, prețuire și efort (de recuperare a fiecărei seînte de umanitate, oriunde s-ar afla, — trebuie căutată concepția romanului, mesajul său.

TEORIE CRITICA

N. TEITULIAN

ESTETICA MARXISTĂ SI PROBLEMA „AUTONOMIEI ESTETICULUI”

I. SOCIOLOGISM, ESTETISM, MARXISM

O situație exactă a poziției pe care o personifică un număr de recente opere ale gândirii estetice occidentale (Gaetan Picon : „Introduction à une Esthétique de la Littérature”, vol. I, Andre Malraux : „Les Votx du Silence”, Michel Dufrenne : „Phenomenologie de l'expérience esthétique” 2 vol., Nikolai Hartmann : „Aesthetik”, etc.), presupune confruntarea preliminară a câtorva dintre direcțiile caracteristice ale esteticii contemporane.

În primul rând analiza teoriei artei ca „pură larma” sau „intuiție pură” elaborată de Benedetto Croce, — teorie pentru care „atitudinea estetică” începe odată cu „punerea în paranteză” a oricărei perspective sociologice, etice sau ideologice’ asupra operei de artă, arta fiind simplă „intuiție lirică”, eterogenă oricărei infiltrații social-politice, etice sau filozofice, conținutul ei existând doar ca o „tonalitate afectivă” din care nu putem „induce” aspectele practice, gândurile și luptele concrete care i-au dat naștere: figura poetului trebuie să fie în concepția crociană liberă de orice înflăcărare, pasională și de orice „crispare a efortului căutării”, el păstrând doar — cum spune Ariosto citat cu admirație de Croce — „nel 'ampia fronte et nel fiso occhio e tardo — io stupor dei gran sogni...” („pe fruntea largă și în ochiul fix și străin — stupoarea marilor visuri...”).

Atunci când Croce afirmă categoric că în estetica modernă primul pas „dar cât de greu (ma ahi quanto difficile!), oare trebuia să fie și a fost făcut, (era) acela de a nega în sfera estetică diviziunea între con-

ținut și formă, între semn și semnificație, între intuiție și expresie”, în opera de artă „conținutul fiind forma ei însăși” („essendo il suo contenuto la sua forma stessa”), premiza latentă a acestor teze era ideea că opera poetică „nu oferă nici un document istoric extra-poetic, ca istoria filozofiei, a politicii sau a vieții morale” iar chiar atunci când „se tinde a se determina conținutul poeziei, ca în cercetarea cu caracter psihologic, nu se găsește nimic altceva decât o *tonalitate afectivă* (s.n.)”. Tocmai acest „solipsism” estetic îi îngăduie lui Croce definirea artei ca „pură formă” : în concepția estetică rigoristă a lui Croce infiltrarea în opera de artă a unor tendințe etice sau politice — „practice” — înseamnă o „alienare” a ei ca „poesia” ; transformarea ei instantanee în „non-poesia”, într-o formă de „proză literară”, ideologică, pe care o desemnează cu termenul de „letteratura” : numai în cadrul unor asemenea opere de „proză”, de „letteratura” de „non-poesia” — Montaigne, Bossuet — este posibilă pentru Croce distincția între conținut și formă — între calitatea concepțiilor profesate de Montaigne și tonalitatea prozei sale, fiind evident însă în lumina esteticii crociene că tocmai prezența în asemenea opere a unui „conținut” ideologic sau etic le exclude din câmpul „poeziei” acesteia revenindu-i doar „intuițiile pure”, „formele pure”, constituite ca simplă identitate a intuiției și sentimentului. Toate acestea ne pot face să înțelegem acea propoziție crociană — propoziție pe care

Croce însuși o numea nu fără voluptate „scandalizantă” și anume că „operele urite — „brutte” — și cele <non-poetice au o valoare documentară (reprezentativă asupra epocii lor, n.n.) cu mult mai mare decât „operele frumoase și poetice”, propoziție pe care în ultima elaborare a esteticii sale — volumul „La Poesia” (1936) — „amendat-o” împingând „purismul” estetic pînă acolo încît să enunțe apodictic ideea că „numai operele urite, — „brutte” — non-poetice au o valoare documentară (reprezentativă)”!

Toate aceste raționamente crociene, care par purtate doar de grija stabilirii „specificului” riguros al artei între toate celelalte categorii ale spiritului, apar însă în adevărata lor lumină și semnificație atunci cînd cercetăm *baza filozofică* a esteticii „intuiției lirice”, acele rădăcini filozofice din care a crescut într-adevăr armonios și organic trunchiul esteticii crociene dar fără de care ar fi fost imposibilă reducția conținutului artei la o simplă „tonalitate afectivă”, singulară și impenetrabilă. Aceste rădăcini filozofice sînt cele ale idealismului subiectiv și „spiritualismului absolut”, după cum ne-o confirmă însuși Croce într-o „postilla”, (notă) din finalul volumului „La Poesia”, notă formulată cu o pregnanță și o claritate într-adevăr remarcabile: „Arta exprimă realitatea, desigur, cînd prin realitate se înțelege unica realitate care este sufletul, spiritul; dar aceeași propozițiune nu are nici un sens logic cînd prin realitate se înțelege realitatea considerată extrinsecă și schematică sub numele de „natură” de către gîndirea naturalistă (materialistă n.n.). Această presupunere se naște din credința naivă față de realitățile poetice — că ele reflectă o realitate independentă de noi, aceeași credință care afirmă existența unei „realități exterioare”, adică exterioare spiritului. Evoluția gîndirii estetice care de la acea „mimesis” a filozofiei elenice, a trecut la moderna „intuiție lirică” este aceeași evoluție care, de la materialismul filozofic sau de la dualism trece la spiritualismul absolut” (Benedetto Croce: „La Poesie, Introduction à la critique et à l'histoire de la poesie et de la litterature”. Presses Univ. de France 1951, pag. 183).

Reducția conținutului opereii de artă la o simplă „tonalitate afectivă” nu putea să nu-l ducă în mod logic pe esteticianul „pur” Benedetto Croce decît la concluzia imunității opereii de artă față de orice considerații morale, politice sau social-istorice *), la concluzia unei segregării irevocabile între istoria poeziei și istoria socială, la concluzia ireductibilității *calității* opereii în raport cu istoria civilă, morală sau politică a epocii care i-a dat naștere. (Croce nu făgăduia că opera de artă își află condițiile de existență în istoria reală: cînd Baldensperger avea să susțină teza radicală a „non-coincidenței dintre evenimentele istoriei politice și sociale și operele poeziei și literaturii afirmînd astfel independența celor două istorii”, Croce avea să-i atragă atenția că „arta, ca orice act definit printr-o anume calitate nu se naște în vid, subliniind însă imediat că „unica și adevărata independență se află în *calitatea actului* în originalitatea sa ireductibilă la calitatea altora 1) Consecvent punctului de vedere al unei critici „frigidamente estetice” — cum a definit atît de precis Antonio Gramsci

mal „...P...ti...” tă proclama de estetice crociene între artă -a once tendință reflexivă, istorică sau poeziei T... feante generînd inevitabil doar o „literatură oratorică” w care Croce o consideră „non-poesia”, apare limpede din următorul pasai hî care esteticianul italian consideră ca ceea ce ar despărți o operă minoră de genul „Colibei lui Moș Torna” de o operă de poezie autentică este tocmai faptul ca prima ar fi o „carte de luptă” împotriva sclaviei, în timp ce cea de a doua ar trebui să fie „poezie senină, care nu servește la nimic”: „Multe dintre marile și micile opere ale literaturii oratorice au atins perfecțiunea, dar ar fi excesiv sa cerem vreuncea dintre ele ceea ce Flaubert cerea faimoasei „Case a unchiului Tom”, instrument de luptă împotriva sclavajului negrilor din America — de a nu fi concepută „din punct de vedere moral și religios”, ci „din punct de vedere uman”, de a depăși „actualul” și de a transcende pasiunile epocii; căci este limpede că dacă acest roman ar fi fost astfel elaborat, în locul unei cărți de luptă ar fi ieșit o poezie senină care, în acest caz, nu servea la nimic.”

critica literară crociană în opoziție cu spiritul „militant” al criticii lui De Sanctis—, tăgăduind orice valoare studiului social-istoric al operei literare în definirea calității ei estetice și afirmând „*l'autonomia del valore estetico*” („Aesthetica în nuce”, pag. 28, Napoli, 1928), Croce avea să-i reproșeze lui Brandes, de pildă, „preferința acordată... materiei asupra formei, semnificației sociologice asupra valorii estetice”, considerând între altele înjustă exaltarea lui Balzac pentru „conținutul reprezentativ” al operei sale și relativa desconsiderare a lui Alfred de Vigny, calificat de Brandes ca „personalitate secundară”, după aceiași criteriu „conținutistic” care-i repugna atât de mult lui Benedetto Croce (pentru acesta Vigny fiind de altfel „un astru de prima strălucire pe cerul poeziei”).

Amintind câteva dintre direcțiile estetice contemporane să numim aci și acea teorie care vede în artă reflexul imediat, „natural” al condițiilor istorico-sociale, teorie definită printr-un soi de automatism sociologic de genul „determinismului” lui Hypolyte Taine („ce que l'histoire manifeste, l'art resume”), tinzând inevitabil la o identificare simplistă a artei cu un document social sau o ilustrație istorică; tendința unei asemenea concepții este de a integra pur și simplu operele în „serii istorice”, considerându-le ca documente ale epocii și eschivându-se adeseori de la o judecată de aprobare sau dezaprobare. Fără îndoială atunci când caracterizarea sociologică este formulată într-un spirit de totală „insensibilitate” față de judecata estetică, atunci când definirea conținutului „sociologic” al operei de artă se face cu o totală „impermeabilitate” față de natura ei estetică, atunci când Brandes de pildă, consacră un volum întreg grupului liberal al poezilor reuniți în „Das Junge Deutschland”, arătând în concluzie că forța acestui grup stă în „scepticismul său, în individualismul său, în ura față de slavie” dar subliniind în același timp că acest grup „nu a lăsat nimic într-adevăr mare” sub raportul creației poetice, nimeni nu-l poate împiedica pe esteticianul „autonomist” Benedetto Croce să comenteze ironic caracterizarea sociolo-

gică mai sus citată a lui Brandes cu formula: „Bei meriti artistici!” (Frumoase merite artistice!) și nimeni nu-l poate împiedica pe Croce să exploateze insuficiențele flagrante ale unui asemenea sociologism abstract pentru a proclama ineficiența absolută a criteriului „sociologic” în judecata „estică”!

Dar denunțarea insuficiențelor „sociologismului” este departe de a fi un privilegiu al partizanilor „autonomiei esteticului”: nimeni nu a combătut cu mai multă energie și vehemență erorile și limitele acelei „Vulgärsoziologie”, mărginirea estetică a celor care reduceau istoria literară la un soi de automatism sociologic, la stabilirea „echivalentului de clasă” a diferitelor curente și opere literare, manifestând însă opacitate și confuzie în judecata propriei estetice, decât chiar acela — aparent paradox! — despre care Thomas Mann mărturisea undeva cu deferentă și admirație că i-a dezvăluit nebănuitele perspective estetice și rezultatele uimitoare la care duce analiza literaturii „din punct de vedere social”, esteticianul și criticul literar marxist Georg Lukacs. Obiectul polemicii lui Lukacs îl formează în primul rând acel spirit de neutralitate estetică pe care îl generează limitarea la simpla „explicație” sociologică, egalizarea estetică mecanică a celor mai diferite opere literare atunci când sînt considerate exclusiv ca „prodii.se” ale unor condiții istorico-sociale, filistinismul estetic al „scientistului” sociolog: „în estetică nu-și află locul motto-ul: „Alles verstehen heisst alles verzeihen” (A înțelege totul înseamnă a ierta totul). Numai sociologia vulgară, care vede în dezvăluirea așa numitului echivalent social al fiecărui scriitor sau stil obiectul ei unic, crede că odată cu indicarea genezei sociale ar fi ftezolvată orice problemă (despre modul cum realizează în fapt aceasta, nu vrem să vorbim aci). Metoda aceasta înseamnă practic tendința de a degrada întreaga dezvoltare istorică a artei umanității la nivelul burgheziei decadente: Homer sau Shakespeare sînt în consecință deopotrivă „produse” („Produkte”) ca și Joyce sau Dos Passos; obiectul

științei literaturii constă în a stabili doar „echivalentul social” pentru Homer ca și pentru Joyce”. („Probleme des Realismus”, Berlin, Aufbau-Verlag, 1955, pag. 112).

Pentru Lukacs „sociologia vulgară” este direcția dominantă a științei sociale în epoca de decadență a burgheziei, caracterizându-se prin constituirea sociologiei ca o disciplină „autonomă”, „eliberată” de legăturile cu istoria și economia politică și transformată într-o colecție de abstracțiuni formale, goale și exterioare realității. În explicarea sterilității și insensibilității estetice frecvente în cadrul „sociologismului”, în explicarea „hiatusului” frecvent pe care-l întâlnim între caracterizarea sociologică și caracterizarea estetică a operei literare, este de un mare interes observația pe care o face Lukacs ; „știința literară „sociologică” (burgheză, n.n.) se definește mai ales prin faptul că în cadrul ei cunoștințele sociale se află la un nivel și mai coborât iar din această cauză sînt și mai abstract schematizate decît în sociologia generală iar fenomenele literare ce se cer explicate sînt tratate la fel de abstract — formal, la fel de izolat-estetic ca și în caracterizarea literară non-sociologică (nichtsoziologischen Literaturbetrachtung)”. Și Lukacs observă Că des întîlnita coexistență a sociologismului vulgar și a formalismului estetic este departe de a fi o specialitate a deformatoarelor marxismului, întrucît „acest amestec nemijlocit — anorganic de generalizare sociologică abstractă, schematică și de contemplație estetistă, extrem subiectivistă a «perelor literare poate fi observat în deplină înflorire încă la „clasicii” acestei sociologii, la Taine, Guyau sau Nietzsche” (G. Lukacs : „Schriftsteller und Kritiker”, în „Probleme des Realismus”, pag. 279). O asfîcierea cercetare sociologică a literaturii este așa dar departe de a oferi criticii literare o ieșire din cercul îngust al subiectivismului estetist: „oscilația nestatornică între tratarea abstract-conținutistă (abstract socială sau politică) și subiectivist-formalistă a literaturii înseamnă o pseudomișcare și nu o dezvoltare fructuoasă”. Lukacs subliniază apăsător că o asemenea

concepție sociologică este departe de a oferi criticului vreun îndreptar în judecata valorii sau non-valorii estetice a fenomenelor literare : se ajunge fie la o judecare a literaturii după conținutul ei politic gol, cu o totală indiferență față de esența ei artistică, la o simplă identificare a credinței politice a scriitorului cu însemnătatea sa literară, ceea ce — după Lukacs — a împiedicat foarte serios îndeosebi dezvoltarea artistică a literaturii radical-democratice și proletar-revoluționare în epoca imperialismului, frînînd evoluția ei în profunzime sub raport ideologic și estetic, fie la un „dualism al punctelor de vedere; conținutul politic și valoarea estetică devin riguros despărțite. Apar asemenea scheme de judecată : „într-adevăr nepolitic, într-adevăr retrograd sub raport politic, dar ce măiestrie...” ; „sub raport artistic într-adevăr deficient, dar conținutul și spiritul ei fac din ea o operă de cea mai înaltă însemnătate...” — ceea ce duce, la o totală confuzie și dezorientare.

Dacă Lukacs se împotrivesc unei simple descrieri „expozitive” a succesiunii curentelor și operelor literare prin prisma condiționării lor sociologice, descriere pozitivă în care sînt eludate judecățile de valoare estetice, dacă într-o formulare evident anti-relativistă și anti-obiectivă ei afirmă că „recunoașterea necesității... apariției (diferitelor) stiluri artistice este departe de a implica ideea că aceste stiluri sînt egale în valoare și rang (gleichwertig oder gleichrangig) întrucît necesitatea poate fi necesitate și către ceva fals, diform sau rău sub raport estetic”, apare totodată clar că în concepția lukacsiană la baza judecății estetice — pozitive sau negative — se află totdeauna analiza social-istorică a poziției operei literare : „...prețuirea estetică nu trebuie izolată mecanic de analiza Istorică. Că epopeile homerice sînt într-adevăr epopei, cele ale lui Camens, Milton, Voltaire însă nu, este o problemă în același timp social-istorică și estetică. Nu există „artă” („Meisterschaft”) Independent și în afară de condiții social-istorice și personale, nefa-

vorabile unei bogate, cuprinzătoare, multilaterale și dinamice reflectări a realității obiective”. Pentru Lukacs analiza social-istorică nu se mai află într-un raport de extra-teritorialitate față de judecata estetică; pentru Lukacs „interogația estetică” (G. Picon) se „convertește” spontan într-o „interogație social-istorică”; „minusurile” estetice ale unei opere, anomaliile din structura estetică a operei, sînt „proectate” spontan pe fondul condiției social-istorice a scriitorului, antinomia între „explicația” sociologică și judecata de valoare estetică tînde să fie suprîmată. Această „recomandare” extrasă din finalul monografiei sale „Der historische Roman” („Aufbau-Verlag” Berlin 1955) referitoare la „declinul” și „criza” realismului burghez în romanul istoric de după 1848 (Flaubert-Salambô, C. F. Meyer, etc) în raport cu perioada „clasică” de glorie a romanului istoric realist (W. Scott, Manzoni, Tolstoi) — poate fi considerată ca tipică pentru poziția lui Georg Lukacs în problema esențială a raporturilor dintre judecata social-istorică și judecata „estetică”: „Cînd înseși scriitorii ca Flaubert sau Conrad Ferdinand Meyer nu mai sînt în stare — prin acțiunea unor factori adinei și necesari ai dezvoltării societății, prin acțiunea declinului ideologic al clasei lor determinat de acesta dezvoltare — să vadă problemele reale ale vieții poporului în întreaga lor amploare, cînd constrînși de sărăcia și insuficiența social-istorică a imaginii istorice pe care o posedă trebuie să elaboreze o „nouă” formă a romanului istoric — în această situație estetica marxistă este obligată nu numai să *explice* (zu erklären) social-genetic (gesellschaftlich-genetisch), o asemenea anemie și insuficiență ci este obligată să judece (zu messen) și să condamne toate acestea și pe plan estetic în lumina celor mai înalte cerințe” 4e reflectării artistice a realității istorice” (pag. 365). Iar mai jos Lukacs precizează că pe „aprecierea” necesității social-istorice se sprijină dealfel „die ganze aesthetische Beurteilung” (întreaga judecată estetică).

Este însă interesant de a menționa aici reproșul pe care îl adresa lui Lukacs unul

dintre cei mai inteligenți publiciști ai actualei generații de marxști italieni, cu prilejul apariției în italiană a traducerii unui volum de studii din Lukacs: Carlo Salinari sublinia în articolul-recenzie din „Rinascita” (1953) ca o deficiență a laturilor teoretice din studiile lui Lukacs faptul de a nu „confrunța tezele generale ale esteticii marxiste cu cele ale esteticelor celor mai evolute din filosofia burgheză, de a nu înfrunța cu noile arme problemele pe care aceste sisteme estetice le-au pus și care cer o rezolvare, o repudiare sau o situare pe un alt plan, dar nu ignorarea”. Salinari considera că nu este suficient a formula într-un mod îndeajuns de exact principiile generale ale unei estetici marxiste „întrucît toate acestea rămîn schematice și abstracte — și în fond sinonime cu o poziție defensivă — atîta timp cît nu se va intra în contact, pentru a o disolva, cu problematica gîndirii burgheze”. „A polemiza împotriva deformărilor marxismului — scria Salinari — este un lucru sacrosanct: dar nu este îngăduit a eluda problemele fundamentale puse de estetica burgheză, cum sînt cea a autonomiei artei (pe care am semnalat-o dar pe care Lukacs nu o tratează, n.a.) (rînduri scrise însă în 1953, cînd Lukacs nu începuse încă publicarea „Esteticii” sale, n.n.), a dialecticii conținutului și formei, a caracterului etern și metaistoric al anumitor sentimente pe care arta le-a exprimat în anumite personaje. a raportului în examinarea unei opere de artă dintre judecata istorico-socială și judecata „estetică” (s.n.). (Rinascita, 1953, pag. 622).

Observațiile acestea ne pot oferi o sugestie interesantă: a confrunța în problema judecării de valoare estetice 1) punctul de vedere al „autonomiei esteticului” exprimat de Benedetto Croce în sensul „tratării operelor de artă nu în raport cu istoria socială, ci fiecare ca pe o lume în sine”, întrucît opera, poetică „e o creație și nu un reflex, un monument și nu un document”; judecata estetică în concepția crociană avînd ca obiect a distinge „poesia” de „non-poesia” în lumina criteriului artei ca

„intuiție pură” și „formă pură”, condam­nând ca „non-poesia” orice operă atinsă de morbul gândirii, moralei, istoriei sau „realismului”, constituindu-se așa dar ca o judecată autonomă, liberă de orice considerații istorico-sociale, liberă de orice considerații privind „conținutul” sau „ma­teria” operei; 2) punctul de vedere „scien­tist” sau „sociologist” care tinde să consi­dere arta ca pe un simplu „document so­cial”, punct de vedere „conținutistic” care asimilează o operă de proză cu o simplă „monografie sociografică” (Lukács) mani­festând adeseori o evidentă insensibilitate și confuzie în judecata estetică și 3) punctul de vedere al unei estetici marxiste așa cum a început a fi concretizat de un Georg Lu­kács pentru care — după cum am văzut — „judecata estetică nu poate fi disocia­ta mecanic de analiza istorică”, dar care — tinzând să depășească stadiul atins de Ple­hanov în studiul esteticii marxiste, stadiu

caracterizat după Lukács prin preocupări de ordinul „materialismului istoric” în sen­sul stabilirii în primul rând a unor corelații exacte între dezvoltarea artei și dezvoltarea relațiilor sociale (arta sec. XVIII, Ibsen, literatura rusă, etc.) — înțelege să-și pună odată cu trecerea la elaborarea „Esteticeii” sale o problemă esențială de ordinul „mate­rialismului dialectic” : „e. este arta. care este criteriul după care o operă de artă este sau nu într-adevăr operă de artă, ce face ca opera de artă să devină operă de artă — probleme care mu sînt suficient elucidate nici la un teoretician atît de eminent ca Plehanov” (G. Lukács : „Problema reflec­ției estetice”. Cuvântare ținută în anul 1956 la Academia de Științe din R. P. Ungară).

Cu aceasta, „expoziția” datelor proble­mei poate fi considerată încheiată : încercarea de a efectua însăși experiența com­plexă — și decisivă — propusă mai sus, o vom face cu prilejul unui articol viitor.

TREI DEBUTURI IN POEZIE

Își u cred să fie o întâmplare că Doina Sălăjan, Ion Gheorghe, G. Tomozei') sînt printre fruntașii celei mai recente promoții poetice, dacă ne gîndim că spre deosebire de mulții dintre la fel de tinerii lor colegi de poezie au preferat și au izbutit, în ciuda feluritelor influențe livrești care le tutelează debutul, să fie ei înșiși, fără să urmărească ostentativ să se rali-eze direcției „moderniste”, căutînd cu orice preț să pară simbolisți, parnasieni, etc. la o vîrstă care e, în chip firesc, a emoției clare. Fiecare aduce cu sine darurile cu care e înzestrat, așa încît examinarea meritelor și posibilităților lor este înlesnită.

Toți practică un lirism direct, confesional și patetic, niciunul nu-și reprimă avînturile, nu-și claustrează elanurile adolescenței numai de dragul cutărei formule poetice „evolute”. Și nu greșesc, chiar dacă la lectură unii cititori mai pretențioși vor avea sentimentul unui lirism puțin întîrziat, oarecum naiv, nu îndeajuns de rafinat, nu îndeajuns de complicat și de subtil. Să nu-i certăm așadar, să nu ne arătăm iritați că poezia lor de astăzi nu e deajuns de „nouă”. În limitele impuse de patosul prin excelență direct al adolescenței, ei caută să evite tonul declamatoriu, lirismul exterior. E de neprețuit acest efort de maturizare, acest nu

). Toți în jurul vîrstei de douăzeci de ani au scos recent cîte o carte de poezii.

răspicat spus atitudinii retorice, declamatorii, proletcultiste, sentimentalismului ieftin, anecdoticului inexpresiv. Numai că lipsa de patos exterior, lipsa de sentimentalism, lipsa anecdoticului nu se valorifică automat, nu devin numaidecît, în planul estetic, însușiri. Evacuat de anacronisme, terenul nu e invadat subit de valori. Chiar E. Lovinescu, teoreticianul prin excelență al poeziei moderne, era obligat după vreo două decenii de poezie „nouă” să constate că pe ruinele convenționalismului semănătorist, a înflorit impostura amenințînd să întunece și să banalizeze valorile reale „sincronice” sensibilității contemporane: „După cum în studierea semănătorismului, am ajuns la concluzia că pe opera lui Eminescu și Coșbuc s-a creat repede o literatură parazită, nu atît prin ideologia ei cît printr-o expresie artistică stoarsă pînă la banalitate... — tot așa, trezît dintr-o reacțiune împotriva acestui convenționalism, și simbolismul academic a creat repede o limbă poetică tot atît de convențională, și un element decorativ care, cu toate atitudinile sale distinse, e tot atît de artificial ca și cel al semănătorismului” (Istoria literaturii contemporane. Evoluția poeziei lirice.)³⁾!

*

³⁾ Aceasta, după ce demonstrase foarte convingător, cu risipă de ironie și cu citații din Mallarme că Maria Cunțan („o surioară a lui Coșbuc” vezi Ilarie Chendiș I. Broșu, G. Săpunaru, Elena din Ardeal,

Socotite într-o singură perspectivă, poeziile Doinei Sălăjan compun un roman liric și autobiografic remarcabil în primul rând prin sinceritatea directă, adesea violentă, a trăirilor adolescente, filtrate printr-o sensibilitate tipic feminină, la vîrsta adevăratelor elanuri, cînd trăirile sînt încă spontane, cuceritoare prin ingenuitate, iar aspirațiile — rareori egoiste (și atunci cu un soi de candoare care le absolvă) — întoarse pătimaș în afară; nu numai spre „piscuri” dar deopotrivă spre zonele cele mai obișnuite, și cu atît mai întens umane, ale vieții. Merită o subliniere apăsată această umanitate febrilă deloc livrescă, deloc afectată, prezentă în poeziile Doinei Sălăjan, într-o vreme cînd mulți confrăți

I. M. Marinescu n-au nimic de a face cu simbolismul, cu „sincronismul” etc. și în această demonstrație a pus o vervă care astăzi pare excesivă. Dealtfel e discutabil dacă inaderența la modernism era păcatul cel mare, păcatul de neiertat al poeziei remarcabilului Q. Săpunaru... E discutabil mai ales dacă G. Săpunaru ori Maria Cunțan ori I. Borcea ar fi produs poezie în cazul că ar fi venit în contact cu Poe, Rilke, ori Valery. G. Săpunaru simbolist ar fi fost la fel de valoros cît și G. Săpunaru sămănătorist. Aș merge chiar mai departe afirmînd că G. Săpunaru sămănătorist, scrie versuri ca acestea:

*„Mi mică tot să aibă zece anișori
Și cît îi de deșteaptă...”*

și-a cucerit cel puțin meritul sincerității, deloc neglijabil, oferindu-se în zonă deschisă, fără acoperire, nemilosului control critic; două decenii mai tîrziu și-ar fi însușit maniera simbolistă și cu aceeași sensibilitate poetică (de astădată fără meritul de a fi rămas credincios inspirației sale cele mai intime) ar fi iscălit aceste versuri (semnate în realitate de N. Budurescu).

Cînd am plecat 'hlamida ce azi e zdrențuită

Mi-acoperea fința cu purpur fenician etc.
și-același G. Săpunaru — ar fi fost primit cu oarecare considerație. Criticii dezorientați n-ar mai fi știut poate ce să spună, cum să-i dovedească proaspătului poet simbolist că n-are talent etc.

ai ei, mimează preocupări vag universale, înfrățiri confecționate, lipsite de miez uman, cu cosmosul, codrul secular, istoria văzută în spirit decorativ. Există la ea mai întîi o, capacitate de sensibilizare a fenomenelor curente ale vieții, un gust al universului domestic în linia liricii noastre feminine (Magda Isanos, Otilia Cazimir, Maria Banuș) celei mai autentice. Poeta are oroare de abstract, de speculațiile devitalizate, de metafizică și întocmai ca Adela (din romanul lui Ibrăileanu), ca Otilia (din romanul lui Călinescu), se simte bine în mijlocul umanității concrete, trăiește într-o lume a relativului. După o primă poezie sonoră și neizbutită care emite chiotul cuvenit în fața vieții în genere (cerul e „larg”, dealul e „în floare”, vîntul e „nărăvaș”, chiotul e „înalt”, ochii sînt „vulturești”), confesiunile capătă numidecât o pronunțată culoare biografică, locală, bucuriile care „sparg” inima înfîrîndu-se ordinei practice a vieții, în spiritul cel mai obișnuit cu putință: o călătorie cu trenul și plăcerea unui popas; amintirea primei iubiri, odată cu deșteptarea senzațiilor adolescente; a doua iubire și necazul naîmplinirii; înția oară în marele oraș — o poezie; a venit primăvara, e bine — altă poezie; pleacă în sat, în vacanță probabil — alta ș.a.m.d. Cînd plouă exclamă: „Uite, a plouat...” Altădată cere să i se satisfacă un mărunt capriciu: „Mamă, coace-mi plăcinta cu mere...” Zbuciumul stîrnit de ideea că băiatul iubit de ea e obiectul pasiunii alteia nu capătă nicidecum o amploare metafizică, dimpotrivă se reduce la cîteva întrebări spuse cu naivă și maximă concretețe („Cum să te iau? N-ar fi o umilire?” etc.).

Pe fondul unei sensibilități nebuloase, al unor aspirații incerte, trăite prin toate simțurile, risipite în univers, această concretețe, acest gust al vieții practice, intens relativizate e de un efect foarte pregnant și stăruitor. Amestec, aș. cum am spus, în spiritul eroinelor de roman, al Otiliei

și al Adelei, al eroinelor romanului rusesc și puternică notă specifică a „eternului feminin”.

Confidențele acestea nu sînt șoptite, sub titlul secret de intimități, ci strigate în auzul tuturor și se înfățișează așa cum --- ideal — s-ar cuveni să fie poeziile unei adolescente de douăzeci de ani, în stare de mari elanuri pure, de mari dăruiri, trăind mai puțin prin conștiință și intelect, mai mult prin percepții directe, cu simțurile biciuite de euforia vieții. O poezie țesută din clarități aparente (fără obscuritatea (îndeobște ostentativă a „eternului feminin”), expresie înșelătoare a unui temperament ciudat și a unui suflet capricios, răsucit în toate chipurile, excelând în surprize așa încît e mai totdeauna dificil să distingi, dincolo de „copilăriile” firești, semnificații dintr-odată tulburătoare. Cochetînd cu naivitățile și sfiala copilăriei, se insinuiază cu perfidie incredibile cutezanțe. Cînd nu te-astepti, candoarea se-nvăluie în cețuri, risipite și acestea de ivirea stîngăciilor. Doina Sălăjan nu se știe exprima decît în versuri, într-un curent fluid de poezie care se revarsă ușor și acoperă cu polen întreaga pagină. Nu se-mpiedică în banalități, în convenții, în metafore uzate, le ia cu sine și fără să știe le face să sune frumos, proaspăt. Locurile comune ale poeziei „vitaliste” sînt de multe ori reabilite, purtate pe sus dîc o ameteitoare poftă de viață, exprimată ou avînt spontan :

*Și-a pierdut mințile tinerețea mea —
O strîg; nu vede, n-aude.
Se tîvălește ca mielul prin ierbile crude
Și toate le face cum vrea.*

*O rog uneori : Hodinește acum.
Să vorbim despre moarte sau viață..
Ea-mi ride fără sfulă în față
Și chiuie ca flăcăii în drum.*

(„Ani trecuți”)

De pretutindeni poeta e asediată de senzații care o răscolesc pînă la neliniște, pînă la durere, și ameteită de ecurile tulburătoare ale lumii, caută zonele de liniște, calm, lumină, puritate. Iubirea puri-

fică și e foarte adesea invocată ca tîrîtrj liniștitor și diafan. Iubirea adolescentă e tulburătoare, senzuală și totodată „joacă”, „miniatură a marii iubiri”. Iubirea e simultan gravă și neserioasă, parodie anticipată a viitorului. Pretutindeni, topire în vag și totuși sete de certitudini, satisfăcută prin trăirea din plin a existenței, prin senzații și percepții :

*Să cred că există floarea, o gust;
Să cred că sînt struguri, storc dulcele
must.*

*Să cred că e soare, ochii deschid
(„Certitudine”)!*

Poeziile de dragoste transformă excesul de vitalitate, într-o năzuință recreativă, proprie Doinei Sălăjan în același măsură cu exploziile de vitalitate directă, neconvertită : „Am auzit în mine un cîntec blind j Toate glodurile erau bune și calme/ Puteau porumbeii să-mi coboare în palme-

Nu odată găsım în poezia Doinei Sălăjan expresia acestei stări de împăcare cu sine, fericire, beatitudine provocată de chemarea marilor bucurii :

*„Boltiți-vă, crengi grele de cais,
Plecați-vă superba voastră frunte,
Podoabele-nfloririi scumpe mi-s,
Cîntați cu mine ramuri de cais.*

*E-aproape vara... Dulce să vă fie
Ca mierea, fructul, ca iubirea mea.
Curată fie mierea aurie
Precum iubitul inima mi-o vrea.
Cîntați cu mine ramuri de cais
Mi s-a-implinit iubirea și un vis
M-a îmbătat vîzduhul și mă cheamă
Iubirea cea mai mare, mai de seamă..
Cîntați cu mine ramuri de cais!*

Cel puțin acesta e aspectul dominant al volumului : expresie de vitalitate, împlinire de neastîmpăr și calmă gingășie, inefabil feminin, atmosferă cînd vagă și convențională, cînd domestică, locala și biografică; semne și promisiuni de ade-vărată și mare poezie, limitate încă la un orizont cam empiric, care poate fi mult depășit mâine ; pentru că Doina Sălăjan

e capabilă cum se vede să aducă un plus peste notele oarecum normale ale „literaturii feminine”. Are încă de evitat formulările conventionale, lipsite de rezonanță pe care, pe fondul unei stări de spirit vag lirice, e înclinată să le ia drept poezie:

*Pot să înfrunt fără teamă ploaie și vânt
Și pot cuceri clipe senine*

Pornirile vitaliste stîrnite din pofta prea mare de viață, din prea plinul sufletesc se exteriorizează adesea în exclamații de asemeni convenționale, cu sunet fals :

Ehei, prieteni cât puteți cuprinde ?

sau :

Hei, tinerețe, vînt năvălaș, etc.

sau :

„Trăim! Prieteni, fericirea-i asia.

sau :

„dîhai' plec în sat.”

etc:

Primele poezii publicate cîțiva ani în urmă de Ion Gheorghe în revista „Anii de ucenicie” a Școlii de literatură nu interesează, bănuiesc, pe nimeni și nici n-ar fi putut probabil să intereseze dată fiind maniera lor cam simplistă, aspectul primitiv și excesiv folcloric. Notabilă rămîne extraordinara stăruință în actualitate a acestui tînăr care, într-o vreme cînd cei mai mulți dintre prietenii săi cultivau lirica erotică ori meditația „filosofică”, era serios preocupat să pună în versuri evenimentele zilei, însemnătatea Congreselor pentru pace, felurile aniversări, amintirea Doftanei, noul aspect al satului etc. trăind aceste fenomene cu toată naturalitatea. Nu „politiza”, scria poezii, politice. Colegii săi prinseseră gustul lecturilor subtile, citeau pe simboțiști, loji Gheorghe, netulburat, citea în acest răstimp, ziua și noaptea fără să se sature, colecțiile de poezii populare ale lui Tocilescu și G. Dem. Teodorescu, se entuziasma de lectură, compunea la rîndul său basme, cu înțeles simbolic transparent, mișunînd de trimiteri la actualitate. Puțin băgat în seamă,

Ion Gheorghe a înfruntat anonimul cu tenacitate crispată și, după cum se vede, victorioasă. Așa cum îl știu dintotdeauna, ambițios, bănuitor, zburliț, iritat, nemulțumit ba de una ba de alta, revendicativ, puțin sociabil, pe cît de prudent pe ațt de naiv, ancorat în prezent și totuși capabil să renunțe la satisfacțiile trecătoare a știut să-și croiască un drum al său, a știut — refractar oricărei atitudini condescendente — să fie el însuși și să rămînă necontaminat de spiritul cam boem al generației sale, evitînd tutela diverselor lecturi „la modă”. Serios în toi ceea ce întreprinde, în puerilități chiar, este astăzi unul dintre, cei mai talentați poeți tineri, avînd de spus, avînd de povestit și de comunicat oamenilor mai mult decît destui dintre colegii săi. Lucru curios: evoluiază în vremea din urmă spre o poezie de duritate și distincții, de un aspect cam tenebros care indispuce pe unii prieteni ai săi, doritori să-l asculte spunînd mereu versuri șugubețe, simple și clare. Evoluția trebuie considerată cu atenție, căci e de presupus că fierberea aceasta obscură să scoată la suprafață un rod neașteptat, matur și temeinic. Vîna folclorică n-a fost abandonată în ultimele producții, inspirația e la fel de sănătoasă, semn că poetul nu se va rătăci printre elucubrații.

Romanul în versuri „Pîine și sare” e reprezentativ pentru o fază anterioară celei caracterizate mai sus, ceea ce nu e deloc un fel de a spune că scrierea este stîngace, depășită. Primul roman în versuri din întreaga literatură romînă ! Definiția de „roman” nu e bombastică, aceasta e și realitatea : o desfășurare de ajuns de bogată de fapte, o intrigă (oarecum sumară), un deznodămînt (grăbit), tipuri, observație psihologică și cadru social pregnant. In zadar vom căuta valoarea romanului în intensitatea fluxului epic, în gradul de încordare al ciocnirilor, în calitatea fiecărei scene în parte etc. Pe măsură ce înaintăm în lectură avem revelația unei lumi care freamătă de pasiuni, trăiește problemele de-fiecare zi ale

socialismului, urnindu-se din tiparele tradiționale ale existenței, odată cu întrezărirea zărilor unei vieți mai bune- Satul e Mămăliga, sortit să fie arena unor dramatice întimplări, de când activistul de la regiune Ihale fusese trimis acolo să conducă acțiunea de colectivizare. Ihale aplică greșit linia partidului, forțând ritmul colectivizării, silind oamenii să se înscrie de frică în gospodărie, nu așa cum fuseseră deprinși de secretarul lor de partid Anton Coman : pe calea convingerii- Ihale intră inevitabil în conflict cu Anton Coman, comunist devotat, om de principii, care nu suferă să fie încălcată linia partidului. In schimb se-nhăitează cu un carierist, Stan Cîrceag care se pricepe să-l lingusească și să-i facă totdeauna pe plac instructorului, rîvnind să-l scoată pe Manea Lefter din postul de președinte al sfatului și să-i ia locul. Ceea ce se și întimplă. Impunîndu-și samavolnic voința asupra membrilor de partid din sat, Ihale ticluiește un proces-verbal în care se consemnează că Manea Lefter este destituit din postul de președinte. Ihale propune ca președinte pe Stan Cîrceag, considering că este :

*Atașai prin mii de fire
De partid și-orînduire*

Anton Coman este și el exclus din partid. Maria, nevastă-sa e o dragoste din tinerețe a instructorului- Acesta de teamă ca femeia să nu divulge un secret compromițător (fusese legionar) o strînge de gât. Oamenii sînt nemulțumiți de excluderea din partid a lui Anton Coman și de destituirea președintelui și în semn de protest își retrag cererile de înscriere în gospodăria colectivă. Intăritat, Ihale îi silește prin metode polițiste să rămînă alături de el dar nu izbuteste, oamenii se grupează în jurul fostului secretar, bat clopotele și-l alungă din sat. Ihale pleacă în lumea largă. Avem așadar deaface cu o pledoarie în înțelesul cel mai larg în favoarea adevăratei principialității, împotriva metodelor samavolnice care calcă în picioare în chip nepermis demnitatea omului simplu.

Valoarea romanului stă mai ales în farmecul relatării cu vorbele poetului care se miră de toate cele, stă înfipt în fața satului și-l judecă după un cod știut numai de el,

*Subsemnatul desenase
Soarele pe gard la școală,
Asta, mă, în patru-șase
Nu suna a vorbă goală.*

puștiul format în spiritul lui „patru'șase”. Spiritul acesta străbate întreaga relatare făcută pe un ton cît se poate de serios, și cu o ostentație a maturității responsabile, dublată de naivitățile vîrstei, din care contrast se desprinde un umor de bună calitate (numai rareori involuntar). Citită morocănos scrierea poate să dezamăgească, trezind oarecare impresie de facilitate. Interpretată în sipirtul ei autentic, descoperim că nu-i lipsește savoarea și anume lustru poetic. Stăruitoare este impresia de comic dizolvat în lirism. Citite cu o gravitate acră, ruptă din context, aceste versuri:

*Tineri, știu că voi sînteți.
Elemente sănătoase
Dar să nu uitați băieți
Pe acei din patru' șase-*

pot să pară rizibile, și nu sînt. E aici un îndemn serios adresat tinerilor de astăzi, e urmărit cu voință un efect educativ? Nici vorbă, naratorul clipește șiret, sfătuindu-ne să nu-l suspectăm de pedanterie. Intenția e strict caricaturală, poetul persiflează ? Nici așa ; conștiința de a fi fost un luptător în „patru'șase”, de a fi apărut principii sfinte produce o precocitate orgolioasă. Cînd vreunul izbuteste să se căpătuiască prin mijloace necinstite, sub motiv că-i „atașat din patru'șase” făcînd politică numai cu intenții carieriste, naratorul devine amar și întăritat, nu-i mai arde deloc să glumească :

*Spurcăm sfinte
Oseminte
De eroi din patru'șase...*

În felul său romanul este o monografie lirică a satului contemporan, conținând o trecere în revistă a momentelor fundamentale. Tînărul său autor nu s-a speriat de o anume schematizare obligatorie a situațiilor și tipurilor esențiale, intuind foarte bine că o tratare complicată cu exces s-ar fi dovedit inutilă. Nu originalitatea caracterelor, nu adîncimea tipului interesează aici ci simpla mișcare epică, accentul patetic. Printr-un admirabil poem al „semnelor de întrebare”, autorul romanului a evitat schema plecticoasă, uzată a țăranelui care „șovăie”, izbutind să reabiliteze ideea :

*Ploaie, vînt, sfîrșitul lumii-
Se plîng unii-n drumul mare.
Către hățuri, către funii.
Către gîște ca nebunii-*

*Și de-atîta chin, par unii
Semne, semne de-ntrebare... etc.*

Poetul, avut de făcut față dificultăților genului epic care e, trebuie să recunoaștem, un gen ingrat cu toate că destule pasaje, mai ales cele strict narative ori „de trecere” au un aer facil, de cronică rimată, de proză rimată. Cele mai izbutite pasaje, frecvente și acestea, rămîn totuși parantezele lirice, cîteva 'de „o valoare excepțională- Fundalul acțiunii este pregnant și stăruitor liric- Am fi voit să cităm în întregime acest poem al succesiunii anotipurilor :

*Ce pîrdalnică ursită
Ne-a sortit pe-această lume
Dînd cu bobii ei pe sită
Să ne crească patru nume?*

*Cînd ne pleacă de la vetre
Rînd pe rînd ca pe străine
Le luăm și noi cu pietre,
Poate-așa ne punem bine
Cu aceea care vine”...*

Nu-mi pot stăpîni totuși un sentiment de uimire : un roman în versuri în această vară a anului 1957! Ne-am dezobișnuit de mult de specia aceasta, narațiunea fie

ea însoțită de izbucniri lirice, demult a încetat să ne distreze, să ne intereseze. Totuși sîntem puși în fața faptului împlinit- Ispita de o scoate strofe, pagini întregi de proză rimată ar conduce la oarecare efect, unii ar zîmbi poate de atîta proaspătă naivitate :

*Poate n-a știut ce face!
Dar dulăul nu-i dă pace, etc.*

sau :

*Manea cînd și-a dat cuvîntul
Nu mai zîci: peșcea pe limbă,
Fîindcă Lefter nu se schimbă
După cum îl bate vîntul!*

*Nu te iei cu el în bete,
Că e om nemăsurat.
Cei ce-t știu din tînerete
N-au uitat cum s-a-nsurat*

dar ispita rămîne meschină cite vreme romanul, în felul său, în specia sa, măr-turia unui talent de neobișnuită vigoare, de la care așteptăm încă alte surprize, îndreptățite atît de prima sa carte, cît și de poeziile risipite prin publicațiile noastre literare în ultima vreme

Poeziile lui Gh. Tomozei sînt puțin anacronice, puțin depășite, în legănarea lor Înceată, ușor elegiacă, ușor eminesciană, ușor eseniană, în coloritul lor incert, șters, ca al unor fotografii dintr-un străvechi album de familie, cu filele îngălbenite, roase de patina vremii. Mi-aduc aminte ce impresie curioasă îmi făcea acest adolescent, copil aproape pe băncile școlii, voios, înfipt, perspicace, deloc elegiac în gesturi, în atitudine, bine situat în solul cotidian cînd scotea la iveală niște poezii îngălbenite în gravitatea lor, de un pesimism cam romanțios, compuse pe ruinele Tîrgoviștei :

*Mă depărtez de tine-ntristîndu-mă
cu-ncetul
Cuvintele de-adio îmi sună în urechi.
De parcă le rostește, reînviind, poetul,
Sub bolțile tăcerii din țîntirismul vechi...*

“
Aerul acesta vetust e deocamdată nota sa proprie, izvorâtă însă dintr-o sinceritate de simțire care-l menține în apele teritoriale ale poeziei, într-o zonă, ferită e drept, nu acolo unde valurile sînt puternice și înverșunate iar riscurile și surprizele mai mari. Produce o senzație oarecum ciudată, desigur, această lipsă aproape totală de interes față de problematica prezentului. Personal, nu cred în viitorul poeziei de molcomă evocare a trecutului, cred că atitudinea paseistă și-a avut de acum marii săi exponenți iar astăzi e considerabil depășită. Cu toate acestea observ că poetul nu pozează, se simte printre ruinele Tîrgoviștei în elementul său. Nu caută „corespondențe” în trecut, trăiește efectiv trecutul, mișcîndu-se într-o atmosferă de melancolie care-l 'vrăjește. E ade-vărat, în fața noastră nu se află un poet cugetător, plin de sugestii profunde, acordat sensibilității contemporane. Apreciem însă delicatețea și adesea distincția lirismului său, puterea de a transfigura cadrul real prin atmosferă și muzicalitate. Fără să aspire spre modernitate tînărul poet știe să cultive sugestia, comunicînd dincolo de calitatea uneori banală a cuvîntului, fioruri de autentică poezie, ecouri venite dintr-o zonă în care amintirile și impresiile lumii din afară dormitează parcă. Armonii de vioară cu bună cutie de rezonanță, romanță șoptită de vre-un lăutar orb la urechea auditoriului care soarbe vin vechi de Cotnar'cu gîndul pierdut la evenimente consumate, a! căror ecou s-a stins de mult. Dar aceste armonii, tntocmai vechilor romanțe trec uneori dincolo de straturile superficiale ale simțirii, atingînd coarde mai profunde, capabile de vibrații durînd totuși mai mult decît clipa. Nu mai departe, să cităm din -această „Cramă mînăstirească” închinată lui N. Labiș :

„Părinte, vinu-i beat de mirodenii
Dar cum n-alungi cu brațul ori cu plînsui
Și cu monahiceștile smerenii,
Aflîta diavoli cîți se sbat într-insul ?

*In crama asta bunule părinte
Nu-i nici o cană fără buza ruptă
Că s-au tocît de-atîtea patimi sfinte
Și le-a înjrint lăuntrica lor luptă.*

Nu fără oarecare surpriză am descoperit că tînărul poet care părea să fie prea „clar” în metaforele sale, adică puțin ruginit, este capabil să ne desvăluie adîncimi de simțire, sensuri multiple situate undeva dincolo de hotarele sugestiei, aventurîndu-se să pășească pe o punte ce duce spre limanul poeziei :

*Iarăși ninge în noaptea sălbatică
Iarăși sâni-n zăpezi prind să treacă;
Te zăresc prin lumina noptatică
Și se-aplecă bătrîna pădure, se-aplecă...*

*Mă aștepți pe cărările-albastre
Și în pâr ți-a-nflorit promoroacă,
Mărturie a dragostei noastre,
Se aplecă bătrîna pădure, se-aplecă...*

*Și vom merge spre satul din vale
Noaptea-n stele de 'aur se-mbracă,
Raze mari scînteiază în cale
Și se-aplecă bătrîna pădure, se-aplecă...*

*Lăudată fii clipă-a-nîlnirii!
Rătăci-vom prin noaptea posacă,
Vom privi cum în calea iubirii
Se aplecă bătrîna pădure, se-aplecă...*

*Și-acum ninge-n noaptea sălbatică,
Flori de-argint, flori de nea mă îmbracă,
Numai tu, în lumina noptatică,
Nu-mi apari și pădurea se-aplecă,
se-aplecă...*

Tînărul poet e stăpînit încă de felurite influențe, unele fiindu-i structurale și în consonanță cu natura sa intimă, altele nu. Inspirația vine mai curînd noaptea sub bătaia razelor de lună cînd sufletul e invadat de fiorurile creației. („în nopțile primăverii cînd razele lunii năpădesc ferestrele casei j Și mi se umple sufletul de liniște și pace—”) Intr-atît e de tiranică stăpînirea geniului eminescian, încît încer-

cînd să-i formuleze însemnătatea, poetul e pur și simplu paralizat de emoție, are „trac” și abia izbutește să lege două anemice versuri :

*El ne-a-nvățat ce-i visul și speranța
El ne-a-nvățat ce-i dragostea și moartea..*

față de care un examinator grăbit ar putea scoate o concluzie absolut falsă. Dar, dacă am convenit să nu facem dificultăți inutile și să nu formulăm exigențe arbitrare, nu urmează de aici că trebuie să renunțăm în genere la exigențe de teamă să nu depășim cumva teritoriul specific, cerînd să se schimbe ceea ce nu-i de schimbat. Ne păstrăm așadar în limitele unor realități întru totul specifice, observînd, de pildă că înclinațiile paseiste se transformă într-o manieră istoricizantă de un convenționalism supărător. Trecutul încetează de a mai fi o realitate vie generatoare de poezie, devenind element decorativ, oridecîteori umbrele strămoșilor sînt inutil invocate, cum e invocată de pildă, umbra lui Ștefăniță-Vodă numai pentru că există o incertă bănuială că vinul sorbit astăzi cu venerație ar fi fost produs încă sub domnia răposatului :

Acesta-i de la Ștefăniță-Vodă etc.

după cum, sînt pe rînd invocate, fără necesitate evidentă și alte nume glorioase, artificul putînd fi verificat prin însăși calitatea lirică a citațiilor :

Trăește încă Ștefan neclintitul.

sau :

II văd pe Neculce Hatman Cronicarul.

Am spus că Gh. Tomozei n-are vocația poeziei conceptuale ori de meditație lirică. Rău nu e că-i lipsește această vocație, rău e că poetul își face o falsă idee despre sine, încercînd pe furiș să ne strecoare cîte-un aforism de valoarea acestuia :

Și-n suferinți iubirea se clădește.

sau (liniștea).

*Mult mai plină totuși e de farmec
După ce furtuna o auzi.*

Vehemența, imprecizia, tonul profetic, amenințător nu-l prind de fel, după cum se vede, producînd niște sunete imposibile:

*Te blestem război pustiuitor!
Decît umbra ta e mai presus
Glasul nostru, glas clocotitor:
Gheara ta de flăcări o acuz!*

Nu-i vom pretinde, firește, să urmărească metafora rară, împerecherea neașteptată de cuvinte cu sunet scăpărător, talentul său valonficîndu-se pînă în prezent, după cum am arătat, pe alte căi; nu înseamnă să-i tolerăm expresia ștearsă, tocită, vlaguită de resurse sugestive. „Toamnă dalbă”, „zâmbet dalb”, „surîs dalb”, „gleznele dalbe” nu mai impresionează nici pe admiratorii lui Alecsandri, iar la un poet de astăzi sînt cu desăvârșire intolerabile (în aceeași categorie intră : „parfum suav”, „eîmpul înflorit”, „vorbe neuitate”, „lacrimi grele”, „oraș iubit” etc).

înțelegem că Gh. Tomozei este un poet dăruit cu patos romantic, nu scuzăm însă abuzul de surprinderi, mirări, exclamații etc.

O, și decît dalba diademă...

sau :

O. ce frumoase și senine clipe...

sau :

O. și ce iubeau aît de mult..

Ne-am face vinovați de pedanterie spunînd că toate acestea „nu corespund sensibilității moderne”. Sînt numai naivități de care poetul însuși — cu siguranță — se miră astăzi foarte tare.

Dar spontaneitatea nestăvilită și prospețimea inspirației adolescente, virtuți cărora am încercat -să le aduc un elogiu în cuprinsul acestor pagini, opunîndu-l inspirației silite, reci ori livrești nu înseamnă, totuși, mai mult decît recunoașterea unui

potențial de ipoezie ce urmează abia a fi sublimat și condus către adevărata valorificare. -Elogiul inspirației spontane conține în perspectivă mai multe riscuri; foarte primejdioasă este încântarea pasivă în fața inspirației, ideea ca fiecare să spună simplu ce are de spus, meritul venind de la sine. Exigența aceasta este elementară iar cel care o formulează se întâmplă foarte adesea să nu știe niciodată pragul poeziei minore. Nu acesta e cazul tinerilor noștri poeți. Dar a spune bine și frumos ceea ce alții au spus foarte bine și foarte frumos e onorabil, desigur, nu e însă deajuns, e chiar puțin umilitor pentru cel ce țintește zonele de sus. Un mare poet spunea odată cu deplină dreptate că domeniile poeziei sînt și domeniile orgoliului. Venerația față

de maeștri nu trebuie să înconvoaie orgoliul adevăratului poet; acesta, după ce se va edifica asupra meritelor, va căuta totdeauna punctele vulnerabile ale vechilor maeștri și ale vechilor capodopere, și va răzbi tocmai în direcția punctelor vulnerabile și a zonelor de umanitate încă neexplorate. E un nenoroc și un motiv de descurajare pentru un poet să se mască într-o lume deacum exprimată, secătuită de geniul vreunui precursor. Poeții noștri tineri sînt feriți de-un asemenea nenoroc și de-un asemenea motiv de tristețe. Poate că direcțiile pur artistice, programele estetice au fost deacum încercate, perfecțiunea a fost deacum atinsă, dar de spus, sînt încă multe de spus.

„ANNA” ȘI STILUL ACADEMIC

Prin tendința de idealizare a vieții și efortul continuu de a modela viziunea epică în sensul acestei idealizări, cărora li se adaugă atenta supraveghere și în cele din urmă acuratețea pedantă a stilului — acel ornament rece și transparent care înfrumusețează proza sa, — ciclul romanelor lui Duiliu Zamfirescu denotă academismul concepției sale literare. Scriitorul era un naționalist — seria Comăneștenilor avea ca finalitate, după exaltarea virtuților strămoșești reînviată la 1877, aportul lui Alexandru, ultimul vlăstar, la răscola Transilvaniei — și în același timp un estete, la care grija pentru formă mergea pînă la golirea de substanță; concepția literară nefiind deloc în contradicție cu alcătuirea psihică însăși a artistului, reflectată de asemeni și în afectarea socială a omului. Ceea ce nu exclude adeseori, de-a lungul operei, înfrîngerea structurii psihice și a ideologiei, prin talentul care își crează orizonturi proprii. Dar aici nu ne interesează atît depășirea academismului zamfirescian, cît dimpotrivă, afirmarea sa într-un mod deosebit de semnificativ. Avînd o certă bază structurală, acest academism s-a văzut întărit și prin înfrîngerea lui Titu Maiorescu, a cărui autoritate spirituală se devăluie în corespondența celor doi scriitori și amici. Dintre contemporani, criticul „Convorbirilor” a influențat mai cu seamă pe Eminescu și Duiliu Zamfirescu. Asupra poetului, Maiorescu și-a exercitat înfrîngerea sa academizantă spre a înfrîna delirul vizionar al tînărului romantic (excluderea strofei cosmic-ontice din

„Luceafărul” e revelatoare), îndreptînd atenția genialului stihuitor spre „mînuirea perfectă a limbii”, spre „deplina stăpînire a formei clare”, „melancolia impersonală” și „înalta abstracțiune”, încît poezia lui să devină „steaua albă, cu surîsu! ei blînd”, ce stă „senină deasupra haosului”. Desigur, estetica lui Maiorescu nu era altceva decît manifestarea setei de odihnă prin contemplarea ideii, a lui Schopenhauer, adică amara „liniște supranaturală” „obținută prin anularea, în ordine^, frumosului, a voînței și deci a durerii lumii”. Și dacă, publicînd „Luceafărul”, Maiorescu își permitea să excludă o strofă considerată ca un produs al desfrîului imaginativ, aceeași frînă academică îl determina pe Duiliu Zamfirescu să scoată din textul romanului „În război”, ordinul de zi ce i se părea criticului de un realism neartistic.

Înceind seria Comăneștenilor, „Anna” este, din punct de vedere stilistic, și fructul suprem al influenței maioresciene asupra lui Duiliu Zamfirescu; fără ca acest roman monden să poată mulțumi în fond gustul criticului, care socotind arta „idee emoțională în forma frumosului”, punea accentul pe idee și cerea literaturii mai multă substanță, mai mult adevăr al vieții, decît cuprindea frivola viziune socială de la capătul ciclului epic ce culminase în crearea figurii lui Tănase Scatiu.

„Ideea” romanului „Anna” nu este prin urmare maioresciană, ci tipică pentru Duiliu Zamfirescu, finul observator al sufletului feminin, al nuanțelor lui erotice,

analistul simțămintelor epurate. Dar aluziile filosofice care impregnează această proză, ca și stilul ei academic, sînt de coloratură maioreesciană. Căci pesimismul lui Schopenhauer, — scepticismul înalt, platonizant (și Duiliu Zamfirescu mergea la Piaton prin „Lumea ca voință și reprezentare”, așa cum mărturisește într-o scrisoare trimisă din Roma, în martie 1898), pe care îl profesa Maiorescu (criticul era totuși numai sceptic, nu pesimist, — în prefața la traducerea „Aforismelor” el respinge net ideea caracterului pozitiv al durerii), pătrunseser adînc, datorită propagandei maioresciene, în conștiința intelectualității romînești de la sfîrșitul veacului trecut. Iar Eminescu, al cărui vizionarism liric inițial, desprins din nebuloasa heliadescă, ținea de spiritul romanticilor primi, al lui Novalis, al lui Jean Paul, dar mai ales al lui Schelling, suferise și ei, tot sub direcțiunea magistrului de la „Convorbiri”, puternicul șoc pesimist. Astfel că ideile întunecate ce se filtrează prin proza de acum a lui Duiliu Zamfirescu trebuie considerate ca provenind din același izvor. Ascendentul intelectual al lui Maiorescu face ca peste societatea zugrăvită în „Anna” să plutească o atmosferă schopenhaueriană; stilul academic al romanului dovedindu-se în perfectă concordanță cu preceptul stilistic maioreescian, ce năzuind spre clasicism (concepțiunea artei ca stare a purei contemplații, prin anihilarea voinței, poate fi înțeleasă și în sensul lui Goethe, ca obiectivitate apolliniană, idealul ei expresiv realizîndu-se în formele clasice) — nu ajunge a fi din păcate decît academism.

Departate de amploarea și complexitatea viziunii romanului social, „Anna” — operă concepută într-o zonă rarefiată a imaginației — răsfrînge însă chipul palid al societății înalte romînești de la finele secolului trecut; chip idealizat aici, întocmai ca în tabloul boierimii idilice din „Viața la țară”, ori în imaginea eroismului educat din „In război”. Și deși nu s-ar putea spune că, față de lipsa de consistență epică a eroului masculin, căpitanul Comăneșteanu, figurile feminine — Anna, Porția, Berta, Urania și Elena Milescu — au mai multă

vitalitate artistică, totuși aceste figuri palide încearcă să adune într-o singură făptură ideală, ca tot atîtea trăsături armonizate după un delicat canon, într-o unitate și mai palidă și mai generală, fiindta feminității însăși, în conturul ei de parfum. Contur al unei plămăziri umane fantomatice așa dar, în alcătuirea căreia noblețea sufletească, renunțarea și patriotismul se unesc cu slăbiciunea, dezordinea simțurilor și adulterul. Atunci cînd viața vie, adevărată, brutală, aruncă, prin incendiul pasiunii, sufletele în luptă unul cu altul, în romanul lui Duiliu Zamfirescu femeile rivale, tînjind după același bărbat, care de fapt nu aparține niciuneia, domolesc flăcările luptei fără ca totuși să astîmpere focul, fie prin conveniența socială, care le supune formelor blînde, fie — ceea ce e mai grav — prin chiar înclinarea lor intimă: în momentul cînd conflictul ar trebui să devină acut, Berta îmbrățișează pe Anna, Anna îmbrățișează pe Elena: astfel împletirea e desăvîrșită, fantoma ideală triumfă. Viziunea satisface academismul, căci acest tip ideal de femeie se identifică cu „statuia albă cu surîsul ei blînd”, ce stă „senină deasupra haosului”, a lui Maiorescu, — obiect al schopenhauerienei contemplații.

Aici pesimismul crește firese, ca o floare cultivată cu grijă, dar și puternic dezvoltată în aerul de seră al lumii sfîrșitului de veac. Cuprins de o neliniște fără nume, trîndăvia lipsită de voluptate amenință să înnece sufletele în apa, ei turbure: „Plictiseala și stenahoria erau adevărații dușmani ai societății aceștia”. Activitatea, fericirea, nu sînt acum decît aparențe înșelătoare, care ascund adîncă inerție a ființei și poartă pecetea unei crude și dureroase ironii: «Nu numai nu putea pleca, dar încă trebuia să pară același, să facă vizite, să fie fericit, fiindcă era „copilul răsfațat al soartei”». Și, însoțit ca de un leit-motiv, de aura ironică ce ghilemele o consfințesc, „copilul răsfațat al soartei” ajunge simbolul filosofiei lui ceea ce nu se poate, al „fugarei năzuințe” către „tipul ideal, erou, poet și stăpîn, acel generos produs al forței creatoare, nestatornic prin legea firii sale”. In

constatarea tolstoiană a colonelesei, care se adresează lui Alexandru, transpare disarmonia sterilă a acestor oameni păliți de flăcările crepusculului : „lumea cum se cade nu-i fericită, iar lumea fericită nu-i cum se cade”. „—D-ta ești fericit, dar și foarte cum nu se cade”. Bine înțeles, fericirea și nefericirea își pierd orice altă semnificație decât cele legate de eros și apar doar ca reflexe ale goanei după dragoste. Pentru Anna, minciuna erotică ia forma unui rău social, această revărsare a veninului intim infestând mediul întreg, această ipostaziere a suferinței proprii, fiind dovada unui atroce subiectivism : „în orbirea ei, rana personală o durea ca o plagă socială”. Iată de ce, nefericirea e aerul pe care-l respiră zilnic aceste ființe bîntuite de oarba lor pornire ; ele trăiesc în durere ca-n elementul lor : „Glasul Annei, rostind acele cuvinte, era atît de straniu, corpul întreg i se mișca de un fior așa de perceptibil, încît Berta o strînse în brațe, dorind parcă s-o apere de nefericire, care, pentru toată lumea, plutește în aer. Berta ridică ochii, cu încetul, către Anna. I se luminase chipul”. Ideea, explicit schopenhaueriană, a durerii universale, cu acelaș prilej al dragostei rănite : „Cum sta ghemuită în frigul din trăsura, i se păru că este o biată ființă mititică, fără putere. O nevoie de a se lipi de cineva îi alerga prin oase. Șerpuia, prin nervii femeii părăsite, durerea universală a existenței, acel răbdător vinovat, care răspunde de toate greșelile și pasiunile noastre”. Idee filtrată în conștiința femeii, care ea însăși „filozofează”, și otrăvind simțurile pînă la manifestarea dorului de extincțiune, de distrugere, propriu oarbei deslănțuirii a voinței : „Dar femeia, doritoare de necunoscut, lupta să iasă din pîcla noțiunilor elementare de „bine” și de „rău”, și căuta explicări filozoficești unei stări a sufletului ce o neliniștea. Un gust bizar de moarte, o poftă de distrugere, o făceau să tremure”. Îndeobște însă, durerea se păstrează aici în limitele convenienței, ale bontonului social, gustul pentru suferință desfătîndu-se în amaruri fine și diluate, precum arată acest dialog, în care viziunea academică a scriitorului se

trădează atunci cînd face ca însăși nefericirea să apară ideală :

„— ...Gînd cineva iubește, viața toată se luminează. Ceea ce e greu, e tocmai de a putea iubi.

— Și de îndată ce începi a iubi cu adevărat, încolțește în suflet îndoiala și nefericirea.

Ea se uită la dînsul, îndoioșată :

— Nu zice așa vorbă !...

— Nefericirea ideală : sau ești gelos, sau simți că alții sînt geloși. Sau suferi tu. sau suferă ceilalți. Și chiar cînd nu ești gelos, și nu suferi, e un colț ascuns al sufletului, în care parcă s-ar adăposti scînteia divină a conștiinței : acolo suferim cu toții. Ce să-ți fac !...”

Dacă în imaginea lui Alexandru se răsfrînge, pentru Anna, tipul ideal al amantului, dacă în această lume, pîndită de plictiseală și stenahorie, nefericirea ia și ea o formă ideală, prin generalitatea și permanența ei, — ideea generalului care absoarbe realitatea și îi atenuiază formele devine, în viziunea lui Duiliu Zamfirescu, un fel de conforriism ideal, care constituie, în „Anna”, componenta principală a academismului său. Exemplul cel mai frapant de stil academic îl oferă analiza stării sufletești a Annei, întreprinsă la modul idealizării psihice. Privind portretul amantului ei, femeia transpune de îndată imaginea bărbatului într-o lume ideală; gelozia î* pare o necesitate ideală, care nu devine suferință decât în degradarea expresiei ei fizice. Iar pentru a depăși concepția animalică a iubirii, Anna recurge la acelaș prototip armonic al erosului, la acelaș tip ideal, obiect al contemplației; ideea platoniciană, împrumutată din estetica lui Schopenhauer, ce năzuia la domolirea, la anularea durerii universale prin contemplație, idee aplicată aici lumii erosului, lumii voinței și deci în contradicere cu filosofia pesimistului german, este tipic maioreșciană, ținînd de scepticismul său academic, de viziunea „statuei albe” ce stă „senină deasupra haosului” : „Se întoarse, și ochii îi căzură pe un portret. Se uită la el de departe, apoi făcu un pas către masă : era portretul căpitanu-

Iui. Anna păru că se gîndește la ceva. Privea lung, dincolo de carton. îl vedea într-o lume ideală, corectat, după fantezia ei, de toate năzuințele către alte femei, și oarecum întărit în singura năzuință către ea. Ii veni un moment să zîmbească. O nemărginită libertate sufletească îngăduia făurirea a tot felul de hipoteze : cum ar fi fost oare căpitanul, dacă n-ar fi alergat după prea multe femei ? Cine știe ? ! ...Ti răsări deodată în minte ascensorul cu care se lăsase, acum în urmă, într-o salină : groaza și farmecul prăpastiei, bolta imensă în care plutea, fantasmagoria luminilor. Sufletele noastre sînt insondabile. Berta era prăpastia ; era aproape o necesitate ideală, care nu devenea suferință decît în expresia ei fizică. În adevăr, cînd i se înfiripau în minte, brațele gîtului, sînul Bertei, dînsa, Anna, își pierdea liniștea. Va să zică gelozia era, în esența ei, animalitate. Dar Amorul ?... Anna se gîndea cu tresărire fermecătoare la iubirea ei. Nu era animalitate. Era ceva unic, profund și personal ; o vibrație armonică a individualității, care ajunge cîteodată să stea de sine, fără legătură cu lumea din afară și deci cu omul iubit".

Nimic n-ar putea să arunce o mai puternică lumină asupra sterilității artistice a acestei academizante analize, decît alăturarea unor fragmente în care biruie realul, poezia răscolitoare a vieții. Iată splendida notare indirectă, în organic, în vital, a geloziei (femeia privește copilul amantului ei) : „Anna se simți pătrunsă de un fior cald, de o dorință neînfrîntă de a săruta carnea albă a brațelor copilului. Ceva străin și dulce îi încolți în inimă, simțămîntul că era al ei. Într-o clipă i se desfășură în minte o viață nouă, nemărginită, de fericire, în care ar fi trăit strîngînd la piept candida înfiripare a acestei vieți de copil blond. Un vâl de ceață i se sui în ochi, pe cînd pieptul i se umplea de gîlgiitul lacrimilor". Sau simplitatea și discreția poetică, tonalitatea caldă și vie cu care scriitorul zugrăvește starea sufletească luminos nostalgică a eroului său : „La zîmbetui acela, tîrziu, Comăneșteanu înțelese că

și el își aducea amintea de dînsa, de surîsul ei, de fugara umbră a trecutului, ce se depărta tot mai mult în uitare. Zîmbetu! ei părea a veni, în amintirea lui, din farmecul ce-l simt copiii precoci pentru femeile frumoase". Deasupra ambelor fragmente plutește parcă o briză primăvărată, suflul vieții pătrunde proza și cuvintele capătă o nouă frăgezime.

La Duiliu Zamfirescu de altfel, tendința academizantă nu se manifestă în mod absolut și jocul dintre conformismul ideal, de nuanță maioresciană, și spontaneitatea artistică, e mereu viu. În stil, treptele academismului pot duce prin urmare atît la zona pur formală, sterilă, cît și la cea creatoare, a adevăratei poezii. Uneori tonul e afectat academic și imaginea se încrustează prețios, ornamental, în proza glacială : „Berta se făcuse albă ca hîrtia. Mînia și indignarea îi încordaseră mușchii obrazului, ca la o mască de teatru antic". Sau, pe parcursul unei perioade, după notarea simplă și naturală a senzației de apropiere corporală, termenul de comparație abstract și convențional risipește, prin artificialitatea sa, tot farmecul : „Urania se apropiase atît de mult de tînăr, încît acesta mirosea parfumul părului ei, care aducea a mîrgăritărel, cu o adiere de personalitate omenească vie, ce pare cîteodată înfăptuirea cea mai deplină a poeziei". Alteori, în schimb, tonul e de o finețe care pare că dă marmorei luciul vieții : „Ochii ei păreau înnecați în visuri. Umbrele genelor lungeau imaginea expresivă a personalității îndurerate. Mîna îi tremura". Deși născută din înclinarea spre artificiozitate, imaginea începe brusc să strălucească, lăsînd să se străvadă focul lăuntric : „Se uită la dînsa nedumerit, p. cînd Berta închidea ochii, fericită, căutînd parcă să prindă acolo, ca într-o raclă de aur, frumusețea trecătoare a momentului". Acelaș amestec de academism, de ornamentație căutată și de autentică vibrație poetică, dă imaginii o stranie viață : „Cîte o roată de fum, din valea Prahovei, se ridica pînă în pînza depărtării, ca o încrustare de marmură într-o stîncă de sare". Pentru ca, eliberată de

orice academism, imaginea să devină magnifică : „în ochii Annei străluci o rază vicleană și trecătoare ca un fulger de secetă”.

Dintr-o rece și calmă dispoziție sufletească, proprie academismului, dar despuțiată totuși de tendința spre artificii formale, spre idealizare, și lăsată să se exprime doar pe sine, se naște și această frumoasă viziune peisagistică :

„Era la Sinaia, un după prînz de zi de iarnă.

Vremea era domoală. Ninsese de curînd, așa că toate drumurile, toate pîrțiile și toate cărările păreau acoperite ca de un strat de puf. Brazilii, uriași, deabia țineau pe ramuri greutatea zăpezii, pe dedesubt verzi ca fundul apelor, pe deasupra albi ca spuma lor, cu trunchiul pe o lăture tencuit de chiciură, peste care se lipeau fulgii căzuți atunci, iar pe latura cealaltă serijiiiți de frig”.

În aceeași transparență răcoroasă a simțirii, proza dezvoltă, ca o floare plăpîndă svîcnind în lumină, un poem : „în marginea cea mai de sus a -muntelui crește un molift : sub el, prăpastie ; deasupra, neant. Ce pasăre se va urca pînă la dînsul să-i mîngîie ramurile ? Din ce nor vor bea rădăcinile lui ? Cu toate astea, el ține de inima pietrei și năzuiește către lumină : palid și singur, tremură în vînt”.

Remarcabil e apoi faptul că, în „Anna”, de cîte ori infringe academismul, de cîte ori renunță la idealizare, scriitorul dă dovadă de o putere de observație extraordinară de modernă, pe linia tocmai a poeziei realului, a amănuntului revelator, a senzației care iradiază. Iată sensualitatea olfac-

tivă, cu rafinatele ei reverbrații: „...îi înconjură mijlocul cu brațele și se lipi cu obrazul de pieptul lui, de șnururi și alămuri, de postavul tunicii, al căror miros, de vreme rece de afară, se amesteca, ră-tăcit; cu parfumul ființei lui vii”. Sentimentul îmbătrînirii, înveșnicit în imagine ca-n gestul plăzmuit în marmoră : „Elena își desfăcea părul, încet, domol, cu acel simțămînt bizar, de înjosire și desnădejde, ce-l dau semnele aparente ale bătrîneții”. Starea de voluptate tristă: „...lăsîndu-și mîna în ale lui, cu osteneala plină de voluptate a femeii ce a suferit și se simte înțeleasă și compătimită”. Ori portrete de femei, în intuiții subtile, în imagini dense, magistrale; coloneleasa : „Strînsă la mijloc ca o viespe, cu pieptul acoperit de flori, avea grația necuviincioasă a femeilor răs-fățate” ; prințesa Smaranda : „...grasă și rotundă ca un sturz, cu părul roșcovart, cu gîtul fără cute, strîns într-o coloană de peruzele, ce aduceau cu ochii ei ; mîncea bine, gustînd din lucrurile bune cu un fel de conștiință depravată a plăcerii”.

Aceste scăpărări moderne și această distanțare ușor ironică sînt fața creatoare a atitudinii glaciale, neutrale, a scriitorului academizant. Ele fac să sporească și mai mult regretul pentru tot ceea ce în opera lui Duiliu Zamfirescu s-a pierdut prin năzuința lui spre un clasicism fantomatic, de plăzmuiri desindividualizate, făpturi al căror profil s-a disolvat în idealul lor propriu, după un canon spectral. Ca produs al spiritului academic, în manifestarea sa stilistică cea mai izbitoare, romanul „Anna” rămîne totuși deosebit de important pentru desprinderea semnificațiilor unui anumit moment al culturii noastre

CRONICA PLASTICĂ

PETRU COMARNESCU

OBSERVAȚII ASUPRA COMPOZIȚIILOR LUI C. BABA ȘI AL. CIUCURENCU

Este vădit că artele plastice se găsesc la noi într-o adevărată înflorire și ultimii ani au adus o seamă de realizări — în compoziție, portret, pictură de gen, ca și în peisaj și natură moartă — care încheagă un capitol în istoria artei românești. În condițiile specifice țării noastre, aflată pe drumul construirii socialismului, compoziția cu oameni în acțiune are o însemnătate deosebită, deoarece ea poate oglindi în modul cel mai semnificativ prefacerile sociale și pe omul nou, proiectând noile conținuturi de viață. Dealtfel, și în trecut compoziția a fost piatra de încercare a marilor artiști, de la pictorii frescelor feudale și de la Giotto la Da Vinci, Michelangelo, Tizian sau la (Rembrandt, Velasquez, Goya, Delacroix, Oaumiier, Repin.

În compoziția cu teme actuale sau în compoziția istorică și apoi în portret omul poate fi înfățișat în modul cel mai expresiv și cu tâlcul propriu lui și epocii în care trăiește. Dar totodată compoziția este și cel mai dificil gen al picturii, deoarece implică o complexitate de mijloace, de la stăpânirea anatomiei la pătrunderea psiho logică și de la redarea (figurilor individuale la redarea legăturilor dintre ele, iar acestea se fac într-un peisaj sau într-un interior, care de asemenea trebuie să-și aibă relațiile specifice cu personajele. A reda expresia chipurilor și figurilor, atitudinile lor caracteristice și totodată acțiunea sau mișcarea lor, în lumina și coloritul lor propriu, folosind cât mai măiestrit mijloa-

cele strict picturale, înseamnă efortul suprem pentru un pictor și verificarea finală a posibilităților și cunoștințelor sale artistice.

Numeroase au fost în anii aceștia de după eliberare compozițiile cu teme din actualitate sau compozițiile istorice, dar adesea intențiile artiștilor s-au dovedit sub nivelul posibilităților tehnice și a fost nevoie de o stăruitoare activitate și de (împlinirea mijloacelor artistice pînă să se ajungă la opere reprezentative, care să exprime cu măiestrie și în stil personal conținuturile respective. Treptat, în compoziția socială și-au încercat puterile, și uneori cu rezultate interesante, o seamă de artiști. În frunte cu Corneiiu Baba și Alexandru Ciucurencu. Și cum la aceștia găsim și o împlinire a mijloacelor artistice, și modalități de expresie cu totul personale, în cadrul metodei realismului socialist, ne vom opri asupra compozițiilor din ultimii ani în care și-au dat măsura. Cum lucrările acestor doi pictori pe care le vom analiza reprezintă, de fapt, modalități de expresie cu totul diferite, cu atât mai interesantă poate fi cercetarea creației lor și pentru cunoașterea activității lor, și pentru dezvoltarea în viitor a artei noastre. Desigur, lucrările la care ne vom opri nu constituie singurele căi majore de oglindire compozițională a evenimentelor sociale, dar ele merită a fi considerate printre cele mai izbutite și mai semnificative, deoarece rezolvă dificile probleme de construcție picturală și deschid

drumul unor cerințe și mai complexe pentru arta viitorului.

Ar fi interesant de cercetat strădaniile creatoare ale numeroșilor artiști, din diferite generații și cu formație deosebită, care au dat la iveală în anii puterii populare 'Compoziții cu teme actuale sau compoziții istorice. Lupta unora cu stângăciile inițiale și cu schematismul, cu naturalismul și academismul, în care au căzut, ifără să vrea; reușitele altora, trecând sau netrecând prin aceste primejdii constituie fenomene cu totul instructive pentru dezvoltarea în viitor a compoziției. Unele lucrări au însemnat pentru artiștii respectivi și pentru arta noastră adevărate împliniri, pe când altele au rămas fenomene izolate, care nu și-au găsit continuitatea în activitatea artistului respectiv. Avem reușite accidentale și reușite în dezvoltare; găsim inegalități trecătoare și altele ce se mențin, în pofida strădaniilor. Oar așa inegală și cu lipsuri, fie în privința construcției, fie în privința coloritului, producția anilor aceștia a fost totuși bogată și chiar unele nereușite au constituit imbold întru depășire. Ca să se ajungă la compozițiile mai însemnate a fost nevoie de multe strădanii, mai ales că arta dintre cele două războaie mondiale, din pricinile știute, neglijase în mare măsură compoziția socială și temele combative. Treptat însă pictori ca Baba și Ciucuremou, ale căror compoziții le vom cerceta aici ca și Gavril Miklossy (*Grivița 1933*), Ștefan Szony (*Tipografie ilegală*), Ștefan Constantinescu (*Eliberarea*), Eugen Gîscă (*Horia și căpitanii săi*), Gh. Labin (*Ion Vodă cel cumplit*), Camilian iDametrescu (*Bălcescu*), M. H. Maxy (*Turnătorie la Hunedoara; Bogăția apelor noastre*), Octav Angheluță (*Repararea cuptoarelor la Reșița și aspecte de la Hunedoara*), Gh. Șaru (*Spre abataj*), Dan Hatmanu (*Într-o cooperativă*), Eugen Crăciun (scene de muncă în ateliere și în gospodărie) și-au pus interesante probleme compoziționale și în parte le-au rezolvat. Alături de ei, numeroase compoziții au lucrat Fr. Ferch, A. Anastasiu, Fr. Bomches, Șt. Barabas, Titina Călugăru, Tiberiu Krausz, Gh. Glauber, Mimi Șaraga-

Maxy și alții, iar la ultimele expoziții inter-regionale și la expoziția 1907, pictori încă tineri sau de tot tineri ca Pavel Codiță, Eugen Popa, Ion Bițan, V. Alinășan, C. Crăciun, I. Piliuță, I. Gherasim, Ion Nicodim, • Sabin Bălașa, M. Cilievici, Lazăr Iacob, Gh. Freiberg, Virgil David, I. Sălișteanu au dovedit un deosebit interes pentru arta compoziției, unii vădind certe aptitudini pentru compoziția plină de <viață, de colorit și decorativitate și mulți purându-și grele probleme de expresivitate cu adevărat caracteristică.

Și acum să ne oprim la compozițiile lui Corneliu .Baba și Alexandru Ciucurencu. care pînă în prezent reprezintă cele mai personale și mai adâncite compoziții create în anii din urmă. Prin compoziția *Odihnă pe cîmp* — episod din răscoalele de la 1907 — piciorul Corneliu Baba a'atins nu numai o stăpînire a mijloacelor sale artistice, dar a izbutit să exprime cu aceste mijloace un puternic sentiment de înțelegere și solidarizare cu lumea pe care o reprezintă cele trei personaje înfățișate în tablou. Într-o viziune aparent statică, familia de țărani ce se odihnește în plin cîmp noaptea, după lupta și încercările de peste zi, sugerează privitorului o întreagă situație, un conflict adine și care este în curs de desfășurare. Tatăl și pruncul au căzut într-un somn adine, sleiți de încercările prin care au trecut, pe cînd mama, țărancă încă tînără, dar înăsprită de necazuri și lipsuri ca și »tul ei, veghează. Femeia nu poate dormi, ci șade trează, cu mîinile strînse în poală, cu chipul frămîntat de ghidul la cele ce s-au petrecut în satul lor și la cele ce vor urma. Întristată și îngrijorată, dar nu disperată, căci este deprinsă cu grelele lovituri ale traiului nedrept de care avuseră parte ea și ai săi, și exprimînd totodată o tărie sufletească ce ne asigură că va înfrunța mai departe urgia, țăranca trăiește lăuntric toată revolta și drama și de aceea emoționează mai adînc pe privitor decît dacă ar fi fost înfățișată într-o atitudine ostentativă.

încordarea dramatică a scenei este înfăptuită atît prin atitudinea femeii — care

este centrul psihologic al compoziției — cît și prin contrastul cu somnul nevinovat al copilului și cu somnul de om trudit și hărțuit al bărbatului care, tolănit pe boarfele ce au putut fi salvate, apare în planul al doilea, alcătuiind parcă un zid de apărare al ființelor din primul plan, femeia și copilul.

Compozițional, lucrarea are remarcabile virtuți constructive și picturale. Cele trei personaje formează un întreg prin felul cum sînt strînse laolaltă și dacă pe fondul întunecat se desprinde mai ales chipul țărăncii cu broboadă albă, nici celelalte două chipuri nu sînt lăsate fără o expresie puternic individualizată. Orînduirea sau gruparea personajelor este astfel făcută încît contrastele de expresie și atitudine constituie variațiuni ce împlinesc o situație unitară și definesc un moment caracteristic. Figurii sînt viguros construite, cu diferențierile necesare și atît țăranul cu chipul mai osos, femeia cu fața înăsprită și ochi pătrunzători și pruncul dolofan au o soliditate plastică, datorită modului în care pictorul a știut să modeleze formele, mai ales chipurile și mîinile, din umbre și lumini. Între contur și suprafețele interne este o contînuită nuițate, realizată cu ajutorul colorilor diferit luminate, iar trecerea de la zonele mai luminate la altele mai umbrite este întreprinsă cu multă iscusință. Lucrul se observă nu numai la chipurile modelate prin valorație, dar și la vestmintele personajelor, care, fapt interesant, nu sînt obișnuitele costume ale celor de la țară. Pictorul folosește puține culori : albul (broboada femeii și a pruncului, cămașa bărbatului), un brun roșcat (bluza femeii, boarfele pe care este așezat bărbatul), un liliachiu (hăinuța copilului, cită se vede din pătura cu care este acoperit), un verde întunecat (pătura copilului) și un ocru pentru carnație, felurit luminat. Fondul, fusta femeii și pantalonii bărbatului, care este cu picioarele goale, bat în negru. Plasticitatea formelor și picturalitatea ansamblului sînt realizate prin îmbinarea acestor culori, prim efectul de lumină și umbră ce îl sugerează culorile, adică prin tonuri.

Corneiiu Baba folosește îmbinarea și contrastele dintre culori, adică tonul și nu clarobscurul și în sensul acesta lucrarea sa vădește folosirea învățămintelor acelor maeștri clasici, care în frunte cu Giorgione, Tizian și Velasquez au tratat formele ca mase picturale, ca volume cromatice, mereliiefindii-le sculptural, ca Michelangelo și nici topindu-le într-o atmosferă clarobscură, asemeni lui Da Vinci și Rembrandt. Mergînd pe una din căile majore ale artei clasice și însușindu-și marile-i învățăminte, Corneiiu Baba a tratat cu sentiment propriu și înțelegere specifică o temă semnificativă din trecutul poporului nostru, lupta și suferințele răsculaților de la 1907, care au purces să-și cucerească drepturile nesocotite de împilatorii dor. Compoziția sa exprimă starea unei întregi lumi împilată și umilită.

Să cercetăm mai în adine însușirile, limitele și eventual lipsurile acestei emoționante și măiestrite compoziții. Dramatismul ei provine mai ales din expresia țărăncii, în care se centrează trăirea evenimentelor, precum și datorită contrastului menționat între atitudinea ei de veghe și somnul celorlalți. Nici somnul țăranului nu este al unui om liniștit. Dimpotrivă, pe chipul său viguros se vădesc amărăciunea și truda, iar poziția corpului nu este a unui om cu somn tihnit. Cu brațul drept, omul ține boarfele pe care doarme, parcă pentru a nu le pierde (căci atîta a putut salva), iar genunchii ridicați sugerează strângerea ființei lui, sub imperiul grijei și al neliniștii, și constituie totodată un sprijin pentru femeia de lîngă dînsul.

Legătura dintre formele ființelor aduse în compoziție este deosebit de îndemînată. Femeia, care șade de veghe, își arefigura înscrisă într-un triunghi, pe care îl reliefează chipurile copilului din planul întîi, și al soțului, din planul al doilea. Liniile formelor își răspund armonios în perspectiva destul de strînsă, pe fondul de besnă, iar personajele primesc lumina din față desigur de la vreun foc îndepărtat, căci dacă ar fi o noapte luminoasă atunci și fondul ar fi altfel. Nu avem aici o lumină generală, ci o lumină particulară, care

venind din afară proiectează în față figurile și vestmintele, în porțiuni mai mult sau mai puțin luminate. Desigur, pictorul și-a luat libertatea de a accentua chipurile și unele porțiuni ale figurilor, precum și vestmintele într-o lumină mai tare deoM rea a nopții tocmai pentru a le reliefa expresiile și situația. Spațiul se simte foarte puțin, datorită fondului întunecat și doar formele umane sugerează spațialitatea, fără a fi cufundate în atmosferă, ci dimpotrivă fiind oarecum reliefate nrin efectele luminoase și umbrite ale coloritului, adică prin ton.

Dacă figurile și mai ales chipurile celor trei personaje au soliditatea și consistența realistă, aceasta se datorește modelării prin culoare, valorației stăpînită de pictor. Ansamblul figurilor este la limita dintre plastic pictural (adică formele sînt determinate precis, contururile sînt închise și definite, si au oarecare relief sculptural). Figurile sînt luminoase pe un fond întunecat, au soliditate și își păstrează structura și individualitatea fizică și morală. Acestea sînt procedee plastice. Dar totodată piciorul nefolosind conturările liniare, pe care apoi să le umple cu diferite tonuri, ci obținînd volumele ca mase picturale, prin gradații de lumină difuză, prin tonuri, prin pastă de diferite densități, el nu rămîne la sculpturalitate (sau plasticitate), ci ajunge la picturalitate. Această picturalitate a lui Corneiu Baba însă se află la limitele ce o apropie de plasticitate iar desenul, deși nu manifest este presupus la baza compoziției. Culoarele la el au o funcție luminoasă, unele sugerînd lumina, altele umbrele și besna. Totodată, ele au și o funcție constructivă. Fără a putea spune că forma plastică este în totul subordonată aici compoziției cromatice, aceasta din urmă predomină pînă la urmă și dovedește îndrumarea pictorului către picturalitate (termen care în pictură își are opusul în sculpturalitate sau plasticitate — Michelangelo fiind sculptural în picturile și desenele sale, Da Vinci sau Tizian picturali, la picturalul Rembrandt problema complicîndu-se prin folosirea luminii sau clarobscurului ca element constitutiv).

Dramatismul compoziției este realizat prin situația personajelor în noaptea aceea petrecută pe cîmp și veghea femeii, chiar în noaptea menită pentru odihnă și somn — exprimă trăirea evenimentelor. Dacă artistul i-ar fi înfățișat în plină zi, efectul ar fi fost mai puțin dramatic și mai puțin concentrat. Astfel, personajele cîștigă, exprimînd mai profund drama la care participă. Nu sîntem aici în fața unei acțiuni (manifeste și compoziția nu are mișcare, dar faptul că femeia trăiește lăuntric drama, ică gîndește —asupra celor petrecute și celor ce vor urma, conferă lucrării —viața necesară. De aceea, aici atitudinea și gîndirea țărâncii înseamnă acțiune, chiar dacă aparent totul este static.

Dacă situația evocată are un dramatism plin de adevăr, iar chipurile aparțin tipologiei țărânești respective (în mai mare măsură, chipul femeii decît al bărbatului)) — și tocmai acestea sînt meritele de căpetenie ale compoziției lui Corneiu Baba, iscusit constructor pictural — în <schimb>, nu putem spune că și culoarea locală și atmosfera caracteristică ①ațelor noastre sînt la fel de manifeste. Desprinzînd personajele din atmosferă, care fiind noapte este ca și inexistentă, și concentrîndu-le pentru a le învedera situația și trăirea în acele clipe de grea cumpănă, pictorul a fost nevoit să le arate identitatea prin fizionomie și atitudini, iar în aceasta a izbutit în bună măsură. Putea să sugereze mediul social căruia aparțin și prin vestminte, dar, cum am și menționat, personajele nu poartă obișnuitele costume țărânești. Căutînd culori mai variate și o gamă mai prețioasă, de pictor modern, pictorul a folosit o îmbrăcăminte mai curînd orășenească, pe icare o și au (și o și aveau) țărâni din anumite regiuni ale țării. Dar lipsind și peisajul caracteristic, și portul obișnuit, compoziția nu are culoarea locală, foizuin-du-se exclusiv pe dementele fizionomice și pe atitudinile personajelor. Chiar dacă unele elemente din portul răsculaților sînt de la noi (broboadele femeii și a copilului și modul lor de înfășurare), în totul și portul, și atmosfera (cită există); nu îți dau simțămîntul că te afli în fața unor

țărani de la noi. Numai după ce le adîncești fizionomia și psihologia înțelegi cine sînt, de unde sînt și ce stări trăiesc.

Oacă pictorul renunța la una din cele două reducții: peisajul (care nu apare fiind noapte) și portul, de bună seamă că lucrarea ar fi fost și mai expresivă, căci detaliile colorii locale sînt nespuse de grăitoare în pictură. Căutînd însă prețiozități tonale, armonii noi, pictorul s-a depărtat de acelea specifice mediului nostru și care la Grigorescu sau Luchian le întîmpini la tot pasul.

Și Luchian a căutat să iasă dintr-o anumită banalizare etnografică, dar el a păstrat tonurile caracteristice lumii de la țară, potențîndu-le și variîndu-le — ca de pildă în compoziția *La împărțitul porumbului*, unde albul cămășilor, negrul căciulilor, cafeniul postavului, din care țărani își făceau mimtenele și sumanele, sînt păstrate și combinate cu verdele luminos (ce apare ca broboadă la o țărăncă); și mai ales cu roșul înflorat al bluzelor, precum și cu galbenul și ocrul, puternic luminate, ce predomină. Dramatismul pictural (figuri luminoase pe fond luminat) al lucrării lui Luchian este deosebit de puternic, deși pictorul a folosit tonalități luminoase, calde, deschise, și astfel culoarea locală este aprofundată și variată, căpătînd străluciri din smalțul ceramicii populare. Dimpotrivă, în compoziția *Odihnă pe cîmp* soluția tonală nu este cea specifică lumii ogîndite de pictorul Corneliu Baba.

Este singura, dar esențială obiecție ce o aducem lucrării *Odihnă pe cîmp*, în care culminează darurile lui Corneliu Baba de pătrunzător protretist și de iscusit compozitor al formelor umane în situațiile concrete și relevante ale vieții. Picturalitatea la care a ajuns cu ajutorul clasicilor de pe linia Tizian-Velasquez, la care a adăugat unele prețiozități de pictor modern se cuvenea a fi mai legată de coloritul specific de Țara noastră. Astfel, lucrarea sa ar fi fost și mai reprezentativă.

Ilustrațiile la „Mitrea Cocor”, cu desenul lor expresiv și viguros, în care liniile au virtuți plastice, iar umbrele și luminile

vestesc picturalitatea, indicau largile preocupări compoziționale, pe care le potențează compoziția *Odihnă pe cîmp*. Portretele din ultima vreme (acela, al maestrului Mihail Sadoveanu, al Luciei Sturdza-iBulandra și al lui George Enescu), arătau măiestrită construcție tonală a acestui pătrunzător al psihologiei umane, care este Corneliu Baba. Față de compoziția din 1943 *Întoarcerea de la sapă* (un grup de patru țărani cu sapele în -mîna, prinși în mersul spire casă), tipologia (și atunci destul de caracteristică), s-a adîncit, iar cromatismul relevant al formelor și stărilor sufletești a cîștigat mult în măiestrie. *Odihnă pe cîmp* constituie o împlinire a mijloacelor compoziționale ale artistului, în pofida lipsei aceluia colorit local, de care poate va ține seama în viitoarele lucrări.

O altă compoziție, vîdînd căi diferite de expresie în cadrul realismului socialist, și care de asemenea arată împlinirea artistului care a creat-o este *Epilogul răscoalei* de Alexandru Ciucurencu. Dacă Baba a ajuns la marea compoziție mai ales datorită însușirilor sale de portretist, Ciucurencu și în *Epilogul răscoalei*, și în compoziția *Ana Ipătescu* a folosit din plin însușirile sale de colorist, dovedite în peisajele și naturile moarte, pentru a construi din acele efecte de lumină și umbră ce le dau culorile, adică din tonuri, figurile omeștești, mișcarea lor și întreaga atmosferă a tabloului. Dacă în compoziția *Ana Ipătescu* (1948) Ciucurencu se păstrase la un anumit realism decorativ, modelînd stărui-tor figurile, văzute totuși în perspectivă, și cu expresiile și atitudinile caracteristice, în compoziția inspirată de evenimentele de la 1907, *Epilogul răscoalei*, lucrată anul acesta, el a ajuns la o adîncire a mijloacelor compoziționale și la crearea unei atmosfere generale deosebit de emoționantă.

„Lucrare de mari proporții, *Epilogul răscoalei* înfățișează un grup de răsculați, duși cu mîinile legate la execuție de către ostașii, ce se simt solidari cu condamnații, făcînd parte din aceeași lume impilată și oropsită. Grupul de răsculați este proiectat într-o cutremurătoare și învîluitoare

lumină albăstrie. Este o atmosferă de furtună, prim care pictorul simbolizează totodată furtuna stîrnită de puternicul conflict social și nădejdea răsculaților că dreptatea cauzei pentru care merg la moarte va triumfa în viitor. Pe chipurile de-o zguduitoare expresivitate, chipuri de oameni îmbătrîniți în chinuri și revoltă, mijese mai departe răzvrătirea, dîrzenia, speranța și, împreună cu formele umane construite pictural din albastru și alb, din tușe diferite luminate, coloritul învăluitoare al atmosferei potențează mișcarea personajelor și sugerează starea lor sufletească.

Dinamismul expresionist al lucrării își are rădăcinile într-un adînc realism, care sugerează puternic conflictul social. Deși fiecare țaran din compoziție își are identitatea sa, expresia chipurilor și mișcarea fiind puternic sugerate (fără a se stărui însă în modelajul amănunțit al fețelor și trupurilor), ceea ce precumpănește aici este situația generală a grupului acesta reprezentativ, destinul lui cumplit, în acele clipe ale sălbatecei represiuni. Eroii compoziției sînt condamnați, sînt duși, la moarte, sînt apăsați de un cumplit destin, dar nu sînt învinși. Și dacă tragicul are un sens, apoi tocmai acesta îl are, arătîndu-se prăbușirea vremelnică a unei cauze drepte, doborîrea nemaritată a unor nobile energii ale popoului, care a luptat pentru dreptate.

Cu mijloacele picturii monumental-decorative și al unui clarobscur ce iradiază din întreaga atmosferă, Alexandru Ciucurencu a izbutit să ne dea cea mai tragică imagine din pictura noastră, de la autoportretul lui Ștefan Luchian intitulat „Un zugrav”. Ceea ce căutase Octav Băncilă și redase cu mijloace mai puțin artistice, Ciucurencu proiectează cu o cutremurătoare semnificație. Privită de la distanța cuvenită și lumina prielnică, lucrarea *Epilogul răscoalei* sugerează totodată ce s-ar putea realiza la noi în materie de pictură monumental-decorativă.

Dacă Baba modelează mai concret personajele, cu ajutorul valorației sau tonului, și determină formele la confluența dintre pictura și plastic, simțindu-se osatura de

desenator a viziunii sale, iar pe de altă parte redă situația concretă, conținutul atît prin individualizarea și interiorizarea personajelor cît și prin relațiile psihologice dintre ele, Ciucurencu modulează întreaga atmosferă a compoziției — oameni, pămînt, cer, aer — printr-o mișcare sau un ritm învăluitoare al tuturor planurilor de culoare, în care lumina și umbra capătă și un sens dramatic, o funcție morală, pe lîngă cea strict fizică sau obiectivă. În compozițiile lui Ciucurencu, ca și în peisajele și naturile moarte, simți cum realitatea obiectivă este mereu pătrunsă de un lirism propriu artistului, lirism, care, în cazul imaginii înfățișînd pe răsculații de la 1907, se ridică pînă la tragism.

Astfel, Ciucurencu potențează mai viu și mai răscolitor situația eroilor săi, îndreptîndu-se spre compoziția monumental-decorativă, în care sentimentul ansamblului și expresia ideii fundamentale sînt proiectate cu forță și semnificație, stăruindu-se mai puțin asupra componentelor viziunii artistice. Prin fizionomie, prin portul oamenilor și prin peisaj, este mai învederat la Ciucurencu mediul specific, atmosfera locală. Motivul aici este eroica suferință a răsculaților condamnați la moarte, momentul tragic al execuției Hor nedrepte, care însă nu va fi uitată. În acest motiv simți participarea artistului, adînea lui dragoste față de răsculați și revolta lui împotriva destinului lor.

Pictorul păstrează perspectiva, proporțiile, expresia și mișcarea realistă, dar le reduce la esențial și le potențează într-o atmosferă fizică și sufletească, ce face totul să vibreze, emoționîndu-ne și făcîndu-ne să ne gîndim mai adînc asupra lîcului imaginii proiectate de pictor. Tonul sau culoarea, ca și lumina generală au la el o funcție constructivă, dar și una adînc sugestivă.

În *Epilogul răscoalei* avem o viziune artistică profund răscolitoare, în care sentimentul pictorului este deplin contopit cu motivul ales sau evocat, iar masele de culoare, diferite luminate, și accentuînd tragismul conținutului, construiesc întreaga viziune. Conținutul, trecut în motivul ales

este trăit și evocat de artist mai curînd decît descris în amănunțime, dar prin aceasta nefiind mai puțin concret și veridic.

În deși liniile nu lipsesc în compoziția lui Ciucurencu, subliniind uneori contururile și suprafețele interioare ale figurilor, aceste linii discontinue și deschise sînt ale unui colorist, care se slujește de ele fie pentru a sugera mai puternic suprafețele de culoare, sintetizate de lumini și umbre, fie pentru a modula întreaga atmosferă, în care se contopesc și totuși trebuie să se diferențieze diferitele personaje și peisajul înconjurător. La Ciucurencu osatura imaginii nu mai este desenul, manifest sau subînțeles, ci tonul, adică culoarea cu efectele ei de lumină și umbră, care aici trece chiar la o tonalitate generală de-un cutremurător albastru, țesînd un clarobscur general, care învăluie și dinamizează totul.

Compoziția lui Corneliu Baba și cea a lui Alexandru Ciucurencu constituie două modalități de expresie, două stiluri diferite, unul îndreptat spre situațiile concret psihologice, descrise mai curînd obiectiv, deși nici aici nu lipsesc interiorizarea personajelor și participarea artistului la evenimentul oglindit, celălalt îndreptîndu-se spre viziunea monumentală-decorativă, în care sentimentul artistului, inspirat de motivul ales, precumpănește asupra datelor obiective și asupra amănunțelilor.

Ne-am oprit asupra acestor două importante compoziții, cea a lui Baba și cea a lui Ciucurencu, pentru că, fără a fi singurele compoziții care reprezintă un adevărat succes al străduințelor din ultimii ani ale artiștilor noștri, ele constituie culminante realizări artistice, înseamnă împliniri în neobosita activitate a respectivilor pictori și totodată deschid interesante probleme pentru viitor, una pentru compoziția de șevalet, alta mai curînd pentru pictura monumentală-decorativă-

Dacă Baba are nevoie la viitoarele safe împliniri (trăim într-o epocă în care înșiși termeni de „împlinire”, „perfectie”, „desăvîrșire”, „complet” nu mai sînt priviți

static și absolut, ci ca dinamice trepte de depășire) de un colorit mai legat de specificitatea naturii și luminii de la noi, la rîndul său Ciucurencu ar avea de cîștigat dacă ar modela mai constructiv chipurile și figurile și dacă ar ține seama mai mult de diferențierile fizice ale materiei (nu numai coloristice), tocmai pentru ca individualitatea personajelor și caracteristicile obiectelor să fie și mai relevante, în ansamblul pictural atît de expresiv. În unele portrete și în unele naturi moarte ale sale, Ciucurencu a obținut asemenea reușite și în privința elementelor componente, nu numai în armonia ansamblului. În marile compoziții îi famine, printre alte eventuale probleme, și aceea de a stabili noi relații între finisare și sugestie, între expresia cuprinsă și cea deschisă. Este o veche problemă un istoria artelor aceea a terminării și neterminării figurilor în atmosfera sau spațiul respectiv, a expresiei determinate și a celei sugerate. Mișcarea oamenilor și a atmosferei nu mai îngăduie conturul perfect deliniat, perspectivele rigide sau închise ori atitudinile nelegate de ansamblul viziunii picturale. Dar așa cum a dovedit Rembrandt și mai tîrziu Goya și Daumier, chiar într-un ansamblu dinamic, în care totul vibrează, expresiile omenești și însușirile obiectelor pot căpăta adîncimea și definirea concretă, care lasă impresia de finit sau terminat în economia unei viziuni, oricît de dinamice. Pentru Corneliu Baba, țelul împlinirii viitoare este contrar, prîvind tocmai dinamizarea elementelor componente dintr-o compoziție, iar unele studii și lucrări anterioare arată că pe artist îl frămîntă problema mișcării umane, raporturile mai dinamice între personaje, atît de viguros construite de dînsul.

Rezolvările compoziționale, cu deosebita lor merite și cu unele probleme pe care le lasă deschise, aici analizate, acelea ale lui Baba și Ciucurencu, ating unele dintre cele mai acute probleme ale compoziției, genul acesta atît de însemnat și necesar vremii noastre. Toți marii pictori de la Giotto la Repin și Rouault s-au realizat în compoziția cu oamenii în diferite atitudini sau

acțiuni și mai ales umanismul vremii noastre, în pline prefaceri revoluționare, are nevoie de compoziții care să oglindescă aceste prefaceri. Și cum epoca noastră nu mai este aceea a contemplației religioase sau filosofice, cu atât mai necesară este, pe lângă individualizarea omului, redarea mișcării oamenilor și mașinilor ca și a întregii atmosfere. Spațiul vremii noastre este un spațiu activ, un spațiu al muncii eliberate de exploatare, al creației libere și conștiente, făuritoare de bunuri materiale și spirituale în folosul poporului.

Pe de altă parte, pictorii contemporani sînt moștenitorii unor importante descoperiri tehnice și artistice, care le înlesnesc o mai bogată și mai variată expresivitate picturală, cu ajutorul perspectivei, al modelării concrete, al luminii și al folosirii mai complexe a culorii, iar stilurile și modalitățile compoziționale pot varia la infinit, între cele trei modalități principale de construire: picturalitatea, plasticitatea și decorativitatea, care uneori se îmbină în activitatea aceluiași pictor sau chiar în aceeași operă. Nespuse sînt căile prin care artistul se poate apropia de om și de natură și mai toate curentele din istoria artelor au pornit de la căutarea diferitelor modalități de exprimare a relațiilor dintre realitatea obiectivă și cea a artistului, iar, în cadrul celor observate în lumea externă, au căutat să adîncească relațiile dintre personaje, dintre personaje și natură, dintre static și dinamic, dintre structură și mișcare, dintre lumină și culoare etc. Conținuturile noi au cerut forme noi, deși nu totdeauna s-a răspuns la noile conținuturi cu forme noi, ci s-au reluat și adaptat și forme mai vechi, dar valabile în mare măs-

sură, cum s-a procedat și invers, dîndu-se forme noi unor conținuturi învechite.

Vremea în care trăim, marile prefaceri din țara noastră cer compoziții cît mai vii și mai sugestive, în care nu este vorba numai de portretizarea omului nou, ci de înfățișarea lui în complexe procese ale construirii socialismului, de portretizarea iui în acțiune, în lupta cu diferitele piedici și dificultăți și chiar în lupta cu sine însuși. Combativitatea este necesară, de asemenea, și în compoziția istorică, unde într-o formă sau alta, trebuie arătate forțele în conflict.

Posibilitățile artei sînt desigur limitate, dar mereu s-au petrecut cuceriri din partea artiștilor pentru a cuprinde mai mult din realitate, fie prin descriere directă, fie prin sugerare și evocare, și așa cum treptat mișcarea și-a făcut loc în compoziție, înlocuind hieratismul, așa cum natura și vibrațiile atmosferei au îmbogățit viziunile artistice, înlocuind fondurile negre și inexpressive sau interioarele fără viață, iar omul a fost portretizat în acțiune, la fel în viitor se va putea obține mult mai mult decît pînă acum.

Pentru a se ajunge la salturi calitative este necesar ca în prealabil artiștii cei mai înzestrați și mai neobosiți în căutările lor să-și împlinească modalitățile de exprimare. Iar aceasta, au făcut-o într-o impunătoare măsură Baba și Ciucurencu în materie de compoziție, precum și alții cînd au tratat teme mai complexe din istorie sau din viața actuală.

Ne-am oprit — repetăm — la lucrurile aici analizate tocmai pentru că ele pun unele dintre cele mai gingașe și mai dificile probleme necesare dezvoltării artei noastre.

CRONICA CINEMATOGRAFICĂ

D. I. SUCHIANU

ÎN JURUL ECRANIZĂRII LUI SHAKESPEARE

Pe vremea filmului mut doi renumiți artiști: Emil Jannings și Henny Porten, primul în rolul lui Shylok, celălalt în rolul Porției, jucau „Neguțătorul din Veneția”. A fost, pentru vremea aceea, un film foarte bine făcut. Dar nu era de loc Shakespeare. Și cum ar putea fi Shakespeare ceva din care lipsesc cuvintele? Iar aceste cuvinte trebuie să fie în totdeauna și neapărat englezești. Desigur, piesele lui Shakespeare se joacă în toate limbile. Piese sale de teatru. Dar un film Shakespeare e altceva. El trebuie să scoată din piesa originală accente shakespearice, adică să aleagă și să adune laolaltă sunete și imagini care să trezească în noi ceea ce așa îndrăzni să numesc sentimentul Shakespeare. Și cuvintele trebuie nu numai să fie englezești, dar și să sune englezește. Nu au nici chiar dreptul de a fi pronunțate americanește. Era supărător accentul iankee al Normei Shearer (Julietta) în filmul lui Cukor (Metro Goldwin); sau accentul Oxford al lui Leslie Howard (Romeo). Acest regretat actor nu vorbea englezește, oi — cum să zic? — mult mai englezește decât englezii. Acest tânăr, originar din Viena, înainte de a pleca în Anglia, avea 18 ani și nu știa englezește deloc. Cu o rapiditate vrednică de marele său talent el parvinea să apară tuturor snobilor din lume ca cel mai elegant cuvântător al limbii engleze. În realitate el vorbea, mai exact: exagera dialectul universităților de la Oxford, idiom fanșos care agasează pe orice adevărat britanic.

Romeo nu poate fi jucat în „Oxford”. Sună încă mai supărător decât accentul S.U.A. al lui John Barrymore (în Mercutio) sau al lui Mickey Rooney (Puck) din „Visul unei nopți de vară” (regisorul filmului era chiar marele Reinhardt). În filmul lui Cukor, singuri Basil Rathbone (în Thibald); și Flora Robson (în rolul doichii, aceeași ca și în filmul lui Castellani) spuneau versurile și proza lui Shakespeare exact în felul în care acestea trebuie să fie spuse.

Desigur un film-specrtacal (se numește astfel acela unde subiectul este reprezentat pe scenă a unei anumite piese) poate fi jucat în orice limbă. Este doar fotografia-document a unei performanțe de dramaturgie. Dar un film propriu zis, care ar avea drept subiect realitatea zugrăvită de Shakespeare, trebuie să redea toată realitatea Shakespeare, adică nu numai ideile, dar și toate sonoritățile. Iată „Richard al III-lea, realizat” de Lawrence Olivier. Deși acest artist nu urmărește să facă cinematograf, ci doar să învețe minte pe toți actorii lumii cum se joacă Shakespeare, totuși fără să vrea, face și cinematograf, dacă n-ar fi decât pentru că nu joacă piesa lui Shakespeare ci doar „extrage” din ea momente pe care le face să „sune Shakespeare”. Dacă acest mare virtuos ar vorbi cu accentul lui Frederic March sau Clark Gable, vraja s-ar rupe. Iată de ce este o contradicție să se pună în film o piesă de Shakespeare vorbită în cuvinte care să nu fie și care să nu sune englezește.

înseamnă oare că numai cei ce știu bine această limbă pot gusta asemenea filme de artă? Că pentru restul muritorilor această înaltă plăcere este interzisă? Nicidecum. Se pot aci introduce -subtitluri scrise, ca la orice alt film. Desigur aci, ca în orice alt film, literele pe ecran strică. Dar nu atât încît să taie iremediabil încântarea spectacolului. Apoi, într-un film tras din Shakespeare, subiectul, acțiunea, sînt deja cunoscute. Piese ca „Hamlet”, „Romeo și Julieta”, „Regele Lear”, „Visul unei nopți de vară” etc. — sînt de atîta vreme populare încît spectatorul de rînd le cunoaște ca pe o legendă. Acum recent am auzit pe mulți din cei care fuseseră la „Richard al III-lea” al lui Lawrence Oliver sau la „Romeo și Julieta” al lui Castellani că s-au căsnit a se feri să citească subtitlurile. Și oamenii aceștia nu știau englezește de loc. E drept că ceea ce îi determinase să procedeze astfel nu fusese vre-o foarte estetică nevoie de a păstra în toată curățenia ei sonoritatea shakespeariană — deși într-o oarecare măsură a fost desigur și asta. Dar principalul motiv, estetic și el, era oroarea de traduceri românești. Vom reveni asupra chestiunii. Acum aș vrea să semnaliez un fapt divers, un document omenesc, un lucru lîntîmpilat sub ochii mei. Mă dusesem acum vre-o doi ani să mai văd odată „Hamlet”. Era vară și sala se afla în plină Fliorească. Cinematograful era populat cu grupe compacte de țigani de ambe sexe. Nu puține erau mamele care, între două omoruri, dădeau sîn, urmărind totuși pasionat desfășurarea dramei. La un moment dat se defectează aparatul sonor. Nu se mai aud nici zgomote nici cuvinte. Cum însă filmul avea subtitluri, acțiunea se înțelegea perfect. De aceea majoritatea spectatorilor așteptau imperturbabil repararea panii și își vedeau de film. Dar se mai aflau acolo și alții, care erau de o altă părere. Și iată, deodată, că încep în sală urlete și vociferări și proteste, și șuerături. După stilul lor pasionat, coroborat de imaginea vizuală a siluetelor și mișcărilor, se putea ști că protestatarii erau țigani. Sim-

țul lor artistic, sensibilitatea lor muzicală născuse în ei nevoia de a auzi acel zgomot permanent de limbaj articulat englez. Nu înțelegeau o silabă dintr-însul. Dar le trebuia acest sunet constant, cu particularitățile lui auditive, resimțite ca un indispensabil element al întregului artistic ce se desfășura înaintea lor. Ei nu știau nici ce este englez, nici ce este Shakespeare. Dar pricepuseră numai decît potrivirea estetică dintre sunet și imagine, armonia perfectă dintre fonetica engleză și acțiunile, simțămintele, purtările din poveste.

Repetăm: aceasta nu dispensează de traduceri. Cu condiția însă să fie bune. Condiție mult mai severă decît în alte filme, al căror obiect principal nu e, ca aci, fondat pe poezie și vrajă de cuvinte. Obligațiile pentru „textierul” român, francez, german etc, sînt aci mai multe, iar cîteva din ele altele decît în filmele obișnuite.

Traducătorul cinematografic are în mod normal datoria să extragă din dialoguri tot ce este indispensabil înțelegerii evenimentelor... Va lua cît mai puțin posibil. Just oîț trebuie pentru ca acțiunea să nu devină incomprehensibilă. Se întîmplă ca uneori cutare frază decisivă să fie și impresionantă esteticiește, să aibă cum s-ar zice valoare literară proprie. Se întîmplă. Dar e o simplă coincidență. Traducătorul nu urmărește asta. Caută doar scurtime și valoare explicativă.

La filmele shakespeariene problema e nițel diferită. În principiu nici n-ar fi nevoie de subtitluri, „Intriga”, desfășurarea evenimentelor e arhicunoscută. Dealtfel e de cele mai multe ori și foarte simplă. Poate fi explicată, înainte de spectacol, în cîteva fraze. Aci criteriul de selecție al textelor traduse nu este lămurirea. Este frumusețea. Preocuparea de scurtime poate chiar fi un cusur. Iată un exemplu. În prima lor scenă din balcon, are loc între Romeo și Julieta un schimb celebru de replici care reflectă admirabil acea nevoie de marivodaj proprie îndrăgostiților, acea instinctivă preocupare de literatură pe care o au amanții. Conversația lor se vrea tot

timpul poetică, spirituală, plină de variații afective și de acrobații verbale.

Julietta : I have forgot why I did call thee back

Romeo : Let me stand here till thou remember it.

Julietta : I shall forget, to have thee still stand there.

Romeo : And I'll still stay, to have thee still forget.

(Julietta : Am uitat de ce te-am chemai înapoi. / Romeo: Lasă-mă să stau aci pînă ce-ți aduci aminte. / Julietta : Iar eu am să uit, ca să te fac să stai încă. / Romeo : Și eu am să stau încă pentru a te face mai departe să uiți.)

Deși unii critici (Ernest Hello, de exemplu) numesc acest stil „prețiozitate” și chiar „galimatias”, majoritatea comentatorilor, (cu Georg Brandes în frunte) sînt de cu totul altă părere. Francezul Pierre Messiaen găsește aceste pasaje: „infiniit de poetice și naturale”. De aceea ele — deși nu ajută cu nimic la explicarea faptelor, a „intrigii” — trebuie totuși date în întregime. Gospodarii care au făcut toaleta romînească a filmului au socotii că e de ajuns a traduce: „Am uitat de ce te-am chemai” și „Am să stau pînă ți-oi aduce aminte”. Această reducere la 50% este greșită. Spirituala cvadruplă variație pe aceeași temă, așa cum a pus-o Shakespeare în gura celor doi amanți, pe lîngă frumusețea ei literară, e și foarte oglinditoare a caracterelor, a psihologiei de îndrăgostiți. E drept că (măcar atît!) traducerea a fost bună. Adică simplă Fără pretenție de înfrumusețare, de poetizare cum se întîmpla, vai, în cea mai mare parte a textelor traduse. Această manie de a ne lua la întrecere cu Shakespeare duce uneori pînă la falsificare. De pildă în acel splendid pasaj unde părintele Lorenzo, înțeleptul și totuși îndrăznețul călugăr îi spune lui Romeo cum concepe el cuminte viață și dragoste:

These violent delights have violent ends
And in their triumph die; like fire and powder.
Which, as they kiss, consume.

Therefore love moderately; long love doth so;

Too swift arrives as tardy as too slow

Iată traducerea simplă și literală :

„Aceste violente plăceri — violente sfîrșituri au, și, triumfînd mor : asemeni focului și pulberii care, cînd se sărută, se consumă. Așa dar iubește cu moderație; dragostea cea lungă așa face. Prea iutele sosește tot atît de tîrziu ca și prea încetul”.

Traducerea de pe ecran n-a fost așa. Cuvîntul „consumă” nu figurează. I s-a părut translatorului că nu-i destul de poetic, că e un neologism comercial. E drept că n-avem în limbă nici-un termen neaoș pentru această noțiune. Zicem : „s-a mîncat”, „s-a isprăvit”, „s-a întrebuintat tot”, „s-a cheltuit”, „s-a dus”. Dar toată frumusețea gîndirii din pasajul citat stă tocmai în această idee de consumare. Ea este pivotul stilistic al frazei. E drept că s-ar putea la rigoare spune în romîneste : „care, cînd se sărută, se irosesc”. Totuși „se irosesc” nu este „se consumă”. A irosi înseamnă „gaspiiller”, „to waste”, „to lavish”; este unul din sensurile verbului a risipi. Și nu merge aici. Ideea de risipire este inadmisibilă aci. Trebuie spus, pur și simplu, cum a vrut Shakespeare : „Se consumă”. Numai așa va fi corect; numai așa va fi poetic. Poeticul izvorăște nu din nouitatea cuvintelor, ci din nouitatea împerecherii lor. Acuplarea noțiunilor de sărut și consumație, unde consumație nu mai înseamnă, ca de obicei voluptate îndeplinită, „jouissance”, posesiune, ci piere, distrugere, această împerechere de idei este nu numai foarte nouă, dar este și producătoare a unei a treia idei, nouă și ea, ideea de triumf nenorocit, de distrugere prin reușită. În tot cazul a se irosi nu merge, căci e exagerarea lui a se risipi, iar acesta mîna spre asociații noționale străine și false.

Am insistat asupra acestei probleme în aparență mărunță și fără raport prea strîns cu cinematografia tocmai pentru că nu-i mărunță de loc și pentru că constituie o problemă capitală în cinematografie,

unde
tem, ^{Te d}

prea adeseori neîndeplinite. Și ... din păcatele majore este antipatia pe care au traducătorii cinematografeiei pentru cuvintele care nu-s foarte, foarte, literare. In aceOaș pasaj citat mai sus, în Joc de ... «*est, tot atât de tîrziu ca și prea încetul", adică exact cum este în englezește, românul nostru a tradus „Pr.pitul întârzie ca și leneșul" I ... părut prea banal „iute" și „mat drstins poetic și nobil literar , p.™."

f foarte leneș, „ Shakespeare ar fi putut ușor, dacă ... f; ... ^

aci " o i e ? - ... « aci once lucru prea iute", nu o persoană, î" cea ... fa.*,, franceză a lui Pierre Messiaen, s-a spus: Tron vite arrrveen retard aussi Wen'que troplen •

Cind Romeo află că Julieta est, o Capulet exclamă :

W° & foe's

Ti-aducatorul român a redat „debt" prin ..zalog Nu bine. Mărturisesc că .tradu-rea ... ara e dificilă. Noi avem un I gur cuv

dette „, devoir, Schuld și PfUcht. Dar une-

ca. °D "TM M SĂLTĂCIE FOATE FI UN TM tāj. De altfel ideea lui Shakespeare a fost tocmai de a exploata un asemenea eCL Din chpa „, care Romeo află că iubeșt, o Capulet, întreaga lui viață devine ca o dafone datorată dușmanului. Viața lu de acum ca o creanță a celuiilaj asupra reanța pe care debitorul o acceptă "cu pasune o pasiune unde găsim și amărăciune ș, entuziasm. Pentru „ marca a costă. curioasă idee, pentru a marca du bkil înțeles al cuvântului „datorie" îl om repeta ,icînd : „viața mea e deacum o datorie datorată dușmanului". E limpede e paradoxal, e original, este eroic și marcneaza o generozitate supremă. Are ceva «an p.t Pe cînd traducerea românului nostru. *de-acum viața mea e zalog al panului* exprimă un sentiment ordinar de descurajare, „n sentiment „te...

torre"; înseamnă : de acum, din pricină ca m-am îndrăgostit as* „ - V \ ^

™». Și, pe l,nga ... sine. Iar începutul frazei este „ ^ Z P V r r ^ — în s L a , mp costtsitor, opusul fui ieftin, J scump drag. Se va traduce deci tot lite-

..U • socoteaJa scumpă I« Aceste trei cuvinto traducătorul român nu le-a ma/trl

P e t d f t n e " Posterîntreabă

..But shall I li,e ;,, hope

^ZZ « ^ , evaziv și i

hope all men live so"

ceea ce la Bucure^t; c „ * J a bucurești s-a tradus așa :

— Fot spera ? — r^t;

Este enii speră.

toatf frtreia : * d eni speră exactă e:

— „Pot trăi cu speranță ?

— „Sper că toți oamenii' trăiesc așa"

Este ac, o infervertire a ideilor deviată

ier, înam T ^ ! " ^ fia l, „ închează și ma; „h, „ inten- getu ei d' „ «" cearcă „ T " TM * în- ceo-ca sa ma, salveze puțin „obrazul" Aci nu preocuparea de distincție literară a produs greșala de traducere, „ ZI l u s i g e n e r a l - sa tie cit mai scurt posibil

Nu. Subtitlurile trebuie mai întâi de toate sa fi, ^ ^

el f P Posibil. Și mai ese o îndatorire, tot indiferentă, tot independentă de principiul scurtimii. Intra film shakespeareian, și ân orice film unde Realitatea de zugrăvit este nu trasă dintr-o^opera literară ci este însuși această opera hterară, subtitlurile nu trebuie să omită nici-nn pasaj cu adevărat frumos. De pilda end Romeo zboară, plin de iubire, la prima lui întâlnire; cînd „ Romeo „ pare că orice loc „ lume

unde nu se află Julieta nu-i decît o tristă periferie a planetei, un loc fără importanță, el exprimă acest gînd astfel:

„Turn back, dull earth, and find thy centre out”.

În romînește tradus simplu și literar: „Cotește la loc, greule pămînt, și găsește-ți centrul iară”.

Este o imagine de o poezie enormă, și totuși atît de naturală în gura, în mintea unui îndrăgostit! Trebuie tradus cuvînt cu cuvînt, servil, fără pretenție de înfrumusețare. Numai așa va fi adînc și emoționant, numai așa va fi poetic și filozofic, numai așa va fi frumos, căci numai așa va fi... Shakespeare.

Tot pentru acest motiv, adică pentru a fi cît mai poetice, traducerea din Shakespeare nu trebuie niciodată făcute în versuri, ci în cea mai simplă proză. Mai întîi, acel iamb pentameter fără rimă este englezesc și numai englezesc. Acest „blank verse” este, firește *posibil* și în oricare altă limbă. Dar nu exprimă același lucru ca în tragediile lui Marlowe (primul care l-a introdus pe scenă) și în piesele lui Shakespeare. În romînește sau în franțuzește pare poezie ratată, un fel de hibrid care nu e nici vers nici proză. În Istoria însă a literaturii engleze el a fost o cucerire. Pînă la Marlowe teatrul era scris cu rimă și oamenii de gust au reproșat acestei forme de a fi monotonă, iar din cauza acestei monotonii i-au reproșat a fi lipsită de ritm! Căci Marlowe — și mai ales Shakespeare — caută adevăratul ritm, ritmul dinamic al gândului, nu ritmul mecanic al metronomului. În multe piese — și „Romeo and Juliet” este una din acestea — replicile sînt cînd în versuri, cînd în proză, după calitatea psihologică a conținutului și a personajului. „În Richard al III-lea” din cînd în cînd, cînd mințile se iutesc, versul se sparge. Din 10 picioare se va scurta la 6. Cînd discuția devine mai nervoasă între Gloster și Lady Anne, metrica la un moment dat se accelerează așa :

A.: I would I knew thy heart. (Aș vrea să-ți cunosc cugetul)

G.: T'is figured in my tongue (Îi arată limba mea)

A.: I fear me, both are false (Mă tem că ambele-s false),

G.: Then never man was true (Atunci niciun om n-a fost vreodată adevărat);

A pune acestea în versuri romînești, sau franțuzești, distruge toată poezia. De aceea trebuie lăudată traducerea dramei „Richard al III-lea” de Ion Marin Sadoveanu, care e foarte fidelă (avînd uneori întru aceasta de înfruntat diabolice dificultăți). I. M. Sadoveanu este poet și un foarte iscusit meșteșugar al versului. Dar nu i-a trecut nici-un moment prin gînd să traducă pe Shakespeare altfel decît în pură proză. Numai așa, liberat de greutatea și artificialitățile metricii, a putut el reda credincios poezia cuprinsă în text. I-aș reproșa un singur cuvînt. În celebra scenă a stafiilor, cînd rînd pe rînd fantomele ucișilor vin să tulbure conștiința regelui adormit, toate amenințările acestea lugubre sîrșeseră prin simplele dar nu mai puțin sinistrele trei cuvinte : „despair and die!” Ca un refren de infern revine această frază din ce în ce mai tare (pentru că din ce în ce mai șoptită.); Că traducătorul român a tradus asta prin „Piîngi și mori !” este așa de absurd încît nici nu merită menționat. Dar de ce Ion Marin Sadoveanu a spus: „Urgia lovească de-acuma în tine și mori !” Nici nu e fidel și mai este și lung, acolo unde scurtimea face parte integrantă din sens, unde locușorul de formulă magică și de sentință condamnatoare are valoare semantică. Și era așa de ușor a spune, exact ca în englezește : „Deznădăjduiește și mori !”, cu atît mai mult că, stilistic vorbind, imperativul verbului a desnădăjdui este relativ rar și prin aceasta literar în el însuși.

Există în „Richard al III-lea” o scenă celebră, poate cea mai dramatică din toate. Este monologul regelui din actul V, scena III, cînd ajunge a spune:

And if I die, no soul shall pity me: —
Nay, wherefore should they? since that
— I myself

Find in myself no pity to myself.

(Și dacă mor, nici-un suflet nu mă va compătimi. Și de ce ar face-o? De vreme ce eu, eu însumi, nu găsesc în mine însumi nici-o compătimire pentru mine însumi).

Această singurătate sfișietoare și absolută este subliniată lexical prin repetarea exasperată a ...
căutarea de altceva și regăsirea mereu a aceluiași lucru - această solitudine este unul din mijloacele prin care Shakespeare ne arată pe acest om extraordinar nu numai ca pe un monstru, ci și ca pe o nefericită victimă a naturii și societății. Nașterea i-a dat în același timp un trup hidos și, schilod, dar o minte superioară față de aceea a tuturor contemporanilor săi. Iar Istoria i-a dăruit o societate plină de ticăloși, de mișei meschini și lacomi și i-a mai dăruit, Istoria, și o epocă de răsturnări permanente și de rebeliune cronică. La mtr-o teoremă de chimie sau de geometrie, nu putea rezulta din aceste premise decât un monstru. Dar acest monstru nu j. psit de măreție, „erou al Renașterii” mea mai feroce decât cei din sudul Europei, pe acest monstru nu știu ce puritanism congenital rasei îl umaniza totuși prefaeându-i cinismul într-o sinistru severitate și, amară condamnare a propriei sale turpitudini.

Această față a personalității l... este magistral arătată în monologul de care vorbeam, și care nu figurează în filmul lui Laurence Olivier. El hotărîse să insiste asupra bravurii personajului

De aceea a construit o vajnică luptă cu cavalcade vijelioase și dueluri singulare l s-a părut că scena în care Richard se acablează pe el însuși cu injurii, învinuiri declarat, de dispreț etc. îl micșorează „erou. Și, atunci, cu libertatea de acțiune Pe care l0 cunoaștem, a suprimat și aceasta a doua mare scenă din piesă (cealaltă era scena blestemelor între regine). Și rău a 'acut Chiar si în, dacă nu mai ales în Propriul său interes actoricesc. Căci a „crea” actoricește această față a persona- JUiU, îi dedia artistului prilejul să atingă culmi de artă - pe care imensul > f

lent, le-ar fi îngăduit cu siguranță

Hotant lucru, „este totdeauna shakespearean acest mare actor desore care cte vreun cetățean din sală, cu acea neglijența de limbaj proprie entuziasmului .nea cad spune: „e singurul adevărat nterpret al iu, Shakespeare”. Este sigur "Problema Shakespeare îl pasionează. Dar pasiunea îl face uneori să-si denatureze modelul. Astfe, e inadmisibil' ce . făcui

Cînd a?"; scena cu ...
Cînd această mtră, petrecînd sîcriul so-

are îndrăzneala să-i propună ai-fj soțle Shakespeare a arătat magistral pentru « ea cedează numaidecît. Trei sînt motivele. Lnul . măgulirea femeiască. O femeie

destui de ordinară sufletește, precum erau fo e

e flatată, simte ca un înalt omagiu de vanitate ca cineva important să comită fărădeleg, numai pentru cehii ei frumoși Dar aceste simțăminte de deșertăciune feminină

fost desigur motivul ce! mai puțin . . .

... o face să accept... iecta
mpartașire a patului ei cu Richard. Celealte doua mobiluri erau mai tari...
ost perspectiva de a fi regină. Chiar în impui eventualei lungi minorități a micului rege,

e act rege. Și ...mea aceea o nu era ucru de lepădat mai ales pentru o feme.e tocmai deposedată de coroană Iar

toate...
toate, eră ca, dacă ar fi refuzat, știa că avea sa , se taie imediat gîtul. Iată de ce ea acceptă. Dar cauzele care o fac să primească sînt prin natura lor cauze reci aRulate, păstrînd intacte ura, disprețul repuls,unea f,z,că. De aceea, la întrebările ui Richard răspunde evaziv, distant înțepat,

pe o asemenea replică glacială și ironică, ese din scenă.

Dar Laurence Olivier a vroit altfel El nu iubește cinematograful. Dar are în' comun cu Hollywood amorul vedetismului Va intercala deci aci o scenă tipică de sărut Hollywood de 40 m. lungime, cu cele două clasice faze, sărutul lui, apoi faza doua: vrutul ei cînd trece ea la atac. Iar între

cele două ofensive, Lady Anne mîngîie pletele bleu-marine ale lui Richard cu un gest drăgăstos, ca atunci cînd mîngîiem un cuț. Este inadmisibil, și este o Impietate față de tot ce e Shakespeare.

De altfel scena finală a luptei, care nu există de loc în piesă (acolo ni se anunță pur și simplu că Richard a fost învins și ucis), și care e o fericită cinematografică și fidel shakespeariană întregire a dramei, Lawrence Olivier a dezvoltat-o mai ales pentru a confirma o seculară regulă și tradiție actricească: un actor trebuie să fie dansator iscusit, călăreț desăvîrșit, spadasin emerit, acrobat perfect etc. etc... Tot astfel și o altă scenă introdusă de el: scena cînd poruncește lui Buckingham să-i sărute mîna și să îngenunchie. Scena e foarte cinematografică. Dar scopul fusese pur teatral.

*

Publicul românesc a fost răsfațat. Două filme ca acestea („Richard al III-lea” și „Romeo și Julieta”) reprezentate în aceleași săptămîni au fost un regal. Și au mai avut și avantajul de a arăta cît de absurd este obiceiul de a da note ca la liceu unor capodopere. Ce a fost mai bun? Richard sau Romeo? O lucrare de artă e bună sau rea comparată cu ceea ce ar fi putut ea să fie, nu comparată cu altele. Măsurătorile de valoare se fac în interiorul operei: se analizează calitățile și cusururile și se face la urmă socoteala. Dealtfel, autorul într-o operă urmărește scopuri și teme diferite de cele din alte opere. Dacă aceste țeluri ne plac nouă unele mai mult, altele mai puțin, asta prea puțin importă. Important e raportul de reușită între mijloace și rezultate. Cu gradele acestuia măsurăm noi valoarea. A ne întreba: care din cele două filme de Shakespeare a fost mai bun e o întrebare absurdă. Întrebarea cea justă e dublă și... simplă: „Ce e *Romeo și Julieta*”?; „ce este *Richard al III-lea*”? Și răspunsul cel mai general ar fi așa: La „Richard al III-lea” ești spectator. La „Romeo și Julieta” ești călător. La Richard ești cel mai uluit spectator, La Romeo și Julieta pleci departe.

pînă în țările absolutului și ale sublimului, într-o lume care — oricît de ciudat ar părea — este tot atît de reală cît și cealaltă; doar că-i rezervată numai cîtorva aleși. Shakespeare ne face să fim și noi, pentru cîteva ceasuri, printre acești rari aleși.

„Romeo și Julieta”, după cum spuneam la început, a mai fost „ecranizat” în anul 1936. Filmul acela era realmente foarte bun. Atît de bun încît, în loc de a-i consacra o cronică cinematografică, i-am rezervat una oarecum mai gravă. Pe vremea aceea țineam la Revista Fundațiilor o rubrică intitulată: „Actualități culturale europene”. Acolo am studiat, în cîteva pagini, problema ecranizării lui Shakespeare. Spuneam că formula la care s-a ajuns în „Romeo și Julieta” fusese de a folosi din piesa lui Shakespeare pasaje alese, capabile să trezească „sentimentul shakespearian”. Tema poveștii era „complexul sufletesc romeo-julietan”, adică dragostea absolută, atît de diferită de cea curentă. Ba chiar opusă. Dragostea banală a fost totdeauna socotită o cădere în lanțuri; îndrăgostitul este eminentemente omul „care a pățit-o”. Deacum el va fi legat, rob. Nu-și mai aparține. Dimpotrivă: dragostea cea mare, cea romeo-julietană, este mai cu seamă o liberare. În fața acestui amor, toate celelalte lucruri cad, își pierd importanța și puterea. Nu ne mai pasă de familie, de carieră, de prieteni, de bani, de Dumnezeu și de oameni. Nimic nu ne mai leagă, decît numai persoana iubită, și această legătură e nu un lanț ci o contopire, nu o încătușare ci o voluptate infinită. Nimeni pe lume nu e mai liber ca îndrăgostitul.

Desigur, există o istorie socială a oricărui sentiment. Această atot-puternicie a dragostei avea ceva nobil moralmente pe vremea Capuleților, cînd patrie însemna o civitate comercială, cînd familie însemna vendetă cronică și opreliști ruginite, cînd prietenia era întîlnire între amici de chef, cînd cariera cea mai curentă era aceea de fecior de bani gata, cînd societatea era un țesut de prejudecăți meschine. În vremurile de astăzi aflăm în societate legături ce se cer preferate celor ale amorului. Există

un eroism politic, care reclamă sacrificarea oricărei pasiuni de tip erotic. Morala se schimbă. Azi o aventură romeo-julietană, deși posibilă, nu-și poate totuși realiza întreaga înălțime morală decât dacă ideile mai înalte nu vin să o concureze. Cu această singură rezervă, ea rămâne pururi cel mai emoționant eveniment din câte se pot petrece pe această lume. Atît de mișcător, încît ea poate da omului puteri de demiurg făcător de oameni. Intr-adevăr, primăria orașului Verona a născut, cu de la sine putere, doi locuitori noi, pre nume: Romeo Montague și Julieta Capulet, pe care i-a înscris în registrul de stare civilă. Lucru curios: în registrul de decese, nu de nașteri. Și le-a construit un mormînt comun, care și azi și pururea va face obiectul de pioasă vizitare a turiștilor. Taine spunea că Balzac face concurență Oficiului de Stare civilă. Era o metaforă. Shakespeare a făcut din această figură de stil o realitate istorică. Cei doi eroi ai săi, care nu au existat niciodată, el i-a prefăcut într-în legendă, iar legenda a căpătat trup. Eroii au devenit doi fizici locuitori ai urbei veroneze.

Aș vrea să reproduc aci o singură jumătate de pagină din ce spuneam acum douăzeci de ani despre Romeo și Julieta „Dragostea dintre un bărbat și o femeie este, de obicei, ca o undă oscilantă, cu văi și culmi, cu alternanțe de entuziasm exploziv și relativă indiferență. Uneori, foarte rar, amantul — și numai unul din doi — se instalează durabil în atitudinea paroxismului. Această situație antinaturală se plătește fie cu nebunia, fie cu căderea în retorism, în transporturi verbale, ca la îndrăgostiții lui Vigny, Corneliie, Chateaubriand, Musset. Dar realitatea — laborator vast unde se găsesc cele mai bizare specimene — conține și un aii soi de paroxism erotic, în care amanții sînt *in* acelaș timp pasionați și relativ calmi ca și cînd ar fi hotărît, odată pentru totdeauna, că nimic, nici viață, nici moarte, nici avuție, nici mizerie, nici familie, nici societate nu mai au vre-o importanță. Au decis că, singură, dragostea lor contează. Iar acest lucru enorm odată stabilit, o

imensă pace le inundă sufletul. Lucrurile dimprejurul lor ei le privesc nu cu ochiul deformat al nebunului, ci cu acela foarte lucid al dezinteresatului, al omului generos, al omului care nu participă cu nici un fel de negustorie personală la desfășurarea evenimentelor.

În „Romeo și Julieta” găsim acest curios climat sufletesc. Cei doi amanți pășesc, calmi și lucizi, printre oameni și lucruri. De la început, ei au făcut „jurămînt de indiferență” pentru tot ce nu e dragostea lor. Asta le permite să se țină toată vremea neclintiți în jurul graniței comune dintre viață, nebunie și moarte. Nici un moment ei nu coboară mai jos de nivelul paroxismului. Dar paroxismul lor nu e, ca altele, obositor, căci nu pornește de la clocotul vulcanic al unei pasiuni în fierbere, ci dintr-o iubire extatică, paradiziacă, totodată fericită și nițel tristă, totodată enormă și calmă.

Asemenea lucruri, desigur, există. Rar, dar există. Odată, poetul Shakespeare s-a gîndit să le zugrăvească. Și a scris „Romeo și Julieta”. De atunci încolo n-a mai cutezat nimeni să facă asta. Subiectul îi va aparține de-acuma personal. Îl putem analiza, îl putem cita ca „fapt” într-un tratat de psihologie, în sfîrșit putem din el face un film unde, culegînd de ici de colo elementele (unele din piesa lui Shakespeare, altele din realitatea istorică, altele din alte piese de Shakespeare) să reconstituim complexul sufletesc romeo-julietan. Cukor a făcut o asemenea încercare. Că a reușit sau nu, nu știu bine. În toi cazul, *asta* s-a urmărit.” (Rev. Fund. 1937 vol. I. p. 454).

Și tot asta a urmărit, dar și reușit deplin, Castellani. A eliminat toată partea de glumă, de comicărie, și a păstrat doar splendida poveste de amor. Nicăieri mai bine ca în acest film nu se arată acel „jurămînt de indiferență” de care vorbeam în 1937. Amintiți-vă scena cînd, după prima lor noapte petrecută îmbrățișați, Julieta e apucată de spaimă că, la lumina zilei, Romeo ar putea fi ucis. El, dimpotrivă este cuprins, ca de o imensă dulceață, de dorința de a mai sta, de a mai

sta cu ea, alături de ea. Nu vrea să plece. Jar dacă prin asta riscă să moară, ce importanță are ?

„Ei și dacă mă prind ? Ei și dacă măucid ? Sînt mulțumit, dacă tu vrei așa. Am mult mai tare dor să stau decît să plec. Vino, moarte, fii bine-venită... Hai să vorbim mai departe, iubita mea”...

Și Romeo se întinde pe patul Julietei cu o poftă, cu o liniște, cu o voluptate calmă, cu o desfătare senină, ca aceea pe care o avem cînd gustăm cu chef viața, direct și toată. Și asta se petrece tocmai cînd făcînd astfel Romeo chiamă să vină moartea. Această scenă este una din cele mai frumoase făcute. Ea pictează în formă și culoare acea poftă de viață care într-atît a învins de tare -moartea încît își în-găduie chiar să o cheme. Și-i cu atît mai emoționant cu cît nu e un sentiment morbid de căutare a morții, ci unul sănătos și viteaz de indiferență față de ea.

Dealtfel aci stă marea originalitate a poveștii lui Romeo și Julieta. Ei nu-s doi demenți decadenti, doi degenerați precoci, care se aruncă într-o pasiune patologic imposibilă. Sînt doi copii sănătoși, care s-au născut cu privilegiul de a crede în amor și de a-l ști îndeplini. Castellani a știut să aleagă exact figurile potrivite personajului. Eroul va fi subțirel și suplu, agil ca o pisică, drăguț ca o fată, dar subit exploziv ca un vulcan. Ea va fi plinuță și robustă, realistă și practică, dar subit gravă ca Phedre. Dorința sau nefericirea, iubirea sau disperarea va prefăce obrazul ei de țărăncuță într-o mască tragică. Julieta nu trebuie să aibă o față dramatică, ci să *capete*, deodată, o asemenea față, în clipa cînd drama vine.

Este un fapt banal că oamenii își recunosc de-ndată pe cei de o seamă cu ei, ei identifică numaidecît pe cei ce au aceleași însușiri sau cusururi ca dînșii. Dacă Romeo și Julieta au rămas ca fulgerați atunci cînd s-au văzut prima oară, este pentru că fiecare a recunoscut în celălalt pe omul căutat, pe omul care, ca și el, ca și ea, crede în amor; pe omul care socoate dragostea mai presus de orice. Este o ilustrare? *ante factum* a teo-

rici cristalizării lui Stendhal ; este faimosul său „coup de foudre”, fenomen dialectic de explozie după o acumulare pacientă de stări mărunte. Romeo și Julieta au acumulat, zi de zi, imaginea celui ce crede în amor. Pe acest necunoscut l-au iubit neconștient. Iar cînd l-au întîlnit a-vea, l-au recunoscut pe loc. Și de atunci viața lor a devenit un basm treaz. Iar caracterul de normalitate sănătoasă se găsește concentrat în această frază spusă de Julieta, frază pe care Castellani a înglobat-o în film, dar pe care traducătorul român, firește, nu a tradus-o :

Julieta Come, civil night,

Hood my unmann'd blood bating in my checks

With thy black mantle, till strange love, grown bold,

Think true love acted : simple modesty.

(Vino, gravă noapte, acoperă cu mantia ta cea neagră sîngele meu cel nestăpînit care-mi zvîcnește în obraji, astfel ca dragostea mea sfioasă, devenită cutezătoare, să privească actul amorului îndeplinit ca pe o simplă bună purtare).

Pasajul e greu de tradus. Dar în englezește el exprimă atît de clar dorința unei fetițe, aproape copil — nici 14 ani împliniți — care dorește ca rușinea să se transforme în simplă decență și actul de a face dragoste să fie într-atîta de contopit cu dragostea din sufletul ei, încît să devină un simplu act de bună-cuviință. Și este încă un prilej de reîntărire a unei vechi păreri a mele asupra amorului fizic, teorie ce s-ar putea formula așa : amorul trupesc poate fi ceva extrem de important, cu condiția de a rămîne secundar. Dacă-l vroim face principal, el nu mai poate fi nici măcar secundar. Nu mai e de loc, pierind după primele ședințe. Dacă însă celălalt amor există, atunci importanța celui fizic devine enormă. În vorbele Julietei găsim un fel de rugăciune adresată nopții, în care ea cere ca dragostea trupescă, actul amorului, pe care îl va face cu iubitul ei, să devină secundar ca o simplă regulă de bună purtare. Pentru a avea asemenea gînduri, singurul obraz potrivit era acela de copilă sănătoasă și

plinuță, și nici decum acela de înger diafan sau de vampă-pui cura au făcut alți regisori mai puțin subtili decât -Castellani. Mulți spectatori ar fi dorit ca eroina care dase lui Romeo „le coup de foudre” să fi avut un chip de seducătoare evidentă. S-ar fi înșelat foarte regisorul care ar fi avut un astfel de gând. Căci o experiență unanimă dovedește că femeile acelea uimitoare, care împietresc de mirare un salon întreg când își fac apariția, aceste femei nu produc pasiuni. Miră o clipă populația, trec, și oamenii își caută mai departe de treabă. Pasiune inspiră' femeia pe care inconștient am căutat-o îndelung și pe care, aproape inconștient, o vom recunoaște între o mie în momentul când o vom întâlni. Și asemenea femei aproape totdeauna par altora perfect oarecari...

*

P.S. Mă gândesc că poate Lawrence Olivier și-a zis că nu se poate face cinema-

tograf dintr-o piesă atât de plină de monologuri. -De aceea a și suprimat pe unul din două.

Chestiunea monologurilor din „Richard al III-lea” este, cred, o problemă foarte specială. Desigur, în principiu monologul e ceva artificial și specific teatral. Prin excepție, în „Richard al III-lea” monologul este ceva perfect natural și ca atare este și perfect cinematografic. Dealtfel monologurile lui Richard nici nu-s monologuri. Sînt dialoguri. Conversațiile acestui om care nu are nici un prieten, nici-un confident, conversațiile lui cu singura ființă căreia i se poate destăinui, singura în care are oarecare încredere (și încă!), această unică făptură cu care poate sta sincer și intim de vorbă este el însuși. Iată de ce printre dialogurile piesei, nu există dialog mai dramatic, mai vibrant și patetic, decât monologurile lui Richard.

CĂRȚI NOI

SZEMLER FERENC: „VERSURI ALESE”

Dacă ar fi să căutăm cu tot dinadinsul o formulă laconică, menită să exprime caracteristicile fundamentale ale poeziei lui Szemler Ferenc n-am găsi — cred — alta mai nimerită decât aceea pe care poetul însuși o propune în finalul poeziei „Mama” cu care-și deschide volumul de „versuri alese”. „Simplu și adevărat”, așa vrea poetul să fie imnul închinat mamei și așa e cea mai mare parte a poeziei sale. Gingășia și umorul, sentimentele grave și idealurile mărețe, toate sînt exprimate într-o simplitate uimitoare, care pe plan estetic izbutește să dea sentimentul viu al autenticității și at unei deosebite bogății sufletești.

*Deci vino tu, și pentru-nția oară
Privește-ne. Poporul vitregit
Voiește să trăiască nu să moară.
E ruga lui în glasu-mi gîngăvit.
Nu te-oi ruga cu vorbe-nzorzonale,
Ci simplu, înțeleaptă Libertate, (s.n.)*

Szemler Ferenc nu cultivă poezia „dificilă” cu ori ce preț; gîndurile și sentimentele din poezia lui nu se refuză formulărilor explicite și nu se îneacă în hățișul imaginilor și simbolurilor gratuite. Totul curge ca o apă adîncă și clară, atît de clară încît ai impresia certă, iar uneori numai iluzia deșartă, că-i poți atinge nisipul cu degetul. Din păcate uneori, poate și din pricina traducerii, simplitatea se învecinează cu simplismul și virtutea poeziei se transformă în contrariul ei. Lectura versurilor sale îți lasă impresia că din 1925, de cînd datează

prima poezie cuprinsă în acest volum — poetul a fost un însuflețit și neobosit cîntăreț al celor mai caracteristice evenimente din acea „epocă înfricoșătoare”, în care mocnea ura proletariatului și scăpărau fulgerele miniei sale împotriva exploatatorilor. Poet legat de popor, avînd o concepție avansată asupra societății, într-o vreme cînd burghezia romînească și burghezia celorlalte naționalități conlocuitoare semăna buruiana șovinismului, poezia lui Szemler Ferenc înalță prieteniei între popoare un imn străbătut de o caldă și emoționantă omenie. Clar-văzător și curajos, poetul, într-o vreme de asuprire și teroare, a cîntat pacea, a condamnat războiul și a proslăvit viața armonioasă, neslăvită de bombe și obuze. Morții și distrugerii, Szemler Ferenc îi opune o nemărginită dragoste de viață, dorința de mai bine, pornește în versurile sale de la floarea plăpîndă, de la gîze și fluturi, pînă la omul muncitor, căruia poetul îi închina încă în 1926 steagul sufletului său:

*Tu ești omul minunat.
Steagul sufletului meu, îl închin în fața ta,
Și în cîntecul meu răsună
Viu, speranța unei vieți, —
Tremurînd înfricoșată, —
In putere.*

Omenia mereu prezentă în versurile poetului emoționează în chip deosebit tocmai prin extinderea ei asupra întregii vieți a firii, sensibilizată la maximum :

Mai așteptați; o, așteptați.
Voi grabnice copite, mașini, și voi soldați
Mai așteptați!

Pe unde treceți, prin finețea-n floare,
Flori-mii își tremură potiru-n soare
Și mii de gîze zumzuie prin ramuri;
Prin șanțurile drumur'lor de țară
Furnici grăbite-aleargă cu povară
Și pe cîmpii întinse prin coclaur
Adie vîntul spicelor de aur.
— Bocancii voștri-n cuie țintuiți
Să nu mai calce catifeaua moale
A ierbii proaspăt încolțită-n vale.

Lăsați pe-ndrăgostiți să-și cadă-n brață
Lăsați ca viața liniștită
Să-și vadă-n ei minunea împletită.
Soldați,
Mai așteptați, mai așteptați !

Îmbogățind tematica poeziei maghiare din țara noastră, Szemler Ferenc se înscrie în rindul acelor poeți care au dus o grea muncă de pionierat pentru a impune în prim plan problemele cele mai acute ale vremii și a contribui la rezolvarea lor cu forța miraculoasă a versului. După 23 August, poetul adîncește cu noi mijloace artistice o problematică veche și, — pe linia sensibilității sale, — își îmbogățește universul poetic cu noi cînturi. Omul nou, eliberat de exploatare și constructor al unei vieți mai bune, rodul minunat al minții și al mîinilor sale, mărețele construcții socialiste, lupta pentru pace și prietenie sînt numai cîteva din multiplele aspecte ale ac-

tualității, care au fost cîntate cu entuziasm și dragoste în poezii ca: „La conducta de gaz de la Agnita”, „Secera și ciocanul”, „Cîntec republican”, „Patrie nouă”, „In marea sală a Sfatului Popular”, „Rapsodia Păcii”, etc. Szemler Ferenc, poet social, nu-și restrînge însă cîmpul inspirației — cum s-ar putea crede din cele de pînă acum, — la teme de strictă luptă politică. Rămînînd un luptător în tot ce scrie poetul ne-a dat versuri de o remarcabilă frumusețe, înclinate celor mai intime și mai discrete stări sufletești.

Pline de amărăciune și gravitate la început, versurile lui Szemler Ferenc care însoțesc ca un comentariu liric istoria patriei noastre din ultimele decenii, se înseninează din ce în ce mai mult luminînd parcă lupta poporului condus de Partid spre o viață fericită. Totuși, poetul nu e orbit de prea multa lumină, nu plătește tribut idilismului, dar parcă nici nu scrutează cu suficientă rîvnă multiplele aspecte ale realității în care oamenii — luați ca individualități aparte — și plîng și rid și înving și sînt învinși, se întristează și se bucură, urăsc și iubesc pătimaș în drumul lor spre o eră nouă, socialistă. Szemler Ferenc are suficiente resurse lirice pentru a cînta această bogăție a vieții p. o gamă mai variată și mai răscolitoare.

I. D. Bălan

O NOUĂ TRADUCERE DIN OVIDIU

De multă vreme, cred că de la apariția în 1930 a traducerii în metru original a lui Ștefan Bezdechi,—Ovidiu nu a mai fost decît sporadic tradus în limba noastră. Acum, cu prilejul aniversării a două mii de ani de la nașterea lui, poetul latin e prezentat cititorilor noștri în mai multe traduceri apărute paralel, din aceleași celebre opere în care exilatul de la Tomis și-a dezvăluit într-un mod patetic, elegiac, gîndurile și sen-

timentele lui de străvechi locuitor al meleagurilor noastre. A apărut de curînd traducerea integrală a Tristelor și în același volum, pentru prima dată în limba noastră, și Ponticele, operă scrisă tot în exil, cu o tematică înrudită cu elegiile din Triste. Cele două opere au fost tălmăcite în limba romînă de prof. Teodor Naum și publicate împreună sub titlul bine ales: „Scrisori din exil” (ESPLA, 1957, 292 pag'.)

Autorul traducerii e un vechi și experimentat filolog clasic; el a publicat în ultimele decenii, în revistele de specialitate și în cele literare, numeroase tălmăciri din scriitorii greci și latini (Theocrit, Virgiliu, Tacit etc.), remarcabile prin redarea corectă a sensului și a valorilor construcțiilor poetice, specifice limbilor antice. Intr-un cadru modern de poezie, suflul antic îmbrăca o haină la nivelul înțelegerii și culturii noastre contemporane. Și în recenta traducere versul e modern și expresia adesea la înălțimea unei adevărate creații poetice.

*

Opera tradusă e precedată de un studiu introductiv semnat de prof. N. Lascu, cunoscut cercetător al culturii antice și al ecourilor pe care ea ie-a trezit la noi. Paginile acestea introductive informează pe cititori despre viața și activitatea literară a poetului latin; se discută deasemeni cauzele ipotetice ale surghiunirii lui Ovidiu la Tomis (Constanța de azi), amănunte prețioase despre mediul istoric și geografic, despre locuitorii acestui țărm pontic, amănunte descrise de poet în versurile sale; ni se dau și precizări despre originalitatea artei scriitorului latin celebru.

Elegiile cuprinse în aceste „Scrisori din exil” sînt străbătute de sentimente profund umane, de imagini neașteptate create de o inepuizabilă imaginație; era proverbială ușurința de a scrie versurile a lui Ovidiu, cum mărturiseste poetul însuși: „Quoquod tentabam scribere versus erat” (tot ce-ncercam să scriu, se prefăcea în vers). Acest belșug de valori poetice, de construcții stilistice noi, cînd dense cumulînd semnificații multiple și adinei, cînd desfășurate în amplitudini lirice neîntrecute, constituie o problemă complicată pentru traducător. între fraza lapidară și perioadele bogate în subordonări, cu multe epitete, metafore și comparații, se desfășoară o continuă inovație stilistică uimitoare, de o rară frumusețe, dar adesea extrem de greu de redat exact, expresiv, în rominește.

Traducătorul de azi, prof. T. Naum, a reușit în ansamblu să ne dea un Ovidiu cursiv, cu bogate și reușite inflexiuni gramaticale

și stilistice. Pentru a nu altera conținutul de idei al originalului a recurs la un registru cuprinzător de vocabular, a valorificat adesea poetic virtuțile latente ale tezaurului nostru lingvistic și adoptînd uneori o traducere liberă, cînd mai largă decît originalul, cînd mai strînsă decît versul latin, a dat tălmăcirii o formă aleasă, pe măsura sensibilității și a capacității de receptare a cititorilor de azi. Experiența poetică a vechilor noștri scriitori a fost și ea folosită de traducător. Ca urmare, lectura traducerii creează impresia că în marea majoritate a versurilor, interpretarea reflectă o fericită sinteză a cunoașterii originalului și a sensibilității artistice, care l-au ajutat pe T. Naum să rezolve în chip fericit, adesea ingenios, dificultățile elegiilor latine.

*

Lexicul popular, cuvîntul simplu, vechi în limbă, expresia figurată, plastică sînt fundamentul pe care traducătorul își desfășoară interpretarea nouă a poeziei lui Ovidiu. Un text latin poate căpăta în rominește numeroase variante în procesul traducerii, din cauză că poetul latin, avea libertatea să așeze oricum cuvintele în vers, cîtu vreme legătura gramaticală era corectă, adesea versul latin mlădia fraza dîndu-i o structură complicată pentru un cititor modern. Un astfel de text ajunge sub pana. lui T. Naum curgător, limpede și fidel în raport cu originalul latin. Dau un singur exemplu: în cartea a ÎV-a, elegia a X-av, 65—67 citim la Ovidiu :

*Molie Cupidineis nec inexpugnabile telis
Cor mihi, quodque levis causa moveret,
erat.*

Cum tamen hic essem, minimoque accenderer igni

Nomine sub nostro fabula nulla fult.

în traducerea de care ne ocupăm aceste versuri, capătă forma :

*O inimă duioasă aveam și simțitoare,
Săgețile iubirii ușor mă biruiau.*

*Așa eram atunci și m-aprindeam îndată
Dar vorbe despre mine prin lume nu umblau.*

Cine oare va reproșa traducătorului că simțitoare nu e în textul latin; săgețile iubirii sînt la Ovidiu de fapt săgețile lui Cupidon, că o propoziție concesivă care începe prin cum tamen a devenit în romînește o independentă, adică în loc: deși eram așa (duios sensibil) ni s-a tradus: așa eram atunci? —; evident că numai un pedant din cale afară ar putea reproșa nerespectarea textului original, iar uneori spiritul inventiv, prea liber al traducătorului. Acesta în realitate a dus aproape de înțelegerea noastră atît gramatica lui Ovidiu cît și stilul lui atît de figurat, de plastic.

^ Ca în exemplul dat mai sus în care înfîlmim: m-aprindeam îndată, a umbla vorbe despre cineva, în *elegiile de curînd tălmăcite* înfîlmim, aproape la fiecare pas, forme populare expresive, locuțiuni, proverbe, metafore și comparații la modul vorbirii firești, cu nuanțe ale stilului oral: mai negru ca păcura la suflet; vin anii neputinței și vîrsta fără vlagă; cum untelemnunvie a candelii văpăi; dușmanukde-a călare dă zidului ocol; ia cată socoteala spectacolelor tale; întindeți mîna voastră bătutului de soartă etc. Cuvîntul vechi, expresia populară se asociază uneori în chip fericit cu neologismul:

Tu nobilă odraslă din strălucite stirpe,
Ce prin a ta virtute întreci pe-ai tăi
strămoși
O, tu, ce porți în suflet candoarea părintească
Și propria-ți candoare; iu care-al moștenit
De la al tău părinte acel dar al vorbirii,
Ce n-a avut pereche în forul cel roman.
(IV, 4, v. 1—6)

sau: Nătîngă mi-a fost mîntea dar împie
n-a fost (I, 2. 100)

În limba mereu regenerată din variate resurse, în lexicul mereu înprospătat din imensul tezaur al graiului popular, se vede dexteritatea stilistului și experiența traducătorului.

*

Rămîne însă acum de discutat mai pe larg, în față cu textul original latin, ceea ce apare mai puțin realizat în traducerea lui T. Naum, pentru că valoarea muncii sale literare nu este peste tot aceeași. Unele aspecte ale limbii și stilului stau în contrast cu ținuta artistică a acelor versuri care reprezintă de fapt o adevărată creație, la un înalt nivel literar. Cînd cititorul începe să se întrebe: ce vrea să spună poetul prin cuvîntul sau construcția cutare?, e clar că alegerea și organizarea cuvintelor, încheierea versurilor prezintă un deficit.

Tendința arhaizantă de pildă nu poate fi criticabilă cîtă vreme desfășurarea ideilor e urmărită ușor și e înțeleasă numaidecît: opera lui Ovidiu e veche, oamenii și lucrurile sînt și ele străvechi, încît evocarea atmosferei impunea o orientare spre fondul vechi al limbii noastre. Dar în traducere există rarități lexicale pe care le putem înțelege, dacă nu sîntem lingviști, doar cu ajutorul unui dicționar sau al unor glosare speciale: „Să mă înghită nămornicul talaz' (I, 2, 106); „Că amicia voastră va mînia un zeu" (I, 5, 38): „Și la liman să scoateți pe bietul furtunat" (I, 5, 76); „să nu te bucuri prea mult de-a mea risipă" (V, 8, 33), adică ruină „Și nu respinge frîul ca un fugar sireap" (V, 4, 16), cărora le corespund în latinește: alta unda; pietate; naufragio meo; indomiti equi; acestea puteau fi redată în romînește prin mai cunoscutele cuvinte: teribil, imens; pietate; biet naufragiat; cal grozav. Preferința traducătorului pentru amicie (prietenie dragoste, pietate), cuvînt care revine de mai multe ori (cf. și I, 8, 15) nu e cu nimic justificată. Alteori regionalismele e probabil că nu vor fi înțelese de toți cîți cunosc destul de bine limba literară comună: „Numai cu produse scot apa de băut" (III, 10, 26). Uneori traducătorul pare constrîns să creeze anumite cuvinte: „Zeimea doar de partea lui Cezar a trecut" (IV, I, 54) „Ades am stat de vorbă cînd nu eram surghiun" (IV, 4, 24).

În legătură cu soluțiile la care s-a oprit desigur că, în unele cazuri, am fi preferat

un vers mai bun, o construcție mai inspirată ; părțile mai dificile din Ovidiu sînt susceptibile de multe variante în traducere: Supplicium patitur inon nova culpa novum (// 540) e tradus prin:

Greșeala mea e veche, pedeapsa-i de curînd. *In locul acestui vers aș fi scris mai degrabă, respectînd mai mult textul original :*

Sufăr pedeapsă nouă pentr-o greșeală veche.

Orice traducere poate fi mereu, mereu șlefuiă din nou, controlată cu originalul; sugestiile de îndreptare se ivesc mai la fiece pas. Același lucru îl poate face și cititorul care se oprește un minut să cîntărească cuvîntul și fraza tălmăcite, cînd i se pare că textul românesc putea fi încă retușat. Iată cîteva observații de amănunt: „nefericite versuri” (II, I) sînt o parafrază a traducătorului, căci poetul latin spune numai libelli — termeni de modestă apreciere a creației sale, „cărțului”, „opere modeste, neînsemnate”. In aceeași carte (II) mai jos (v. 119) „tot omul cel cu carte” e de fapt „mulțimea învățaților” turba doctorum, iar în versul următor „poezii cei de preț” sînt altceva decît non fastidiosi viri — „oameni cu renume, care se bucură de oarecare trecere”. De ce primele două versuri din c. V-a, elegia a V-a au căpătat o interpretare greoaie și departe de original?: „De ziua ei, soției să-i dau ceruta cînstee”, iar latinește: „Annuus ad-suetum dominae natalis honorem/Exigit — literal: „aniversarea (cf. Eminescu: La o aniversară) cere să dau stăpînii obișnuita cînstee”.

Una din cele mai frumoase și mai importante elegii „Povestea vieții mele”, cum frumos a intitulat-o traducătorul (căci elegiile latine nu poartă nici: un titlu) e în majoritatea versurilor admirabilă ca interpretare, ca bogăție de epitete, de imagini, de comparații ingenios îmbinate, respectînd specificul artei scriitorului latin. Există însă nuanțe sintactice și stilistice, uneori mult mai expresive în latinește; și-i păcat

că transpunerea lor în limba noastră s-a ridicat numai la un nivel mijlociu, în construcții palide: „Eu am cînstit bătrîni: pe mine mă cînstiră/Cei tineri, și îndată am fost poet vestit”, a pierdut corelația sintactică fundamentală: Utque ego maiores, sic me colere minores —adică: după cum am cînstit eu pe bătrîni, așa cei tineri pe mine mă cînstiră : iar metonimia mitologică: Notaque non tarde facta Thalia mea est, înseamnă că „poezia mea a ajuns de vreme cunoscută”, sau : „încă de tînr am ajuns poet cunoscut”. Nefîresc, nepoetic, apare deci în contextul românesc: „și îndată am ajuns poet vestit”.

In aceeași elegie, mai jos : „Eu multe-am scris, dar cele ce-am socotit că-s rele/Le-am pus pe foc eu însumi, ca să le-ndrepte el I” (v. 61—62), e o construcție sintactică familiară : cele ce în loc de pe cele ce ; iar să le-ndrepte el (focul), putea fi tradus mai clar: Le-am aruncat în focul ce șterge-orice greșeli. Mi-a părut rău deasemeni că într-un vers sonor și perfect (IV, 10, 44) dacă e citit liber adică fără controlul cu textul latin, s-a lăsat deoparte un epitet esențial, absolut esențial pentru ceea ce vrea să spună Ovidiu despre prietenul său Ilustru, Horațiu. E vorba de numerosus Horatius care nu apare în traducerea recentă : „Mi-a fermecat urechea și lira lui Horațiu”. Exilatul de la Tomis însă precizează că e vorba de numerosus, deci de un Horațiu productiv, cu versuri scrise într-un stil variat, într-o metrică bogată.

Firește că toate aceste precizări e extrem de greu să ție transpuse în versurile moderne, mai scurte, ale traducerii românești. Dar cum o traducere nu e niciodată perfectă, precum nu-i niciodată inutilă, rămîne să se mai retușeze scăpările, inadvertențele, construcțiile discutabile, la o nouă ediție.

Pînă atunci ne bucurăm că Tristele și Ponticele lui Ovidiu au apărut în întregime în limba noastră, și că interpretarea, lor în ansamblu rămîne o mărturie a muncii pricepute, de multe ori inspirate a unui

bun și reputat specialist în domeniul limbii și literaturii greco-latine. Comentariul nostru scurt, pe marginea acestei traduceri, n-a vrut decât să sugereze îndreptări de

detalii care pot fi în folosul îmbunătățirilor viitoare,

Gh. Bulgăr.

H. ROHAN: „AMPRENTA” *)

Relatări directe, de o precizie aproape științifică, alături de fraze pretențioase, cu „figuri de stil” căutate. Eroi cu o atitudine energică, în fața vieții: directorii care nu poartă niciodată în buzunare, alături de rapoartele de activitate, academele pentru copilași; secretari de partid care nu admiră crengile de vișin înflorit, în timpul ședințelor de producție; un om cu răspundere care-i zâmbește șăgalnic unei fete drăguțe, fără să-și amintească, în aceeași clipă, că soția sa îi este o bună tovarășă de viață. Și alături de aceste personaje, prezent la modul liric, autorul. Și el energic, cu o minte vie, e posesorul unei metehne destul de grave: își pierde stăpânirea de sine și din când în când — și anume tocmai când e mai puțin potrivit — îi trage câte o chiuitură entuziasă, câte un „spor la muncă”. E un om care se înflăcărează rar și atunci, în loc să se exprime reținut, cumpănit, joacă uneori puțin teatru de ocazie și se arată pătimaș, cu gălăgie mare.

Reportajele din volum sînt datate. Cele mai realizate sînt și cele mai recente. La

alcătuirea volumului, Rohan, mai circumspect, ar fi putut să renunțe la fraze ca acestea (dintr-un reportaj 1954): „Ceva peste care trecuseră apele multor înfîplări, ceva pe care-l simți înfii rece, ca un cuțit răsucit în inimă și, după o clipă, ca o arsură, fulgerîndu-ți singele, ceva nelimpede și totuși bine cunoscut parcă, îi năvăli ființa”. Sau, dintr-un alt reportaj mai recent: „Iar aici, populația bășinașă, ajunsă la culmile disperării de neomenescă exploatare la care erau supuși”... Asemenea fraze n-au ce căuta la un reporter adeseori inspirat (vezi „O universitate”, „Frumos nume, Otilia”, sau chiar „Dimineața unui director”) și care, între paranteze fie spus, are și meritul de a fi, mai puțin decît unii dintre conștrații săi, sub influența lui Bogza. În schimb îl citează copios, după un obicei care, devenit aproape regulă la reporterii noștri, a început să plictisească.

Florin Mugur

* Ed. Tineretului, 1957.

/ I. KREMER: „SCRIITORII NOȘTRI CLASICI SI PROBLEMELE SCOLII”

Apărută încă din anul trecut, cartea lui I. Kremer „Scriitorii noștri clasici și problemele școlii” n-a fost luată îndeajuns în seamă de critica literară socotindu-se, probabil, că e de datoria metodiștilor sau pedagogilor să se ocupe de ea.

Puțini dintre cititorii clasicele noastre

cunosc activitatea acestora pe tărîmul școlii și învățămîntului, ca profesori, revizori etc. Se știe că Eminescu, Creangă, Caragiale, Odobescu, Vlahuță, Slavici au fost dascăli sau revizori, că Creangă, Vlahuță, Slavici, Coșbuc, Sadoveanu sînt autori de manuale școlare, dar cu puține excepții

cum sînt: „Activitatea pedagogică a lui Odobescu” de I. A. Rădulescu-Pogoneanu (Buc. 1910) „Pedagogia lui Creangă” de I. D. Marin (Buc. 1941) și „Eminescu, revizor școlar” de Mircea Ștefan (Buc. 1956) studii de sinteză asupra acestei laturi a activității unor scriitori rămîn încă un deziderat. Evident că nu e vorba de a reține această activitate din punctul de vedere al utilității ei actuale, nu este vorba de a cerceta moștenirea pedagogică a lui Creangă sau Slavici în raport cu valoarea ei astăzi, ci în raport cu valoarea ei în epocă, stabilind astfel contribuția scriitorilor dascăli în ridicarea învățămîntului din țara noastră, în educarea generațiilor de elevi. Cartea lui I. Kremer este deci cu totul necesară istoriei pedagogiei din țara noastră.

Informația autorului se dovedește considerabilă mai ales în conturarea momentului pedagogic în care-și desfășoară activitatea fiecare dintre scriitorii discutați. În afară de valoroase și cunoscute lucrări ca cea a lui Șt. C. Mihallescu „Încercări critice asupra învățămîntului nostru primar” Kremer zăbovește asupra Anualelor sau Calendarelor diferitelor școli și mai cu seamă asupra publicațiilor vremii care acordau mare atenție învățămîntului. Re-înfrînăm astfel prețioase observații cu privire la această problemă pe marginea revistei „Contemporanul” și constatăm cu satisfacție că majoritatea scriitorilor pedagogi militează, cu sau fără voia lor, în spiritul valoroasei publicații socialiste. Conștiințiozitatea autorului se reflectă și în aceea că nu se mulțumește a stabili care sînt părțile valoroase dintr-un manual, de pildă, aparținînd scriitorilor ce-i discută ci merge pînă la compararea pe text a acestora cu altele din vremea lor (demonstrarea superiorității, metodei fonetice preconizată și aplicată de Creangă și „silabismul”, abecedarul lui A. Iarcu sau calitatea ridicată a manualului de citire al lui Odobescu și Slavici față de modelul de la care au plecat).

Considerăm însă că, spre lauda sa, autorul a depășit obiectivul unei cercetări

de „pură” pedagogie. I. Kremer dovedește o bună cunoaștere a biografiei și operei scriitorilor studiați și face adesea o adecvată legătură între viață, operă și activitatea pedagogică. Astfel că și istoricul literar poate cerceta cartea sa cu netăgăduit folos; mai ales că îi datorează și descoperirea unor documente inedite: scrisoarea trimisă de către Vlahuță administratorului „Casei școalelor” privitoare la forma în care trebuie scrise cărțile pentru copii și cele două registre de „însemnări zilnice” făcute de Creangă în 1864—1865 ca instructor al clasei I-a.

Pentru cercetătorul literar scrupulos cartea este încă și mai utilă prin ultimul capitol: „Scriitorii noștri clasici și unele probleme ale manualelor școlare”. În manualele ce le-au alcătuit, scriitori ca Gîrleanu, Topîrceanu, Sadoveanu, aceștia au introdus pentru prima dată 'bucăți scurte ce au fost apoi completate, modificate și trimise diferitelor publicații literare sau strînse în volum.

Cărții i s-ar putea reproșa cîteva neajunsuri: din chiar titlul capitolelor se constată lipsa unor criterii sigure în organizarea studiilor: 1) Primii ani de activitate în învățămînt ai lui Creangă, 2) A. Odobescu ca pedagog, 3) I. L. Caragiale, critic al educației și școlii burgheze, 4) Al. Vlahuță despre unele probleme ale educației tineretului, 5) I. Slavici și problemele predării limbii romîne în școală, 6) Scriitorii noștri clasici și unele probleme ale manualelor școlare, 7) Anexă în legătură cu manualele „Metoda nouă” și „Învățatul copiilor” de I. Creangă. Chiar în cadrul unor astfel de titluri se discută cîteodată aspecte greu de încadrat în obiectivele propuse. (La „Odobescu ca pedagog” e pomenit „Chestionarul arheologic”, operă de strictă cercetare științifică).

Uneori aprecierile de valoare sînt lipsite de măsură, ca de pildă atunci cînd compară aportul lui Creangă, în domeniul pedagogiei, cu cel al lui K. D. Ușinski (pag. 196). La pagina următoare (197) I. Kremer socotește că bucățile didactice din manualele lui Creangă „pot sta cu

cinste alături de „Povești și Amintiri” ceea ce e desigur prea mult.

Cartea are un titlu care pare că epuizează problema: „Scriitorii noștri clasici și problemele școlii”. Am indicat mai sus despre care scriitori e vorba și cititorul se va întreba, ca și noi: Unde-i Eminescu? De ce Creangă e incomplet? E drept că în „Cuvînt înainte” I. Kremer recunoaște că lucrarea e incompletă. Recunoașterea nu e însă și justificare.

După parcurgerea cărții lui I. Kremer ni s-au impus câteva reflecții și anume: mai

toți scriitorii noștri clasici au fost într-un anumit fel legați de școală, pe care au servit-o cu uriaș devotament, cu sacrificii chiar. Fiecare dintre ei a privit munca sa de dascăl nu ca pe o simplă meserie, nu ca pe un oarecare izvor de existență, ci ca pe o îndatorire cetățenească și patriotică. Cartea lui I. Kremer urmărește cu stăruință demnă de toată lauda această latură a personalității lor și o luminează cu claritate.

Pompiliu Marcea

ERWIN WITTSTOCK: „FIUL VIZITIULUI”*)

Despre nuvela al cărei titlu îl poartă și volumul nu vom vorbi prea mult. Dacă ea nu s-ar fi înfățișat singură, cititorul risca să-și formeze o părere eronată asupra artei de prozator a lui Erwin Wittstock. Există în „Fiul vizitiului” un subiect interesant, o înlănțuire de fapte neobișnuite, capabile să releve cu ascuțite psihologia socială a personajelor, dar — din păcate — dramatismul momentelor cruciale este desființat prin comentarii bombastice, iar motivarea acțiunii rămîne încercată și confuză.

Din fericire, volumul e întregit prin nuvela „Miesken și Riesken” care — nu în comparație cu prima bucată, ci independent de ea — ne apare ca o adevărată bijuterie, șlefuită cu remarcabilă finețe.

Este povestea a două surori gemene, care de la naștere și-au pierdut mama și care trăiesc împreună cu tatăl tor într-un ungher al munților, tăinuit de umbra pădurii. Fantezia firii, care a izbutit să făurească două ființe întru totul asemănătoare, sfîrșește uimirea și îneintarea tuturor. Abia individualizate onomastic printr-o singură literă distinctă — una se numește Riesken, iar cealaltă Miesken — cele două surori nu pot fi nicicum deosebite de sutenii din vale, care se mulțumesc

să constate global: Riesken și cu Miesken au căpătat ghete” sau „Riesken și ou Miesken au căpătat o rochiță”. Numai tatăl lor cunoaște un mijloc potrivit: „Miesken mergea întotdeauna la dreapta și cu o jumătate de pas înaintea lui Riesken, pe care o trăgea după dînsa”. Tatălui totuși „îi era tot una pe care din două o numea cîind cerea eiite ceva; și se nimerea să fie întotdeauna cea pe care o striga”.

Firul povestirii se deapănă molcom, istorisînd viața surorilor în coliba natală, apoi îndeleticirile lor în sat, cînd vine vremea școlii. Povestitorul păstrează același ton și atunci cînd redă împrejurări mai deosebite, care rup șirul obișnuințelor înrădăcinate. Tatăl pleacă la război (1914), mai apoi bătrîna gazdă a fetelor pornește în bejenie, iar ele rămîn pentru o vreme singure. Și tonul potolît, care se păstrează nealterat în nararea unor circumstanțe ieșite din comun, nu face decît să accentueze dramatismul împrejurărilor.

Axul lăuntric al nuvelei îl constituie o contradicție tragică ai cărei poli se vor defini pe nesimțite. Perfecta asemănare fizică a celor două surori, dublată de Identitatea imboldurilor sufletești, pare să includă fîgăduința luminoasă a unei existențe pentru totdeauna unite. Surorile își promet chiar să păstreze ca o comoară de preț comunitatea soartei lor: „se înțeleseseră să nu se mărîte niciodată, decît dacă

* E.S.P.L.A., Colecția „Luceafărul”, în romînește de I. Cassian-Mătăsaru.

lucrurile acesta ar fi să se întîmple în același timp și dacă bărbații lor ar semăna la lire și la chip" *Nădejdea aceasta naiva nu se va împlini. În schimb, potrivirea deplină a pornirilor inimii va da la iveală un rod tragic: cele două surori vor îndrăgi același bărbat.*

Puțină vreme după întoarcerea tatălui din război, în coliba lor își află adăpost un soldat răzlețit de trupele germane care părăsiseră Ardealul. A sosit momentul cînd simetria destinelor se va frînge prin vrerea neînduplecată a legilor firii. „Într-o zi pe cîndi se putea citi pe față o liniștită îngîndurare, Hans vorbi cu glasul moale, oare nu se potrivea cu veselia lui obișnuită: — Acuma cred că vă pot deosebi". Mai apoi, aflîndu-se că Ardealul s-a alipit Romîniei, Hans este silit de împrejurări să plece în grabă, fără a ține seama de ceea ce lasă în urmă. Bătrînul tată își dă în curînd sfîrșitul. Peste un răstimp, șatena din vale, care nici acum nu izbutesc să deosebească surorile, își împărtășesc o veste de mirare: Riesken și Miesken au căpătat un copil".

Hans, după cîțiva ani, va reveni la coliba din munți. Timpul care s-a scurs a înnegurat multe fapte ale trecutului. „Își dădură seama că Hans nu știa bine care-i Riesken și care-i Miesken. Dar Riesken (mama copilului - n.n.) simțea « era gata să încline mai mult către Miesken și Riesken, purtîndu-și în brațe prunca, iar în suflet o durere cu atît mai sfîșietoare cu cît e mai ascunsă, părăsește pe tru totdeauna casa în care se născuse și-si pretrecuse anii fericiți ai copilăriei.*

În toată această istorisire, în care momentele patetice nu sînt puține, — nici o insistență inoportună, nici o trăsătură acuzată, nici o stridență în raport cu armonia inefabilă a ansamblului. Un nimb de nobilă poezie învăluie totul. Autorul își vedește în deosebi virtuozitatea evocînd vraja pădurii, a cărei măreție netulburată pare menită a spori frămîntarea din suflete: „Lumina lunii se revărsa dalbă peste cradle stejarului din fața ferestrei și departe, peste wîurile pădurii, bezna de sticlă se înălța cu licăriri de vrajă, cu vâluri întretesute cu aur și albastru, care răspîndeau o tainică apăsare a inimii și răscoleau un zbucium nepotolit".

Finisarea nuvelei e înfăptuită cu mîna de artist. Un amănunt în aparență, neglijabil se va dovedi revelator. O irizare cît de fugară își va repeta chemarea, spre a oglîndi curgerea vremii și mutația evenimentelor. Vă amintiți că, încă din copilărie Miesken mergea înainte și o trăgea diipă dînsa pe Riesken. Pînă tîrziu, mersul lui Riesken va păstra aceeași încetineala.

Ar fi vrut, e drept, să pășească alături de tatăl ei, dar pașii ei se încetineau mereu, astfel că tot rămînea la urmă, merged după ei; abia la sfîrșit venea și Hans".

Sîntem deosebit de satisfăcuți de a fi realizat, prin intermediul acestei nuvele, un prim contact cu arta majoră a înzestratului prozator german din R.P.R.

Șt. Gazimir.

ANNA KARAVAEVA: „FABRICA DE CHERESTEA"

Cartea Annei Karavaeva e scrisă între anii 1923-1927. În jurul acestor ani pluti și grei, ani de lipsuri și entuziasm, de șovăială și dîrzenie au fost scrise Hidrocentrala" Margaretei Saghinian, „Și a fosi

ziua a doua" a lui Ehrenburg sau „Frații" lui Fedin.

Toate aceste cărți relatau un prezent încă de domeniul gazetăriei jurnaliere, m momentul tipăririi lor. Timpul nu decantase

* Ed. „Cartea Rusă", 1957.

întimplările care le alcătuiau conținutul și autorii lor nu beneficiau de perspectiva lui.

Totuși, peste niciunul din aceste volume vremea nu a așternut un politicos vâl cenușiu și nici nu le-a încredințat rolul unor materiale documentare ale respectivei epoci, bune de cercetat cu interes istoric sau bibliografic.

Au rămas, sînt violent actuale.

Distanțarea de lectură nu lasă doar a-mintirea. respectivei lor atmosfere. Chipurile eroilor stăruie cu nume precise, întimplările își păstrează conturul inițial din momentul lecturii. Nici o umbră de ceață nu alterează trăsăturile roșcovanului în haine strimte, zbulciumul căruia Volodia Satonov nu-i găsește ieșire sau moartea lui Rossislav Karev.

Frământarea, energia și sinceritatea aproape violentă a grupului de scriitori — dintre care am amintit doar trei — sînt caracteristice și Annei Karavaeva.

Cuprinsul cărții e enunțat de titlul ei: *Fabrica de Chereștea*. într-adevăr : doi străini, doi orășeni, un inginer și un activist de partid (directorul fabricii) vor încerca și vor reuși să pună pe picioare o fabrică de chereștea, părăsită la începutul războiului. Construcția va revoluționa viața satelor patriarhale din împrejurimi, așezate la marginea imensei păduri îndepărtate.

Nici subiectul, nici problemele nu sînt originale sau noi în literatura sovietică. Literatura noastră s-a apropiat și ea de problemele ridicate în fața țăranilor de către construcțiile industriale, care le accelerează ritmul molcom al vieții violîndu-i perspectivele tradiționale. Dar un suflu de aprigă prospețime, aparent sfîngace, străbate cartea Annei Karavaeva dăruindu-i vigoare și originalitate.

Se nasc copii, se comit asasinat care se

descoperă și se pedepsesc, se împlinesc și se destramă iubiri și vieți. Cei doi orășeni sosiți cu o drezină, într-un colț pierdut de țară pe o dimineață ploioasă au probleme sentimentale. Tînărul inginer pe care îl așteaptă o logodnică în oraș, simte o tulburare ciudată în fața Ksenei, fata pădurarului. E o fată cu farmec și fire deosebită (Colindă singură pădurea pedepsind și ierînd braconierii după legile pe care i le impune o judecată naturală și sănătoasă.) Ar fi fost facil și tentant pentru un scriitor mai puțin stăpîn" pe știința construcției de ansamblu, să îndrume spre „happy end" sau măcar să contureze mai precis sentimentul schițat între Ksena și tînărul inginer Mideaev. Anna Karavaeva îl lasă în vag cu deosebit bun gust și simț psihologic. Ceea ce dăruie acestui început, de dragoste puritate și finețe.

Poate întimplările sentimentale ale lui Ogneov sînt mai greoaie. Confesiunile sub formă de corespondență ale Lenei, femeia cu care are un copil, și care va reuși să-l cîștige sînt informate. Nelipsite de veridicitate, întîlnirile lor par provocate de autoare

Frământările amoroase, bănești, luptele pentru poziție socială sau satisfacerea orgoliului se canalizează înspre împlinirea aceluiași țel, construirea fabricii

Anna Karavaeva a întrebuițat material psihologic și tactic din care se puteau construi volume de dimensiunea unei „tragedii americane". L-a organizat cu un deosebit simț arhitectonic, netezîndu-i asperitățile, îmbinîndu-l într-o construcție armonioasă, firească.

Păcat că traducerea romînească, făcută după ediția apărută la Moscova în 1954 nu e ceva mai îngrijită și e atît de în' greunată de numeroasele greșeli de tipar.

IACOB WASSERMANN: „ÎN APĂRAREA JUNKERULUI ERNST"

Jacob Wassermann face parte din acea mare generație a scriitorilor germani, care născută în spre sfîrșitul veacului trecut, a mai asistat neputincioasă la promovarea

hitlerismului. Ca mulți asemenea lui, a murit în exil. Contemporan cu Thomas Mann, a simțit ca și ilustrul său compatriot decadența familiei burgheze. Destrămarea

ienă a relațiilor tradiționale între copii și părinți, între soț și soție, semnificând pe planul microcosmului familiar destrămarea generală pe plan social, a format simbul tematic al operei lui Wassermann.

Cărțile lui Iacob Wassermann cunoșteau culmile succesului după primul război mondial. Scriitorul căuta împreună cu eroii săi ieșirea din impasul crizei interne a burgheziei. Se amăgeau că o vor găsi în Adevăr, Dreptate, Cinste.

Etzel Andergast — eroul primului volum, cu intrigă polițistă al faimoasei trilogii — este un adolescent hipnotizat de aceste idealuri cu majuscule. Societatea care-i refuză izbînda — oferind în locul reabilitării violente în plină lumină o grațiere tăcută, nevinovatului Maurizius — îl secătuieste. Etzel reacționează mai puțin violent ca fratele său Gelu Ruscanu. De fapt însă nu se mai ridică după lovitură. Alți eroi își vor încerca puterile în celelalte volume ale trilogiei în numele și sub steagul aceluiași idealuri.

Heinrich Mann, scriitorul profund realist al aceleiași generații, îl considera pe Wassermann un romantic care percepe „minunatele complicații ale vieții”. Sub adîncă influență a Iul Dostoievski, Wassermann cercetează subtil, cu îndemînări chirurgicale ascunzîșurile și meandrele sufletului omenesc. E însă departe de violența și răzvrătirea măestrului său în ale psihologiei. Pictează calm chiar portretul odiosului Warschauer-Waremme sau al aproape patologiciei Gana.

Colecția „Meridianelor” și-a sărbătorit semicentenerul, — cu prilejul căruia o felicităm, — traducînd nuvela de mari proporții în „Apărarea junkerului Ernst”.

Nuvela e de factură romantică și aparține celor mai reușite lucrări de acest gen ale scriitorului. Spre deosebire de alte lucrări de acest fel în care Wassermann își lasă personajele să se rătăcească în stări și situații intuitive, ce depășesc nu numai marginile realismului ci și ale naturii umane, aici eroii se mențin în limitele ome-

nescului. „In Apărarea junkerului Ernst” e închinată „fiului meu Karl Ulrich”. E povestirea unui părinte și scriitor progresist ce își vedea fiul crescînd într-o Euronă cu cerul amenințat de nori întunecași.

Junkerul Ernst e un poet adolescent (lui Wassermann îi sînt afîi de dragi adolescenții, îi este afîi de drag amestecul de puritate, generozitate și putere ce-l caracterizează). Inchiziția (povestea se petrece sub domnia ei) încearcă să-l distrugă. Oamenii îl vor elibera spre a-și duce mai departe cîntecul.

Wassermann scrie cu deosebită plasticitate epoca de cumplită teroare religioasă cînd „oamenii se iscodeau între ei și din ochii, lor pironiți unii asupra altora, se resfrîngea spaima așteptării. Pizma devenea groază (pentru cel pizmuț) admirația se prefăcea în spaimă cumplită (pentru, cel admirat), adesea dragostea se stîngea pe rugul, în flăcări. La fiecare petrecere, pîndea cîte un denunțator și pînă la urmă le pieri oamenilor orice urmă de voie bună — ba începură a se ocoli tot mai mult unii pe alții”.

Cu mină de artist încercat pictează portretul celui ce a dezlîntuit teroarea: Pater Grop, iezuitul învățat să aducă în suflete „simțămîntul fricii de oameni, frica cea mai puternică și fără de leac.” Acesta e dușmanul tînărului junker, al poetului care colîndă ținutul istorisind povești ce îndulcesc viața speriată a oamenilor fără ca vreodată „să se ghicească vreo tristețe sau îngrijorare în jurul făpturii sale”.

Naivitatea crîncenului antagonism romantic bine-rău, diabol-înger e compensată de arta scriitoricească a autorului. Figurile celor doi eroi — înconjurate de minunate broderii psihologice care reiau sub altă înfățișare vechii eroi preferați ai lui Wassermann — sînt pictate în tușe succesive care le adîncesc personalitatea, dăruindu-le spre final, unuia strălucirea auzului și celui altul culorile mîzgăi.

Revolta populară transformată în apoteoză triumfală, redă libertății și oameni-

lor pe tînărul Ernst atins în sfîrșit de durerea și răutatea umană, e pictată de scriitor în culori strălucitoare demne de penelul lui Brueghel.

Traducerea foarte izbutită, păstrează ritmul frazei originale împlinind bucuria lecturii pe care o prilejuiește colecția „Meridianelor”.

Raluca Iacob

DOUĂ PLACHETE PENTRU COPII*)

După culegerile de versuri din S. Marșak, A. Barto, Z. Alexandrea și alți poeți sovietici care scriu pentru copii, Editura tineretului a trimis în librării două noi plachete care înmănunchiază o bună parte din poeziile cele mai valoroase ale lui S. Mihalkov, poet prodigios și plin de fantezie, mult prețuit în Uniunea Sovietică de cititorii vîrstnici, dar mai cu seamă de cei mici.

S. Mihalkov — care este și un fabulist de mare talent — a reușit să-și cîștige notorietatea de care se bucură astăzi, nu numai în țara sa, datorită spiritului inventiv, al originalității și cutezanței ce caracterizează versurile sale.

De astă dată cititorii noștri au posibilitatea să cunoască mai complet și celălalt sector bogat al activității poetului, reprezentat de creațiile sale destinate copiilor de vîrstă școlară. Un merit esențial al ambelor plachete apărute („Poezii”, trad. George Dan și „Drumețul vesel”, trad. Cezar Drăgoi) rezultă din aceea că autorii versiunilor românești au sesizat de la început notele dominante ale poeziei lui Mihalkov, izbutind în cea mai mare măsură să se apropie de original, să păstreze echivalența frumuseților gingașe ale tropilor, limbajului artistic și versificației proprii poetului sovietic, bineînțeles cu coeficiențele respective de „mici infidelități”, uneori scuzabile, datorate dificultăților și patimei sensibile a fiecăruia din traducători.

George Dan, mai puțin flexibil, însă în o mai mare măsură animat de dorința de a nu adăuga nimic peste semnificațiile versului original, surprinde prin precizia cu care a izbutit să transmită sunetele

cristaline din balada „Vasul de cristal”, una din poeziile cele mai pline de farmec ale lui Mihalkov :

Trei fete — trei prietene
Un vas
Au cumpărat.
Umblară
Și-1 aleseră
Abea după un ceas.
Un vas
Ce-n magazin
Expus e în vitrine —
Un vas original,
Un vas care își scapără
Ovalul de cristal.

Desigur, în unele din poeziile cuprinse în volumul tradus de George Dan nu lipsesc și unele defecțiuni. În poezia „Căței dreșai” găsim — de pildă — această curioasă mostră lingvistică cuprinsă în apolog:

„Cin'de tinerel nu-nvață
Multe-n viață o să pată” (!) p. 28

Mai găsim și alte impurități de acest gen care au scăpat atenției traducătorului. De pildă:

„Pe porțile Kremlinului
Ce se deschid pereche” (!) p. 58

sau :

Pornind la ofensivă-n mari armate”
(P- 52)

sau unele adaosuri nejustificate de textul original.

„Cu ochii migdalați uzbekul” (p. 54)

Dar, este totuși clar, că împotriva acestor deficiențe ce s-ar putea ușor elimina, versiunea poeziilor aparținând lui George Dan reprezintă un bun cîștigat.

*) S. Mihalkov „Poezii”, „Drumețul vesel”, Ed. Tineretului, 1957.

Poate ar fi fost mai interesant de între-prins o paralelă între traducerea analizată și cea din „Drumețul vesel”, care de asemeni își are meritele ei incontestabile, dar și unele laturi discutabile. Cezar Drăgoi, poet cu îndelungă activitate de traducător, autor al excelentei versiuni a lui „Pavlic Morozov” poemul Iul S. Scipaciov, oferă și în placheta recentă destule note pozitive, care confirmă succesele precedente. Versurile lui S. Mihalkov din „Drumețul vesel” — mic manual liric de voce bună și prietenie între copii, vor încanta desigur pe mulți dintre micii cititori ai traducerii lui Cezar Drăgoi. Li vor încanta într-o măsură egală critica puștiului cocoloșit din „Mimoza”, care nu se poate despărți de fusta mă-michii:

„...Pentru ce e pregătit?
Va Ei el pilot vestit ?
Ori tanchist ?
Mitrator ?
Marinar pe un vapor ?...

Stă cu tata și cu mama,
gerului ducându-i teama I

Și-i asemeni plantei care
numele —
mi maz a-l are !”

cu aceeași încântare copiii vor sorbi învățăturile din „Cizmarul din drum”, „Azor”. „O singură rimă” și alte poezii în care poetul Cezar Drăgoi a rămas fidel unei concepții logice, juste despre posibilitățile și limitele traducerii. In unele cazuri, când

principiul recreerii originalului, — care trebuie să călăuzească pe orice traducător talentat — este interpretat prea larg, se obțin mari bizarerii. Într-o bună parte din placheta „Drumețul vesel” printr-un curios fenomen de sciziparitate poetică, versurile lui Mihalkov și-au înmulțit în mod considerabil cantitatea. De curiozitate am numărat versurile câtorva poezii din original și cele respective din versiunea românească. Rezultatul a fost surprinzător: în textul original poezia „Drumețul vesel” numără 60 versuri, în traducere numărul lor-a crescut la 85; același fenomen și la poezia „Prietenul meu” care crește de la 48 de versuri la 58, în „Mimoza” unde crește de la 65 la 80 etc. etc. În toată cărticica adaosul se ridică la câteva sute de versuri.

Puțin supărat de această inadmisibilă depășire am închis o clipă ochii și prin clasică metodă a reducerii la absurd mi-am formulat două ipoteze: 1) Dacă ar fi necesar să zicem, ca volumul lui Mihalkov să se traducă din românește în altă limbă și traducătorul respectiv ar mai adăuga la rîndul lui alte câteva sute de versuri... etc. 2) A doua ipoteză s-ar putea rezolva printr-o întrebare firească: de ce a preferat editura să publice simultan două culegeri din același poet; oare nu era de preferat să apară un singur volum, mai complet și totuși, fără versuri asupra cărora autorul lor și-ar declina paternitatea ?

M. Cosma

ION VLASIU: „AM PLECAT DIN SAT”

Realizat în piatră și culoare, sufletul artistului a simțit dintr-un început nevoia destăinuirilor, a comunicării unor stări și fletești, a unei lumi pe care dalta și penele încă nu o cuprinseseră. Înainte de a începe, stupina bunicului său cu pietre cioplite, burind în viața bătrînului lumea iconelor sfinte și unice, artistul, tînărul ciudat și neadaptat condițiilor comune de viață, scrie

căutat n-ar fi găsit decât forme omenești, și, desigur, n-ar fi înțeles în liniile lor viitoare creații, tulburătoarea mască a geniului, figurile statuare, definitive întru chipări în piatră ale lui Horia, Cloșca și Crișan, ori profilurile pure finisate în marmoră, ori copiii spiritualizați sub ciopliturile daliei, ori pinzele, concentrări cromatice ale universului folcloric național, ori acel Creangă povestitor și acele grupuri de familie care au mișcat sufletul publicului bucureștean în expoziția din primăvara acestui an.

Ion Vlasiu n-a fost un om al baricadei. Răzvrătirea lui împotriva condițiilor extrem de grele prin care a trecut spre maturizare și independență, s-a sublimat în imagini artistice, și mizeria Vinarului fără căpătii, ros de foame pe străzile Clujului ori pe cheiul Dîmboviței, purtată încă odată prin satul ațtlor amintiri de care artistul nu se va despărți niciodată, va răspunde în forme plastice de-o sensibilitate și o puritate unice. A fost o împlinire exprimată arghezian în Testamentul Cuvintelor potrivite: „E-ndreptățirea'.ramurii obscure/" Ieșită la lumina din pădure/Și dînd în vîrf ca un ciorchin de negi/ Rodul durerii de vecii întregi".

Penru acei care cunosc opera lui Ion Vlasiu. o înțeleg și o apreciază, „Am plecat din sat" vine să definească o personalitate și să explice fenomenul îndelung și complex al creației sale. Spre deosebire de „Poveste cu năluci". în care realul se autolează cu lumina difuză a unor sentimente multiple, plutind între dragoste, destin și artă, „Am plecat din sat" aduce lumea întreagă, impresionant de reală și de adevărată a satului ardelean de dinainte și de după primul război mondial. Satul cu săraci și bogați, cu popă și dascăl, cu păcurari și țărani de rînd, cu părinți și copii și bunici, 'cu toate locurile înconjurătoare, hotar greu de amintiri, cu dragoste și cu ură, cu pace și cu bătaie, cu oi și vite și cîini și galitfi, și peste toate, cu viața copilului, și nu .a unui copil obișnuit, ci a unuia neastimpărat și ciudat care pune în mișcare totul împrejurul, său. Te regăsești în toate păta-

niile lui, așa cum te-ai regăsit în Amintirile lui Creangă, și, dacă odată ai fi vrut să-l ai aproape pe Moș David Creangă din Pipirig, retrăindu-ți anii copilăriei te-ai dori în preajma Bunicului ori pe genunchii Bacului. Copilul acesta e stăpînit de tot felul' de ciudațenii și de năluci și toată această lume a lui nu e un truc, ori un nărav copilăresc ci o suferință organică, și toate năzbîțiile lui au o poezie ce se distilează și se depune în sufletul său, prin vîrstă; această poezie n-o vor scoate nici babele cu descîntece, nici popii cu slujbe, nici călugărul mincinos cu citirile sale. Imbogățită cu toată suflarea satului, această poezie va fi scoasă de dalță și penel din piatră și din culoare. Copilul neobișnuit, trecînd mai neastimpărat prin experiența obișnuită a copilăriei, ne arată prin graiul povestitorului de mai fîrziu. unde sînt împlîntate rădăcinile creației și care-i suflarea dumnezeiască ce dă viață pietrii neînsuflețite. Dincolo de ograda părinților și bunicilor săi, satul își duce viața mai liniștită ori mai tulbure sub stăpînirea grofilor și a jîndarilor din preajma ori din anii grei ai războiului. În Lechința ori în Ogra, oameni de structuri apropiate, încîlcîți printre legile statului, își îngroapă morții și își însoară feciorii, adună și împrăștie pămîntur!, își petrec viața între casă și hotar, între biserică și ulița satului. Ca o foarte cuprinzătoare monografie, cartea lui Ion Vlasiu comunică date și obiceiuri, strigături și cîntece de jale, cu întreaga mișcare a omului între hotarele zilei, cu o poezie firească în stilul simplu al povestitorului ardelean. El își povestește viața, iar valorile literare rees din bogăția amintirilor și din frumusețea cuvîntului, din limbajul natural de pe Mureș și de pe Cîmpie prin care ne transmite întreaga poezie senină ori durerasă a vieții satului. Paginile cu plecarea oamenilor la război, cu luarea clopotelor, cu iernile fără bărbați în sat. apoi, mai fîrziu, cu toate împlîrile familiei. Bunicului, cuprind o densă poezie dramatică a existenței și prin astfel de pagini se afirmă artistul scriitor în cel mai deplin înțeles.

Ion Vlasiu e un poet, și în creația sa plastică este poate cel mai profund Uric dintre artiștii noștri contemporani. Gîndindu-mă la oamenii cărții lui și la destinul lui de creator îmi trec prin minte de undeva de foarte aproape alte versuri argheziene:

In seara ceea piatra își luase-nfățișarea.
Ciocanul odihnește și poate-ncepe iarăș

Căci alte lespezi albe rîvnesc în munți
chemarea,

Ca din pietrar să-și facă pe ani întregi
tovarăș.

*Pentru înțelegerea artei sculptorului,
„Am plecat din sat” nu poate fi înlocuită
de textul niciunui comentator.*

Ion Horea

SAVIN BRATU: „CRONICI”

Savin Bratu, cronicarul cel mai activ al Gazetei literare, este un sînăr îndrăgostit de fenomenul literar în înțelesul cel mai larg, un comentator zelos de cărți și un cercetător pasionat de istorie literară.

Un prim merit al cronicarului este ambiția lui (lăudabilă!) de a fi cel dinții care semnaleză o operă demnă de a fi adusă la cunoștința publicului.

Al doilea merit este acela de a analiza cu atenție operele remarcabile în unul sau mai multe foiletoane, după importanța și dimensiunile cărții.

In fine, al treilea merit, e acela de a judeca operele într-un spirit obiectiv politic, fără a cădea în dogmatism și fără a ’eluda spiritul critic în cazul scrierilor neizbutite din punct de vedere artistic.

Într-un cuvînt, Savin Bratu posedă toate calitățile cerute unui bun informator asupra producțiilor literaturii curente, o bună orientare politică, gust și cunoștințe suficiente de teorie a literaturii.

Adesea cronicarul trece de la recenzia propriu zisă la studiul mai dezvoltat de istorie literară, folosind documentația bogată de bibliotecă și ancheta arhivistică. Actualul volum de cronici conține între altele un articol despre începuturile literare ale lui M. Sadoveanu care poate constitui punctul de plecare pentru o monografie de substanță, precum și un studiu rotund despre poezia lui Mihai Beniuc atingînd toate laturile creației autorului Cîntecelor de pierzanie.

Alteori recenzia e înlocuită cu discuția unor probleme de ordin general („Pasiunea noului”, „Poezia nemuritoare”), cu afo-

risme („Reflecții despre lirică”) sau cu epistole („Scrisoare către Francisc Ivlunteanu”). Cîteva reflecții despre lirică, lapidare, sînt excelente, de pildă:

„Esențialul e să fii poet, dacă vrei să slujești construcției socialiste prin poezie”.

„Infinitatea tematicii în lirică stă în infinitatea stărilor sufletești ale omului, variabile istoric, social și individual”,

„Liricul autentic este acela care mobilizează resursele noastre interne, ignorate de noi înșine”.

In analiza poeziei, cronicarul abuzează însă de noțiunea de „erou liric” care — am mai spus și altădată — e lipsită de sens. In poezia lirică nu e posibil niciun erou. Se poate vorbi de un lirism cu caracter obiectiv ca acela al lui Coșbuc, exprimînd nu sufletul individual, ci pe acela colectiv, în niciun caz de erou liric. Singurul erou liric admisibil este poetul. Dar cîtă vreme putem spune foarte bine poetul, nu vîd de ce ar fi nevoie să fixăm „o existență inalienabilă în poezie” eroului liric. Cînd în poezia epică se face simțită în chip manifest intervenția autorului, epicul devine supărător. Ibrăileanu numea excesul de lirism în poezia epică „poezism”. Marii poeți epici (Homer, Virgillu) se estompează în dosul personajelor lor și adevărații eroi epici sînt aceia care și-au tăiat, cordonul ombilical de creatorul lor.

Mi se pare greșit, din această cauză, a valorifica literatura epică a lui Sadoveanu prin descoperirea hibridului „erou liric”. Sadoveanu este în primul rînd un poet. Dar un poet în sensul originar, de „creator”, al cuvîntului și nu un liric prin ex-

celență- Sadoveanu a creat personaje epice vii (Nicoară Potcoavă, Frații Jderi, Victoria Lipan, ca să dăm numai câteva exemple) care trăiesc independent de autor, ca și eroii din poeziile populare anonime.

„Epicul — scrie Savin Bratu — nu este, la Sadoveanu fabulație și construcție de episoade, ci împărtășire de suferință și de revoltă”. Cu alte cuvinte epicul nu e epic, ci lirism, și romane istorice ca Neamul Șoimăreștilor sînt doar niște confesiuni subiective exprimînd suferința și revolta autorului. Iată cum prin utilizarea unei categorii estetice greșite se neagă capacitatea de creație (invenția, reconstrucția) scriitorului. Dimpotrivă epica lui Sadoveanu este tocmai fabulație, adică povestire (epos) cu eroi adevărați intrupînd fiecare obiectiv, suferința, revolta și lupta poporului împotriva asupritorilor, de-a lungul Istoriei.

în privința vocabularului atragem atenția că termenii ca emoționalitate, compozițional, constatativ, panicard, putrid, pio-

șenie nu există în dicționarul limbii române, nici în dicționarul limbii franceze și trebuie înlocuiți prin cuvinte corecte ca : emoțivitate, de compoziție, care constată, care' produce panică, putred, pietate. De asemenea expresiile: apreciere valorică, potență tipizantă, articol publicistic, femei bovarice, romantică pîcloasă, cumsecadele domnișoare, mi se par prețioase, pleonastice sau rebarbative. Un curriculum vitae nu poate fi niciodată profund, ci numai exact. Un limbaj nu poate fi sibilic, ci sibilin. „Eu stingher colcăind în sine” e o triplă tautologie.

Eliberat de clișee și de pedanterii, inerente oricărui început, Savin Bratu va deveni neîndoelnic cu timpul, avînd în vedere plăcerea sa evidentă de a citi și analiza cărți, o călăuză tot mai sigură pentru iubitorii de literatură, un critic adevărat, util. încă de pe acum prin cronicile sale oneste, laborioase și mai totdeauna, drepte.

AL. Piru-

MIHAIL ȘERBAN: J IMÎNT ȘI OAMENI"

Pămînt și oameni", recentul roman al prozatorului Mihail Șerban, readuce în viața noastră literară numele unul scriitor puțin cunoscut generației tinere de cititori, dar în bună măsură familiar cititorilor mai vîrstnici.

Romane ca „Idoli de lut”, „Infirmii”, „Casa amintirilor”, „Sanda”, „Pîinea inimii”, un volum de nuvele ca „Nunta de argint”, „Clini”, „Furtuna”, etc. constituie doar o parte din fecunda activitate a scriitorului. Cititorul romanului „Pămînt și oameni” nu se găsește, prin urmare, în fața unui tînăr și neexperimentat minutor al condeiului, numeroasele lucrări ale prozatorului constituind mărturia evidentă a unei îndelungate prezențe literare.

Dar de la „Idoli de lut” (1935) și „Infirmii” (1936) pînă la „Furtuna”, volumul de nuvele publicat în 1947 sau „Pîinea inimii”, romanul în două volume tipă-

rite în 1949, este o distanță simțitoare atît sub aspectul evoluției artistice a scriitorului, cît și în ceea ce privește concepția sa literară.

Dacă în „Idoli de lut” scriitorul se preocupă de psihologia copiilor, în „Infirmii” atenția sa se îndreaptă cu predilecție către cazurile clinice. O anumită căldură adine umană învăluie însă personajele umile din ambele opere și ea va persista în întreaga sa creație literară.

Referindu-se la cele două romane amintite G. Călinescu preciza, pe bună dreptate, că ele nu trădează „vreun indiciu de vocație literară”, fiind mai degrabă „documente ale căutării unei generații, bizare ca orice lucru necristalizat”.

Romanul „Casa amintirilor” (194-2) este un exemplu elocvent. Scriitorul se definește de pe acum nu „ca un creator de investigație psihologică, ci ca un evocator exagerat de-

patetic, al unor sentimente adeseori convenționale și banale.

Demnă de reținut în „Casa amintirilor” este figura muncitorului Luca Spolocania (stilizată, este drept), al cărui profil spiritual amintea imaginea comunistului de mai târziu.

Implicațiile lirice sînt și mai frapante în romanul „Sanda”, adevărată cronică amoroasă a adolescenților.

Dacă în universul epic din operele amintite accentul nu cade pe viața umilă a unor personaje, ci pe elemente exterioare ei care o denaturează, în „Furtuna” volumul de nuvele din 1947, se observă, în unele cazuri, o anumită tendință de reliefare a elementului social, deși diferențierile din viața satului nu sînt văzute de scriitor cu toată claritatea. Grăitoare, din acest punct de vedere, este nuvela *Jntoarcerea de pe front* în care drama unei familii rurale sărace nu mai este sugerată prin lungi pasaje declarative, ci prin detalii de viață.

Opera în care scriitorul abordează cu mai multă eficacitate anumite probleme sociale ale vieții noastre contemporane este însă „Piinea inimii” (1949) în care se reia într-o altă etapă circuitul vieții unor personaje din „Casa amintirilor”.

Cronicarul obiectiv al evenimentului din perioada de fascizare a țării iese la suprafață, evocarea lirică fiind înlocuită, în bună măsură, cu o anumită forță epică.

Dar nici figurile hidoase ale legionarilor, nici siluetele comunistilor din „Piinea inimii” nu sînt pregnant individualizate, așa cum nici fundalul social general pe care se proiectează aceste tipuri nu apare suficient de limpede.

Definindu-se ca un romancier al peisajului provincial urban, fără să fi neglijat intru totul viața satului, Miha-il Șerban ne înfățișează în „Pămînt și oameni” o semnificativă etapă din procesul de transformare socialistă a satelor românești, transformare ce vizează, prin rezonanța ei multiplă, conștiința oamenilor în primul rînd.

Cunoscînd legile de dezvoltare a societății, Miha-il Șerban nu mai ajunge sa vointeze aspecte și chipuri hidoase, nici să stî-

lizeze personajele pozitive ale romanului pînă la denaturarea lor. Personajele nu sînt definite mecanic, avîndu-se în vedere doar apartenența lor socială, faptele lor sînt cele care le conferă un anumit loc în viața satului.

Prin notații de reportaj gazetăresc, Miha-il Șerban ne introduce în atmosfera satului Ivirești, trecutul fiind reconstituit prin cîteva digresiuni utile, dar lipsite de forță artistică. Distrus de război, secătuit de către bogătanii care-și exercită încă influența nefastă asupra oamenilor prin relațiile lor multiple, satul Ivirești este minat, pe de o parte, de sărăcie și mașinațiunile viclene ale dușmanilor, pe de altă parte, de mentalitatea veche a oamenilor, atît de greu de înlăturat.

începutul ieșirii din impas este creat prin înființarea gospodăriei colective în care intră un mînunchi de oameni cinstiți și mai luminați. Dar accentul, pe bună dreptate, nu cade în romanul „Pămînt și oameni” pe formarea gospodăriei colective, ci pe acțiunea ei de consolidare și pe complexul și îndelungatul proces de transformare a conștiinței oamenilor prin apariția unor elemente noi de viață în lumea satului.

Acțiunea generală a romanului se interferează cu o serie de episoade secundare, de drame individuale, specifice vieții satului în acest proces de transformări, toate concurînd la crearea unei intrigi susținute și, în bună măsură, captivante.

Creînd un roman bazat pe aglomerare de fapte, celelalte procedee de compoziție puse într-un mod mai mult sau mai puțin fericit la contribuție în alte opere ale sale, fiind în bună măsură abandonate, Miha-il Șerban nu izbutește să dea viață unor personaje complexe, chiar dacă unele tipuri secundare ca. factorul poștal Roșu și alții au un anumit pitoresc al lor. În general, personajele din „Pămînt și oameni” au preocupări unilaterale, dimensiuni sufletești reduse. Petruța, bibliotecara umblă tot timpul cu lădița de cărți după oameni pe ogoare, bătrînut Șandru este invidios, Bonceanca e încăpăținat și impulsiv, Oprea

avar și perfid, directorul Voinescu e preocupat de probleme culturale și din când în când de dragoste, etc. etc. Din această cauză tipurile din „Pământ și oameni” nu se pot memora, fiindcă n-au o individualitate bine distinctă, creată prin modalități artistice variate. Cititorului care a parcurs paginile voluminosului roman al lui Mihail Șerban îi este greu să spună cum arată Veronica, Petruța, Nichita, Filip, dirzul comunist Țurcanu, Bălașa, activistul de raion Manolache, îi este de asemenea greu să-și imagineze cum se înfățișa viața lor interioară, ca și cadrul locuințelor lor, îmbrăcămintea pe care o purtau, etc. Artă portretului, complex, detaliile de viață din mediul în care trăiesc personajele, monologurile interioare care comunică fluxul gândurilor, descrierea amplă a înfățișării satului, lipsesc în bună măsură din roman, intriga din „Pământ și oameni” fiind susținută, mai ales, de elemente de ordin pur narativ, relatate adeseori cu pricepere.

Trecând de la operele cu fabulație redusă, ca „Sanda” și „Casa amintirilor”, la romanul epic prin excelență, cum este „Pământ și oameni”, Mihail Șerban renunță însă și la unele procedee artistice valabile, folosite cu o oarecare ingeniozitate în scrierile sale anterioare. Mai mult, uneori lasă impresia că se îndepărtează de însuși specificul artei sale scriitoricești, în ceea ce are ea valoros.

Este incontestabil faptul că efortul vizibil de a-și însuși o concepție clară de viață îl ajută pe prozator să dea intrigii din romanul „Pământ și oameni” forță de susținere și orientare precisă. Cu toate acestea, apreciat în mod global, romanul „Pământ și oameni” nu se ridică prin realizarea sa generală deasupra unor creații, anterioare ale scriitorului. Cititorul care a parcurs întreaga operă a tui Mihail Șerban rămîne cu impresia că în acest roman nu sînt întruchipate toate posibilitățile sale, creatoare.

Romul Munteanu

REVISTA REVISTELOR

— Din țară —

CRITICA DIN „TÎNĂRUL SCRITOR” nr. 7

Dacă în celelalte sfere de creație, revista își justifică numele și menirea, în critică se remarcă o oboseală și, uneori, o blazare prematură. Răsfoind revista, ai senzația că, după ce ai parcurs încăperi luminoase și bine aerisite, te înfunzi, la un moment dat, într-un depozit de documente vechi, într-un soi de arhivă literară care doar întâmplător mai păstrează și ceva contemporan. Recenzarea unor cărți noi, mai scapă sectorului de critică al revistei. Dezbaterăa unor probleme actuale, deasemenea. Dar dezgroparea unor scrisori vechi, a unor manuscrise sau variante uitate (cîteodată interesante doar pentru descoperitor sau pentru cîțiva specialiști), nu se petrece niciodată fără a avea un ecou amplu în Tinării scriitor. Ni se pare că revista n-a inițiat și n-a întreținut vreodată o discuție asupra fenomenului literar actual, după cum n-a participat prea des și prea substanțial la discuțiile organizate de alte publicații. (E adevărat, în numărul de față există un articol semnat de AL Oprea, cu privire la problema libertății de creație, dar, oricum, un singur articol e cu totul insuficient.) Tinerețea revistei se oprește oare la porțile criticii? Sau în critică nu poate exista tinerețe? N-am vrea să credem că singur, acest domeniu de creație nu are vîrstă. Admirăm operativitatea revistei în ce privește apariția. Dar ce te faci cînd în nr. 7 din 1957 citești o recenzie la volumul „Flori și ghimpi” de Tudor Mănescu, publicat cu vreun an în

urmă, sau la „Eu, meșterul Manole” de Darie Magheru, tipărit și el acum cîteva luni? Și aceasta e, dacă vrei, o problemă nesoluționată a tinereții Tinărilor scriitor. Iată și o repercusiune mai puțin directă și mai puțin vizibilă a îmbătrînirii precoce de care vorbeam. Aproape în toate prezentările (cronici, recenzii, etc.) autorii analizați sînt supuși unor operații de separare a influențelor și afinităților atît de severe încît rareori le mai rămîne cîte ceva propriu. Există o obsesie a descendenței, a împrumuturilor, provenită tot dintr-o lipsă de deferență față de fenomenul literar actual. În cronica lui Aurel Martîn la volumul „Pasărea albastră” de Gheorghe Tomozei, tînărul poet e împărțit în sfere de influență, astfel încît o parte i se acordă lui Pillat, o alta lui Bacovia apoi lui Ca.mil Petrescu, Miron Radu Paraschivescu și Nicolae Labiș, poetului recenzat rămînîndu-i, în orice caz, foarte puțin. Tendința de detectare și clasificare a influențelor este uneori exagerată căci versurile: „Ucisă cade seara pe uluci, / covacii se înfățișează sluți, / cer mortuar, eroi necunoscuți / și peste cîmpuri — fără nume — cruzi”, îi apar criticului „descinse parcă din „Ciclul morții” dar și din universul sumbru al „Plumbului” și al „Scînteilor galbene”. În patru versuri două influențe (din surse atît de diferite!) e prea mult. Cel puțin de la Camil Petrescu nu vine nici atmosfera, care e într-adevăr sumbră dar de mișcare, de amestec al

monotoniei spirituale cu răsturnări neașteptate, toate pe fondul unor încordări pline de febră, nici imagini sau forme prozodice, și în cel mai acceptabil caz, ecouri tematice. Ori acestea sînt fără greutate cînd e vorba de a stabili influențele. Dar vorbeam de tendința de descoperire (sau inventare) a influențelor ca de o tendință generală a criticii Tînarului scriitor. Intra recenzia la Glasul de Iulian Vesper se vorbește de „rezonanțe barbiene” din versurile vechi ale autorului, iar în recenzia lui Gh. Poalelungi la volumul lui Darie Magheru se observă că poetul „a plătit” „onest” și „la timp” (tribut probabil) tul Arghezi, Blaga și Barbu. Mai e de remarcat un fenomen: revista care se grăbește întotdeauna să dea lecții de limbă și stil altora prin exponentul ei Gh. Poalelungi, excelează ea însăși în greșeli de limbă și stil, prin același exponent. Gh. Poalelungi își începe recenzia cu o frază pe care n-ar fi tolerat-o la alții: „In „Eu Meșterul Manole”, poetul Magheru a adus cu sine un minereu bogat: ceea ce e creștin sau păgîn, ceea ce e legendă populară sau apocrifă, totul topindu-se în drama meșterului veșnicit (!) de creația populară, izvor tentant pentru mulți scriitori, tineri sau vîrstnici de aici sau de aiurea”. Gh. Poalelungi mai vorbește și de „feroarea exigenței cuvîntului ales” (?) sau de „migala inventivității imaginii”.

Criticul Gh. Poalelungi ne mai învață ceva: „Poetul nu ignoră teza cunoscută: orice operă arhitecturală înfruntă vremea printr-un sacrificiu uman”. Ni se pare însă că arhitecții moderni ignoră această „teză cunoscută” și ar trebui să li se atragă atenția. Un ultim produs al migalei inventivității: „Zborul, simbol al morții, e întrupare, dintr-un mit străvechi, al visului îndrăzneț al omului”. Așa dar în același timp simbol al morții și întrupare a visului îndrăzneț al omului. Această potisimbolistică ar putea, fi înțeleasă doar acceptînd că moartea e visul îndrăzneț al omului. Eminescu spunea că viața e vis al morții. Inversați formula și veți găsi esența cunoscutei teze descoperită fără voie și... fără logică de criticul literar Gh. Poalelungi. Fînd preocupat de feroarea exigenței propriului cuvînt ales, Gh. Poalelungi n-a putut observa desigur că alături de recenzia sa (și în spiritul ei) Iordan Datcu scrie: „Aspazia (...) simte de curînd seria certurilor cu părintele îndărătnic în recunoașterea drepturilor nolor căsătorii”.

Deci mai multă tinerețe dar nu în sensul agresivității lipsită de autocontrol de tipul Gh. Poalelungi. Mai multă tinerețe și mai multă atenție pentru viața literară contemporană.

I. AI.

De peste hotare —

„ARTS” nr. 631/13 aug. 1957

Un violent articol îndreptat împotriva Iul Albert Camus, cunoscutul scriitor existențialist, semnează Jacques Laurent. Pornind de la eseul lui Camus intitulat „Reflecții despre ghilotină”, Jacques Laurent face o serie de observații grave care nu privesc numai lucrarea învinată ci întreaga filosofie burgheză contemporană acuzată de sterilitate, considerată înaptă să nască mari gînditori. Autorul articolului socotește ca un semn grăitor al acestei crize faptul că la fiecare douăzeci de ani intelec-

tualitatea se află în căutarea unor noi „directori de conștiință”, mereu alte „valori” năruindu-se. Ultimul „director de conștiință” sub autoritatea căruia intelectualitatea burgheză a trăit vreme de cîțiva ani, și anume A. Camus, i se pare lui Laurent o figură cu totul minoră, lipsită de orice însușire cu adevărat excepțională. Dimpotrivă, „Reflecții despre ghilotină” aruncă o umbră tristă asupra acestui spirit care și-a făcut din anxietate o vocație și din profeții sumbre o profesiune.

„Un subiect ca oportunitatea pedepsei capitale — scrie J. Laurent — este din acelea care te dă gata. Se știe doar în pragul a ce prostii sînt conduși oamenii inteligenți dacă din nenorocire la un dîneu conversează despre existența divinității, vivisecție, arta abstractă, înșămînțarea artificială, Shakespeare, inteligența cîinelui comparată cu cea a omului, predarea limbii latine, importanța relativă a regizorului și autorului pentru cinema, telepatia, progresul, psihanaliza, cenzura, dreptul la moștenire etc. Se cuvine de aceea să acordăm textului lui Camus largi circumstanțe atenuante”.

Preocupat de ținuta persoanei umane, Albert Camus studiază în „Reflecții despre ghilotină”, modalitatea cea mai avantajoasă de a dărui și de a primi moartea din punctul de vedere al demnității. Autorul. „Ciumei” militează pentru o moarte curată, liniștită și pașnică. Nici o picătură de sînge nu trebuie vărsată în mod zadarnic, nici o senzație neplăcută nu trebuie provocată în mod inutil — iată cele două principii fundamentale ale. lui Camus care, s-o recunoaștem, merită toată prețuirea noastră pentru această grijă înduioșătoare față de umanitate.

Oricum, a deveni din caritate un tehnician at morții perfecte constituie un paradox sumbru. Dacă Albert Camus a putut deveni victima acestui paradox, lucrul își are o rațiune limpede căci una din favoritele teme de meditație ale acestui scriitor este: „cum putem pieri în mod liber”. Chibzuind asupra problemei, Camus a fost adus în mod necesar în fața ghilotinei. Ajuns aici, Camus a cerut sprijinul științei. Un anesteziac care ar trece de-a dreptul pe condamnat din somn în moarte, i se pare soluția ideală. Camus care a frămîntat îndelung problema propune ca somn.ferut fatal să se afle la dispoziția condamnatului vreme de cel puțin o zi pentru ca atesta să se poată, folosi de el în mod liber. Dacă prin absurd însă voința condamnatului lasă de dorit sau pur și simplu avem de a face cu un laș, anesteziacul să-i fie administrat pe altă cale.

Substanțiala contribuție a lui Albert Camus, interesînd desigur deopotrivă de mult filozofia burgheză și direcțiile penitenciarelor deșteaptă o exclamație de oroare și dezamăgire lui Jaques Laurent:

„Acum în lunile de vacanță nu e rău să examinăm la ce gîndește un intelectual desaxat”.

M.P.

MISCELLANEA

NOBILE SACRIFICII

Știți ce a descoperit nu de mult Tribuna sub pana lui Al Căprariu? O victimă a vânătorilor de naturalism. Scriitorul nedreptățit nu e, bineînțeles, nici Nicuță Tănase, nici Eugen Barbu. E un literat care nu le seamănă întru nimic acestor prozatori, certați cu severitate în paginile Tribunei pentru că nu s-au priceput să se înfățișeze liceenilor cu , un vocabular ales, decent, corect și, pe cât se poate, frumos". E George Mihail Zamfirescu, care a scris „Sfântă mare nerușinare", o lectură, vă asigur, foarte edificatoare pentru școlari. E adevărat că i s-a întâmplat să picteze de multe ori cu îndărătnicie practici scabroase ori manifestări de perversiune sexuală. Inșă, la el, obscenitatea se cheamă, cu un nume prestigios, „ceremonial" : de pildă, „ceremonialul nocturn al încălecării". Criticii gravi de la Tribuna pot sta, de aceea, împăcați: scriitorul nu „și-a pierdut" — precum alții, la vreme admonestați — „decenta". El n-are și aici e inevitabilă întrebuințarea termenului pe care l-a lansat fantezia grațioasă a tov. Dumitru Isac — „periculozitate umană și socială".

Ei bine, în opera acestui prozator, care n-a sfîrșit alarma vameșilor naturalismului de la Tribuna, un critic a depistat totuși elemente naturaliste. Calomniatorul care a. atentat astfel la bunul renume al scriitorului se numește Valeria Rîpeanu și e autorul prefețelor cu care E.S.P.L.A. a însoțit reeditările recente din. opera lui G. M. Zamfirescu. Un critic foarte perfid, dacă trebuie să-l credem pe Al Căprariu. Căci aflați ce machiavelic a procedat I Mi-

nat de „tendința de a minimaliza" scrisul lui Zamfirescu, dovedind „lipsă de înțelegere" față de epica acestuia — cum ne asigură Al. Căprariu —, Valeria Rîpeanu a știut totuși să simuleze în repetate rânduri admirația și respectul pentru acest scriitor, de care el, cel dinți, s-a ocupat stăruitor în ultimii ani. I-a recunoscut „pagini, de mare frumusețe artistică", calități de „evocator pătruns de o originală și rară notă lirică". L-a definit „ca un poet al adolescenței", cu „resurse de analist și fin psiholog". Perspicace însă, Al. Căprariu nu s-a lăsat ademenit de asemenea formulări și a intuit cu ușurință viciul fundamental al analizei întreprinse de prefațator : „ideea bizară" de a localiza cu insistență dogmatică epica lui G. M. Zamfirescu, „în cea mai mare parte a ei, sub zodia naturalismului". Perspicace, dar și generos, publicistul de la Tribuna ! N-a voit să-t acopere pe vînătorul de naturalism sub rușinea unor citate infamante. Căci iată ce ar fi putut spicui din textul prefeței la „Maidanul cu dragoste", carte considerată de altminteri, de către Val. Rîpeanu, piesa de rezistență a epicii lui Zamfirescu :

„Chiar atunci oînd a prezentat cazuri de descompunere, chiar atunci cînd s-a oprit asupra unor aspecte murdare, obscene, ale realității, scriitorul a făcut-o cu durerea celui care, iubind omul simplu, sărman, vedemocirla unde este aruncat și silit să-și ducă existența — în societatea capitalistă".

„Nu trebuie să înțelegem de aici că G. M. Zamfirescu a avut o adevărată pre-

dilecție pentru cazurile anormale, că «descrierea lor este realizată cu frenezia artistului care caută să scormonească tot ce are mai urât și respingător realitatea».

„In „Maidanul cu dragoste” realismul este însă preponderent, elementele naturaliste fiind neesențiale și în orice caz neputând să întunece mesajul pozitiv, valoros, al romanului”.

Dar să nu credeți citatele ! Cuvintele înșală și în „Cuțarida literară” oamenii sînt „fără simț de răspundere!” Să nu-I credeți de asemenea pe prefațator nici atunci cînd stabilește o distincție netă între teatrul și epica lui G. M. Zamfirescu, în ce privește firea eroilor și tonalitatea generală a scrierilor; dacă pomenește în prefața volumului de „Teatru” despre încli-

nația lui G. M. Zamfirescu de a zugrăvi „eroi deosebiți”, „oameni voluntari, energici, mergînd mereu spre acte extreme”, să nu vă lăsați amăgiți! Criticul nu se referă la teatrul scriitorului, cum — prin efectul nu știu cărei mistificație — le apare limpede cititorilor, ci se referă la epica lui Zamfirescu. Altfel ar însemna să nu-i dea lui Al. Căprariu prilejul de a constata, superior și amuzat, contradicții flagrante în cuprinsul celor două prefețe.

La cîte sacrificii nu împinge dragostea pentru „marile valori ale trecutului”, pe care o afirmă așa de răspicat Al. Căprariu ! Adevărul ? Consecvență ? Nimic nu e prea scump, cînd e vorba de apărut memoria lui G. AL Zamfirescu.

e. l. i.

EUREKA!

Am dezlegat în sfîrșit un străvechi mister ! Cel al poeziei. Acum știu cu ce trebuie să fie omul înzestrat ca să poată face poezie. Cu îndrăzneală! Vrei să înveți înotul ? Sări în apă. Restul vine de la sine. Vrei să scrii o poezie ? Scrie măcar primul vers. Restul vine de la sine.

Iată :

Azi începe campionatul !
Ce emoții!... Ce fiori!...
Pentru cei ce intră-n luptă
Ca și pentru spectatori

Ați văzut cît de lesne se lasă stoarse glandele lirismului, și cît de ușor se lasă dibuît chiar semnul lor grafic, atît de expresiv (!...)?

Apar curînd și personificări cu mare putere de sugestie :

Stadionul, cum se vede,
N-a precupețit nimic :
Și-a trimis din timp gazonul
La... frizer, să-l tundă-un pic.

Ce subtilă undă de haz, în acest „Ja frizer... să-l. tundă-un pic” ! — E chiar și-a

undișoară de duioșie, dacă sîntem destui de sensibili ca. s-o înregistrăm. „Și-a trimis din timp gazonul, la... frizer...” E cu totul altfel, decît dacă ai spune, în banala vorbire zilnică: „Îngrijitorii (sau grădinarii) au tuns la timp și bine gazonul”. Oricum, imaginea aceasta a unui frizer care țucă-nînd din foarfecele sale delicate, dichisește frizura stadionului e originală, iar în literatura noastră cu toîul inedită.

Și iarăși o personificase de mare efect:

„Așteptînd să-nceapă meciul,
Bara albă din stejar
Stă trufașă, parcă-ar spune :
— Tot eu-s cel mai bun... portar !”

E limpede că nici această imagine n-a mai apărut pînă azi în poezia romînească. O bară albă din stejar care stă trufașă t Și vai, cît e de simplu ! Dar în simplitate s-ascunde măreția și multe altele.

Mai trebuie să observăm și inovațiile de limbă : Bară din stejar, și nu bară de stejar, cum spune toată lumea. E mai sugestiv și mai concentrat (adică înțelegem de aici că bara respectivă, după ce multă vreme a viețuit în stejar, a fost adusă pe stadion

să stea trufașă... Mărturisesc că numai, pînă aici am izbutit să urmăresc raționamentul atît de subtil al celor doi autori.

Mai notez încă o inovație de limbă, de mare efect:

— Ce stai, Rab, ca o momie ?
Intră iute la balon !

iată, numai cîteva variațiuni pe-aceiași temă: *Vîră-te iute la balon, insinuiază-te iute la balon, furișează-te iute la balon, ieși iute de la balon, etc. etc.*

Și cît umor are poezia asta. Din păcate, din pricina spațiului restrîns, nu putem nota decît acest giuvaer :

Pauză... Lumea se-ndreaptă
Spre bufet, mer.gînd agale.
— Ți-am cerut un suc de sticlă.
Ce-mi dai... ceai de portocale ?

Ați remarcat precizia : se-ndreaptă... mer-gînd, căci unii ar fi putut crede că se-ndreaptă sînd pe loc.

Poezia Intitulată „Sus cortina!” (pe cuvîntul meu de onoare, are 18 strofe \$!•niciuna mal puțin izbutită ca cele analizate) se încheie sublim :

Citind cronică de față
Mulți vor zice cu rezon •
(Remarcați reactualizarea lui „rezon”)

— Bine clar de ce nu spuneți
Cine va ieși campion ?

întrebarea e normală
ca să nu „intrăm la apă”
Noi promitem să răspundem
După... ultima etapă I

In numele cititorilor, i-ași ruga pe Jack Berariu și V. D. Popa, autorii acestei opere publicate în „Sportul popular” nr. 3064, din 17 august 1957, să nu fie cruzi și să nu ne facă să așteptăm încă un an, ci să ne delecteze măcar tot din două în două etape cu astfel de minunate producții.

ADEZIUNE

Sînt și eu pentru acel gen de poezie, practicat de la un timp încoace de unii poeți, mai tineri și mai puțin tineri, pe care ei îl numesc „modern” și pe care eu nu-l numesc nici cum, fiindcă poate fi numit cum vrei să-i zici.

Acest gen de poezie „cum vrei să-i zici” este foarte ispititor, fiindcă mai întîi nu-ți pune probleme cînd o scrii, apoi nu-ți pune probleme cînd o citești și în general se manifestă mal mult ca un efort al mîinii care plimbă creionul (sau stiloul) pe hîrtie, decît un efort al creierului care să dicteze mîinii, e-așa dar — un pur exercițiu fizic, o gimnastică a mîinii, iar gimnastica — se știe — este foarte folositoare din punct de vedere al conservării sănătății.

Poezii de genul „cum vrei să-i zici” am citit mai ales în „Tribuna” — săptămînalul literar de la Cluj, și de-aceea cu o poezie apărută în paginile ei (nr. 28 din

18 august) vreau să-mi argumentez ade-rarea la poezia ca rezultat al efortului mîinii.

Poezia are un titlu evocator „Toamna” și e scurtă. Ar putea, fi și mai scurtă, după cum ar putea fi și mai lungă. In cazul respectiv numărul versurilor depinde doar de puterea de rezistență a mîinii care face poezia.

Poezia zice:

„O, toamna ne găsește întotdeauna la tre-buri,
Nu vă îndepărtați de ea cîntăreți ai muncii,
Melancolia ei ne-aduce numai belșugul”.

Cîte afirmații, atîtea adevăruri. Firește că toamna ne găsește la treburi. Pe unii chiar scriînd versuri. Poate că mai ales acestora melancolia le-aduce numai belșugul.

Urmează mai jos alte adevăruri zdrobitoare :

„Cerule și ochii copiilor sînt albaștri
Frunzele căzute sub arbori sînt galbene”.

Aici, o mină mai harnică ar fi putut adăuga : apa din finitni este incoloră, miezul harbujiilor este roșu sau galben, penele gîștelor sînt albe sau sure, etc.”...

Intr-un moment de oboseală mîna a re-scris primul vers.

„Toamna ne găsește întotdeauna la treburi”
continuînd lămurirea celor ce vor citi, astfel :

„Rîzînd sau plîngînd, meditînd pentru jiață,
Semănînd pămîntul ce va rodi primăvara”

Nici n-am știut pînă acum că rîsul și plînsul sînt treburi; iar acum cînd știu, dacă mă gîndesc bine constat că ele sînt chiar importante. Uneori la fel de lucrative ca semănatul pămîntului; oare actorii nu primesc onorariu pentru că rid sau plîng cum cere rolul? Vedeți așa dar că mîna, plimbînd creionul pe hîrtie descoperă chiar și adevăruri profunde.

Mult mi-au plăcut următoarele versuri:
„Și omul trece în toamnă la fel ca stejarul,
Vlăstarul îi crește apoi direct din tulpină”

Aici, și mai la vale, precum se va vedea, creierul poetului s-a răzvrătit și n-a mai lăsat mîna să lucreze singură (n-am scris, „să lucreze de capul ei” pentru că ar fi fost o aluzie nepoliticoasă). Amestecul creierului în elaborarea versurilor revine direct și chiar violent. Iată:

„Tristețea pe care o aduce sfîrșitul, e doar frumusețe
Veșnică rămîne-amintirea celor de partea lumii”.

Și mai e un vers, care neapărat trebuie notat, pentru consecvența mîinii care nu se lasă — totuși — dominată de creier :

„Pămîntul și ochii copiilor sînt negri”

Mai sus, se afirmase:

„Cerule și ochii copiilor sînt albaștri”

Poetul n-a mai scris :

„Brazii și ochii copiilor sînt verzi”

„Cacaua și ochii copiilor sînt cafenii”

„Prunele bistrițene și ochii copiilor sînt vineți”

pentru că acestea sînt mult prea evidente.

Nu mai indicăm și numele poetului, fiindcă aceste versuri le-ar fi putut scrie oricine mîna alfabetă.

Ion Pavel

O NOUĂ MODALITATE

întotdeauna am privit cu înaintare și nu fără o doză de invidie marile inovații din critica literară. M-am închinat cu evlavie înaintea preasfințitei critici puritane, m-am prosternat cu stimă în fața severei critici grămăticești și mi-am plecat, emoționat urechea la acordurile melodioase ale critica lăutărești. Am prilejul acum să fac o nouă plecăciune, căci, pe firmamentul criticii literare s-a mai ivit o stea. O nouă modalitate critică s-a născut în cuibarul unei vechi reviste : critica contabilicească (cacofonia e inevitabilă). Constelația este lașul literar. În numărul 7 al revistei ieșene, criticul literar D. Costea învederează noua modalitate critică, odată cu cronica la volumul Iul Florin Mugur „Romantism”,

apărut nu se știe de ce (probabil dezordini editoriale), mai devreme cu un an decît cronica din lașul literar. D. Costea cultivă o critică contabilicească mai rafinată, mai subtilă. El nu numără verbele sau substantivele (metoda face parte din preistoria genului), ci alcătuiește liste: o listă de epitete care „și-au pierdut nouitatea”, o listă de verbe reflexive folosite la pasiv, sau, invers, de verbe active întrebunțate-reflexiv („inversul” îi aparține). Dar, totul la rînd, ca în borderou. Să cercetăm caracteristicile noii metode. Vrînd, nevrînd, trebuie să începem cu o trăsătură care, deosebește de contabilitatea ordinară. Dacă nentru un contabil obișnuit doi și cu doi fac patru, oridecîteari efectuează adunarea:;

pentru cronicarul-contabil, doi și cu doi pot să nu dea patru. El scrie, de pildă: „Se nare că Florin Mugur dă romantismului revoluționar o interpretare biologită. Vișarea romantică și mai ales idealurile romantic-revoluționare ar fi în deosebi apanajul tinereții, iar cei care au trecut de pragul acestei vârste, ar deveni „realiști” (înțeleg: practici) și s-ar nutri doar cu un soi de „romantism livresc” (s.n.). Urmează un citat, după care constatăm uimiți că rezultatul este cu totul altul decât cel scontat : „S-ar putea spune că poetul vede în romantismul revoluționar o perpetuă tinerețe a spiritului. Numai așa se explică de ce autorul aduce reproșuri celor ce „îmbătrinesc” (atenție: între ghilimele I n.n.) atât de ușor prin ideile și visurile lor...” (s.n.). Dacă romantismul e înțeles ca o tinerețe a spiritului, dacă reproșurile sînt aduse celor care „îmbătrinesc” (la figurat deci) prin ideile și visurile lor, atunci e... interpretare biologită ? Iată că doi și cu doi nu mai fac patru.

O altă revoluție în matematică. Cronicarul scrie : „Năzuința poetului rămîne vagă și din pricină că imaginea lumii spre care el tînde este destul de abstractă.” Te aștepti ca respectivul cronicar să recomande imaginea concretă. Ei, bine. nu ! El precizează : „Nu e vorba de absența, reprezentării „concrete” a societății comuniste, pentru că nimeni nu-i poate pretinde autorului să scrie ca un alt Morus, o nouă „Utopia”, etc. „Vrem numai să subliniem că universul, de imagini al poetului nu este atât de original...” Cu alte cuvinte, îi reproșăm poetului „abstractul” imaginii, îi contrarecomandăm concretul ei, numai ca să „subliniem” că universul, de imagini, nu este original. Care e legătura ? Nu știți. Ei, bine, în aceasta stă rafinamentul noii metode.

În alt loc, cronicarul observă: „Privind însă în ansamblu, poetul nu este prea atent la mijloacele sale de expresie. Are o preferință vizibilă pentru epitetul sonore (cele mai multe neologisme), împrumutate recuzitei (nu „din recuzita” n.n.) primilor noștri simbolști: fermecat, vrăjit, copleșitor, frumos, superb, magnific, splendid,

pur, clar, fast, grav, sever, matur, vast, profund, triumfal, gigantic, perfid, cast, diafan, pios, vag, măiestru, minune, anost, etc”. O precizare: Fermecat, vrăjit frumos, clar, etc. au fost folosite numai de primii noștri simbolști. Să nu căutați aceste epitete la Eminescu, Alecsandri, Bolintineanu sau în Conachi, deoarece riscați să-i văduviți de originalitate pe simbolști. Altă precizare : cînd lista epitetelor e lungă, se mai pot strecura și câteva ne-epitete : fast, minune, etc. Să vedem ce ne mai învață în continuare cronicarul: „Astfel de epitete (...) nu impresionează astăzi decît neplăcut în poezie, pentru că ele și-au pierdut de mult noutatea și, în plus, sînt generate, fără substrat sensibil”. Critica contabilicească admite deci discutarea unor epitete independente de contextul poetic, descope-rindu-și astfel afinități cu critica formalistă. Cît privește lipsa de noutate a epitetelor citate, ea este absolut reală. Arghezi ne „impresionează neplăcut” cînd scrie „viața vastă” (Cîntare omului p. 93) sau: „Și se cade și blestemul, pentru cît mai mult folos./A fi spus și scris frumos” (idem. p. 115) etc. Chiar în poeziile publicate în lașul literar unde a apărut lista infamelor epitete, citim îngrijorați: „ape diafane” adîncuri clare” (nr. 6, p. 3), „dă zidului vrăjit” (id. p. 23), „a nopții fermecate” (id. p. 26). La aceeași pagină apare chiar „epitetul”-minune. În nr. 7 al revistei ieșene, citim la pag. 44 : „poezie pură” și „frază subțire, diafană”. (Ce văd? Am început să fac și eu liste !) Critica, contabilicească nu admite forma „s-a ajuns” (a parvenit), pentru că ar fi o creație a. tul Florin Mugur. Cronicarul ne lămurește că „poetul vrea să formeze, prin derivare, cuvinte noi dar fără simțul limbii (sic) nu poate avea șanse de succes : „Știm : drumurle-s grele; mulți drumuri...” Rămîne un mister nedezlegat: cum și cînd a reușit poetul să comunice lut I. A. Candrea invenția sa, încît acesta să noteze la p. 437 a „Dicționarului limbii romîne” : drumar(iu) = drumeș, dînd și un citat din I. Pop Reteganul ? Și asta să o facă un poet „fără simțul limbii” !

Criticii contabilicești nu-i plac aceste „comparații și metafore nefericite”, „Și-i o tăcere grea ca un sac de nisip”; „Sînt dator tăceri cu labe moi de pluș, sînt doar tăceri cu labe moi și ghiare”. Este explicabil: nu se încadrează în baremul domnului contabil. Aici aflăm intransigența metodei

Critica contabilicească nu acceptă expresii ca: „mii de guri spre cer”, „o mie de ani” sau „de mii și milioane de carate”, ca fiind imagini „cifrice”. Aici se dezvăluie caracterul paradoxal al metodei.

Versurile: „Atenție! Așa nu-i un motiv să rupeți trandafirii din grădini!” sau „Vintui — hoț obraznic (Pe la buzunare umblă de pomană)” sînt... vulgare.

Din versul „Mingile de tenis dorm în scrumiere”, cronicarul deduce în chip strălucit că pasiunea eroului romantic al lui Florin Mugur „nu este munca intelectuală, cît mai ales sportul”. Acest vers face parte dintr-o poezie în care întîlnim mai ales imagini sugerînd preocupări intelectuale: „Au umplut odaia adieri ușoare și-au văzut mirate — pe podea, pe scrin —/ Cărți în șiruri strîmbe, teancuri de ziare” ; „Scrie

Și ascultă prin tăcerea grea Pașii altor vremuri, liniștiți, cum sună” ; „Sînt plecat pe planșă, cu un zîmbet, scrie...” etc. Aici metoda suferă puțin de miopie.

Contabilul socotește că eroul liric este fricos, pentru că spune: „...dacă s-ar aprinde cumva întreg 'pămîntul, Cu palmete-adunate, am revărsa în foc Zăpada de la pol —J Și mări și-oceane vaste am strămuta din toaj Spre marele pîrjol”. Dorința de a salva pămîntul este sinonimă cu frica. Și cronicarul pretinde că poetul este acela care inovează!

Același cronicar socotește că tînărul romantic e „ridicol de specios” pentru că scrie: „Au izbucnit pădurile arzînd Spre cerul 'noptii, speriat de moarte”. Deci tînărul e tot una cu cerul! Aici critica contabilicească devine comică. Adică nu, nu aici, ci, în permanență este de un comic superior tocmai pentru că nu e conștient de comicul ei.

Noua modalitate este așadar critica contabilicească sau critica comică (și aici, vai, cacofonia este inevitabilă I).

D.S.

ÎNCĂ UN „COPIL MINUNE” ÎN LITERATURA OCCIDENTALĂ

De ce zac nevîndute în librării toptane uriașe de cărți literare — s-a întrebat, nu de mult, un hebdomadur beletristic parizian. Din răspunsurile editorilor consultați, ar reeși că imprimăria trece printr-o criză a cîștigurilor, determinată de discrepanța dintre cerere și ofertă. Se tipărește excesiv de mult, ceea ce a dus la o saturație a debușeurilor consumatori. Adevărul nemărturisit de editor, pe care publicația în chestiune este nevoită să-l releve, e altul. Calitatea produselor literare e vinovată de această „stagnare comercială”, cum o caracterizează, cu un termen propriu, profesional, editorii. Ceea ce se tipărește nu captează interesul publicului — zice anchetatorul, omîțînd însă să precizeze că e vorba de un anume public „fashionable”, pentru care cartea nu constituie o nutriție spirituală, ci un excitant senzorial, osci-

lînd între digestiv și afrodisiac. Pentru beatitudinea acestei categorii, o imensă pletoară de scriitori își incendiază imaginația cu subiecte extravagante, senzaționale și erotice. Din cînd în cînd, extrem de rar, unul din ei își asigură un succes cu o carte de acest soi, în jurul căreia editorul are grijă să-și instaleze febril reflectoarele reclamei orbitoare. Această goană după teme excentrice îi face pe editori să caute cu luminarea autori neuzăți, virgini, cu osebire foarte tineri, succesul Francoisei Sagan, și acum în urmă al fetiței de opt ani Minou Drouet, sîmulînd concurența, competiția descoperirii unui „geniu”, îndiferent ce exprimă acesta. E tipic în privința aceasta cazul ultimei vedete a librăriilor, confecționată ad hoc de un editor experimentat în „homuncuși”, în alchimia produselor literare de laborator. E

vorba de Berthe Grimault, care pînă acum locuia într-un fund de cătun sărman din regiunea Poitou, împreună cu părinții și cei opt frați și surori. Oacheșă, slăbănoagă, cu o frunte'țeșită sub o cască de păr incult; cu o privire de animal hăituit, izolarea și sărăcia în care trăise, slaba ei inteligență o făcuse aptă doar pentru paza cîtorva capre costelive, unica avere a familiei. Cine ar fi auzit de, Berthe Grimault dacă Ellezer Fournier, scriitor ratat, minat de morbul ambiției nu ar fi „descoperit-o” și nu ar fi folosit, în avantajul lui, firește, -voga „copiilor-minune”?. Și dacă Rene Julliard, editorul afit de bine inspirat al Francoisei Sagan nu ar fi adulmecat filonul și n-ar, fi brodat, în jurul păstorîței inculte și sălbatece, o -legendă, pe care apoi -presa occidentală, bine cugetătoare,, a exploatat-o în fel, și chip ? .

* *Intr-o bună zi, așadar, Eliezer Fournier, vag autor de romane siropoase, o., Xntii-nește pe Berthe-Grimault pe ulița satului. Fata pare îngrozită,, pradă unei emoții pe care nu și-o poate-Astăpini. Îndemnată să se explice, începe să povestească una din cele mai abracadabrante, mai fanteziste și mai fantastice născociri, în care, bineînțeles, ea este eroină. Acest delir, al fetj este exploatat de Fournier care, în câteva nopți, de veghe, transcrie produsul unei imaginații morbide, demente, realizînd încă unul din miile de romane „negre” afit de Jă” modă pe Ungă un anumit public, occidental. Romanul este intitulat „Frumosul clown” -r- „un roman înspăimîntăpr de „negru”, „plin - cu beții, încâierări. și scene de un' realism cutremurător, uneori de o puerilitate supărătoare, avînd însă. o poezie insolită-, halucinantă”, după cum scrie unul din nenumărații comentatori ai no'uii „senzații” literare, Georges Reyner.*

Rene Julliard stă de veghe. La urma urmelor, Francoise Sagan”, -Minau D'rouet, americanca Pamela Moore in'cep să obosească publicul dornic de senzații mereu proaspete. O 'păstorîță romancieră ? Sune, trompetele presei! Bată tobele reclamei! Berthe Grimault — ultima revelație lite-

rară ! Eliezer Fournier are de ce să-și fre.ce mîinile de mulțumire! A dat lovitură. încă una și aspirațiile lui sînt - copleșite. Din ferma singuratecă pierdută în sătucul din regiunea Poitou-Franța,- iese curînd, proaspăt aburînd de fantasmе, al doilea roman, tot afit de „negru”. Tema: o fată finără se împotmolește, încetul cu încetul, în cețurile nebuniei. Titlul: „A-și ucide copilul” Ursitoarele romanului sînt, de data aceasfa și mai favorabile. Cartea este unsă „best-seller” — „și tradusă în mai multe limbi.. -Acum, destinul-Berthei Grimault apucă pe o altă pantă, grație unei „caritabile” Mrs. Orr Ewing, directoarea unuia dintre cele mai chic și mai „snob” colegii” britanice. Aceasta, adevărat. Pygmalion modern, a invitat pe biata păstorîță în școala pe care o conduce. Tennis, golf, arta de a mîinca cu furculița și cuțitul, .de a se îmbrăca... Dar, cu'o condiție. „Experimentul” va țînș un an. -în cursul acestui an fata trebuie să devie sau o lady, sau o romancieră, consacrată, sau... o secretară desăvîrșită, în cazul cînd nu^va coresponde aș-ieptărilor, va fi trimisă -înapoi, la- caprele sale...

Știrile care -ne-ctu parvenit asupra desfășurării iducației Sînt' destul de îmbucurătoare, —'fata s-a aclimatizat și cu pasta, de dinți, și cu săpunul, și chiar cu pijama. • Totuși, jurnalul în care'și consemnează "zilnic impresiile, lasă mult de dorit din punct de vedere • literar. însemnări plate,, fantezie "sub "normată,- temperatură imaginativă scăzută... .Unii încep să vorbescă despre o impostură: Rene Julliard 'însă', veghează. "Presa vorbește mai de:- parte despre „fenomenul” Grimault. Pînă cînd ? Pînă cînd adevărul -va ieși la lumină, Berthe "Grimault va fi trimisă la caprele sale, iar- editorii, în 'carenșă vor născoci alt „geniu” „best-seller”. Cui i-ar trece atunci prin minte să cedră. socoteală făuritorilor de iluzii deșarte ? . Și cine va plînge, alături de Berthe Grimault, spleh-'dorite pierdute ? Totul este ca ,acel moloh care-este literatura de scandal să-și. pri-mescă jertfa.. Restul ? Bagatele. - ,